Thos. Giles

Tracts
The Millennial Prophet
Vol 1

Vault
Book Area
M508
J76pWEL
Items 1-5

Thomas Giles iw hyn ig
berchenog y llyfr yr hwn.
Prynwid ef gan C D Jones
yn y flwyddyn. 1847.
ganwyd fi. yn y flwyddyn 1820.
tachwedd. yr 8. yn llanafon.
Plwyf llanafan. yn Swydd
Mynwu. afaes fy medyddio. gan
Abel Evans. yn Merthyr tid fyl.
ynyflwyddyn. 1844.

---

ganwyd Margret Giles. ail Mawrth 20.
yn y flwyddyn. 1821.
yn Merthyr tid fyl
yn Swydd Morganwg.
bedyddiwyd gan William Mills
yn Merthyr

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Corporation of the Presiding Bishop, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints

http://www.archive.org/details/prophwydyjubilin00unse

Y FARW WEDI EI CHYFODI YN FYW:

NEU'R

HEN GREFYDD NEWYDD.

The Old Religion Anew

TRAETHAWD

YN DANGOS

ANGHYFNEWIDIOLDEB TEYRNAS DDUW.

GAN CAPT. D. JONES.

"Canys mypi yr Arglwydd ni'm newidir," &c.—Malachi.

"A rhai yn wir a osododd Duw yn yr Eglwys; yn gyntaf Apostolion, yn ail Prophwydi, yn drydydd athrawon, yna gwyrthiau: wedi hynny doniau i iachau, cynorthwyau, llywodraethau, rhywiogaethau tafodau."—Paul.

"Eithr pe bai i ni, neu i Angel o'r nef Efengylu i chwi amgen, na'r hyn a Efengylasom i chwi bydded Anathema."—Paul etto.

"Ac efe (Crist) a esgynodd i'r uchelder ac a roddos roddion i ddynion."

"Ac Efe a roddes rai yn Apostolion, a rhai yn Brophwydi," &c.—Paul fyth.

"Dymunaf ar bob Cymro a wêl y traethodyn hwn ei ddarllen yn bwyllog a diduedd ai farnu (nid cyn ond wedi ei gymharu) wrth y Gyraith a'r dystiolaeth, wrth yr hon y bernir ni o.l cyn hir; ond ni foddlonai, i Dduwinyddion y byd eistedd mewn barn arnaf, am na osodwyd hwy yn farnwyr.'—Yr awdwr.

"Profwch bob peth, a deliwch yr hyn sydd dda."—medd Paul.

"Y neb a attebo beth cyn ei Glywed, ffolineb a chywilydd fydd iddo."—Solomon.

TRAETHAWD, Rhif. 1af.

GWRECSAM:
ARGRAFFWYD GAN WILLIAM BAYLEY, HEOL-ESTYN.
1845.

RHAGYMADRODD.

Un o wrthrychau godidoccaf y bŷd, ïe, prif addurn y greadigaeth, yw, *Meddwl annihynol*, rhôdd y *nef* yw hon i *ddynion*, a'r hynottaf o'i holl roddion: yr hwn nad ymddwn yn gyferbyniol, iw'r rhagrithiwr gwaethaf o'r hîl ddynol! Ychydig, mewn cydmariaeth sydd yn meddu ar yr anian auraidd hon, am nad ydynt yn gwybod ei gwerth; ond yr wyf fi, er yr unig un o hîl Gomer ar a welais yn y wlad) yn honi fy hawl, nid yn unig i gredu, ond hefyd i amlygu yr athrawiaeth a osodir allan yn y traethawd hwn, ïe mae'n ddyledswydd arbenig arnaf gyhoeddi 'r hyn a gredaf yn wirioneddau dwyfol; pêd esgeuluswm hyny ni byddwn ddieuog ger bron fy marnwr. Gwirionedd yw'm cleddyf, gŵn, mae'r, hwn ydw yr." Sy'n cynal fy neheulaw: ei waith Ef yw, am hyny nid ofnaf beth a wnêl dyn i mi!

Ei air ef, yw'r unig reol anffaeledig a hyny heb un esponiad *ffaeledig* arno." A dymunaf ar y darllenydd, gydmaru, yn onest, a diduedd y pethau hyn, (nid wrth Gyffes yr hên dadau,) ond wrth y Gyfraith ar dystiolaeth, oni ddywedant yn ol y gair hwn, hynny sydd am nad oes oleuni ynddynt. Pa un a ydyw y pethau hyn felly? Sydd holi ad pwysig iawn, ac a ddylai gael ei atteb, nid *wedi* ond *cyn* eu cymharu a'r drych cywir; canys y neb a attebo beth cyn ei glywed ffolineb a chywilydd fydd iddo," medd Sol. Dywed Paul, "Profwch pob peth, deliwch yr hyn sydd dda." Na fydded i neb ddyfod i benderfyniad byrbwyll am yr athrawiaeth hon, a herwydd ei bod yn ymddangos yn *newydd* a *dieithr*, canys yr hynaf un o bob athrawiaeth yw; a sicr yw na bydd ddieithr i neb yn yr ail-tyd, os bydd yn hwn.

HISTORIAN'S OFFICE LIBRARY

Cyfrifaf yr hwn a'i *prawf* yn anysgrythyrol, (mewn yspryd addas,) yn *ffrund* penaf, ïe yn wladgarwr dâ; a rhwymaf fy hun i alw y cyfeiliornad yn ol, (wedi ei BROFI felly, y Bibl yn unig, fel mae'n ysgrifenedig, yn rheol) yn y modd mwyaf cyhoeddus. Ond, o'r ochr arall, os condemnia neb ef cyn ei chwilio, gan roddi rhwystrau ar ei ffordd, efe a brawf ei hun yn annoeth ac annhêg, yn wrthwynebwr y gwirionedd; ie yn clyn yw genedl ei hun; a bydded Solomon yn farnwr arno.

Na farner yr athrawiaeth hon yn ôl yr ystoriau disail, a'r mil ond un o chwedlau celwyddog, sydd eisoes wedi gorlifo'r wlad yn erbyn yr enw hwn; canys gallaf *brofi pob* un a glywais etto, yn gelwyddog a disail; a rhoddi hollol foddlonrwydd i bob dyn, a addef un math o brawf.

Ni wna un dyn egwyddorol feio ar fy iaith. os nad yw mor ramadegol; oherwydd na fuom ymhlith Cymry nemawr er yn fachgen; ond wedi bod er's dros ddeunaw mlynedd, bron o hyd, ymysg iethoedd ereill, lle na chlyw'n air o honi; yn enwedig am y saith ymlynedd diweddaf, ni sŵniodd un Cymro dyrtyr fwyn fy ngwlad am awr yn fy nglyst; ac ni allai dim llai na chariad at fy ngwlad, a dymuniad mawr i'm cyd-genedl gael y gwir; ie fel y mae yn yr Iesu, fy nghymell, dan y fath anfanteision; i gynyg iddynt yr egwyddorion hyn, gan wybod eu bod yn wahanol i bob athrawiaeth sydd yn y wlad! Ond gwell genyf anturio ar fy nyledswydd ar gost pob peth, hyd yn nod enw da (yr hwn a gyfrifaf yn well nac aur coeth lawer) ie, os bydd raid rhoddi bywyd hefyd yn offrwm gwirfoddol dros y gwirionedd, nac anturio ar gost cydwybod effro i wyddfod ei hawdwr, i gyfarfod un Cymro, wedi celu y pethau hyn oddiwrtho!!

Gwrecsam, Ebrill 4, 1845.

PROPHWYD Y JUBILI,

The Millennial Prophet

NEU,

SEREN Y SAINT;

YN CYNNWYS

HANES SEFYDLIAD "GORUCHWYLIAETH CYFLAWNDER YR AMSEROEDD,"

YNGHYD AG

ERLIDIGAETHAU, MERTHYRDOD, AC ALLTUDIAETH EI HUFYDDION, A'U LLWYDDIANT,
&c., &c.

"YR ARGLWYDD IOR A LEFARODD, PWY NI PHROPHWYDA? CANYS NI WNA YR ARGLWYDD DDIM, A'R NA DDANGOSO EI GYFRINACH I'W WEISION Y PROPHWYDI."

CYFROL I.

MERTHYR-TYDFIL:

CYHOEDDWYD AC AR WERTH GAN D. JONES;

AC AR WERTH HEFYD

GAN Y SAINT YN GYFFREDINOL, A LLAWER O LYFRWERTHWYR.

1846.

HHAGYMADRODD.

Rhaid fod gan bob sect ei horacl—ei misolyn, ei chyhoeddiad amddiffynol, yn yr oes a'r wlad ymofyngar hon; felly y rhaid fod genym ninnau. Wele ni wedi cyhoeddi chwech rhifyn o'r Prophwyd. Ceir ynddo ein heglurhad ar amryw o'n hegwyddorion, ein hamddiffyniad yn ngwyneb cyhuddiadau anwireddus ac annheg ein gwrthwynebwyr, hanesion am ein llwyddiant ac ymdrechiadau ein pregethwyr a'n haelodau yn ngwahanol barthau y byd, ynghyd â phrofion allan o ranau athrawiaethol a phrophwydoliaethau yr Ysgrythyr Lân o'n dwyfol sefydliad, awdurdod, a chefnogiad.

Dechreu profi, eglurhau, ac amddiffyn ein hunain a'n hegwyddorion yr ydym; ond dysgwyliwn estyniad oes a chyfleusdra, a chefnogaeth i fyned yn mlaen, nes argyhoeddi ein cydwladwyr yn gyffredinol o'n Cristionogaeth a'n goruchwyliaeth nefol a phwysig.

Nad beth a ddywedir am danom *ni*, ac am ein *hegwyddorion*, ac am ein *harferiadau*, sicr yw y rhaid i bawb, er ammau ein proffesiadau ar hyn, gyfaddef mai yn ein phiol ni y ceir yr holl brofiadau apostolaidd ag a addawyd drwy erlidiau dros y ffydd. Rhaid iddynt addef hefyd fod llawer o wirioneddau pwysig a ymguddient dan fantell y ddunos, yn ymddysclaerio drwy ddalenau y Prophwyd; ac felly y parhant i syllu yn llygaid pawb a'u darlleno, nes llenwi ein gwlad â gwawl y Jubili.

CYNNWYSIAD.

	TUD.
Adolygiad ar Bregeth y Parch W. R. Davies, Dowlais, ar y Gwyrthiau 70, 107, 128,	156
Alltudiaeth Tri Chan Mil o'r Saint o'u Gwlad am eu Crefydd!	109
Amddiffyniad y Saint *versus* Cyhuddiadau Thos. Jones, Merthyr, ac ereill	148
Anerchiad y Cyhoeddwr at ei Gydgenedl	1
At Olygwyr y *Bedyddiwr*	24
Awdurdodiad Joseph Smith'i bregethu, bedyddio, &c.	93
Arwyddion yr Amserau	119
Australia	164
Cenadiaeth Americanaidd i Frydain	134
Corff neu Eglwys Crist	141
Cyfarchiad y Prophwyd	3
Cyflawniad Prophwydoliaeth	22
Cyn-breswylwyr America	43
Cymmanfa Flynyddol Manchester	47
Cymmanfa Manchester	136
Cymmanfa Sir Fynwy	160
Cysur dan Erlidigaeth	115
Dadguddiad y Llafnau Aur	19, 35
Desgrifiad o'r Llafnau	37
Dinas Nauvoo	140
Elias	142
Egwyddorion Cyntaf Cristionogaeth	38
Englynion Anerchiadol	28
Epistol Demetrius	101
Erlidigaeth yn nghylch y Llafnau	39
Galwad ar Bechaduriaid	140
Golygydd y *Bedyddiwr*	78
Gweinidogaeth Angylaidd yn Rhesymol	6
Gweinidogaeth Angylaidd yn Ysgrythyrol	14
Gwrth-annogiad	56
Hanes Boreuol Joseph Smith	17
Hanes Cyfeithiad y Llafnau	39
Llyfr Mormon--ei ddesgrifiad	41
Llythyr o Wersyll Israel	111
Llwyddiant Gwirionedd	112
Mae yr Esbonwyr gyda Ni!	85
Pa beth yw Mormoniaeth?	30
Preswylwyr Iuddewig America	44
Profion o Eirwiredd Llyfr Mormon	63, 95
Sefydliad y Saint yn Kirtland, a'r Erlidigaeth yn Missouri	120
Traddodiadau Indiaidd	68
Tynghed y Corff Dynol	89
Tystiolaeth Haneswyr Eglwysig ynghylch Gwyrthiau	57
Tystiolaethau am Lyfr Mormon	60
Tystiolaethau ychwanegol am eirwiredd Llyfr Mormon	91
Y Bodau Angylaidd a'u Dylanwadau	58
Y Dial Da	119
Y Genadiaeth yn Siroedd Cymru	161
Y Gyfraith a'r Efengyl	116
Y *Diwygiwr* yn Formoniad	118
Y Gymdeithas Farsiandiol	132
Ynysoedd Môr y De	164
Yr Efengyl yn Lloegr, Scotland, &c.	163
Yr Adgyfodiad Cyntaf	164
Ysbryd Cyhuddiadol	113

PROPHWYD Y JUBILI.

"MAE Y DEYRNAS WEDI DYFOD."

RHIF. 1.] GORPHENAF, 1846. [CYF. I.

ANERCHIAD Y CYHOEDDWR AT EI GYD-GENEDL.

DDARLLENYDD ANWYL,—Wele ddechreuad cyfnod newydd, yn ein hoes ni! ïe, a'r un hynotaf a fu erioed, mwyaf rhyfeddol yn ei darpariadau, daionus yn ei gweithrediadau, a gogoneddus yn ei heffeithiau, o bob oes flaenorol! Unwaith yn rhagor, ymddiriedwyd i ddynion yr agoriadau euraidd o'r nef, er agor pob trysorau, datgloi pob dirgeledigaethau, ac fel y dad-ddyryser pob cyfeiliornadau yn mhlith dynion. Eisoes gwelir drysau y tragywyddolfyd yn agoryd ar eu pegynau rhydlyd: ei berlau cuddiedig, a'i drysorau hen a newydd, sydd unwaith etto yn dechreu dysclaerio ar lygaid dynolion, megys yn nyddiau yr Iôr! Llawenyched preswylwyr y ddaear, a rhodded pob Cymro glust o ymwrandawiad i'r newyddion da o lawenydd mawr a udgenir drwy yr udgorn diweddaf hwn.

Fy esgusawd dros ddyfod â'r "PROPHWYD" newydd a dyeithr hwn i'ch plith ydyw, oherwydd fy mod yn gwybod fod ganddo lawer o newyddion gwirioneddol, gogoneddus, a llesol, i'w traethu i'ch clywedigaeth, pa rai sydd yn deilwng o ystyriaeth pob dyn—pethau a ddygant oleuni, gwybodaeth, a llawenydd, i bob un a'u derbynio, a lles digymmysg i bawb. Nid oes ynddo dueddiad i niweidio neb; ond y mae ei galon yn fflam enynol o gariad at bob dyn. ac yn enwedig at lesoli ei frodyr a'i chwiorydd unwaed.

Ni ddichon dwyllo neb, oherwydd dwg bob amser glorianau didwyll—*rheswm* yn y naill law, a safon dwyfol anffaeledig y gyfrol santaidd ei hun yn y llaw arall, yn rheol benderfynol i bwyso pob gosodiad a ddwg o'ch blaen; a'r neb a ysgrifeno "*Mene, Mene, Tekel,*" ar ei dalcen, heb ei gael yn "brin" yn y clorianau cywir hyn, a wna gam ag ef ei hun, a wrthyd ddanteithion nefolaidd,

manna angylaidd, a blasus seigiau oddiar y ford oddi fry,—y rhai a gynnygia efe ddwyn yn ddysgleidiau blasus o farchnadoedd goreu nef a daear, a'u gosod er eich bord bob newydd-loer, am cyn rhated â thair ceiniog yr un!

Er mor rhyfedd yw, mae yn ddigon gwir, fod i bob prophwyd a fu erioed, o'r lleiaf hyd y Prophwyd mawr ei hun, luoedd o elynion; ond hyderwn na fydd neb, hyd y nod o'r rhai hyny a gasânt enw pob un o'r teulu prophwydol, yn ymarllwys eu digllonedd yn ngwyneb prophwyd ar bapyr; a chan fod llid y byd yn gomedd i neb o'r enw hwn fyw, gwell cael un ar bapyr, na bod heb yr un. Nid rhaid ond edrych i'w hanes, er gweled mai pa fwyaf o wir a brophwydent, amlaf a chreulonaf eu gelynion hyd eu hoes; ond, wrth farw dan eu dwylaw, lladdai bron bob un yn ei dro ei holl elynion—nid fel Samson ychwaith, ond drwy fod eu plant, a phlant eu plant, yn dyfod yn fwy adnabyddus o waith y merthyron duwiol, wedi i'w tadau eu lladd, ie, o barch iddynt addurnent eu beddau, a merthyrent y neb a ddywedai air yn ddirmygus am eu coffadwriaeth; ac ar yr un amrantiad, "cyflawnent fesur eu tadau," gan ferthyru y rhai duwiolach a gyd-oesai â hwy. O ryfedd ddallineb traddodiadol pob oes flaenorol; etto, fe'm siomir i, os gwell yr oes hon nâ hwythau. Ond, na chauwch eich drysau ar yr olaf hwn sydd yn dyfod i amddiffyn cymmeriadau ac athrawiaeth ei hynafiaid; canys yr hwn a dderbynio brophwyd yn enw prophwyd, a dderbyn wobr prophwyd, medd y Prophwyd geirwiraf a fu erioed.

Nid ymdrechodd prophwyd erioed o blaid gwirionedd, yn fwy nag yr ymdrecha hwn, yn ol ei allu a'i fanteision; ac y mae yn ymffrostio peth yn y pwnc olaf hefyd, oherwydd ei gyssylltiad â'r ffynnonell, o ba un y tynai ei frodyr henaf y ffrydiau peraidd a ffrwythlonent ac a wyrddlasent eu gwinllanoedd, a pha rai a addurnant erto gopäau mynyddoedd Cymru, nes blodeuo hyd waelodion ei dolydd, fel gardd paradwys, a dyferu diliau mêl oddiar bob blodeuyn, i'r sawl a'i derbynia i'w ddefnyddio.

Nid yw ei dystiolaeth ef i'w gwrthod fel cyfeiliornad, oherwydd fod Traddodiad a'i holl weision, Rhagfarn a'i mil tafodau, yn haeru mai felly y mae; canys felly yn uniongyrchol y dywedent hwy am ei frodyr o'i flaen, ïe, am bob un o'r teulu daionus hyn, fel y mae yn ysgrifenedig, "Gwyn eich byd chwi pan ddywedo pawb yn ddrwg am danoch, ac y'ch erlidiant, canys felly y gwnaent hwy i'r

prophwydi o'ch blaen chwi." Nid gwir yw un peth o anghenrhaid, am fod y mwyrif yn haeru hyny; onide, nid gwir oedd fod y ddaear yn troi yn amser Galileo, y philosophydd, canys efe oedd yr unig un yn ei ddydd a gredai ei bod yn troi. Ac er ei holl fawredd a'i ddoethineb, bwriodd Rhagfarn ef i'r carchar am ddweyd hyny. Nid ar dystiolaeth Rhagfarn yr ymddibyna geirwiredd eich PROPHWYD, ond anturia i'ch plith yn clyn iddi hi a'i holl had, ac ar awdurdod ei genadwri, a nerth ei anferth fwa, a'i darian ddwyfol ei hun, yr ymesyd ar ei chestyll, ac yr ymlid ei holl gewri i dir anghof, gan ollwng ei charcharorion yn rhydd.

CYFARCHIAD Y *PROPHWYD.*

YN rhol y llyfrau y mae yn ysgrifenedig am danaf, ac yn nghyflawnder yr amseroedd priod yr ydwyf yn talu ymweliad â chwi. Fy nghenadwri—rhyfeddod y rhyfeddodau ydyw—newyddion da. Cenadwri o hedd a gynnygiaf i bob Cymro â'm gwrandawo. Peth newydd a dycithr a wnaed ar y ddaear yn y dyddiau diweddaf hyn!—peth na ddeallodd nemawr o honoch etto am dano, am na thraethwyd ef i chwi, er ei fod yn rhyfeddod penaf yr oes, yn wrthrych a bair syndod i'r byd, ac yn destun gorfoledd i deulu y nef, a holl drigolion daear; ïe, y mae dedwyddwch tymmorol ac ysbrydol, a gogoniant tragywyddol, yr holl hil ddynol sydd yn awr, neu etto a enir, yn gyssylltiedig anwahanol â chael gwybodaeth o'i athrawiaethau, eu credu, ac ufyddhau iddynt. Mwy gwerthfawr yw fy nghenadwri nâ pherlau Ceylon, nag aur yr India, nâ holl drysorau daear; mewn gair, nid yw y bydyssawd a'i gyflawnder oll ond megys gwagedd, mewn cymhariaeth iddi. Ni cheir gan dywysogion na breninoedd y ddaear, ni thriga yn mhalasau y mawrion, ofer treiddio i ddyfnderau llyfrgelloedd y duwinyddion er chwilio am dani, oherwydd nid yw yno. Ni ddichon doethineb annealius philosophyddion, dewiniaid, a doethion y byd, ddirnad ei chylch, na chael allan ei hachau na'i thrigle. Ei ffyrdd, i bob doethineb ddynol, mor anolrheiniadwy ydynt! Diolch i'w Hawdwr am guddio oddiwrth y doethion a'r mawrion, a dadguddio i wael bethau y byd unwaith etto, gelfyddyd y celfyddydau, a'r achos cyuhyrfiôl o bob daionus effaith. Amlygodd y Goruchaf i'n daear ni y pegwn mawr ar ba un y troa holl olwynion moesol nef a daear, y fu, y sydd, ac a ddaw.

Mae yn wir fod llawer o ddynion doethion, doniol, a threiddiol,

wedi cael allan lawer o ddyfeisiadau daionus, o gelfyddydau cywrain, ac o beiriannau gwyrthiol o'r bron yn yr oes oleu hon; hyd onid yw y byd trigiannol yn prysur fwynhau effeithiau eu meddyliau treiddiol, eu cyrhaeddiadau dyfnion, a'u hastudrwydd diflino: ond, pan fwynheir effeithiau rhagorach y gwrthrych y cyfeiriaf ato, teifl holl philosophyddion Groeg a Rhufain, duwinyddion yr oes, a doethion y byd, eu holl ragoriaethau, fel pethau diwerth wrth ei draed, gan mor fawr y prisiant ef.

Mawr y cynhwrf, y dwndwr, a'r berw, y bwrir ein byd iddo ar brydiau, pan y dywedo yr astronomyddion iddynt weled drwy eu hyspïenddrychau anferth, yn awr ac eilwaith, ryw blaned yn neidio o dywyllwch i fodoliaeth, gan chwyldroi drwy y bydoedd seryddol yn eu huchel gylchoedd, nes y gellid meddwl eu bod yn gweled y teulu wybrenol yn dawnsio o lawenydd, ac yn cadw gwyl gyda'r delyn a'r ddawns, o groeso i ddyfodiad eu chwaer i ychwanegu at eu llu aneirif. Ond, ymguddia goleuni yr holl blanedau yn yr eigion planedol, dan *eclipse* tragywyddol fel pethau a fu, o flaen tanbeidrwydd dwyfol y dysclaer-fyd gogoneddus yr amcanaf ei arddangos, pan dywyna yn ei ddysclaerdeb a'i ogoniant hanfodol. Erbyn hyn, meddyliaf y gallaf brophwydo fod awydd yn meddwl y darllenydd i ofyn, Beth ydyw y goleuni newydd a hynod hwn? Atebaf mai perl, ïe, perl y perlau oll ydyw—y perl a gododd y rhai a'i meddiannent o ddyfnderoedd y tlodi a'r trueni dyfnaf, i'r llawnder a'r cyfoeth mwyaf. Pendefiges yw a gymmerodd rai o'r carcharau tywyllaf, ac a'u gosododd hwy yn y palasau gwychaf a feddai y byd: achubodd rai allan o ffrydiau diluwiol yr elfen foddawl, pryd y suddai miloedd o'n deutu i eigion tragywyddolfyd! Cofleidiodd ereill yn y fflamiau, gan eu dwyn yn garuaidd yn ei chôl, heb ddeifio gwallt eu pen. Mewn gair, gwna bob cymmwynas i bawb a'i derbyn, ac ni raid bod eisieu dim daioni, nefol na daearol, ar y rhai a'i carant hi. Ac onid ydyw y perl hwn uwchlaw pris? Pwy na ddymunai ei gael, ïe, pe costiai yr oll a feddant? Da fyddai genyf glywed pawb yn holi yn awyddus am dano; dangosai hyny ysbryd gwrol ac ymofyngar. Ond ofnaf fod credöau ffurfiedig Traddodiad mor rymus, a llyfetheiriau Rhagfarn mor gryfion am eneidiau lluoedd, hyd y nod yn Nghymru, nes cloi eu meddyliau i fyny, megys cnewyllyn mewn plisgyn. Ni chredant fod yn bosibl iddynt hwy gael y fath bethau yn yr oes hon. Mae yn hen ddywediad "fod yn hawdd cael gan ddyn gredu yr hyn a ewyllysia;" ond mae y ffaith yn profi yn groes i hyny yn hyn. Mae y peth hwn yn newydd rhy dda i fod yn wir yn ngolwg rhai, a hyny o herwydd fod eu dysgawdwyr yn am-

ddifad o'r wybodaeth am dano, am na wyddant y ffordd i'w gyrhaedd. Gan mai eich lles chwi, ddarllenwyr, sydd mewn golwg, onid gwell hwyr na hwyrach i chwi gael mwynhau y pethau yr ymddifadwyd chwi o honynt? Ond, er mor llesol a rhesymol ydyw y newyddion hyn, nid wyf yn ammau na fydd amrywiol farnau am danynt, fel pob peth newydd a daionus arall. Ymddangosant yn anhygoel a chyfeiliornus i rai, yn wirioneddol a chysson i ereill; yn afreidiol yn ngolwg y naill, ond yn anhebgorol yn ngolwg y llall: twyll drygionus yw i gyd, medd y naill; y newyddion goreu a glywsom erioed, medd y lleill. Nid oes dim ag y mae mwy o wahanol farnau o'i blegid, ar yr olwg gyntaf, nâ'r pethau hyn; ac anturiaf ddweyd nad oes dim ychwaith, a ddyry fwy o foddlonrwydd i bawb a'u profant, am eu hawddurdod. Ceisir hwynt ar gost pob peth arall, pan ddeallir eu gwerth; ac wedi unwaith eu meddiannu yn iawn, rhoddid einioes yn aberth gwirfoddol drostynt, gan mor fawr y cerid hwynt; a phe gallwn ddesgrifio y filfed ran o'u gwerth, ni byddai yn ormod gan freninoedd roddi eu coronau, ac amherawdwyr eu gorseddau, am danynt. Ddarllenydd hoff, a ydwyt ti yn barod i glywed beth ydynt, erbyn hyn, i wneyd chwarae teg â thi dy hun, drwy chwilio i mewn iddynt, fel am drysorau cuddiedig? Os ydwyt, crynhoa dy feddyliau crwydredig, llonydda bob nwyd draddodiadol, a dywedaf beth ydynt; wedi hyny, crynhoa dy holl resymau cadarnaf i'w gwrthbrofi, os gelli ar dir rheswm neu ysgrythyr. Na ryfedda wrthi. Boneddiges freiniol yw hi oddifry, hardd odiaeth, o waed breiniol, ac achau dwyfol—dyma yw; a Mormoniaeth, oddiar anfri, y gelwir hi gan ei holl elynion anwybodus o honi. Ac nid oes neb a'i difria, ond y rhai nad adwaenant hi. Dwg Mormoniaeth, fel ei gelwir, er mor wael y dywedir am dani, yn ei llaw agoriadau y nef, ysgol yr hen dad Jacob, gwialen Duw (yr hon a roed i Moses), yspienddrych y prophwydi, tarian Paul, cleddyf Pedr, helm yr iechydwriaeth, yr efengyl dragywyddol o fynwes Duw i'n daear ni, drwy anfon rhai o'r teulu nefol atom. Na ddychryna, ddarllenydd; mae yn ddigon gwir dirio o angylion glân o'r drydydd nef ar ein daear ni, yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg; a dyma eu cenadwri —adferu y trysor gwerthfawr hwn i ni. Dyma y newyddion da y cyfeiriwn atynt, a phwy na orfoledda ynddynt? Yn awr dywedais, a gwyddost beth yw: na wrthod fy nhystiolaeth, canys gwir yw, ac amser a ddengys hyny. Ac yn awr, pwyser y dystiolaeth bwysig hon, yn y clorianau cywir, sef *rheswm* ac *ysgrythyr*; canys sicr wyf y deil y pwysau yn ol fy addewid. Cyfaddefaf fod y gosodiad yn anmhoblogaidd, fod y cyfryw genadon i ymweled â'n daear ni yn yr oes hon—

ei fod yn groes i gredoau y wlad, ac yn ol yr esboniadau cyffredin, yn cael ei ystyried yn anysgrythyrol; ond nid yw hyny, o anghenrhaid, yn profi ei fod felly: ac, ond ei ddala yn ngwyneb y drych cywir ac ysgrythyrol, agorir holl ddorau pres traddodiad, dryllir cadwyni haiarn-aidd rhagfarn fel edau wlan, efe a chwal y tywyllwch dudew, nes ymddyscleirio yn amlwg yn nghanol y ffurfafen hon; dryllia galed-rwydd creiglyd galonau Phariseaidd yr oes, nes bo ffrydiau o lawenydd a gwybodaeth yn dylifo i'r rhai gonest o galon. Ond cael tegwch, gyr ymaith o'i flaen y mynyddau a'i gwrthwynebant, fel peiswyn o flaen corwynt; ïe, ymdaith yn amlder nerth dwyfol, gan sathru pob peth a'i gwrthwyneba i'r llawr fel mân lwch y clorianau. Ac am y maes hwn, llyfr y llyfrau, yma y gwelir ei achau, yma y dyscleiria ei fân berlau, gan fritho ei ddalenau fel *diamonds* yn mysg ceryg glanau y môr. Os na chredir, wedi profi o eiriau dwyfol yn llyfr Duw, fod angylion i ymweled â'n daear ni, mor ddiweddar â'r dyddiau hyn, ofer i'r cyfryw wario geiriau i haeru eu cred i ddim a ddywed; ond, os o'r ochr arall yr addefir geirwiredd y gyfrol santaidd, yr wyf yn sicr o brofi y gosodiad, drwy fwy nâ dau neu dri, ïe, nâ deg o dystion.

GWEINIDOGAETH ANGYLAIDD YN RHESYMOL.

Y mae yn hollol afresymol i wadu gweinidogaeth angylaidd yn awr, tra yn addef fod yn rhesymol iddynt ddyfod yn y cyn oesoedd at ddynion, megys at y patriarchiaid a'r prophwydi—bwyta ac yfed gydag Abraham, Lot, gwraig Manoah, &c., heb brofi fod gagendor wedi ei sicrhau, fel na allant ddyfod, neu ryw brofion ereill ar y pwnc. Ni welais i neb, hyd yn hyn, o'r rhai a wadant y gwir hwn, yn cynnyg un prawf nac esgus, heblaw nad oes eu heisieu; ac am na ddeuant atynt hwy, ni chânt ddyfod at neb arall; a llefain, "Twyllwyr," "gau brophwydi," "pw, pw!" Dyma ydyw unig lais Traddodiad, fel corn yr helyddwr—yr un *dune* bob amser, nes y mae y cŵn hela i gyd wedi ei dysgu; neu fel ystori y parot—yr hyn a glywo efe bawb yn barablu, a barabla yntau. Addefir hefyd fod angel wedi dyfod at Zachariah, Mair, a llawer ereill o weision Duw, yn y cyn oesoedd. Pwy ond angel a roddes genadwri i Ioan fyned allan i fedyddio? a phaham nas gall angel wneyd yr un peth yn yr oes hon? Addefant fod y rhai a broffesant hyn y pryd hyny, yn bobl eirwir a duwiol, a'u proffes o hyny yn ddigon rhesymol, heb le i neb ddweyd yn amgen; ond dyma y cwestiwn, paham na all fod mor rhesymol i'r un peth fod yn ein hamser ninnau? A ydyw amser yn cyfnewid gwirionedd rhesymol y naill oes, i fod yn gyfeiliornad cableddus mewn oes arall? O na, yr un ydyw rheswm yn mhob oes; ond y mae rhai yn cymmeryd traddodiad ymarferol yn lle rheswm dynol. Mor afresymol collfarnu a lladd Saint y Dyddiau Diweddaf, am eu bod yn derbyn yr ymwelwyr

nefolaidd; ac ar yr un amrantiad yn addurno beddau saint y dyddiau cyntefig, y rhai a laddwyd am yr un peth! ond, meddant, yr oeddynt hwy yn dweyd y gwir, ond nid ydych chwi yn derbyn fel hwynt-hwy. Wel, pa fodd y profir hyny? nid yw'r haeriad yn ddigon i wrthsefyll tystiolaeth resymol cannoedd. Heblaw hyny, onid felly y dywedai y rhai oedd yn cyd-oesi â'r hen saint? Hwy oedd y twyllwyr y pryd hyny, bob un yn ei fywyd; a'r lleill oedd wedi marw er ys oesoedd, oedd y rhai geirwir, er eu bod yn proffesu yr un peth! A phwy a'n condemniant ni yn waeth am broffesu gweinidogaeth angylaidd, nâ'r rhai oedd er ys ychydig flynyddau yn ol yn credu ac yn proffesu yr un peth, ïe, yn gweddio yn gyhoeddus am dano? Nid oes nemawr flynyddau er pan y dywedai cannoedd eu bod yn clywed y cantorion nefolaidd, yn canu haleliwia yn yr awyr, uwchben eu cyrddau, o Beddgelert hyd derfynau y dywysogaeth; ac nid wyf yn ammau na chredid yr un ystori etto, pe dywedid ar *Green* y Bala; eithr gwylied neb *arall* rhag proffesu hyny. Clywais bregethwyr yn haeru o'r pwlpudau uwchben cannoedd, fod angylion yn dyfod â bendithion o'r nef yn awr, ac yn cyfeillachu ag ambell hen wreigan yn ei bwthyn, &c.; eithr, os proffesa ereill yr un peth, gwae iddynt: "twyll i gyd," meddant, A phan ofynir iddynt am y modd y gall y broffes o'r peth fod yn dwyll yn y naill, heb fod felly yn y llall, "O, nid ydym ni (meddant) yn meddwl ein bod yn gweled angylion â'n llygaid o gnawd, ond rhyw ymddangosiad dirgelaidd ydyw," fel y "llef ddystaw fain:" ac onid yw hyn yn ffolineb o'r fath ffolaf, ïe, yn wrth-ddywediad? Pwy a welodd angel erioed, ac etto heb ei weled? A pha fodd y gallai neb weled angel ond â'u llygaid? Dyma y modd y gwelai y saint hwynt yn y cyn oesoedd; byddent hwy yn edrych yn eu llygaid hwythau, yn llefaru wrthynt, yn bwyta ar yr un ford, yn cyd-gerdded law yn llaw, ac weithiau yn ymdrechu gyda hwynt, nes cael prawf o'u cryfder. Y mae cenedl yn awr yn fyw a dystiant y gwirionedd o hyn, gan na fwytant "gysswllt y forddwyd," o goffadwriaeth am yr anaf a gafodd eu tad, yn ei ymdrech ag angel; ac er na welai ereill hwy ar y pryd, nid yw hyny yn profi nad oeddynt yno, ond prawf mai dawn o rodd Duw yw gweinidogaeth angylaidd; ac os nad oeddynt yno, pa fodd y gwelent hwynt? os nad oeddynt yn eu gweled, twyllwyr oeddynt am haeru hyny! O na, nid rhyw *witchcraft* a arferai y saint cyntefig, mwy nâ ninnau, ond angylion a welent pan ddywedent hyny, sef personau o fydoedd ereill, o amrywiol raddau; a'r achos na welai ereill hwynt oedd, am nad oeddynt wedi cael tynu y gorchudd oddiar eu llygaid, drwy dderbyn y ddawn hòno; ac hyny, efallai, am nad oeddynt mor dduwiol â'r lleill, neu am nad oedd cenadwri y cyfryw angel atynt hwy yn bersonol. Y mae yn gwestiwn, pa un a feiddia un angel amlygu ei hun i neb, heb ganiatâd; ac wedi hyny, a ganiateir iddo ymddangos i neb ond i'r hwn y danfonir ef atto, sydd ammheus, oherwydd "*gweision* gwasanaethgar ydynt hwy." Y maent yn ddeiliaid cyfreithiau yn eu cylchoedd, ac nid ydynt yn dyfod ar negeseuau gwael ac afreidiol, er boddio llygaid na mympwy dynion. Gwelir mai gwrth-ddywediad yw, fod un yn gweled angel, ac etto heb ei weled, ond ei weled yn ddirgelaidd heb lygaid ei gnawd.

Y mae yn afresymol gwadu gweinidogaeth angylaidd yn yr oes hon;

ac y mae y cyfryw a'i gwadant yn addef eu hunain yn ddynion drwg, oherwydd y maent yn addef fod y rhai oeddynt euog o'r un gwadu yn ddynion drwg yn mhob oes flaenorol. Ni phroffesodd y Saint weled angel erioed, debygaf, heb dderbyn yr un condemniad; a pha fwyaf y sêl dros grefydd y tadau, pa hiraf y wyneb, ac amlaf y synagogau, a meithaf y rhith weddiau, creulonaf y ddedfryd bob amser. Beth a enynodd lid y gau brophwydi a'r gau athrawon yn fwy yn erbyn y patriarchiaid, y prophwydi, a'r saint, yn mhob oes, nâ hyn. Ystyria y gelynion hyn yn gabledd yn erbyn eu Duw, ac yn sarhad ar grefydd eu tadau; haws ganddynt lyncu camel nâ chredu hyn, ac nid oedd dim i'w wneyd ond eu lladd, os na thawent â son am eu hangylion, eu dadguddiadau, a phob peth yn wir, a'r nad oeddent hwythau yn eu meddu. Os cydunent â hwynt i "wadu ei grym hi," cerddent yn llaw-law â hwynt yn burion; ond, "ni allwn ni beidio a thraethu y pethau a welsom, a glywsom, ac a deimlasom" yw amddiffyniad cenadon Duw yn mhob oes, pe costiai eu traethu eu bywyd iddynt. Felly y bu gyda Zecharias; lladdwyd ef yn y deml. Cenadwri yr angylion at y bugeiliaid a enynoddd genfigen Herod, i ladd yn greulon gannoedd o fabanod diniwed. Pan y dywedodd Stephen iddo weled Iesu Grist yn eistedd ar ddeheulaw ei Dad, dyna gawod o geryg ar ei ben. Gwrandawai crefyddwyr yr oes ar Paul yn dweyd ei ystori yn burion, hyd iddo ddweyd ei fod wedi gweled angel, a dyna ddigon; dyna ei fywyd ar ben o'u rhan hwy; tyngasant, na fwytaent fwyd nes ei ladd. Gwrandawai y torfeydd ar Grist yn burion hyd oni wnai wyrth, neu gyfeirio at ei anfoniad o fyd arall; ac yn y fan y deuai y geiriau o'i enau dihalog, dyna bawb â'i gareg yn ei law. Pe buasid yn gofyn iddynt, onid oeddynt yn credu y prophwydi, dywedasent y byddent foddlon i farw mewn amddiffyniad i'w tadau duwiol; a phan ofynir i'r oes hon, onid dynion drwg oeddynt hwy, er eu proffes fawr? O, ïe, meddant, gwaeth nâ'u tadau. Am ba beth? Onid am anghredu eu cyd-oesolion duwiol, a'u herlid? Wel, ddarllenydd hoff, gwylia rhag mai "ti yw y gwr" sydd yn "cyflawni mesur dy dadau," yn yr oes hon; os felly, "pa fodd y dengi di rhag barn uffern?" Er cymmaint sydd o esiamplau yn yr ysgrythyrau yn profi yr afresymoldeb o erlid am y peth hyn, felly y gwna y plant ar ol y tadau, a phlant eu plant ar eu hol hwythau. "O na baent ddoethion, na ddeallent hyn!"

Y mae yn afresymol i'r rhai a broffesant fod yn blant i Dduw yn y naill oes, wadu gweinidogaeth angylion Duw i'w blant mewn oes arall, a phroffesu ei fod ef yn anghyfnewidiol! Nid yw efe dderbyniwr wyneb, ond yn mhob oes y rhai a weithredant gyfiawnder sydd gymeradwy ganddo; canys y mae rheswm yn dweyd fod hyny yn wrthddywediad, ac mor anmhosibl i fod ag a fyddai i dad naturiol, a fyddai ganddo gynnifer o feibion yma a thraw drwy'r byd yn ei wasanaethu, ymweled â neu anfon cenadon at y naill, ac heb anfon gair na chenad byth at y lleill, a fyddent yn ei wasanaethu fel hwythau. Byddai y fath dad â hwn yn dderbyniwr wyneb yn ngolwg pawb; felly, ynte, y rhaid fod y llall, os na ddenfyn ei angylion â'r genadwri at y brodyr ieuengaf yn yr oes hon, fel y gwnai at eu brodyr henaf yn y cyn oesoedd. Iaith rheswm yw hon. Ond, meddant, erbyn hyn, pe byddem ni mor dduwiol â'n brodyr hynaf, caem ninnau gwmni angyl-

ion fel hwythau. Ac yn wir, rhaid addef hyn yn awr, neu fyned i waeth dyryswch: os addefir hyn, hyny fyddai diwedd y ddadl, drwy addef gweinidogaeth angylaidd yn rhesymol yn yr oes hon; canys y rhesymoldeb o'r pwnc, ac nid y ffaith, oedd mewn dadl.

Y mae digon wedi ei ddweyd am y tro hwn er profi nad *rheswm*, ond *traddodiad* yr oes, sydd yn gwadu dyfodiad angylion yn ein hamser ni; ac y mae rheswm yn mhob dull, ond iddo gael tegwch, yn profi y cyssondeb o'r gosodiad; a phob ymarferydd rheswm a greda dystiolaeth gysson am ddyfodiad angel i'n daear ni, yn awr fel cynt, ac a ymddwyn yn gyfatebol.

Yn nesaf, pwyswn y gosodiad hwn yn y glorian ysgrythyrol: os ceir yn brin yno, gwylier rhagddo—ni ddymunwn i neb ei gredu; ond, o'r ochr arall, os deil y pwysau yn y dafol gywir hon, hyderaf y bydd yn dda gan bawb ei gredu a'i dderbyn.

GWEINYDDIAETH BRESENNOL ANGYLION YN YSGRYTHYROL.

Y TYST cyntaf a brawf fod angel i ddyfod i'n daear ni, mor ddiweddar â'r oes hon, ydyw Ioan. Pan yr oedd efe ar ynys Patmos, "ar ddydd yr Arglwydd," ac "yn yr Ysbryd," tua'r flwyddyn 96, O.C., "dangosodd yr Arglwydd iddo y pethau a fyddent *ar ol hyny*." A'r peth mwyaf nodedig oedd y "bwystfil" rhyfeddol oedd i godi, ac i "ryfela â'r saint, nes eu *gorchfygu* hwynt," drwy eu lladd. Yna byddai teyrnas Dduw, sef yr eglwys apostolaidd, yn myned i'r diffeithwch am amser, amseroedd, a hanner amser, yn mha dymmor ni byddai Duw yn awdurdodi gweision i wneyd gwaith drosto. Er y gallai fod yn y byd fwy neu lai o ddynion da, doniol, a moesol, yn ofni Duw, ac yn ei addoli goreu ag y gallent, ac yn gymmeradwy ger ei fron yn ol y goleuni a gawsent; nid yw hyny yn profi y byddai hyd y nod y goreu o'r cyfryw yn weision anfonedig oddiwrth Dduw, yr hyn beth ni allent fod, oddieithr eu hanfon gan Dduw; "canys nid oes neb yn cymmeryd yr anrhydedd hwn iddo ei hun, oddieithr ei alw gan Dduw, megys Aaron," sef trwy ryw fath o ddadgnddiad. A hyn y cytuna Paul—"Pa fodd y pregethant, onis danfonir hwy?" sef gan Dduw, wrth reswm. A chan nad anfonodd Duw genadwri at ein hynafiaid cyn eu marw, nid ydynt dan gondemniad fel pe y gwrthodasent genadwri oddiwrth Dduw drwy ei anfonedigion.

Ac wedi bod yr holl fyd yn y sefyllfa gymmysglyd a rhanedig a ddysgrifia Ioan, am yr yspaid hwnw o amser, dangosir iddo (yn Dad. xiv, 6) yr anfonai Duw angel i adferu yr hyn a gollasid, sef hawl neu awdurdod effeithiol i bregethu yr efengyl dragywyddol—nid efengyl newydd, ond goruchwyliaeth newydd i bregethu yr hen efengyl, yr hon yw cyfreithiau teyrnas Duw. Drwy y modd yma y derbynient yr awdurdod, nid yn unig i adferu ac i weinyddu ordinadau ei dy, ond i awdurdodi ereill i hyny hefyd. Rhaid addef yr anghenrheidrwydd am hyn, er mwyn cyflawni gwaith mawr y dyddiau diweddaf. Rhaid addef hefyd yr anmhosiblrwydd hyd y nod i'r Hollalluog ei hun, gyda phob parch y dywedaf, anfon gwas byth i wneuthur un dim drosto, heb

ddadguddio hyny iddo drwy y naill gyfrwng neu y llall. Yr oedd ganddo amryw ffyrdd i anfon gweision, er dechreuad y byd; drwy ei lais ei hun, drwy anfon ei Fab, neu drwy ei angylion. Y mae ganddo hawl i ddewis ei ffordd, a'i amser ei hun; ac er nad yw ei ffyrdd ef yn boddio dynion bob amser, yn ol ei gynghor a'i bwrpas ei hun y gwna, er dywedyd o holl bobl y byd i'w erbyn. Drwy anfon angel y dywed Ioan y dechreuai y gwaith mawr hwn; a chan fod holl ddiwinyddion a doethion y cyn oesoedd, er ys canrifoedd, a'r a glywsom am danynt, yn gwadu na ddaeth angel ar y fath genadwri atynt, ofer i ni, na neb o'u holynwyr, haeru yn groes iddynt. Dysgwyliwn, ynte, am gyflawniad o'r brophwydoliaeth werthfawr hon, a byddwn barod i'w derbyn. Gwyddom fod llawer o wahanol feddyliau gan ddynion yn nghylch y brophwydoliaeth nodedig hon, fel am o'r bron bob un arall. Dywed rhai ei bod yn cyfeirio at y Fibl Gymdeithas; ereill, mor addas, mai y Gymdeithas Genadol, neu yr *air balloons*, &c. Rhy faith fyddai olrhain ffrwythlon ddychymmygion dynion ar y peth hwn; a chan fod pawb yn myned ar ol ei esboniwr ei hun, af finnau ar ol Ioan ei hun. *Angel* a ddywed Ioan; a dweyd rhyw beth yn amgen, ydyw, yn ol fy null i o esbonio, "ychwanegu at eiriau llyfr y brophwydoliaeth hon." Y mae prawf cadarn o'r dirywiad y byddai y byd ynddo hyd yr amser hwn, yn ngwaith yr angel yn dyfod o'r nef ar y fath genadwri; a rhaid addef, naill ai yr anghenrheidrwydd am dani, neu ynte fod yr angel yn dyfod ar neges afreidiol. Os byddai gan y rhai a fyddent yn trigo ar y ddaear, naill ai yr efengyl bur, neu yr hawl i'w gweinyddu, yna afreidiol fyddai i angel ddyfod â pheth iddynt o'r nef, ag yr oeddynt yn feddiannol arno eisoes. Y mae gan bob un ei ryddid i ddewis yr esboniad a fyno.

Peth arall sydd yn amlwg yn y brophwydoliaeth hon ydyw, yr amser y deuai yr angel hwn. Y mae yr un genadwri yn ein hysbysu—"Canys daeth awr ei farn ef," sef ar ol i'r efengyl dragywyddol a gyflwynai yr angel hwn i ddynion gael ei phregethu "i'r holl rai sydd yn trigo ar wyneb y ddaear; i bob llwyth, iaith, pobl, a chenedl:" nid ar ol i ryw athrawiaethau ereill gael eu pregethu i'r holl fyd, ond *yr efengyl hon* a ddygid gan yr angel hwn y pryd hyn. Y mae adn. 8 yn profi hefyd mai gwaith mor ddiweddar â'n hamser ni a fyddai, drwy fod yr angel nesaf yn dywedyd, "Syrthiodd, syrthiodd Babilon, y ddinas fawr hòno." Cytuna pob Protestaniad a'r a welsom, mai "mam puteiniaid y byd," fel ei gelwir, yw hon; a gŵyr pawb nad yw hi wedi cwympo hyd yn hyn, ond yn ymwroli fel pe bai am fyw yn dragywydd; ond nid oedd llawer o amser rhwng dyfodiad yr angel a soniwyd gyda'r efengyl dragywyddol, a chwymp Babilon—dim ond digon o amser i drigolion daear glywed, deall, credu, ac ufyddhau i'r genadwri, nid o enau yr angel, ond o eneuau dynion; canys arfer Duw ydyw "rhoddi y trysor hwn (yr efengyl) mewn llestri pridd," yn mhob oes flaenorol. Dyma yw tystiolaeth Ioan am ddyfodiad angel yn yr amseroedd diweddaf. Pe na bai un tyst arall ar gael, y mae y gosodiad yn llawn bwysau yn y dafol ysgrythyrol; cystal â'r un rhesymiadol. Ond, er egluro y peth yn amlycach, gweler Math. xxiv, 31, "Ac efe a ddenfyn ei angylion â mawr sain udgorn, a hwy [yr angylion] a gasglant ei etholedigion ef ynghyd, o'r pedwar gwynt." "Ei etholedigion," anturiaf ddweyd, yw

yr Iuddewon erwydredig; a phrofaf hyn etto. "I'w easglu ynghyd." I ba le, tybied, heblaw i'r wlad a dyngodd Duw trwy lw i'w rhoddi i'w tadau. Nid i'r awyr—nid i blaned arall—nid i ddaear amgen nâ hon; canys yma y daw "Mab y dyn," eu Messia, i fod yn Frenin arnynt byth. Daw ar gymylau y nef, a'i holl saint gydag ef. Nid ar gymylau y nef yr crys efe na hwythau, onid dyna fyddant eu cerbydau i ddyfod "i deyrnasu gydag ef ar y DDAEAR." "am fil o flynyddau." Dyma dystiolaeth Mab Duw ei hun ar y pwnc, a dywed yn eglurach yn adn. 14—"A'r efengyl HON am y deyrnas a BREGETHIR [ni ellid gwneyd hyny heb awdurdod ddwyfol, yr hyn ni ellid ei gael heb ddadguddiad drwy angel, neu rywfodd] trwy yr holl fyd, ER TYSTIOLAETH, ac yna y daw y *diwedd*." Prawf etto, nad at yr oruchwyliaeth a roddodd i'r apostolion y cyfeiria efe yma, canys nid *er tystiolaeth o'r diwedd* y pregethasent hwy hi, ac ni allai fod cyssondeb yn hyny er ys 1800 mlynedd, a'r diwedd heb ddod etto; canys diwedd y byd afluniaidd a phechadurus hwn y sonia efe am dano, a hyny mewn atebiad i gwestiwn ei ddysceyblion a welir yn adn. 3. Ac nid yw adn. 34 yn un rhwystr i hyn ychwaith; os meddylir ei fod, adn. 33 a'i symud ymaith yn y fan, drwy un gair, "pan weloch hyn oll," sef chwi, y rhai a fyddwch byw yn yr oes hòno y cymmerant le ynddi—pan *weloch* hwynt, nid â eich hoes chwi heibio hyd oni chwblhaer oll. Ond, i fod yn fyr, cymharer y ddau dystion geirwir hyn â'u gilydd. "A'r efengyl hon," medd Crist; "yr efengyl dragywyddol," medd Ioan. "A bregethir," medd Crist, h. y., myfi a roddaf hawl drwy ddadguddiad i hyny; "Mi a welais angel," medd Ioan. "I efengylu," "*er tystiolaeth*, ac yna daw y diwedd," medd y naill; "daeth awr ei farn ef," medd y llall. Gwelir fod y ddau yn cydgordio air yn ngair, er profi fod addewidion yn llyfr Duw am ddyfodiad angylion mor ddiweddar â'n hamser ni. Os oes gan ryw un wrthwynebiad i hyny yn hwy, bydded rhyngddo ef â'r Bibl; yr ydwyf fi wedi ei brofi yno, yn ol fy addewid; ac oni bai ofn bod yn rhy faith, denwn ag amryw dystion ereill i brofi yr un peth. Ond am y tro hwn, awn yn mlaen i chwilio yn mhellach i'r un drych cywir, er cael gweled pa fath bersonau ydyw yr angylion. Wrth fod cymmaint sôn am danynt, efallai, ond cael eu hadnabod yn well, a deall eu natur, eu cyfansoddiadau, a'u gwaith, y bydd hyny yn foddion i ladd peth o'r gwrthwynebiad a greodd rhagfarn yn eu herbyn, ac y boddlonai dynion iddynt gael dyfod i'n plith weithiau ar eu tro, traethu eu cenadwri, a dychwelyd yn ol mewn heddwch. Neu, ynte, cymmerwn rybydd oddiwrth yr hyn a ddygwyddodd yn nyddiau Lot; canys "yr un modd hefyd ag y bu yn nyddiau Lot, felly y bydd yn y dydd y dadguddir Mab y dyn." Diammau fod Lot druan yn pechu yn anfaddeuol yn ngolwg y Sodomiaid, wrth sôn fod angylion yn dyfod i'r ddaear; ond os oedd y broffes o'r fath beth yn eu creuloni yn ei erbyn, gwaeth fyth yr aethant pan yr oedd eu llygaid yn eu gorfodi i gredu gweinidogaeth angylaidd. Ceisiasent eu dinystrio! Rhyfedd, onide, na chredasent ar ol gweled? Nid mor rhyfedd, ychwaith, pan ystyriom nad llygaid ydyw yr arweinyddion goreu i gael Duw; ond ffydd, oddiar dystiolaeth resymol, ydyw'r moddion a drefnodd Efe. "PREGETHU Crist croeshoeledig" oedd y ffordd apostolaidd, ac nid cyhoeddi eu hunain yn feddygon gwyrthiol mawrion i'r byd.

Y BODAU ANGYLAIDD A'U DYLANWADAU.

Yn ol a ddeallwn oddiwrth yr Ysgrythyrau, y mae tri, os nad ychwaneg, o fathau o angylion. 1. Yr arch-angylion y sonia Paul a Judas am danynt, sef yr uchaf mewn awdurdod, a'r cadarnaf mewn nerth. 2. Yr angylion, neu y cyn-saint hyny a gawsant adgyfodiad, ac o ganlyniad ydynt yn bersonau corfforol. neu fel Enoch ac Elias, y rhai a gyfnewidiwyd. Sonir yn Gen. xviii am angylion yn bwyta ac yn yfed gydag Abraham a Lot; ac nid rhyw ffug fwyta a wnaethant, onide i ba le yr aeth y llo, y teisenau, a'r llaeth? 3. Yr angylion a elwir yn "ysbrydion gwasanaethgar;" a phe chwilid yn fanwl, efallai y gellid profi fod y trydydd dosparth hwn o fodau ysbrydol yn cyfansoddi dau ddosparth yn y bydoedd nefolaidd. Dywed y Salmydd ddarfod i Dduw greu dyn "ychydig yn îs nâ'r angylion:" cyssyllter hyn â'r hyn a ddywed Paul yn yr iawn gyfieithiad—"Yr hwn sydd yn gwneuthur, [neu yn anfon] ei ysbrydion gwasanaethgar, ei angylion [cenadon], *yn* fflam, neu *mewn* fflam dân." Gwnelai y cyfryw y pedwerydd dosparth o angylion. Profir yn mhellach fod dosparth o angylion yn bwyta, oddiwrth yr hyn a ddywed Paul—"Nac anghofiwch lettygarwch, canys wrth hyny y lletyodd rhai *angylion* yn ddiarwybod." Dywedir hefyd yn y Salmau, fod dyn yn bwyta bara angylion. Bwytaodd Crist cyfodedig fara, a physgod wedi eu rhostio ar dân a gynneuasai efe ei hun ar lân y môr. Os nad oedd ganddo gnawd ac esgyrn, paham y dywedai wrth Thomas, "Estyn dy law, a dyro yn fy ystlys, a'th fys yn ôl yr hoelion," &c.? Beth sydd amlycach yn y Bibl, nag y fod bodau angylaidd yn feddiannol ar gnawd ac esgyrn, yn bwyta ac yn yfed fel dynion, a chyda dynion; ac os *yma*, paham nad gartref? er na allwn ni nodi eu hymborth yno. Nid yw y gair hwnw a ddywed, "Ni ddichon cig a gwaed etifeddu teyrnas Dduw," yn gwrthdaro hyny; canys y mae gwahaniaeth mawr rhwng dweyd "cig a *gwaed*," a dweyd "cnawd ac *esgyrn*:" a'r gwahaniaeth hwn sydd yn dyrysu meddyliau llawer. Ac er lleied o wahaniaeth a feddylir rhyngddynt, y mae cymmaint ag oedd rhwng Crist wedi adgyfodi â Christ cyn marw, ïe, cymmaint ag a fydd rhwng y "marwol hwn" ag "anfarwoldeb." A chan fod y fath bersonau yn bod, beth fyddai yn afresymol ynddynt, pe cymdeithasent â dynion yn awr megys cynt?

Oddiwrth yr esiamplau hyn, ac ereill a ellid nodi, gwelir fod bodau angylaidd, adgyfodedig—mai y rhai hyny sydd yn dyfod ar negeseuon oddiwrth Dduw at ddynion, ac ysbrydion yn gweinyddu i ysbrydion. Syrthiodd Ioan wrth draed un angel, ar fedr ei addoli, ond dywedodd yntau wrtho, "Gwel na wnelych hyn; CYD-WAS ydwyf i ti, ac i'th frodyr, y rhai sydd ganddynt dystiolaeth Iesu. Addola Dduw; canys tystiolaeth Iesu ydyw ysbryd y brophwydoliaeth." Gellid meddwl oddiwrth y geiriau hyn, yn enwedig y Saesneg o honynt—"*One of thy brethren the prophets*," y gallai yr angel hwn fod yr hen Ddaniel dduwiol, neu ryw un o'r prophwydi a adgyfodasai gyda Christ.

Dywed Satan mai gwyliedyddion y saint yw'r angylion; ac ni feiddiai yntau ddweyd celwydd wrth fab Duw. Ebe efe—"Efe a orchymyn i'w angelion am danat ti, rhag un amser i ti daro dy droed wrth gareg." Y mae yn ymddangos i mi, oddiar ymchwiliadau manwl i'r Ysgry-

thyrau, fod yr angylion, pan y bo gan Dduw saint teilwng o hyny ar y ddaear, yn aros ar y ddaear gyda hwynt, i'w diogelu rhag niwed, os adnabyddant, a gwrandaw ar eu llais. Y mae amryw dystion a brofant hyn, megys Esay, Abraham, &c., heblaw fod gelynion yr Arglwydd, megys Hagar, Balaam, ac ereill, yn tystio hyn. Gwelwn eu bod hwy yn adnabod awdurdod a swyddau angylion ar y ddaear i raddau helaeth. Ond, o'r holl ddirgeledigaethau a berthynent i angylion, meddyliaf mai eu dylanwadau ar ddynion, heb iddynt eu gweled, na chlywed eu geiriau, ydyw y dirgelwch mwyaf annealladwy yn ngolwg yr oes hon. Mae rhai yn gwadu hyn, am nad allant ei amgyffred; ac y mae dosparth arall o ddynion i'w cael yn myned i'r eithafion arall o anghyssondeb, gan ddweyd fod rhai pethau yn "ddirgeledigaethau i'w credu, ond nid i'w hamgyffred"—fod yn rhyfyg i ddynion chwilio i mewn iddynt, na thraethu eu barn arnynt; ac y mae yn ormod gorchwyl i mi ddangos pa un o'r ddau ddosparth yw'r mwyaf afresymol. Ond ni wn am ddim a ddadguddiodd Duw erioed, a'r nad ei ewyllys ef yw i ddynion ei ddeall. Beth ond hyny oedd ei ddyben yn ei amlygu? Ni ddichon un creadur nefol na daearol ymgyrhaedd at fwy o wybodaeth ar y ffordd iawn, nag a ewyllysia Duw, sef y ffynnonell o oleuni a gwybodaeth, iddo gael; "Yr hwn sydd yn ewyllysio dyfod o bawb i wybodaeth o'r gwirionedd;" ïe, o radd i radd, "hyd oni chyflawner (dyn) â holl gyflawnder Duw."

Ond i ddychwelyd. Pa fodd y mae angylion yn dylanwadu mor ddirgelaidd ar feddyliau dynion? medd llawer un sydd eisoes yn deall dirgeledigaethau dyfnion philosophy, *astrology*, a *philology* yr oes hon, i raddau helaeth. Y mae eu hanwybodaeth o hyn yn profi eu dyeithrwch i iawn ymchwiliad.

Cyfeiriaf yn gyntaf am oleuni ar hyn, at yr ysgol a welodd Jacob, y naill ben wedi ei osod ar y ddaear, a'r pen arall yn cyrhaedd i'r nefoedd, ac angylion Duw yn disgyn ac yn esgyn ar hyd-ddi. Hefyd, breuddwyd Pharaoh, a deongliad Joseph o hono. Pa fodd y gallai y deongliad fod yn sicr, oddieithr fod cymdeithas rhwng angel Pharaoh ag angel Joseph? Etto, breuddwyd Nebuchodonoser am y ddelw fawr ag oedd wedi myned o'i feddwl erbyn deffro. Drwy y gymdeithas ddirgelaidd hòno rhwng eu hangylion â'u gilydd, gallai Daniel ddwyn, nid yn unig y ddelw, ond ei deongliad hefyd i'r goleuni. Dywed Daniel—"Y mae Duw yn y nefoedd yn dadguddio dirgeledigaethau," nid drwy ddyfod o'r nefoedd i amlygu y breuddwyd a'i ddeongliad, ond drwy anfon ei angylion, "ei ysbrydion gwasanaethgar," i egluro y dirgelwch iddynt. Cawn fod y doethion o'r dwyrain "wedi eu rhybyddio gan Dduw mewn breuddwyd, na ddychwelent at Herod." Ac wedi eu myned hwy ymaith, "wele angel yr Arglwydd a ymddangosodd i Joseph mewn breuddwyd." Mae yr esiamplau hyn yn ddigonol i brofi fod ysbryd yn gweinyddu i ysbryd, ac felly yr ydym yn breuddwydio dadguddiadau, oherwydd fod yr angylion da neu ddrwg yn amlygu i'n hysbrydoedd ni beth i'w freuddwydio; a dyma un ffordd sydd gan y nefoedd a'i llu i gymdeithasu â thrigolion daear!

"Pechodau rhyw ddynion sydd amlwg o'r blaen," cyn yr elont hwy eu hunain o flaen y Barnwr, "yn rhagflaenu i farn:" oherwydd ni chawsant faddeuant o honynt cyn marw; "eithr rhai sydd yn eu can-

lyn hefyd." "Yr un ffunud hefyd y mae gweithredoedd da yn amlwg o'r blaen; a'r rhai sydd amgenach, nis gellir eu cuddio." Amlwg yw fod hyn yn cael ei wneyd drwy fod ysbrydion oddiwrth Dduw, yn adrodd y cyfan a wnawn. "Y mae tri yn tystiolaethu yn y nef, y Tad, y Gair, a'r Ysbryd Glân; a'r tri hyn un ydynt." "Ac y mae tri yn tystiolaethu ar y ddaear, yr Ysbryd, y dwfr, a'r gwaed; a'r tri hyn yn un y maent yn cyduno." Nid rhyfedd, ynte, fod pechodau rhai yn myned i'r farn o'u blaen—fod yn rhaid rhoddi cyfrif yn y farn "am bob gweithred a wnelom yn y cnawd, pa un bynag a fyddo ai da ai drwg;" canys swm y cyfan yw hyn:—Y mae ein gwaed, yr hyn yw ein bywyd—ein hysbryd, yr hwn sydd anfarwol—a'r dwfr, yn yr hwn ein bedyddir "er maddeuant pechodau," yn tystiolaethu i Dduw o'n gweithredoedd yn y cnawd, ac "angylion ein presennoldeb" yw y cenadon sydd yn tystio hyny iddo; ac ni a wobrwyir, neu a gospir, yn gyferbyniol. Pechodau yr annuwiol ydynt yn eu canlyn erbyn y cyfrif; a chan fod eu "haf wedi darfod, a chynauaf eu henaid wedi myned heibio," derbyniant "am bob trosedd gyflawn daledigaeth."

Y mae yr angylion yn myned yn, a thrwy awdurdod Duw, fel y mae yn amlwg yn ngwaith Jacob yn ymdrechu gyda Duw. "A phan adawyd Jacob ei hun, fe ymdrechodd *dyn* ag ef hyd doriad y dydd;" a phan na lwyddodd, gofynodd "enw y *gwr*;" am hyny y galwodd "enw y lle Penuel, wyneb Duw." Cadarnheir hyn hefyd, gan "Gadben llu yr Arglwydd," yn dyfod at Joshua, ac yn amlygu iddo, yn hollol, y dull i gymmeryd Jericho, ei thynged, a phob peth oedd yn anghenrheidiol iddo eu gwybod, er cyflawni gwaith yr Arglwydd. Er profi hyn etto yn eglurach, darllener tystiolaeth Ioan ar vnys Patmos—"Dadguddiad Iesu Grist, yr hwn a roddes Duw iddo EF [Iesu Grist], i ddangos i'w wasanaethwyr y pethau sydd raid eu dyfod i ben ar fyrder; a chan *ddanfon*, drwy EI ANGEL, efe a'i hysbysodd i'w wasanaethwr Ioan." Y mae hyn wedi ei brofi yn eglur ddigon weithian; ond efallai y dywedir fod rhai nad ydynt yn breuddwydio dim, ac ereill yn cael breuddwydion drwg. Gellir addef hyny hefyd yn ddigon cysson â'r hyn a ddywedwyd. Y mae rhai dynion heb gredu mewn Duw, angel, nac ysbryd. Y mae ereill yn credu y naill a'r llall; ond heb ymddwyn yn ol eu cred. Y mae ysbrydion drwg a da yn ymdrin ag ysbryd dyn yn nghwsg ac yn effro, ac yn dylanwadu arno i'r graddau y gadawo iddynt; ond nid oes iddynt allu arno, ond drwy ei berswadio. Maent yn hollol groes i'w gilydd yn eu heffeithiau, gyda'r eithriad pan yr ymrithia y drwg fel "angel y goleuni." Gyda golwg ar allu dyn i'w gwrthsefyll, cyn iddynt gael meddiant rhy gryf o hono, y dywed yr Apostol, "Profwch yr ysbrydion, ai o *Dduw* y maent." "Gwrthwynebwch ddiafol, ac efe a ffy oddiwrthych." Gwneled pawb felly, fel na thristâoch ysbryd Duw.

GWEINYDDIAETH BRESENNOL ANGYLION.

WEDI profi mor fanwl, yn y traethawd blaenorol, fodoliaeth, swyddau, a dylanwadau angylion ac ysbrydion ar ddynion, awn yn mlaen gyda chyfeirio y darllenydd at rai addewidion a roddir i ni gan Dduw,

drwy ei weision, y caffai y cyfryw weinidogaethau, drwy y cyfryw fodau, ie, hyd y nod "yn y dyddiau diweddaf" hyn. Darllener Act. ii, 17, 18. Er mor eglur y dywedir yma, esbonia pawb o'r bron fod hyn yn cyfeirio at ddydd y Pentecost; ie, er fod Pedr yn dweyd yn groes—er fod Duw yn dweyd mai "*yn y dyddiau diweddaf;*" ac felly y dywed Joel ii, 28—"A bydd *ar ol* HYNY." Darllener yr adnodau blaenorol, a gwelir fod y prophwyd yn sôn am y gwaith mawr a wnelid ar y ddaear (adn. 21), pan y byddai plant Seion yn gorfoleddu (adn. 23). Wedi adferu yr Iuddewon yn ol i feddiannu eu gwlad (adn. 27)—pan y byddai Crist yn teyrnasu yn nghanol Israel yn dymmorol ac ysbrydol, *ar ol eu hadferiad* OLAF o'u gwasgariad *diweddaf*, yr hwn a fyddai am iddynt "wrthod gwrandaw ar lais Sanct yr Israel," yr hyn a brofir yn y geiriau hyn—"A'm pobl nis gwaradwyddir BYTH." Ar ol hyny, dywed Joel. y cyflawnir y brophwydoliaeth uchod; ac, ond edrych ar y geiriau, ni ddichon neb rhesymol feddwl eu bod wedi eu cyflawni y pryd hyny; "canys bydd YMWARED, fel y dywedodd yr Arglwydd, yn mynydd Seion, ac yn Jerusalem" (adn. 32). Pa YMWARED a fu y pryd hyny? Onid hollol groes i *ymwared* a fu y pryd hyny, ac hyd yn awr? "Wele, yr ydwyf yn gadael eich ty i chwi yn anghyfanedd," ebe Crist. Gwasgariad oedd y pryd hyny; *ymwared* a fydd y pryd hyn ag y cyfeiria Joel, Pedr, a Duw ato; sef, "Yn y dyddiau diweddaf"—"O flaen dyfod mawr ac ofnadwy ddydd yr Arglwydd" (adn. 31)—"Y tywalltaf o'm Hysbryd ar bob cnawd, a'ch meibion a'ch merched a brophwydant; eich gwyr ieuanc a welant weledigaethau, a'ch henafgwyr a freuddwydiant freuddwydion," &c.

Yr angylion ydynt yr offerynau a ddefnyddia Duw er *casglu* ei etholedigion i'r manau hyny a ddarparodd efe iddynt yn ymwared, pan dywelltir "phialau" ei ddigofaint ar yr annuwiol, cyn ei ddyfodiad i deyrnasu ar y ddaear gyda ei saint am fil o flynyddau. Yr angylion ydynt filwyr y nef, er mynegi y pethau a wna dynion, ac a ddewisa Duw iddynt eu gwneuthur; y rhai hyn a *gasglant* ei wenith i'w ysgubor, cyn y bydd iddo losgi "yr us â than anniffoddadwy." A thrwy ddylanwadu arnynt yn y modd a nodwyd, sef rhoddi iddynt ddadguddiadau, ysbryd y brophwydoliaeth, &c., y gwneir hyny. Y rhai hyn sydd yn dwyn o flaen yr orsedd, ac yn costrelu mewn "phiolau aur," "weddiau y saint!" Erbyn hyn, gwelir fod gweinidogaeth angylaidd, nid yn unig mor rhesymol ac ysgrythyrol yn yr oes hon ag un oes flaenorol, ond yn fwy anghenrheidiol, yn ol y gwaith mwy a wna Duw ar y ddaear. O, mor ddefnyddiol ydynt! Mor drugarog ydyw y Duw grasol yn eu hanfon "yn ngoruchwyliaeth cyflawnder yr amseroedd" hyn, yn yr hon y "CRYNHOA EFE YNGHYD bob peth yn Nghrist Iesu." Diolchwn iddo am y fath fendithion nefolaidd. Na chaffer neb yn yr oes hon "yn cyflawni mesur eu tadau," ie, y tadau hyny a gondemniant am wrthod y pethau hyn yn yr oesau gynt. Ac oni ddylai tystiolaeth y rhai sydd yn awr yn fyw, ie, cannoedd o rai rhagcrol y ddaear, sydd yn gwybod mewn gwirionedd, ddyfod o angylion glân i'n daear ni yn yr oes hon, gael rhyw effaith ar feddyliau dynion i gredu hyn? Ni ddichon eu bod hwy oll wedi eu twyllo, yn yr hyn a welodd eu llygaid, a glywodd eu clustiau, a deimlodd eu dwylaw, ac a wyddant drostynt eu hunan. Os twyllwyd ni yn *hyn*, twyllwyd ein rhesymau, ein clustiau, a'n llygaid. Ac os twyll yw hyn yn awr, yr un peth a fyddai haeru mai twyll oedd

yr holl hanes am y cyfryw bethau rhyfedd a ddygwyddent yn y cyn oesoedd; ac yr wyf yn foddlon i gael fy nhwyllo i gredu yr ysgrythyr, fel y cafodd y saint yn y cyn oesoedd; a goreu pa fwyaf o'r fath dwyll â hyny. Twyllir ni felly i'w cwmni hwy yn y diwedd, a thyna fy nymuniad i. Ni ddichon i ni dwyllo ereill yn hyn; canys os ufyddhânt i'r un gyfundrefn nefol, prawf ei hun yn wir i bawb gonest eu hegwyddor o honynt, yn mhob cwr o'r byd; ie, y mae eisoes wedi, ac yn gwneyd hyn i gannoedd yn awr yn Nghymru, drwy gyfranu bendithion nefolaidd, y doniau ysbrydol iddynt; nid er mwyn iddynt gredu, ond fel cynt, *wedi* credu ac ufyddhau, er eu cadarnhau, cu santeiddio, a'u perffeithio. A'r neb a brofa egwyddorion "Mormoniaeth," fel ei gelwir, "a gaiff wybod am y ddysgeidiaeth, ai o Dduw y mae, ai myfi o honof fy hun sydd yn llefaru." Prawf ei hun yn wirionedd dwyfol, yn "cfengyl dragywyddol," yn "allu Duw er iachawdwriaeth;" a dyma paham y dywedais, na ddichon dwyllo neb. Paid a'i hofni, ddarllenydd; prawf hi; a sicrhaf, os cywir dy ddyben, nad edifarhei am hyny byth. Wedi darparu y ffordd, drwy symud ymaith y rhwystrau blaenorol, meddyliaf eich bod yn awyddus i ofyn, I bwy yr ymddangosodd yr angel hwnw? Gofynaf finnau, a ydyw eywirdeb yr hanes yn ymddibynu ar gymmeriad y person yr ymddangosodd iddo? Os felly, pe dywedwn iddo ddyfod at Mahomed, gwrthodai yr holl fyd Cristionogol ef. Pe at y Pab o Rufain, a gredai Protestaniaid hyny? Neu, pe dacthai yr angel â'r genadwri hon at un o'r gwyr penaf, duwiolaf, ac uchaf ei gymmeriad, sydd yn blaenori rhyw sect yn awr, efallai y credai y blaid hono; ond diammau genyf y gwrthodai yr holl rai ereill ef a'i dystiolaeth megys twyll, a dywedent bob drygair am ei gymmeriad ef a'i ganlynwyr. Achosai hyny y fath elyniaeth a chenfigen atynt, nes eu lladdent, pe gallent. Pe gofynid iddynt paham y gwnânt hyny, eu hateb fyddai, "Haeddant farw; y maent yn twyllo meddyliau gweiniaid, ac y maent cystal â dweyd nad oes neb yn iawn ond hwy; ni allwn ni oddef i neb roddi un math o sarhad ar y crefyddau a roddodd ein tadau duwiol i ni, dan gredu pa rai y buant hwy feirw yn dduwiol!" Oni allai plant pob tadau yn mhob oes a gwlad amddiffyn eu crefyddau mor addas â hyn? Clywsom gan yr Hindwaid cystal rheswm â hyna dros addoli Juggernaut! "O, na," meddant, "crefydd y Bibl sydd genym ni; nid eilun-addoliaeth." Ond, y mae gwahaniaeth mawr rhwng *proffesu* a *chredu* crefydd y Bibl, canys crefydd y Bibl ydyw *gweinidogaeth angylion* yn mhob oes o'r byd. Mewn gwirionedd, nid yw cywirdeb, na defnyddioldeb y peth hyn, yn ymddibynu cymmaint ar y cymmeriad a ddyry poblogrwydd yr oes i'r person y gafodd y fraint fawr o'i dystio; canys Duw sy'n dewis ei offerynau, a gwael bethau y byd a ddewisodd efe yn y cyn oesoedd, "fel y byddai godidogrwydd y gallu o Dduw, ac nid o ddynion." Gogoniant ei enw, a lles dynolryw yw ei ddyben.

Gan ein bod yn gydnabyddus am dynyddau â'r person hwnw a gafodd y fraint oruchel o fod yn offeryn yn llaw Duw, i sefydlu ei deyrnas ar y ddaear, yn y dyddiau diweddaf hyn; wedi clywed yr hanes o'i enau ei hun; wedi gweled ei fuchedd a'i ymarweddiad; wedi cymdeithasu ag ef yn y dirgel a'r cyhoedd, a chyda ei deulu ar ei aelwyd heddychlawn; wedi bod wrth ei ochr yn nghanol terfysgluoedd o elynion creulon a geisient ei fywyd, oherwydd ei dystiolaeth hon; wedi bod gydag ef yn'y carchar am y seithfed waith a deugain

iddo ef gael ei gaethiwo am ei grefydd; wedi clywed ei dystiolaeth yn nyfnder y carchar, o fewn i'r dorau cedyrn, lle y bwriwyd ef ar gyhuddiad o fradwriaeth yn erbyn y llywodraeth, am bregethu oddiar Dan xi, 44. Gan fy mod, meddaf, yn gwybod iddo, heb na *judge* na *jury* arno, sclio y dystiolaeth â'i waed—o ddyfod angel â'r genadwri hon iddo: gan i mi glywed hyny o'i enau yn ei awr olaf, pa fodd yr ammheuaf hi? Daeth cannoedd o ddynion creulon, a meddwon gan mwyaf, wedi duo eu gwynebau cyn rhuthro arno, a lladdasant ef a'i frawd yno, heb gael un arholiad i'w achos yn ol cyfraith y wlad. Saethwyd cannoedd o fwledi atynt i'r ystafell drwy y ffenestri a'r drws. Acth pedair drwyddo ef, a'r un nifer drwy ei frawd; a gwybod yr wyf ddarfod iddynt farw yn ferthyron hollol ddieuog o'r holl gyhuddiadau a daenir am danynt ar hyd a lled y byd. Os gwaith y diafol a'i offerynau ydyw erlid, lladd, a chynllunio celwyddau yn mhob oes, yn erbyn pa fath ddynion y rhyfela y cyfryw? "Os bydd teyrnas wedi ymranu yn ei herbyn ei hun, ni saif hòno." Felly y dywed pob dyn rhesymol. Gan i mi gael yr holl fanteision hyn, a gwybod y pwysfawrogrwydd o'r peth hyn i raddau helaeth; onid yw yn bechod ynof i beidio agor llygaid fy nghydwladwyr gyferbyn â'r gwirioneddau, newydd, rhyfedd, dwyfol, a daionus hyn? Rhoddaf, ynte, dalfyriad byr y waith hon, a helaethach y tro nesaf, o'r dull, y modd, a'r amser y cafodd Joseph Smith y fraint fawr hon. Na ryfedda, ddarllenydd; canys dyna ei enw: neu, "yr hen Joe Smith, y gau brophwyd, y twyllwr drygionus, rhyfygus, ffol, dichellgar," &c., &c., fel ei geilw gelynion y gwirionedd a theulu lliosog rhagfarn. Pa leiaf yr adnabyddant ef, mwyaf eu gelyniaeth ato; ac yn wir, felly fy hunan i raddau, nes gorfod credu, drwy fanwl ymchwiliad a chymdeithasu ag ef, nad oedd efe y dyn drwg a ddychymmygaswn ei fod. Ac yr ydwyf yn atebol am wirionedd yr hanes canlynol, pe dywedai holl ddduwinyddion a doethion Cymru i'w erbyn. Heriaf yr holl oes, yn ol ysgrythyr a deddfau cyffredin tystiolaeth, i wrthbrofi fy nhystiolaeth.

HANES BOREUOL JOSEPH SMITH.

Ganwyd Joseph Smith yn nhref Sharon, swydd Windsor, talaeth Vermont, yn Unol Daleithiau yr Amerig, ar y 23ain o fis Rhagfyr, 1805. Pan oedd efe yn ddeng mlwydd oed, symudodd ei rieni a'u teulu i Palmyra, yn nhalaeth New York. Trigasant yn y swydd hon tuag un mlynedd ar ddeg; y rhan olaf o'r tymmor yn nhref Manchester. Amaethwyr oeddynt o alwedigaeth. Yr oedd manteision Joseph, ac o ganlyniad ei wybodaeth am wahanol gangenau dysgeidiaeth, yn fach iawn, yn cyrhaedd yn unig at allu darllen, ysgrifenu, ac ychydig o rifyddiaeth. O'r bedwaredd-ar-ddeg hyd y bymthegfed flwydd o'i oedran, dechreuodd ddwys fyfyrio ar yr anghenrheidrwydd o ddarparu erbyn ei sefyllfa ddyfodol; ond pa fodd i wneuthur hyny, oedd yn gwestiwn heb ei ateb i foddlonrwydd i'w feddwl. Ymddangosai yn gwestiwn o bwys annhraethol yn ei olwg, yn gymmaint â bod iachawdwriaeth ei cnaid yn ymddibynu ar gael gwybodaeth gywir o hono. Os na chaffai afael yn y ffordd gywir i hyny, gwelai fod yn anmhosibl

iddo rodio ynddi, oddieithr ar ddamwain—gan anturio tua'r Barnwr cyfiawn, ac ymorphwys yr oll a feddai ar ddygwyddiad. Hyn oedd beth na foddlonai i'w wneuthur. Os ymholai gyda'r gwahanol bleidiau crefyddol, cyfeiriai y naill a'r llall o honynt ef at eu credoau neilduol eu hunain, gan ddweyd, "Dyma'r ffordd, rhodia ynddi." Canfyddai lawer o bethau ganddynt yn hollol groes i'w gilydd. Ymddangosai yn rhesymol iddo, na threfnodd Duw ond un ffordd i fod yn gadwedig drwyddi; ac o ganlyniad, ni allai efe feddwl fod, o'r holl wahanol eglwysi yn y byd, namyn *un* yn wir eglwys i Dduw, ac y rhaid fod hòno wedi ei hadeiladu ar yr un sylfaen, yn credu yr un athrawiaeth, yn arferyd yr un ordinhadau, yn rhwymyn yr un Ysbryd, ac yn dwyn yr unrhyw ffrwythau, â'r eglwys gyntefig, cyn y cymmeradwyai Duw hi yn yr oes hon. A chan na allai ymddiried am fywyd tragywyddol ar seiliau mor gyfnewidiawl a gwahanol, penderfynodd chwilio yr ysgrythyrau yn fanwl a diduedd. Parhaodd felly am ysbaid o amser, gan gredu yr hyn a ddarllenai. Yn mhlith yr amrywiol wirioneddau godidog a frithent ei ddalenau, ac a lawenhaent ei galon, nid nemawr un a ennillai ei sylw yn fwy nâ'r hyn a ganlyn:—"Od oes ar neb eisieu doethineb, gofyned gan Dduw, yr hwn sydd yn cyfranu yn haelionus i bawb, heb ddannod; a hi a roddir iddo." Anhawdd traethu y fath orfoledd a barodd yr addewid werthfawr hon iddo, pan y gwelodd fod y fraint i bob dyn o gael gofyn, ïe, gyda sicrwydd hefyd o gael derbyn gan Dduw, y wybodaeth oedd mor anghenrheidiol er iawn droedio yn ffordd y gwirionedd, a therfynu y ddadl galed oedd yn ei feddyliau. Yr oedd hyn fel goleuni yn llewyrchu mewn lle tywyll, i'w dywys i'r ffordd y dymunai rodio ynddi; ac o ganlyniad, penderfynodd ymneillduo i'r dirgel yn y goedwig, ychydig oddiwrth dy ei dad, i weddio ar Dduw am gyflawni yr addewid werthfawr hon, a dangos iddo pa un o'r holl enwadau crefyddol oedd eglwys Iesu Grist. Wedi penlinio yno, a dechreu ar y gorchwyl pwysig o alw ar yr Arglwydd â'i holl galon, temtid ef (mae yn debyg) gan nerthoedd y tywyllwch, mewn llawer modd, i feddwl na wrandewid ei weddi, ac nad yw y fath beth i'w gael yn awr; ond parhai yntau yn daerach, daerach, am waredigaeth, nes i'r tywyllwch ddechreu gwasgaru o'i feddwl, ac iddo yntau allu gweddío megys yn nerth yr Ysbryd, ac mewn ffydd ddiysgog. Tra yn parhau i dywallt ei enaid fel hyn o flaen Duw am atebiad i'w weddi, yn mhen yspaid gwelai oleuni yn dysclaerio yn rhyfeddol yn yr wybr uwch ei ben; yntau a ymegnïodd fwy-fwy i weddio, a'r goleuni oedd yn dyfod i wared yn raddol tuag ato, ac fel yr agosâai, cynnyddai mewn dysclaerder a mawredd, nes, erbyn iddo gyrhaedd brigau y coed, ymddangosai y goedwig wedi ei goleuo yn ddysclaer a gogoneddus oddi amgylch iddo. Ar y meddwl cyntaf, dysgwyliai weled y cangenau a'r dail yn cael eu deifio o'i amgylch. Ond gan na chafodd yr effaith hòno arnynt, ymwrolodd i allu dal yn ngwyneb y dysclaerdeb. Parhaodd felly i ddisgyn yn araf, nes cyrhaedd y ddaear, gan ei hollol amgylchynu yntau. Pan y cyffyrddodd ag ef gyntaf, achosodd deimladau rhyfedd drwy ei holl gyfansoddiad, ac yn y fan cipiwyd ei feddwl ymaith oddiar y gwrthrychau a'i hamgylchent, fel mewn gweledigaeth nefolaidd. Gwelai addau berson gogoneddus, yn tebygoli i'w gilydd o ran pryd a gwedd.

Dywedasant wrtho fod ei bechodau wedi eu maddeu. Hysbyswyd ef ynghylch yr hyn y gofynai am dano, ag ydoedd wedi achosi cymmaint o dristwch i'w feddwl—fod yr holl bleidiau crefyddol yn y wlad yn credu athrawiaethau anmherffaith, i raddau mwy neu lai; ac, o ganlyniad, nad oedd Duw yn arddel yr un o honynt yn eglwys iddo ef; er fod llawer o honynt yn selog, yn ddynion cydwybodol, yn ofni Duw, yn cilio oddiwrth ddrygioni, ac yn ei addoli yn ol y goleuni oedd ganddynt. Gorchymynwyd iddo beidio ymuno â neb o honynt. Cafodd addewid yr adferid iddo y wir athrawiaeth—cyflawnder yr efengyl, mewn amser dyfodol; ac wedi y pethau hyn, diflanodd y weledigaeth, gan adael ei feddwl wedi ei orlenwi â thawelwch a llawenydd annesgrifiadwy. Yn mhen amser wedi cael yr amlygiadau dwyfol hyn, goddiweddwyd ei feddwl i raddau gan chwantau ieuenctyd, yr hyn a barodd iddo edifeirwch dwys ger bron Duw wedi hyny.

DADGUDDIAD Y LLAFNAU AUR.

Ar yr 21ain o fis Medi, 1823, gwelodd y Duw trugarog a graslawn yn dda, nid yn unig i wrandaw, ond ateb gweddiau Joseph Smith yn ychwanegol. Wedi iddo ddychwelyd i orphwys, fel arferol, yr oedd ei feddwl wedi ei sefydlu mewn taer weddi, a gwir ddymuniad ei enaid i gael cymdeithas rhyw genadydd dwyfol, gyda hysbysiad iddo o'i gymmeradwyaeth gerbron Duw, ac i amlygu iddo egwyddorion crefydd Crist, yn ol yr addewid a gafodd yn y weledigaeth flaenorol. Pan oedd yn parhau fel hyn gerbron gorsedd gras, gan ymdrechu i ymarferyd ffydd yn yr addewidion oedd mor felys i'w enaid, yn ddisymwth llewyrchodd goleuni fel goleu-ddydd, ond yn llawer mwy pur, tanbeidiawl, a gogoneddus, i'r ystafell. Ymddangosai y tŷ, ar yr olwg gyntaf, fel pe buasai wedi ei lenwi â thân ysol! Parodd ymddangosiad mor ddisymwth o oleuni mor ddysclaer ergyd i'w holl gorff; ond dilynwyd ef yn fuan gan y fath lawenydd a gorfoledd, nes yr oedd o galon yn dymuno cyfeillachu â'r achos o hono. Yn y fan, ymddangosodd person gogoneddus o'i flaen. Ac er mor ddysclaer oedd y goleuni a lanwai yr ystafell, yr oedd rhyw belydrau dwyfol o oleuni mwy tanbeidiol a gogoneddus eilwaith yn amgylchu y person hwn! Er fod ei wynebpryd fel mellten, etto yr oedd cariad a diniweidrwydd wedi ei argraffu arno mor ddealladwy, nes symud pob ofnau o'r meddwl, a gorlenwi yr enaid â'i ddelw. Ei gorffolaeth oedd ychydig yn fwy nâ'r cyffredin o ddynion yn ein hoes ni: ei wisg oedd mor ganaid â'r eira, ac nid ymddangosai un math o wniad ynddi. Llefarodd y bod dysclaer hwn wrtho, gan ddywedyd mai angel Duw oedd, drwy orchymyn wedi ei anfon i hysbysu iddo fod ei bechodau wedi eu maddeu, fod ei weddiau wedi cael eu gwrandaw, ac hefyd i ddyfod â'r newyddion da o lawenydd mawr iddo; sef, fod yr amser gerllaw i'r Arglwydd gwblhau y cyfammod a wnaeth ag Israel gynt, mewn perthynas i'w hâd;—fod y mawr, y rhyfeddol, a'r dyeithr-waith a addawsai Duw gyflawni ar y ddaear, fel rhag-barotoad i ail ddyfodiad y Messiah, ar ddechreu; ac hefyd, fod yr amser gerllaw i'r efengyl gael ei phregethu yn ei chyflawnder i'r holl genedloedd, er darparu

pobl santaidd a ffyddlon, i fod yn deilwng o gael mwynhau ei orphwysfa ogoneddus, yn ei deyrnasiad buddygoliaethus ar y ddaear newydd ac adferedig.

Hysbyswyd iddo hefyd ei fod ef wedi ei ddewis a'i alw, i fod yn offeryn yn llaw Duw er dwyn yn mlaen waith rhyfeddol yr oruchwyliaeth ogoneddus hon. Amlygwyd iddo fod yr "Indiaid Americanaidd" yn weddillion Israel; eu bod, pan y daethant gyntaf ar y cyfandir, yn bobl hardd a dymunol yr olwg arnynt, yn meddu gwybodaeth o'r unig wir Dduw, yn ei ffafr, ac yn derbyn bendithion neilldnol oddiar ei law; fod y prophwydi a'r ysgrifenyddion ysbrydoledig oedd yn eu plith, wedi ysgrifenu hanes y pethau hynotaf o oruchwyliaethau Duw tuag atynt, o oes i oes, am lawer o genedlaethau, hyd oni oddiweddwyd hwynt gan farnau Duw am eu drygioni, ac y difethwyd y mwyrif o honynt; ond fod yr oraclau a gynnwysai eu hanes (trwy orchymyn Duw i un o'u prophwydi diweddaf) wedi eu cuddio, er eu diogelu rhag y dynion drygionus a geisient eu difetha. Dywedodd fod yr oraclau hyn yn cynnwys llawer o ddadguddiadau dwyfol, yn dwyn perthynas ag efengyl y deyrnas; heblaw prophwydoliaethau am y pethau nodedig, gogoneddus, ac ofnadwy a gyflawnid yn y dyddiau diweddaf. Ac, fel y cyflawnai Duw ei addewidion i'w hynafiaid a wnaethent yr oraclau hyn, a chwblhau ei amcan yn eu hadferiad, &c., y dygid yr oraclau hyn i'r amlwg. Os byddai efe yn ffyddlon, caffai y fraint o fod yn offeryn i ddwyn y dirgeledigaethau santaidd hyn i'r goleuni. Rhybyddiai ef yn ddwys i gofio bob amser, am wneuthur pob peth er gogoniant i Dduw. Nad ymddiriedid yr oraclau hyn i neb, a geisiai ei dderchafiad, ei ogoniant, a'i les ei hun drwyddynt. Wedi ei gynghori i fyw yn gyfiawn, bod o egwyddor uniawn yn gwasanaethu Duw, ac amlygu iddo lawer o bethau mynedol a dyfodol, rhy faith i'w traethu yma, ymadawodd yr angel, a chiliodd y goleuni, a gogoniant Duw gydag ef, gan adael meddwl Joseph yn dawel a llon, i fyfyrio ar y pethau a glywodd ac a welodd. Ond cyn y boreu, adnewyddwyd y weledigaeth ddwywaith, gan ei hyfforddi ef yn mhellach ac yn fanylach, mewn perthynas i'r gwaith mawr a rhyfeddol yr oedd Duw ar ddechreu ei wneuthur ar y ddaear.

Yn y boreu, aeth at ei orchwyl fel arferol; ond yn fuan adnewyddwyd y weledigaeth iddo drachefn, ac ymddangosodd yr angel o'i flaen; a chan ei fod wedi cael gwybodaeth eisoes, yn y gweledigaethau blaenorol, am y fan lle yr oedd yr oraclau yn guddiedig, gorchymynodd iddo fyned yno yn ddioed i'w gweled. Yn y fan, gan adael ei orchwylion, efe a aeth i'r man lle y gorchymynwyd iddo.

Rhoddaf ddesgrifiad byr o'r fan hòno lle gorweddai yr oraclau, mewn geiriau boneddwr o'r enw Oliver Cowdery, yr hwn a ymwelodd â'r fan wedi hyny. "Ar yr ochr ddwyreiniol i'r ffordd gyffredin sydd yn arwain o dref Palmyra, swydd Wayne, i Canandaigna, swydd Ontario, yn nhalaith Caerefrog Newydd (U. D. A.), oddeutu pedair milltir cyn cyrhaedd tref fach Manchester, y mae mynydd mawr—mawr, meddaf, oherwydd ei fod cymmaint, os nad yn fwy, nag un arall yn y cylchoedd hyny." Wedi rhoddi desgrifiad manwl o'r mynydd, ychwanega—"Yn agos i'r pen uchaf iddo, ar yr ochr ddwyreiniol, y darganfyddwyd yr oraclau [cyfeiriedig]. Pan ymwelais â'r

fan yn y flwyddyn 1830, yr oedd yno amryw goedydd yn tyfu, digon i roddi cysgod rhag gwres yr haf, ond nid mor lliosog ag i rwystro glaswellt i dyfu. Pa mor ddwfn yn y ddaear y cuddiasid yr oraclau, y mae yn anhawdd dweyd; ond oddiwrth y ffaith eu bod wedi bod yn gorwedd yno, ar ochr mynydd mor serth, am oddeutu pedwar cant ar ddeg o flynyddau, gellid meddwl eu bod amryw droedfeddi dan y wyneb pan roddwyd hwy yno, gan fod yn naturiol i'r wyneb dreulio, mwy neu lai, mewn cymmaint o amser; er na threuliai gymmaint mor agos i'r copa, ag yn îs i lawr, efallai. Yn y man hwn yr oedd twll wedi ei dòri. Yr oedd careg, â'r ochr uchaf iddi yn llyfn, yn llanw y gwaelod; o amgylch ei hochrau yr oedd math o *cement*, yn yr hwn y rhoddasid pedair o geryg teneuon ar eu hochrau, ac oddi allan i ochrau y gareg isaf. Yr oedd y cyfan wedi eu gosod fel hyn, yn gwneyd cist, a'r conglau wedi ei llanw yn gywrain â *cement*, fel na allai dim gwlybwr oddi allan dreiddio i mewn. Ochrau mewnol y ceryg ereill oeddynt wedi eu llyfnhau hefyd. Yr oedd y gist hon yn ddigon o faint i gynnwys dwyfroneg, fel y gyfryw a arferai yr hynafiaid i amddiffyn y fynwes rhag saethau y gelynion. O waelod y gist, yn sefyll ar y ddwyfroneg, yr oedd tair colofn, wedi eu gwneuthur o'r *cement* ag oedd yn yr ochrau. Ar y tair colofn hyn y gorweddai yr oraclau. Yr oedd careg arall, â'i gwyneb isaf yn llyfn, a'r wyneb uchaf yn goronog, yn cauad ar y gist. Pan ymwelodd Mr. Smith â'r lle ar foreu yr 22ain o Fedi, 1823, yr oedd wyneb uchaf y gareg yn weledig, ond ei hochrau yn guddiedig gan ddaear a glaswellt; fel y mae yn amlwg, er na wyddys pa mor ddwfn eu cuddiwyd ar y cyntaf, eu bod wedi bod yno ddigon o amser i'r ddaear dreulio oddi arnynt, a dod â hwynt i'r amlwg. Ond wedi ei gyfarwyddo, hawdd oedd iddo eu cael, er nad oeddynt mor nodedig â thynu sylw neb a elai heibio. Wedi cyrhaedd i'r fan gydag ychydig o ymdrech, cododd y gareg uchaf, ac er ei syndod mawr, syllodd â'i lygaid ar gynnwysiad rhyfeddol y gist. Pan oedd yn syllu ar y trysor santaidd hwn, gan ryfeddu a myfyrio ar yr hyn a glywsai gan yr angel yn flaenorol, wele angel yr Arglwydd, yr hwn a ymddangosasai iddo o'r blaen, yn sefyll ger ei fron, a'i enaid a lanwyd o orfoledd fel yn yr hwyr blaenorol, ac efe a gyflawnwyd o'r Ysbryd Glân, a gogoniant yr Arglwydd a ddysclaeriodd oddiamgylch iddo, ac a orphwysodd arno. Pan yn y sefyllfa ddedwydd hon, yn syllu ar yr olygfa ogoneddus o'i flaen, yr angel a ddywedodd wrtho, "Edrych!" ac fel yr oedd yr angel yn llefaru, gwelai dywysog y tywyllwch a'i lu aneirif oddiamgylch iddo. Wedi i'r rhai hyn fyned heibio o'i olwg, ychwanegodd yr angel lefaru, gan ddywedyd, "Dangoswyd i ti hyn oll—y da a'r drwg, y santaidd a'r aflan, gogoniant Duw a gallu y tywyllwch—fel yr adnabyddit y naill a'r llall, ac na'th oddiweddid gan y drwg. Wele, pob peth a'r sydd yn tueddu at, ac yn tywys i ddaioni, o Dduw y mae; a phob peth sydd yn groes i hyny, o'r un drwg y mae: efe sydd yn llanw calonau dynion â drygioni, i rodio mewn tywyllwch, ac i gablu Duw; gwel o hyn allan fod ei ffyrdd ef yn arwain i ddinystr, ond ffyrdd santeiddrwydd ydynt heddwch a llawenydd. Ni elli y pryd hwn gael meddiant o'r oraclau hyn, oherwydd manylrwydd gorchymyn Duw yn eu cylch. Rhaid eu ceisio cyn eu ceir, trwy weddi daer a ffyddlondeb yn cadw gorchymynion yr

Arglwyddd. Ni ddiogelwyd mo honynt yma i'r dyben o elwa oddiwrthynt, nac er hunan-glod; ond seliwyd hwynt dan weddi'r ffydd, oherwydd y wybodaeth a gynnwysant; ac nid ydynt o nemawr ddefnydd i neb, ond yn unig am y gwybodaethau a gynnwysant. Y maent yn dadguddio cyflawnder efengyl Iesu Grist, megys ei rhoddwyd i'w bobl gynt yn y tir hwn.

[*I'w barhau.*]

CYFLAWNIAD PROPHWYDOLIAETH.

Gan fod cymmaint o waeddi am *arwydd* yn y dyddiau hyn, er nad ydym ni, mwy nâ'n brodyr hynaf, yn proffesu rhoddi arwydd o honom ein hunain i neb, gobeithiwn y boddlonir pawb ar yr arwydd nodedig a roddodd yr angel; a hyn yw efe—"Pan y dechreuant glywed ddarfod i Dduw amlygu y pethau hyn i ti, gweithredwyr anwiredd a geisiant dy ddadymchwelyd; traethant a chyhoeddant ystoriau a chyhuddiadau celwyddog am danat, i ddrygu dy gymmeriad; a hwy a geisiant dy fywyd yn ddiachos, ac o ganlyniad hwy a erlidiant y rhai a gredant yr un gyfundrefn. Achosa [y darganfyddiad o'r oraclau] i'r rhai pur o galon lawenhau, ac i'r drygionus a'r cenfigenus gnddeiriogi; gan y naill y bydd yn barchus ac yn anrhydeddus, a chan y lleill yn wawdus a dirmygus." Arwydd digon eglur i bawb, onide? Dengys gymmeriad pob dyn yn ol ei weithredoedd. Pwy ddyn â llygaid agored, a all ammau gwirionedd y brophwydoliaeth eglur hon, yr hon a gyhoeddwyd i'r byd cyn ei chyflawni? Os oes y fath un i'w gael, coelied ei glustiau ei hun yn tystio y cyflawniad llythyrenol o honi, pan eu gorlenwir â'r ystoriau anwireddus, ffol, a disail a glywo, nid yn unig o'r pwlpudau, ond oddiyno hyd eithaf y wlad. Ac os na choelia ei glustiau, efe a goelia ei lygaid ei hun, gobeithiwn, pan ddarlleno y cam-gyhuddiadau, y croes-haeriadau, a'r celwyddau dyfeisiol a gyhoeddwyd, ac a gyhoeddir o bryd i bryd, yn nghyhoeddiadau "y rhai a broffesant y gwirionedd." Yn mhlith ereill, nid y lleiaf yw *Seren Gomer*, yr *Amserau*, y *Bedyddiwr*, y *Dysgedydd*, &c. Yn ol tystiolaeth lliosog y gelynion hyn, rhaid addef dwyfoldeb y brophwydoliaeth uchod. Oni bai fod y drefn hon o Dduw, nid wyf yn meddwl y buasai dynion drygionus yn trafferthu cymmaint i'w cham-ddarlunio, ac i wneyd cynnifer o wyr gwellt mor wahanol i'w gilydd, gan eu galw hwy oll yn *Formoniaeth*, er mwyn y difyrwch a gânt yn dirdynu ac yn gwawdio eu gwaith eu hunain. Drwg yw dweyd, mae yn wir, fod y cyfryw wedi halogi hyd y nod yr argraff-wasg Gymreig, gan lychwino ei gwisgoedd gwychion, a'u bod trwyddi yn llenwi swyddau uchel yn myddin y fall, i gyflawni y brophwydoliaeth uchod, ac i roddi rhwystrau ar ffordd eu cydgenedl i chwilio am y gwir, er medru eu rhwymo, druain, yn dynach â'u credoau rhagfarnllyd, a'u cadw mewn tywyllwch. Ond, rhag ofn bod un anffyddiwr yn y wlad, yn ammau cyflawniad y brophwydoliaeth eglur hon yn hwy, cyfeiriwn at rifynau y *Gwir Fedyddiwr* am y ddwy neu dair blynedd diweddaf, ac anturiaf ddweyd, os boddlonir ef â *ffeithiau*, y caiff yno ddigonedd, er symud pob gronyn o ammheuaeth am wirionedd yr hyn a brophwydodd yr

angel. Ond rhag i neb feddwl ein bod yn ddideimlad ac anniolchgar am y gymmwynas leiaf a wneler i ni, diolchwn yn fawr i'r cyfryw; ïe, maent yn deilwng o ystyriaeth pawb o garwyr y gwirionedd, am eu llafur caled, ac am eu ffyddlondeb, yn gwario cymmaint o arian, a thrafferthu mewn gwaith mor ddaionus â didwyllo'r werin, drwy ddangos ar gyhoedd, ac addef mor ddiragrith, pwy ydynt; "canys wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt." Ac y mae yn hyfryd dweyd fod eu diwydrwydd eisoes wedi ei goroni â llwyddiant, nes rhoddi hollol foddlonrwydd, debygaf, i bawb a foddlonir â ffeithiau, o ddwyfoldeb y brophwydoliaeth uchod, ac o'n crefydd ninnau; heblaw amryw o brophwydoliaethau Crist, megys, "Gwyn eich byd chwi pan ddywedo'r byd yn ddrwg am danoch;" "Nid ydych chwi o'r byd, am hyny y byd a'ch casâ chwi," &c. Ac onid ydynt wedi llafurio yn galed i gyflawni yr ysgrythyr a ddywed, "Y neb a fyddo fyw yn gyfiawn yn Nghrist Iesu, a erlidir?" A'r neb ni foddlonir ar eu hymdrechiadau blaenorol i gyflawni y prophwydoliaethau uchod, dylent fod heb eu boddloni; canys y mae yn druenus fod y "gweithredwyr anwiredd" hyn yn dinystrio eu cymmeriadau, ac yn poeni eu hymenyddion yn hwy; ac wrth feddwl fod eu llwyddiant yn eu gwaith yn costio iddynt eu heneidiau anfarwol, byddai yn druenus ceisio ganddynt wingo yn hwy yn erbyn y symbylau dwyfol, a gwaith Duw; canys, er i Grist ddywedyd, "Anghenrhaid yw dyfod rhwystrau," dywed hefyd mai "gwae y rhai hyny drwy ba rai y deuant." A phwy na thosturia wrth yr erlidwyr hyn, yn ngwyneb yr hyn a ganlyn—"Gwell fuasai iddo, pe rhoddasid maen melin o amgylch ei wddf, a'i suddo yn eigion y môr, nag iddo rwystro un o'r rhai bychain hyn." Druain ydynt, plant y tywyllwch; gresyn eu bod yn dewis ffyrdd Baalam mab Bosor, yr hwn a garodd wobr anghyfiawnder. "O, na baent ddoethion, na ddeallent hyn, nad ystyrient eu diwedd." Y mae y profion lliosog a roddasant eisoes o ddwyfoldeb Mormoniaeth (canys canmoliaeth iddi yw drygair pobl fel hyn am dani), yn rhy dda i'w colli; a chan na ellir dysgwyl i'w ffynnonell chwerw barhau i fwrw allan y fath ffrydiau lawer hwy, rhoddwn i'n darllenwyr drwy enau y Prophwyd lymaid o honynt yn awr ac eilwaith, wedi eu dosranu, fel y galler deall eu cyfansoddiad a'u heffeithiau ar y meddylfryd. A'r cyntaf un a ddygir o flaen y frawdle yw y cadfridog proffesedig ar y fyddin. Gan fod ei ddewrder a'i ddiwydrwydd yn y fyddin hon tuhwnt o lawer i'w gyfeillion, dylai gael bod ar y blaen. Pan ymladdai y tuhwnt i'r berth, newidiai ei enw mor aml ag y cyfnewid y *chameleon* ei liw, ond erbyn hyn y mae ei wyneb fel y gallestr. Am na wneir barn am weithredoedd drwg yn fuan, y mae ei galon yn ymhyfhau i wneyd drygioni. Ond gwir yr hen ddiareb, "Mwrdwr a ddaw allan;" felly hwn o'r diwedd a law-arwydda, "W. R. Davies," o Ddowlais, yn rhifyn Mawrth o'r *Bedyddiwr*, gan wirio ystoriau, o ba rai y mae tystiolaethau yn awr yn ein meddiant, y rhai a ddeuant allan yn eu hamser, er profi y cyfryw yn hollol gelwyddog; er iddo eu cyhoeddi o'r blaen, dan amrywiol ffug-enwau. Y mae efe yn ofni fod rhyw un wedi eu hanghofio erbyn hyn, a daw â hwy allan yr ail waith yn dameidiau melys. Methu *manufactro* rhai newydd mor erchyll yr oedd, debygwn, tra rhaid cael rhywbeth. Ond diolch iddo, daeth i'r fagl yn awr; caiff

ei osod dan *spectacles* y PROPHWYD yn awr ac eilwaith. Nid mor hawdd cau genau Prophwyd, ag oedd cau genau yr argraff-wasg, rhag ein hamddiffyn. Ceir gweled yn awr gan hwy mae'r gwir.

Nid ydym yn chwennych ymgecru â dynion llygredig fel hyn, canys pregethu Crist croeshoeliedig yw ein gwaith ni, er fod hyny i'r dynion hyn yn dramgwydd ac yn ffolineb. Fel eu brodyr gynt, ceisio arwydd a doethineb ddynol y maent. Ond y mae yn ddyled i'r cyhoedd, wedi ein bod yn ddystaw am flynyddau, i amddiffyn y gwirionedd yn awr, fel y byddo eu drygioni hwy yn amlycach i bawb a garant y gwir. Nid oeddem ni yn bwriadu i'r pethau canlynol gael eu cyhoeddi i'r byd, mwy nâ'r cannoedd ereill o fendithion a fwynheir yn ein plith; canys ni ddysgwyliwn i'r rhai a wadant yr ysgrythyr mor haerllug, gredu y fath bethau. Ond y mae ffolineb a gelyniaeth Satan a'i offerynau yn dod i'r amlwg yn eu gwaith hwy yn eu cyhoeddi, ac yn eu cam-ddarlunio mor erchyll. Mae'r amddiffyniad o'r gwirionedd yn amlygu eu celwyddau hwy a mawrion weithredoedd Duw. Mae yn anhawdd gan ddynion gredu fod neb yn Nghymru, o'r rhai a broffesant fod yn blant i Dduw, heb sôn am haeru eu bod yn fugeiliaid ar braidd yr addfwyn Iesu, mor ddrwg, mor greulawn, mor ddiegwyddor a chelwyddog, â gwau y fath dusw o gamgyhuddiadau, mor ffol â'r hyn a ganlyn, am ereill, o herwydd gwahaniaeth barn am grefydd. Peth pwysig yw cyhuddo y cyfryw o fod yn euog o gynllunio celwyddau gwybodus, yn bwrpasol i dwyllo, ac i foddio eu nwydau drwg; ond y maent wedi eu cyhoeddi yn ngwyneb goleuni, gwybodaeth, barn a Barnwr, a phob peth arall a ddylai eu llanw ag arswyd a dychryn wrth feddwl am y fath waith. Rhaid fod eu cydwybodau wedi eu serio â haiarn poeth, pan gyhoeddent y fath bethau yn ngwyneb ugeiniau a channoedd o dystion, y rhai a wyddant mai celwyddau ydynt. A'r neb a ammheuo ddyfnderoedd llwgr dynoliaeth, caiff brofion digonol o hyny, er ei ofid a'i syndod, wrth ddarllen y *Bedyddiwr* am fis Mawrth, tud. 111, fel y canlyn:—

"GWYRTH! GWYRTH! O'R DIWEDD!"

Addefaf na welsom erioed o'r blaen draethawd hanner cymmaint â hwn wedi ei gyhoeddi, yn enwedig mewn cyhoeddiad a broffesa fod yn grefyddol, na buasai fwy nag un gosodiad o hono yn wirionedd, yn rhyw gwr neu gilydd. Os gwelodd rhyw un arall y fath beth, dymunwn wybod; ond, o'n rhan ni, meddyliwn, er cymmaint a wawdia y "*Quick yn Dwr*" a'i hysgrifenodd ar wyrthiau Duw, gwyrth o'i eiddo ei hun yw hon! Rhaid fod ei lidiawgrwydd yn llawn, ac yn rhedeg drosodd, cyn iddo ddechreu, canys nid yw hyd y nod y gair cyntaf yn wir. "Proffesodd y SATANIAID," ebe ef. A phwy yw y "Sataniaid" hyn ganddo? Na ddigia wrtho, ddarllenydd hoff; nid yw y rhai a eilw efe yn "Sataniaid," yn amgen nâ saint y Goruchaf Dduw. A gwaeth etto, dyn sy'n proffesu bod yn weinidog yr efengyl gyda'r Bedyddwyr, a'n galwodd ar yr enw hwn! Cywilyddied hyd y nod Dowlais, wrth weled dyn sy'n proffesu bod yn was i Dduw, yn dringo eu pwlpudau, ac mewn "ffair" ffol a chableddus, yn dysgu ei gyd-fforddolion tua barn fanwl, i "heidio a galw" rhai sydd yn addoli Duw y nefoedd, yn credu yn Nghrist yn ol yr ysgrythyrau, "yn Saint, ond galwch hwy

(ebe efe) yn Sataniaid y Dyddiau Diweddaf." O ddynoliaeth, dyma warth arnat! Ei enw—paham rhaid gofyn? pwy na ŵyr mai y Parch. W. R. Davies yw tad yr enw hwn? Onid yw ei "leferydd yn ei gyhuddo." Gwaded, os gall; neu ynte, cywilyddied. "*Sataniaid*," aïe, syr? Y maè efe yn lladd dau aderyn, heblaw ei hunan, á'r ergyd hwn. Cyflawna brophwydoliaeth yr angel yn llawn, a gwiria yr hen ddiareb, "Lleidr sy'n gwaeddi lleidr gyntaf." Satan sy'n gwaeddi Sataniaid gyntaf; a gweision haerllucaf Beelsebub a waeddai Beelsebub gyntaf, hyd y nod ar Fab Duw ei hun. Nid ydym ni yn rhoddi yr enw hwnw arno, ond "ei enau ei hun sy'n ei fwrw yn euog." "Proffesodd y SATANIAID lawer o'u gwyrthiau," ebe y "Quick yn Dwr" hwn. Wele, rhifa, ddarllenydd; dyma y celwydd cyntaf yn y crynswth erchyll hwn. Ni phroffesodd y Saint eu hod yn gwneyd gwyrthiau, hyn yn hyn. "A *thwyllusant* fagad." Dyma'r ail, ac heb gynyg un prawf o hono! "O ddynionach diddysg, digrefydd, a di bob peth da," medd efe. Dyma y trydydd. eisoes. "Llwyddasant i hudo bageidiach o wehilion Merthyr ar eu hol." Os gwir hyn, ymffrostiwn o hono, canys prawf ein tebygolrwydd i'n brodyr, saint y dyddiau gynt. Dywedai rhagrithwyr a deistiaid yr oes hòno am danynt hwythau, mai "ysgubion y byd, a sorod pob dim" oeddynt. Etto, ebe ef—"Yr oeddynt yn myned yn mlaen â'u twyll yn lled dda, hyd nes daeth yr apostol clodwiw." Dyma y pedwerydd; oherwydd ni ddaeth hyd yn hyn yr un *apostol* i'w plith, ac nid oes, ac ni bu, neb yn hòni nac yn cael y swydd na'r enw hwn yn eu plith yn Nghymru. Un o fwganod Mr. Davies o Ddowlais yw hwn hefyd; a syndod fel y gwawdia efe ef ar ol ei wneyd! Trueni na bai y dyn hwn yn gwybod bellach fel y mae dynion egwyddorol a rhesymol yn ei ddiystyru, a'i ffieiddio ef a'i gelwyddau; ac yna tewi, rhag cywilydd! "Yma i'w cadarnhau yn y ffydd, ac i werthu math o *bamphlet* ynfyta a welwyd erioed, islaw sylw pob dyn yn ei synwyrau," ebe efe. Y mae ei waith ef yn sylwi cymmaint arno, yn ei broti ef allan o'i synwyrau, ynte, yn ol ei addefiad ei hun. Ond, clyw ychwaneg o'i ddoethineb ef:—"Cyhoeddwyd hwn gan ryw greadur bach." Pwy nad ymffrostiai o gael ei anmharchu gan Mr. Davies? "Haera y traethawd hwn allu y Sataniaid i gyflawni gwyrthiau." Dyma y pummed, o leiaf. Ai tybied y gŵyr efe y gwahaniaeth rhwng Duw a dyn? "Ymddyddan â'r tylwyth teg, &c." Dyna'r chweched. Onid oes miloedd o'n traethodau drwy Gymru yn awr, a ddangosant i bawb a'u darlleno, ryfyg y parchedig hwn yn haeru y fath bethau? Beth na ddywed? Pwy a ddichon goelio y fath ddyn â hwn? Nid neb a garant y gwir, debygaf! Ofer ceisio sylwi ar ei holl haeriadau ffol ac anghywir yn awr. Ond cymharer ei hanes ef o'r anffawd a ddygwyddodd i ddyn o'r enw William Hughes, Collier's Row, â thystiolaeth y dyn ei hun, ac ereill a welsant y peth.

Dywed "QUICK YN DWR:"—"Un o'r Sataniaid yw. Torodd asgwrn BACH ei goes yn y gwaith. Anfonwyd y Dr. Davies ato, yr hwn a'i rhoddodd yn ei lle, ac a'i rhwymodd i fyny, &c. Yna dilynwyd ef mewn ymweliad gan yr apostol clodwiw, a bagad o'r Sataniaid gydag ef. a thynasant y rhwymyn *(bandage)* yn rhydd, a gosododd yr apostol ei law ar y man, gan ddynwared gweddio." Dyma nid yn

unig y seithfed a'r wythfed, ond cryn gabledd hefyd. "Ac yr oedd y Sataniaid yn haeru, yn y modd mwyaf cadarn, eu bod yn gweled y chwydd yn cilio ac yn diflanu dan ei law, &c." Dyma addefiad mor gadarn â thystiolaeth llygad-dystion, fod y chwydd yn cilio, ynte!! Pwy a wyddai yn well nâ hwy, ai gwir ai peidio a ddywedent, pan yr oedd eu llygaid yn tystio hyny? Pa reswm fuasai iddynt haeru hyny, oni buasai felly? Pwy a'u credasai, pan y buasent yn gweled yn amgen, os nad gwir oedd? Gweler rhagfarn ac afresymoldeb yr athrodwr hwn, yn gwadu heb un sail, tra yr addefa fod tystiolaeth "bagad" o lygad-dystion yn profi fod yr iachâd yn ffaith? O, ffolineb! "Cyhoeddwyd y pethau hyn [medd efe] trwy yr holl lefydd." Do, gan ein gelynion yn llu, ac nid gan ddau yr un fath, braidd. A fuasent yn gwneyd hyn oll, oni bai fod rhywbeth ynddo? A phwy a gamddarluniai, ac a gondemniai, ond y rhai sydd yn proffesu eu bod yn credu y Bibl, yr hwn sy'n llawn o'r fath hanesion? Ond dyma yr addefiad cadarnaf o wirionedd y peth, gan yr hanesydd ei hun; sef—"Dywedodd wrth ymadael â'r dyn, am iddo ddod i'r cwrdd er dangos ei hun dranoeth, ei fod wedi ei hollol iachâu." Nid wyf yn addef fod hyn oll yn wir; ond y mae yr hanesydd yn profi gormod yn ei erbyn ei hun, nes dangos fod y dyn wedi ei hollol iachâu, cyn y buasai neb, â'i lygaid yn agored, yn gorchymyn iddo ddod i'r cwrdd dranoeth, dros filltir o ffordd!! Diolchwn iddo am hyn. Ac oni wyddai y claf ei hun, a'i frodyr yn ei ymyl, yn well nag anghredadyn o rywle draw o Dowlais? "Dranoeth [medd efe] galwodd y Dr. Davies i'r dyben o weled y dyn, ac er ei fawr syndod canfu ef lawer gwaeth nâ'r dysgwyliad, a'i goes wedi chwyddo; yntau yn boenus iawn, &c." Yn awr, ddarllenydd, rhifa y celwyddau, os gelli; canys y mae yr un nifer o honynt ag sydd o eiriau yn yr haeriad. Nid oes dim cymmaint ag un sill o hono yn wir! Ond gweler yn mhellach etto—"Y meddyg yn methu dirnad pa fodd yr oedd pethau fel hyn; ond, er ei syndod, wrth edrych ei goes, gwelodd fod rhyw ffol wedi agor y rhwymyn a ddodasai ef am dani y dydd o'r blaen, yr hyn a achosai yr oll a nodwyd; ac wedi holi, cyfaddefodd y dyoddefydd y cyfan oll, ac y mae yr adyn penffol heb wella hyd heddyw." Dyma waith rhifo etto, a gwna pob gair o'r haeriadau hyn un yn ychwaneg at y rhestr gywilyddus, fel y gwelir wrth ddarllen tystiolaethau llygad-dystion diduedd a geirwir. Cymharer y naill â'r llall, ac yna ffurfied y darllenydd ei farn am yr athrodwr fel y myno ei hun. Ac os na oddefa gyflawniad rhyfeddol prophwydoliaeth yr angel a nodwyd, a dwyfoldeb Mormoniaeth, caiff ychwaneg o brofion o hyny yn y rhifyn nesaf.

Wele gopi o'r hyn a anfonwyd at Olygwyr y *Bedyddiwr*, ond a wrthodasant gyhoeddi:—

"*At Olygwyr y* Bedyddiwr.

"Syrs,—Gan eich bod wedi cyhoeddi yn rhifyn Mawrth o'r *Bedyddiwr*, ohebiaeth rhyw ddyn a eilw ei hun "Quick yn Dwr," o barthed i'r anffawd a ddygwyddodd i ddyn o'r enw William Hughes, Collier's Row, pan, fel y dywed eich hanesydd, iddo "dòri asgwrn *bach* ei goes," a chan ei fod wedi eich twyllo chwi a'r cyhoedd, drwy roddi cam-ddarluniad o'r amgylchiad hwnw; erfyniwn arnoch wneyd

chwarae teg â'ch cyhoeddiad, a'i ddarllenwyr, drwy roddi lle yn un o'ch rhifynau nesaf, i'r tystiolaethau canlynol hefyd, pa rai a roddir gan lygad-dystion o'r peth.

"Dyma yn gyntaf *dystiolaeth William Hughes ei hun*:—

"'Dydd Sadwrn, Ionawr 18fed, syrthiodd pwysau mawr arnaf yn ngwaith glo y Gyfarthfa; ac wedi fy rhyddhau odditano gan ereill, cafwyd fod dau asgwrn fy nghoes chwith wedi tòri yn y crymp. Dygwyd fi i'm ty, a daeth Dr. Allday (yr hwn a berthyn i'r gwaith), ac a'i rhoddes yn ei lle, ac estyll, &c., oddiamgylch iddi, ac a aeth ymaith, gan fy ngadael mewn poen dirfawr. Yn yr hwyr daeth un o henuriaid yr eglwys yr wyf yn aelod o honi, ac a eneiniodd fy nghoes ag olew cyssegredig, ac a arddododd ddwylaw arnaf, ac a weddiodd ar i'r Arglwydd symud ymaith y boen, &c. Ac yr wyf yn tystio, mewn geiriau sobrwydd, ddarfod i mi gael esmwythâd hollol o'm poen yn y fan; a pharhëais yn ddiboen. Prydnawn ddydd Mawrth canlynol, daeth henuriad arall, sef Capt. Jones, wrtho ei hun, i ymweled â mi; yna daeth amryw o'm cymmydogion, ag oeddynt yn anghredu ein crefydd, i mewn. Ar fy nymuniad, gweinyddodd efe yr ordinhad hon arnaf, yn ol yr ysgrythyrau, sef—"Od oes neb o honoch yn glaf, galwed ato henuriaid yr eglwys, ac eneiniant ef ag olew yn enw yr Arglwydd; a gweddi'r ffydd a iachâ y claf," &c. Ac yr wyf yn tystio yn ddifrifol, o flaen Duw a dynion, ddarfod i mi yn y fan, ïe, pan oedd ei ddwylaw etto arnaf, dderbyn iechyd mawr gan Dduw, ac nid dyn; tynais ymaith yr estyll a'r cyfan, a chyn pum mynyd, neidiais o'r gwely i'r llawr yn eu gwydd hwy oll, gan foli Duw am ei ddaioni. Rhai o'n gelynion oedd yn gwrandaw yn yr ystafell nesaf, a phan glywsant ein llawenydd, daethant i mewn, ac a gredasant mai trwy allu Duw y'm hiachâwyd. Ac er mor rhyfedd yr ymddengys, y mae yn ddigon gwir, fod y goes arall yn boenus pan gerddwn, a'r goes doredig yn ddiboen. Cerddais oddiamgylch yn mhen tri diwrnod. Dydd Iau canlynol daeth Capt. Jones i ymweled â mi drachefn, gan ei fod yn cychwyn tua'r Gogledd. Dranoeth (sef Gwener) gwelais Dr. Davies yn dyfod tua'r ty, ac ar frys mawr rhwymais yr estyll yn eu lle, a gorweddais ar y gwely rhag iddo feio arnaf. Wedi edrych fy nghoes, dywedodd ei fod yn rhyfeddu yn fawr fod y chwydd wedi gostwng, a'i bod yn gwella cystal. Dywedodd hefyd ei bod wedi tòri yn y gwddwg a'r swrn, heblaw dau asgwrn y crymp; ac os parhai i wella mor dda, y gallwn godi yn fuan. Wedi ei fyned i bant, teflais yr estyll ymaith, a chodais o'r gwely. Ar y pummed dydd daeth y doctor drachefn, ond ni'm gwelodd, oherwydd yr oeddwn wedi myned oddi cartref. Arferwn ffon am rai dyddiau wrth fyned oddi amgylch, nid o herwydd gwendid fy nghoes, ond gwendid fy ffydd, yr hyn a brofwyd yn eglur drwy i mi eu gadael gartref heb ddim anghyfleusdra. Methais gael gwaith; a chan ein bod yn dlodion, aeth fy ngwraig yn erbyn fy ewyllys at y *relieving officer* am gymhorth. Yn y cyfamser yr oedd cynhwrf nid bychan drwy'r gymmydogaeth, a llawer o ystoriau disail yn cael eu taenu am y peth, ar adenydd yr awel; rhai yn haeru na thorwyd yr esgyrn, ereill a dystient eu bod hwy wedi eu gweled a'u teimlo wedi tòri; hacrai rhai nad oeddwn wedi gwella, ond yn waeth, a bod y doctoriaid am dòri fy nghoes i bant, &c.: ac efallai mai oddiar

rai o'r seiliau hyn yr ysgrifenodd eich gohebwr yr hanes. Er esiampl o'r celwyddau a ddywedid am danaf, yr hyn a ganlyn a foddlona:—Daeth dyn i dy cymmydog, o fewn deugain llath i'm ty i, ac a ddechreuodd ei ystori am y peth hyn; mai celwydd a ddywedid fod y claf wedi gwella; ei fod ef wedi bod yn gweled y claf ei hun heddyw—ei fod ar ei gefn ar ei wely, yn waeth o lawer, a bod y doctoriaid ar dòri ymaith ei goes, &c. Yr oedd fy ngwraig i yno ar y pryd yn clywed, er na wyddai efe; a chan ei bod hi wedi fy ngweled yn dychwelyd i'm ty o'r gwaith eisoes, daeth i'm cyrchu i'w wyneb; ond yn y fan y deallodd y dyn hyny, ymaith ag ef nerth ei draed, a minnau ar ei ol. —Ni buaswn yn ceisio y gymmwynas hon genych, oni bai eich bod wedi rhoi lle i'r ohebiaeth wyrgam hòno; a gallaf gael degau o dystion geirwir i brofi fod yr hanes uchod yn wir.

WILLIAM X HUGHES, HANNAH X HUGHES.
HUGH ⋈ JONES,

"'Yr ydym ni yn tystio fod yr hanes uchod yn wir, hyd eithaf ein gwybodaeth. Gwyddom fod coes Wm. Hughes wedi tòri; clywsom y doctor yn dweyd hefyd yn y fan a'r lle, fod y ddau asgwrn wedi tòri yn hollol; ac er nad ydym ni yn proffesu, nac yn credu yn nghrefydd Saint y Dyddiau Diweddaf, etto yr hyn a deimlodd ein dwylaw, ac a welodd ein llygaid, yr ydym yn ei dystiolaethu, er rhoi chwarae teg i'r gwir.

THOMAS X DAAYDD, RICHARD X HUGH,
JAMES X HARRIS, WILLIAM X DAVIES.

"'Yr ydwyf finnau yn tystio fod William Hughes wedi tòri ei goes; oherwydd yr hyn a deimlais ac a welais yr wyf fi yn ei dystiolaethu, a'm cyfeillion.

EDW. T. EDWARDS, DAVID X JENKINS,
DAVID X VAUGHAN, CATHARINE X THOMAS.

ENGLYNION ANERCHIADOL.

CEIR rhyw hîl hen wehilion,——yn wancus
Am bynciau newyddion;
Ereill wrach, saith salach sôn,
A'n helant heb arholion.

Hoffant fod ddigon diffaith——i luddio,
Neu ladd nodwedd talaeth!
Gwarth eu bod heb neb a wnaeth
Rywiog ladd ein hathrawiaeth.

Doed pob mawr, erfawr, â'i arfaeth——yn chwerw,
A chured Formoniaeth:
Ceisio'n briw, pa wiw, pa waeth,
Nes delio â'n tystiolaeth?

Aflwydd wna'i waith yn gyflym,——a rhwyfa;
Ond rhyfedd mor ddirym!
Codi croes yr oes yr y'm—
Rhedeg a llwyddo 'r ydym.

RHYDYBONT; ARGRAFFWYD GAN JOHN JONES.

PROPHWYD Y JUBILI.

"MAE Y DEYRNAS WEDI DYFOD."

RHIF. 2.] AWST, 1846. [CYF. I.

BETH YW "MORMONIAETH?"

MOR fynych y gofynir y cwestiwn hwn, fel nad oes genym amser i ateb pob un a'i gofyna; ac etto, dewiswn i bob un drwy y byd, ond yn enwedig yn Nghymru, wybod *pa beth yw Mormoniaeth;* a chan mai dyben y cyhoeddiad hwn yw egluro ardderchogrwydd y gyfundrefn ogoneddus hon, caiff y PROPHWYD hwn ateb drosto ei hun, a gosod y pethau canlynol o flaen ei ddarllenwyr:—

"Y mae fy achau o lwyth Joseph, yr hwn a werthwyd i'r Aifftiaid. Daeth fy nhadau allan o Jerusalem yn amser y brenin Zedekiah, tua chwech cant o flynyddau cyn ei dinystr, a chaethgludiad ei thrigolion gan Salmaneser: daethant â phum llyfr Moses, a phrophwydoliaeth Elias gyda hwynt. Wedi teithio yn yr anialwch am flwyddyn a hanner, fel cu harweinid gan yr Arglwydd eu Duw, tiriasant ar gyfandir [a elwir yn awr yn Amerig]; a chan ei fod yn wlad odidog a rhagorol i drigo ynddi, dechreuasant ei llafurio, a sefydlu ynddi, yn ol gorchymyn yr Arglwydd eu Duw; a thra y buont fyw yn ffyddlon, gan gadw gorchymynion yr Arglwydd, a gwrandaw ar lais ei brophwydi y rhai oeddynt yn eu plith, yr oeddynt yn llwyddo, gan amlhau yn ddirfawr; a phan y troseddent ei orchymynion, anfonai farnedigaethau arnynt. Ar rai prydiau gwrthryfelent â'u gilydd nes dyfetha lluoedd o'u gilydd; ar brydiau ereill cyfodai Duw brophwydi i'w dysgu, a ffynent. Fel hyn y buont byw am gannoedd o flynyddau, gan gadw o oes i oes hanes y pethau hynotaf o oruchwyliaethau Duw tuag atynt, hyd onid aethant i ddirywiad mawr, oddeutu pedwar cant o flynyddau wedi geni Crist. A myfi Mormon oeddwn y prophwyd diweddaf a fu yn eu plith, ac yr oeddynt yn ceisio fy einioes innau; ond ymguddiais oddiwrthynt, a gwnaethum dalfyriad o hanes fy henafiaid oddiar y

llafnau a gefais gan fy nhad, ac a'u hargreffais ar lafnau aur, yn ol gorchymyn Duw i'm tadau; ac wedi eu gorphen myfi a'u rhoddais i'm mab Moroni i'w cuddio yn mhen mynydd uchel, hyd oni chyflawnid y prophwydoliaethau am fy mrodyr, fel y dangosodd Duw y byddai iddynt fyned i ddirywiad hollol, nes colli gwybodaeth o'u hynafiaid, a derbyn yn ddwbl o law yr Arglwydd am eu pechodau; ac amlygodd Duw y byddai iddo ymweled â hwynt drachefn mewn trugaredd yn ei amser da ei hun, a rhoddodd addewid i mi, a'm tadau, yr amlygai y llyfr hwn i'r Cenedloedd, ac oddiwrthynt hwy i weddill fy mhobl yn y dyddiau diweddaf, a hyny pan y byddai ar eu hadferyd yn ol i feddiannu y wlad, i gael eu gwareiddio a'u sefydlu yn y wlad hon a roddasai Duw mewn addewid i'm tadau; a gwybydded fy mrodyr yn ddiau pan ddadguddio Duw yr oraclau hyn i ddynion, ei fod yn gosod ei law yr ail waith i gasglu gweddill ei bobl o bedwar cwr y byd, yr Iuddewon i wlad Canaan, a gweddillion Israel ar y cyfandir hwn. Ei fod y pryd hyny, trwy ddadguddio y pethau hyn, yn dechreu cyflawni ei addewid i'n tad Abraham. Dyma y faner a gyfyd efe i'r Cenedloedd o bell; y pryd hyn y dechreua efe adeiladu Seion yn y dyddiau diweddaf, drwy adferyd cyflawnder yr efengyl dragwyddol i ddynion. Am hyny gwybydded y rhai a fydd byw ar y ddaear, pan y delo y pethau hyn i'r amlwg, mai yr Arglwydd a'i dechreuodd, ac efe a'i cwblha; ïe, er gwrthryfela o holl freninoedd y ddaear i'w erbyn. Tyngodd yr Arglwydd trwy lw wrth ein tadau na throai ei law yn ol nes ei orphen. Ac wrth Moses y dywed am Israel, Pe y'th wthid hyd eithaf y nefoedd, oddiyno y'th gasgl yr Arglwydd dy Dduw; efe a wna â thy Jacob gyfammod newydd yn y dyddiau diweddaf, a gesyd ei ofn yn eu calonau, fel na chiliont oddiwrtho mwyach byth ac yn dragywydd; ac efe a fydd frenin arnynt byth, a bydd ei gysegr yn eu plith yn dragywydd. Gwyn fyd y rhai a fyddant byw pan ddechreuo yr Arglwydd y gwaith hwn, os ufyddhant iddo, ond gwae y rhai a wrthryfelant i'w erbyn."

Dyma ychydig o hanes y prophwyd Mormon, a'i dystiolaeth; ac y mae miloedd o ddynion yn awr yn fyw, yn tystio mai gwir a ddywed, fod Duw wedi dadguddio yr oraclau cyfeiriedig yn yr oes hon, ei fod wedi dechreu y gwaith mawr hwn trwy roddi goruchwyliaeth cyflawnder yr amseroedd i ddynion, yn yr hon y cynhoa efe bob peth yn Nghrist Iesu; ei fod wedi sefydlu ei deyrnas drwy allu

dwyfol unwaith yn rhagor, yn ol cyullun ei Fab; ac anfon gweision i wahodd pawb a ddel i swper neithior yr Oen, canys y mae efe yn awr yn darparu ei briodferch erbyn ei ddyfodiad, drwy iddi ufyddhau i'r ammodau canlynol i ddechreu:

I. Nad oes ond un efengyl neu gyfundrefn wirioneddol wedi ei dadguddio dan y nefoedd yn mhlith dynion, drwy yr hon y gellir cymmodi pechadur â Duw, ei santeiddio, a'i ddarparu i gael rhan yn y "mabwysiad, sef prynedigaeth y corph," i gael mwynhau cymdeithasiy rhai cyntaf-anedig, a'r holl saint wedi eu perffeithio; pan y byddant yn teyrnasu gyda'u Harglwydd dros fil o flynyddoedd, ac wedi hyny i gael preswylio yn dragwyddol yn mhresenoldeb yr Hwn sydd yn dân ysol, ac yn llosgfeydd tragwyddol i bob peth anmherffaith. Fod y gyfundrefn hon yn berffaith, fel ei Hawdwr, wedi ei chynllunio yn y cynghor dwyfol cyn bod y byd, ei bod fel yr Awdwr o honi yn anghyfnewidiol, yn gweithredu yn ol y cynllun hwnw yn ei holl ranau, a'i hysgogiadau, yn dwyn yr un ffrwythau, neu yn ateb y cyfryw ddybenion yn mhob oes o'r byd, yn y rhai y mae wedi bod, yn bod, neu i fod. Fod Iesu Grist, yr hwn sydd wir Fab Duw, wedi ei eni o wraig, a boddloni cyfiawnder dwyfol, trwy ei offrymu ei hun ar y groes yn offrwm difai a chymmeradwy gan Dduw, ac adgyfodi o'r bedd, yn ol yr ysgrythyrau, yn nghyflawnder yr amseroedd rhagderfynedig yn y cynghor boreu, a thrwy hyny drefnu neu agor y ffordd, a sefydlu y gyfundrefn berffaith hòno, na ddichon ei fod wedi sefydlu un arall, heb wneyd y naill neu y llall yn afreidiol, ac o ganlyniad yn anmherffaith, a bod y gyfundrefn hòno i'w chredu ac ufyddhau iddi yn mhob peth, yn ol ei gynllun; na ellir eyfnewid na gwrthod un iod, nac un gosodiad, na difodi dim o honi, heb fod yn anmherffaith, ac o ganlyniad yn aneffeithiol i ddwyn "bywyd ac anllygredigaeth i'r golcuni."

II. Fod yr un gyfundrefn berffaith hon wedi cael ei hamlygu gan y Creawdwr daionus a Thad yr hil ddynol, i'w blant yn y dechreuad, ganddo ef ei hun, gan ei angylion anfonedig, trwy weledigaethau, ysbryd y brophwydoliaeth, a dadguddiadau mewn llawer dull a modd.

III. Fod yr un gyfundrefn berffaith hon wedi cael ei llygru a'i chyfnewid gan ddynion, mewn llawer oes o'r byd i'r fath eithafion, nes yr oedd yn anghenrheidiol i'w hawdwr, sef Creawdwr a Chynnal-

iwr y byd a'i breswylyddion, ei hadferyd yn ol, drwy y cyfryw offerynau, ac yn yr un dull ag y sefydlwyd hi ar y cyntaf. Dyma yr achos y rhoddwyd y gwahanol oruchwyliaethau i'r byd, mewn gwahanol oesoedd o hono, fel y profir yn y gyfrol santaidd.

IV. Fod Iesu Grist, y Messia, ar ol ei adgyfodiad wedi ymddangos, a gweinyddu yn bersonol i'r Iuddewon yn Palestina, i lwyth Joseph yn yr America, i weddillion Israel yn nhir y gogledd, i'r ysbrydion yn ngharchar, y rhai gynt a fuont feirw heb gael cynyg o'r gyfundrefn hon, 1 Pedr iii, 19, 20; iv, 6. "Defaid ereill sydd genyf, y rhai nid y'nt o'r gorlan hon, y rhai sydd raid iddynt glywed fy llais." Nid y Cenhedloedd, canys ni chlywsant hwy ei lais ef; nid *defaid* y galwent hwy neb arall ond hâd Abraham: *cwn* oedd y lleill. A'i fod ef wedi sefydlu y gyfundrefn berffaith a gogoneddus hon yn y parthau hyny o'r byd.

V. Fod y Cenedloedd wedi eu gwneyd yn gyfranogion o'r gyfundrefn hon, yn mhen rhai blynyddau wedi i Grist esgyn i'r uchelder, nid trwy ei weinidogaeth bersonol ef ei hun, ond trwy ei weision, a thrwy yr Ysbryd Glân, yr hwn oedd yn tystiolaethu iddynt hwy o'i eirwiredd, ei adgyfodiad, a'i ddyrchafiad ar ddeheulaw y Mawredd yn Dywysog ac yn Iachawdwr.

VI. Fod y gyfundrefn berffaith hòno wedi ei chyfnewid a'i dirywio gan ddynion i'r fath raddau, er's cannoedd o flynyddau, fel nad yw i'w chael yn ei grym, ei phurdeb, a'i gogoniant hanfodol mwyach yn mhlith Iuddewon, Cenedloedd, nac Israeliaid; a dyma yr achos o'r holl wahanol bleidiau a seetau sydd yn gorlenwi y byd, trwy fod dynion yn ceisio dyfod o hyd i'r gyfundrefn hòno yn ol; ac, wedi methu, gwnant rai eu hunain mor debyg iddi ag y gallant, a rhoddant yr enw arnynt, gan wadu ei grym hanfodol hi, yn ol y prophwydoliaethau am y dyddiau diweddaf.

VII. Fod yr un gyfundrefn berffaith hòno wedi ei hadferyd yn ol i'r ddaear, a'i sefydlu yn yr oes hon, yn yr un dull, a thrwy yr un offerynau, ag yn mhob goruchwyliaeth flaenorol; sef, trwy lais Duw y nefoedd, trwy weinidogaeth angylaidd, gweledigaethau, a dadguddiadau oddiwrth yr Arglwydd. Y mae hon yn oruchwyliaeth newydd, nid cyfundrefn newydd, ond hollol adferiad o'r gyfundrefn gyntefig, sef yr hon a bwrcaswyd yn y cynghor tragwyddol, a sefydlwyd gan y patriarchiaid, y prophwydi, gan Grist, a'r apostolion,

ac yn y tro diweddaf hwn, sef yr unfed awr ar ddeg, er dwyn i mewn "ogoniant y dydd diweddaf," "cyflawnder y Cenedlocdd," "adferiad Judah," a "gweddillion Israel," ïe, fel y delo "yr amseroedd adferiad pob peth" a lefarodd Duw trwy enau ei holl sanctaidd brophwydi erioed, er darparu y ffordd i ail ddyfodiad y Messia i deyrnasu yn fuddugoliaethus ar ei holl elynion mewn gogoniant, am fil o flynyddau. Os dyma y wir grefydd, pa ganlyniadau pwysig sydd yn dilyn ei derbyniad a'i gwrthodiad!

EGWYDDORION CYNTAF CRISTIONOGAETH.

Yr egwyddorion cyntaf yn nghyflawnder yr efengyl dragywyddol yn yr ocs hon, fel yn mhob oes flaenorol, ydynt:—

Yn Gyntaf,—Credu yn Iesu Grist, fel Iachawdwr ac iawn croeshoeliedig ac adgyfodedig.

Yn Ail,—Edifarhau am eu holl bechodau, a'u gadael, gan rodio bywyd newydd, gwneuthur cyflawnder â phob dyn, a gwasanaethu Duw.

Yn Drydydd (ond nid yn gyntaf nac yn ail),—Cymmeryd ei gladdu mewn dwfr a'i gyfodi, gan un o weision anfonedig Duw, yn enw Iesu Grist, er maddeuant pechodau. Gwel Act. xi, 38, a xxii, 16; 1 Pedr iii, 21, &c.

Yn Bedwerydd,—Derbyn yr Ysbryd Glân, trwy arddodiad dwylaw henuriaid eglwys Iesu Grist, *Saint y Dyddiau Diweddaf.* Gwel Act. viii, 17, 18, 20, a xix, 6; 1 Tim. iv, 14; 2 Tim. i, 6; Heb. vi, 1, 2.

Yn Bummed,—Credu yn, a gweddio am gael mwynhau y doniau ysbrydol, a'r bendithion daionus, a fwynheid gan y rhai a ufyddhaent i'r gyfundrefn nefolaidd hon yn y cyn-oesoedd; megys, ymadrodd doethineb—ymadrodd gwybodaeth—ffydd wyrthiol—dawn iachâu, a derbyn iechyd, trwy enneinio ag olew cyssegredig yn enw yr Arglwydd, gweddi'r ffydd, ac arddodiad dwylaw. Gwel Iago v, 14, 15; Marc xvi, 18. Hefyd, ymdrechu cael dawn y brophwydoliaeth, gwahaniaeth ysbrydoedd, llefaru â thafodau dyeithr, cyfieithu yr unrhyw, cael dadguddiadau oddiwrth Dduw, gweinidogaeth angylaidd, cymdeithas ysbrydion daionus o'r byd tragwyddol mewn gweledigaethau, &c., a phob bendithion creill sydd yn addawedig yn yr ysgrythyrau i blant Duw. Gwel 1 Cor. xii, a xiv, 1, 5, 18, 39; Act. ii, 39, a xix, 6; Marc xvi, 17, 18; Eph. iv, 11—14, &c.

Yn Chweched,—Dylai pob un a broffesa y gyfundrefn hon, fyw yn santaidd a chyfiawn, gan weddio â phob rhyw weddi, megys y rhoddo yr Ysbryd iddynt ymadrodd; gwneyd daioni i bawb, yn enwedig i deulu y ffydd; gweddio dros y rhai a wnel niwed iddynt, ac a'u herlidiant; ymddidoli oddiwrth yr holl Babel-ffurfiau, a phob ffurf o athrawiaeth afiachus, gan gofio fod y cyfryw yn llygru moesau da; deuwch allan o Babilon, na fyddwch gyfranog o'i phechodau, rhag i chwi dderbyn o'i phläau.

Ac yn olaf,—Dylai y rhai a ddeuant mewn i rwymyn y cyfammod newydd hwn, a chyflawnder yr efengyl, wylio a gweddio, fel nad elont i brofedigaeth, ond bod yn barod, gan ddysgwyl am ddyfodiad Mab y Dyn; canys efe a ddaw yn ddisymwth a diatreg ar blant y tywyllwch, pan ddywedant, Heddwch, heddwch; pan y byddant hwy, wedi yr holl rybyddio, fel yr oedd yn nyddiau Noah, yn bwyta ac yn yfed, yn priodi a rhoi i briodas, a bwrw y dydd drwg yn mhell oddiwrthynt; am hyny, yn yr awr ni thybiant y daw Mab y Dyn.

Dyma ydyw y darluniad cywir o'r gyfundrefn efengylaidd yn ol yr ysgrythyrau, ac fel y mae gan Saint y Dyddiau Diweddaf, a phob peth a'r sydd yn groes i hyn o'r drwg y mae; ac os daw neb atoch, gan broffesu bod yn weision i Dduw, heb ddwyn yr athrawiaeth hon—ïe, "pe bai angel o'r nef yn efengylu i chwi yn amgen nâ'r pethau hyn, bydded anathema." Fel y dywed Ioan, y dywedwn ninnau—"Od oes neb yn dyfod atoch, ac heb ddwyn y ddysgeidiaeth hon, na dderbyniwch ef i dy, ac na ddywedwch Duw yn rhwydd wrtho; canys yr hwn sydd yn dywedyd Duw yn rhwydd wrtho, sydd gyfranog o'i weithredoedd drwg ef." Mynych y cyhuddir ni o bregethu efengyl newydd, gan daflu yr ysgrythyrau hyn i'n gwynebau, ïe, gan rai mor gydwybodol â Dafydd gynt, pan roddes y ddedfryd arno ei hun; ac nid addasach i Nathan ddweyd wrtho ef, "Tydi yw y gwr," nag a fyddai i ninnau ddweyd yr un peth wrth ein cyhuddwyr hyn. A'r neb a gymmero y drafferth o gymharu ein proffes â'r ysgrythyrau a welant yn eglur, mai camgyhuddiad hollol yw hyny, ac mai y gyfundrefn dragwyddol sydd genym ni—mai ein cyhuddwyr sydd yn pregethu efengylau newyddion, pe baent efengylau hefyd. Gymro mwyn, paid a'u coelio, heb chwilio drosot dy hun; canys gwell gan rai o'r cyfryw dy weled ti yn colli dy fywyd, nâ gweled gobaith eu helw eu hunain yn pallu; ac yna gwaeddant yn groch, Ymaith â'r bobl hyn. y maent yn dweyd yn erbyn ein "duwies fawr," yr hon y mae ein tadau wedi bod yn addoli.

DADGUDDIAD Y LLAFNAU AUR.

[PARHAD O DUD. 22.]

Ar y pryd ei dygir i'r amlwg drwy allu Duw, lluoedd o'r cenedloedd a'i derbyniant; ac wedi hyny y dygir gweddill Israel i gorlan eu Gwaredwr, drwy ufyddhau iddo hefyd. Deisyfodd y rhai hyny a gadwasant orchymynion yr Arglwydd ar y tir hwn, y pethau hyn ganddo, a thrwy weddi ffyddiog derbyniasant yr addewid, os byddai i'w plant droseddu, a myned i ddirywiad, yr adferid yr oraclau hyn i'w hâd. Pethau santaidd yw y rhai hyn, a rhaid eu cadw felly; canys rhaid cwblhau addewid yr Arglwydd yn eu cyflawniad. Ni ddichon neb eu derbyn oddieithr ei fod o galon bur, o herwydd eu bod yn cynnwys pethau santaidd. Trwyddynt y gwna yr Arglwydd waith mawr a rhyfeddol. Doethineb y doethion a balla, a deall y rhai deallgar a ymguddia, o herwydd yr amlygir gallu Duw. Y rhai a broffesant y gwirioncedd, ond a rodiant mewn twyll, a ymgynddeiriogant i'w erbyn gan lid; ond trwy arwyddion a rhyfeddodau, trwy roddion iachâu—amlygiadau o allu Duw, a thrwy yr Ysbryd Glân, y dyddenir calonau y ffyddloniaid. Ti a welaist yn awr allu Duw, a nerth Satan; gwel nad oes dim dymunol yn ngweithredoedd y tywyllwch; ni allant ddwyn dedwyddwch, a thruenus fydd y rhai a oddiweddir ganddynt: tra, o'r ochr arall, y rhai cyfiawn a fendithir ag etifeddiaeth yn nheyrnas Dduw, a llawenydd annhraethol a'u hamgylcha. Yno y gorphwysant, tuhwnt i gyrhaedd gelynion y gwirioncedd, lle nid aflonydda y drwg hwynt. Yn wastadol eu coronir â gogoniant Duw, y gwleddant ar ei ddaioni, ac y mwynhant wedd ei wyneb. Wele! er i ti weled yr amlygiadau hyn o'r fath allu mawr, fel y gelli bob amser adnabod yr un drwg; etto, mi a roddaf i ti arwydd arall, fel pan ei cyflawnir y gwybyddi mai yr Arglwydd sydd Dduw, ac a deyrnasa; efe a gwblha ei fwriadau, ac a ddwg y wybodaeth a gynnwysa yr oraclau hyn i bob cenedl, llwyth, iaith, a phobl dan yr holl nefoedd. Hyn yw'r arwydd: pan y dechreuant glywed ddarfod i Dduw amlygu y pethau hyn i ti, gweithredwyr anwiredd a geisiant dy ddadymchwelyd. Traethant a chyhoeddant ystoriau, a chyhuddiadau celwyddog am danat, i ddrygu dy gymmeriad, a hwy a geisiant dy fywyd yn ddiachos; ond cofia hyn, os byddi ffyddlon, gan barhau i gadw gorchymynion yr Arglwydd o hyn allan, efe a'th wareda o'u dwylaw, ac a'th alluoga i ddwyn gwybodaeth o'r oraclau hyn i ddynion; canys mewn amser cyfaddas y dyry Duw orchymyn ar i ti eu derbyn. Wedi eu cyfieithu, rhydd yr Arglwydd yr offeiriadaeth santaidd i rai, a hwy a ddechreuant gyhoeddi yr efengyl hon, gan fed-

yddio mewn dwfr er maddeuant pechodau, ac wedi hyny derbyniant awdurdod i gyfranu yr Ysbryd Glân drwy arddodiad dwylaw. Yna, cynnydda yr erlidigaeth fwy-fwy, o herwydd amlygir twyll dynion drygionus; a'r rhai nad ydynt wedi adeiladu ar y graig a geisiant ddadymchwelyd yr eglwys, ond hi a gynnydda po fwyaf ei gwrthwynebir, ac a ymledaena yn eangach, gan gynnyddu mewn gwybodaeth hyd oni pherffeithir, a derbyn o honi ei hetifeddiaeth, pan y bydd gogoniant Duw yn gorphwys arni. A phan y cymmer y pethau hyn le, ac y bydd pob peth yn barod, dadguddir deg llwyth Israel yn ngwlad y gogledd, yn mha le y maent yn trigo er's amseroedd maith; a phan gyflawner hyn oll, y daw i ben yr hyn a ddywedodd y proffwyd,—'Y Gwaredwr a ddaw i Seion, ac a dry ymaith annuwioldeb oddiwrth Jacob, medd yr Arglwydd.' Ond, er i weithredwyr anwiredd geisio dy ddyfetha, braich yr Arglwydd a'th amddiffyna, ac a'th wna yn fuddygoliaethus arnynt oll, i ddwyn y pethau hyn i'r amlwg, os cedwi ei orchymynion. Dy enw a adnabyddir yn mhlith y cenedloedd, canys y gwaith a wna yr Arglwydd drwyot a achosa i'r rhai pur o galon lawenhau, ac i'r drygionus a'r cenfigenus gynddeiriogi; gan y naill y bydd yn barchus ac yn anrhydeddus, a chan y llall yn wawdus a dirmygus; er hyny, iddynt hwythau y pâr ddychryn ac arswyd, o herwydd y gwaith mawr a rhyfeddol a ganlyna ddyfodiad cyflawnder yr efengyl hon i'r byd. Yn awr, dos ymaith yn llawen; cofia, pa bethau mawrion a wnaeth yr Arglwydd i ti. Bydd ddyfal i gadw ei orchymynion, ac efe a'th wared rhag temtasiynau, maglau, a chyfrwysdra y drygionus, nes cyflawni dy waith. Nac anghofia weddio, fel y cryfhaer dy feddwl, fel pan ddadguddio efe i ti, y galluoger di i ddiane rhag y drwg, ac i dderbyn yr oraclau gwerthfawr hyn."

Rhoddwyd llawer ychwaneg o gynghorion a gwybodaethau, drwy enau yr angel i Mr. Smith, y rhai y'nt rhy faith i'w cyhoeddi yma. Yn nghorff y pedair blynedd ganlynol cafodd lawer o ddadguddiadau o bryd i bryd, drwy enau cenadon nefolaidd; ac ar foreu yr 22ain o fis Medi, 1827, angel yr Arglwydd a gyflwynodd yr oraclau i'w ddwylaw. Ac yn awr, ddarllenydd, beth mewn gwirionedd sydd yn gwneuthur i'r gwirioneddau hyn ymddangos yn fwy afresymol neu anhygoel yn ein dyddiau ni, nag oedd i'r cyfryw genadon nefolaidd wneuthur pethau cyffelyb i creill yn y cyn-oesoedd? Anturiaf ddweyd na ddichon neb a gredant y naill gael allan un ateb, na chynyg un wrthddadl i'r llall, ond ystoriau disail traddodiad a rhagfarn. Etto, nid ydym ni yn gofyn i neb ymorphwys ar dystiolaeth Joseph Smith yn unig am y gwirionedd o hyn, ddim mwy nag y gwnawn ninnau; ond y mae cannoedd o

filoedd yn awr yn fyw yn mhedwar cwr y byd, a channoedd yn Nghymru yn awr, wedi cael tystiolaethau digonol gan Dduw yn ol ei addewid, mai gwir yw; ac nid hyny yn unig ychwaith, ond caiff pob un gonest ei galon a ufyddhao i'r efengyl dragwyddol hon, dystiolaethau hefyd o'r un man iddynt eu hunain. Dyma addewid werthfawr, onidê? Yna prawf hi, a gwel mai gwir yw.

DESGRIFIAD O'R LLAFNAU.

Wedi profi yn y rhifyn blaenorol o'r Prophwyd fod gweinidogaeth angylaidd, yn y dyddiau diweddaf hyn, yn rhesymol, ysgrythyrol, ac yn ffaith wirioneddol; rhoddasom ychydig o hanes ymweliad cenadon santaidd â Mr. Joseph Smith yn yr America, eu cenadwri, darganfyddiad rhyfeddol o hen oraclau gwerthfawr, a'r modd eu traddodwyd i'w ddwylaw; ac yn ol ein haddewid rhoddwn ddesgrifiad o honynt, y modd y cyfeithwyd hwynt, tystiolaethau y rhai a'u gwelsant â'u llygaid, a'u teimlasant â'u dwylaw, ac o ganlyniad a wyddent y pethau y tystient o'u herwydd. Rhoddwn hefyd grynodeb byr o gynnwysiad yr oraclau hen, defnyddiol, a gogoneddus hyn. Y mae ein hadnabyddiaeth brofiadol o ragfarn a'i heffeithiau andwyol, yn ddigonol i'n hesgusodi am rybyddio y darllenydd hynaws i beidio â barnu yr hanes ganlynol, yn ol yr ystoriau disail sydd eisoes wedi gorlenwi y wlad o'r bron am dano. Ac, er ei fwyn ei hun a'r gwirionedd, na phwysed ef ychwaith yn nghlorianau credoawl yr oes. Pe na buasai dim a wnelai angylion â'r darganfyddiad o'r oraclau cyfeiriedig, diammau y buasai haneswyr doethion a mawrion y wlad yn ei gymmeradwyo fel y peth gwerthfawrocaf a gymmerodd le ar y cyfandir er ei sefydliad cyntefig; cawsai yr astell nesaf i'r uwchaf yn llyfrgelloedd y duwinyddion, a gwelsid ef wedi ei oreuro, ac yn ei le priodol ar ford penaethiaid y ddaear; ïe, buasai yn achosi cyfnod newydd yn hanesyddiaeth y byd! O'r fath wrthwynebiad mawr sydd gan y teulu dynol i'r angylion gyfrinachu â hwynt yn ein dyddiau ni! Pa le y mae yr egwyddor hanfodol a grewyd mewn dyn, er ei addasu i gymdeithasu â'i frodyr oddifry? A ydyw wedi diflannu yn hollol o'r hil ddynol, erbyn hyn? Pe le y mae rheswm? Ai traddodiad a'i llyncodd yn llwyr? Cafwyd allan lawer o bethau ereill mwy anhygoel ar y cyfandir, a manau ereill, nâ'r pethau dan sylw; ond coelir y naill yn gyffredinol, a gwedir y lleill yn ngwyneb ffeithiau anwrthwynebadwy a dwyfol! Cofus genym am un amgylchiad nodedig a ddaeth dan ein sylw tra yno; er enghraifft, i brofi yr hyn a ddywedwyd, ac i ddangos afresymoldeb a grym rhagfarn. Ar yr 16eg o Ebrill, 1843, breuddwydiodd dyn o'r enw Robert Wiley, marsiandwr yn Kinderhook, swydd Pike, talaeth Ills, fod rhyw drysorau cuddiedig mewn moel-glawdd adnabyddus iddo yn y gymmydogaeth;

ac wedi tirio am oddeutu tair troedfedd ar ddeg o'r wyneb, cafodd chwech o lafnau pres, pedair modfedd o hyd, modfedd a thri chwarter eu lled yn y naill ben, a dwy fodfedd a thri chwarter eu lled yn y pen arall; pedair rhestr o lythyrenau *(hieroglyphics)* ar bob ochr iddynt. Ar un o'r llafnau mae llun tri phenglog, y mwyaf yn y canol, wedi eu hamgylchu â phelydrau cyffelyb i'r hyn a welir yn amgylchu pen ein Hiachawdwr yn y darluniau a wneir o hono yn awr. Odditan y ddau leiaf y mae llun dau bren, a'u cangenau; ar un o'r llafnau y mae llun pen mawr, a llun dwy law yn cyfeirio ato. Gwelsom y llafnau hyny, a chyhoeddwyd y peth drwy'r newyddiaduron, ac ni chlywais fod neb yn anghredu; ond pe buasai yr hwn a'u cafodd yn ynganu gair, fod dim a wnelai angylion â'r peth, nid y'm yn meddwl y buasai yntau yn cael ei goelio am hyn, yn gynt nag y coelir Joseph Smith, ddarfod iddo yntau gael llafnau aur. Felly y mae rhagfarn mor gref yn erbyn angylion, fel y gwell gan bobl gredu tystiolaeth y deist proffesedig hwn, nâ'r dyn duwiol arall. Y mae pob arwyddion yn profi fod y llafnau hyn wedi bod yn guddiedig yno er's oesoedd lawer, canys yr oedd coed o ddwy droedfedd a hanner o drwch yn tyfu ar ben y moelydd celfyddydol hyny. Y mae doethion y byd wedi bod yn dychymmygu llawer o barthed i ddechreuad y moelydd hyn, a llawer o weddillion ereill o adeiladau yr henafiaid; ond y mae eu hanes a'u gwneuthurwyr, a phob peth arall a berthyn iddynt, yn hollol anwybodus i'r byd; ond yr hyn a amlygir ar y llafnau a ddygir i'r amlwg o bryd i bryd. Ac onid yw y darganfyddiad o'r naill ag a addefir yn gyffredinol (a'r neb a anmheuo, a all weled y darlun o honynt yma), yn addefiad hefyd o'r llall? Ac onid yw y ffaith, fod y Joseph Smith annysgedig hwnw wedi cyfieithu y naill lafnau, tra mae gwybodaeth o'r *hieroglyphics* wedi ei cholli o'r byd, o'r bron er's oesoedd, oddieithr rhai llythyrenau o honynt, yn profi hefyd ddarfod iddo gyfieithu yn gywir y lleill a roddwyd iddo yntau drwy weinidogaeth angylaidd. Diammau eu bod, at y lluoedd ereill a ellid nodi, yn ffeithiau anwrthwynebol yn ngolwg pob dyn rhesymol.

Ond i ddychwelyd at yr hanes am y llafnau aur, canys ymddangosent fel y cyfryw. Yr oedd yr *hieroglyphics* wedi eu cerfio arnynt, o bob tu. Maint y llafnau oedd o saith i wyth modfedd o hyd a lled, ac yn deneuach nâ'r *tin* cyffredin, wedi eu rhwymo yn gyfrol, a thair o fodrwyau drwy dyllau yn y naill ymyl i'r cyfan. Yr oedd y gyfrol oddeutu chwe modfedd o drwch, a rhan o honi yn seliedig. Yr oedd y llythyrenau ar y rhan anseliedig yn fychain a chywrain iawn. Yr oedd pob arwyddion yn arddangos henafiaeth y llyfr hwn, a chywreinrwydd mawr yn ei gerfiadaeth. Gyda'r oraclau hyn, cafwyd offeryn rhyfedd, a elwid gan yr henafiaid yn Urim a Thummim, yr hwn a gynnwys ddwy gareg dryloywon mor ddysglaer â'r grisial, wedi eu gosod un yn mhob ochr i fwa. Arferid yr offeryn hwn yn y cynoesoedd gan y "gwyliedd-

yddion," a thrwyddo y dadguddid iddynt bethau mynedol a dyfodol, yn mhell ac yn agos.

ERLIDIGAETH YN NGHYLCH Y LLAFNAU.

Pan ddeallodd y cymmydogion fod Mr. Smith wedi gweled gweledigaethau nefolaidd, a chael yr oraclau santaidd hyny, dechreuasant ei wawdio a'i erlid; hyd y nod pan oedd yn eu dwyn i'w dy, ymosodod dau ddyn arno yn y goedwig, pa rai oeddynt wedi bod yn llechu yno yn bwrpasol, i ddwyn yr oraclau oddiarno ar ei ddychweliad yn ol; canys yr oedd cynhwrf mawr drwy'r cylchoedd hyny er yr amser yr hysbyswyd iddo y caffai hwynt, a phawb mewn dysgwyliad neu ofnau; tarawodd un o'r ddau Mr. Smith â phastwn cyn iddo eu gweled; ond gan ei fod yn ddyn cryf iawn, ac yn fawr o gorffolaeth, drwy ymdrech galed cafodd ei hun yn rhydd o'u gafaelion, a rhedodd tua chartref, a hwythau yn ei ddilyn hyd at dy ei dad o'r bron, ac wedi methu cael gafael ynddo drachefn, diangasant ymaith, a rhag ofn eu dala, ciliasant o'r wlad dan glwyfau, ac ni chlybuwyd son am danynt mwy; ond ddarfod i wraig un o honynt, yn mhen pymtheg mlynedd, ddygwydd bod mewn cwmni yn Lloegr lle yr oeddid yn traethu ystoriau am y gwaethaf am y saint, ac addef mai ei gŵr hi oedd un o'r ddau uchod, na fu byth yn iach wedi hyny, ond ei fod wedi marw o herwydd y peth, ac mai dyna'r achos iddi hithau adael y wlad. Ond cyn i'r ddau ddyn hyn ddianc taenasant y gair allan fod Mr. Smith wedi cael y llafnau aur, a buan yr aeth y swn drwy'r cylchoedd hyny, ac y dechreuasant ddyfeisio ystoriau celwyddog, a chamgyhuddiadau er drygu ei gymmeriad, yn ol yr hyn a ddywedodd yr angel wrtho yn flaenorol; ac nid yn unig yr oedd pob math a rhywogaeth o chwedlau yn ehedeg ar adenydd yr awel am dano, ond mynych yr ymosodai terfysglu o ddynion drwg ar y ty yn y nos. Amryw weithiau y saethwyd ato, ac y bu mewn perygl mawr am ei fywyd. Pob dyfais a chynllwyn drwg ag a allent ddyfeisio, a gynygiwyd er cael y llafnau oddiarno. Gan fod ei fywyd mewn perygl o hyd oddiwrth y fath gynghorfa o ddynion creulon a drygionus, penderfynodd ymadael o'r lle hwnw, a symud i Pensylfania; ac o ganlyniad rhoddodd yr ychydig nwyfau a fwriadai gymmeryd gydag ef mewn pedrolfen, gan guddio y llafnau yn ngwaelod barilaid o ffa. Nid aeth efe neppell cyn i ddyn ei oddiweddyd, a gorchymyn iddo sefyll, fod ganddo *search warrant* i chwilio ei bedrolfen, er na ddywedai am ba beth; ond gwyddai Mr. Smith mai ei amcan oedd cael gafael ar y llafnau; ac wedi chwilio pob man ond y lle yr oeddynt, aeth ymaith mewn siomedigaeth fawr. Wedi iddo fyned yn mlaen, daeth un arall yn yr un modd, a chyda'r un dyben, ac wedi troi y cyfan o'r bron y tu arall allan, aeth yntau ymaith yn ddigllon o herwydd ei siomedigaeth. Wedi hyny aeth Mr. Smith yn mlaen, heb neb i'w aflonyddu nes cyrhaedd cwr gogleddol Pensylvania, ar gyfer yr afon Susquehanah, lle y bwriadasai fyned wrth gychwyn.

HANES CYFIEITHIAD Y LLAFNAU.

Wedi i Joseph Smith ddarparu iddo ei hun gartrefle, dechreuodd gyfieithu yr oraclau, drwy gymhorth Duw, ac offerynoldeb yr urim a'r

thumim. Gan nad oedd efe ond ysgrifenydd anfedrus, cyflogodd ddyn i ysgrifenu y cyfieithiad o'i enau ei hun. Yn y cyfamser, copiwyd ychydig o hen lythyrenau y llafnau yn fanwl gan Mr. Smith, pa rai, ynghyd â'r cyfieithiad o rai o honynt, a ddygwyd gan foneddwr o'r enw Martin Harris, i ddinas Caerefrog Newydd, yr hwn a'u dangosodd i ieithwr dysgedig o'r enw Dr. Anthon, yr hwn a broffesai ei fod yn deall llawer a ieithoedd hen a diweddar. Wedi syllu arnynt yn fanwl am yspaid, dywedodd na allai eu cyfieithu yn gywir, ond cyfieithodd ambell rai yma a thraw, gan eu hysgrifenu ar bapyr; yna dywedodd, pe dygid y llyfr iddo, y gallai fod yn gynnorthwy i'w cyfieithu. Holai Mr. Harris yn eu cylch, gan bwy ac yn mha le y cafwyd; dywedodd mai *Egyptian hieroglyphics* hen iawn oeddynt, ac na wyddai am neb a allai eu cyfieithu yn gywirach nâ'i hunan. Gwrandawai yn astud iawn ar Mr. Harris yn adrodd yr hanes, hyd nes iddo ddywedyd mai angel a'u rhoddodd i ddyn ieuanc o'i gydnabod. Neidiodd y Doctor ar ei draed mewn gwylltineb, pan glywodd am yr angel. "Twyll, twyll i gyd," ebe ef; "sôn am angel yn awr yn wir!—celwydd i gyd—ymaith â chwi," ebe ef; a than waeddi "Pw, pw!" taflodd yr hyn a gyfieithasai y tu cefn i'r tân; ond bu Mr. Harris ddigon heinyf i'w cipio oddi yno cyn eu difa; ac er cymmaint ei ragfarn, cyhoeddwyd y cyfan yn y papyrau newyddion yno, ynghyd â'r ymddyddan a fu rhwng y ddau, a chyfaddefodd y Doctor wed'yn i'r gwirionedd o hono. A'r neb a gred y Bibl, a gaiff hollol foddlonrwydd wrth gymharu y pethau hyn â'r hyn a welir yn Isaiah xxix, 11—"A gweledigaeth pob un o honynt sydd i chwi fel GEIRIAU llyfr seliedig, yr hwn os rhoddant ef at un a fedr ar lyfr, gan ddywedyd, Darllen hwn, attolwg; yna y dywed, Ni allaf; canys seliwyd ef." Adn. 12—"Os rhoddir y LLYFR at yr hwn ni fedr ar lyfr, gan ddywedyd, Darllen hwn, attolwg; yna y dywed, Ni fedraf ar lyfr." Wele gyflawniad llythyrenol o brophwydoliaeth hynod, yn mhen dros ddwy fil o flynyddoedd wedi ei chyhoeddi, a thair gwaith cynnifer â hyny o filltiroedd o'r fan lle ei thraddodwyd! Onid yw yn dystiolaeth gadarn? Gwelir mai GEIRIAU y llyfr oedd i'w rhoddi i'r dysgedig, ïe, geiriau y llyfr "seliedig" hwnw. Ond rhoddid y LLYFR ei hun "i'r hwn ni fedrai ar lyfr," sef Joseph Smith; ac felly y gwnaed. Efallai y rhyfedda rhai o rai "ofnadwy" a "gwatwarus" yr oes hon ein bod yn anturio profi geirwiredd Llyfr Mormon drwy yr ysgrythyrau, ond ni raid iddynt mwyach; canys oni bai fod y Bibl yn ei brofi yn wir, ni chredid mo hono genym ni mwy nâ hwythau. O, ydynt; mae y prophwydi wedi dweyd yn eglur am dano mewn llawer oes, ynghyd â'r gwaith mawr a gogoneddus a wnelai Duw ar y ddaear, pan yr amlygai Lyfr Mormon i'r byd: gwel adn. 14 o'r un bennod—"Am hyny, wele fi yn myned rhagof i wneuthur yn rhyfedd yn mysg y *bobl hyn*, sef *gwyrthiau* a *rhyfeddodau;* canys dyfethir doethineb eu doethion hwynt, a deall eu rhai deallgar hwynt a ymguddia." Er gweled pa bryd yr oedd y pethau hyn i gymmeryd lle, dilyner "*y bobl hyn*" yna. Gwel yr adnod flaenorol—"Oherwydd bod y *bobl hyn* yn nesâu ataf â'u geneuau, ac yn fy anrhydeddu â'u gwefusau, a phellhau o'u calon oddiwrthyf, a bod eu hofn tuag ataf fi wedi ei ddysgu allan o athrawiaethau dynion." "*Y bobl hyn*" fydd yn cyd-oesi â dyfodiad "y llyfr seliedig" i'r amlwg. Pe buasai y prophwyd yn byw yn y

bedwaredd ganrif ar bymtheg, ai tybied y gallasai roddi desgrifiad manylach a chywreiniach o honi, nag a roes yma?

Dywed rhai fod y pethau hyn wedi eu cyflawni yn y cyn oesoedd; ond darllened y cyfryw hi etto, er deall yn well, yn enwedig adn. 17—"Onid ychydig bach fydd etto [sef ar ol dechreu y gwaith mawr, pan amlygir "y llyfr seliedig"], hyd oni throir Libanus [anialwch eang yn Palestina] yn ddoldir, a'r doldir a gyfrifir yn goed." Adn. 18—"A'r dydd HWNW, y rhai byddar a glywant *eiriau y* LLYFR, a llygaid y deillion a welant allan o niwl a thywyllwch." Dyna wyrthiau mawr, onide? etto, nid mwy nag a gyflawnwyd eisoes er pan ddaeth y llyfr seliedig hwn i'r amlwg; h. y., os gwir a dystia y llygaid hyn i mi. Amlwg yw, drwy y bennod hon, ond yn neilltuol adn. 22, mai gwaith mor ddiweddar â'n hoes ni yw hwn, pan y bydd yr Arglwydd yn cyflawni ei gyfammod ag Abraham, sef—"Myfi a roddaf i ti, ac i'th hâd, wlad dy ymdaith yn etifeddiaeth byth ac yn dragywydd;" ac yma dywed, "Weithian ni chywilyddir Jacob [ei hâd yn mhlith y cenedloedd], ac ni lasa ei wyneb ef." Paham hyny? Adn. 23 a etyb—"Eithr pan welo ei feibion, gwaith fy nwylaw, o'i fewn [yn meddiannu "gwlad ei ymdaith," wedi eu gwasgariad diweddaf], hwy a santeiddiant fy enw; ïe, santeiddiant *Sanct* Jacob [Iesu Grist, eu Messiah], ac a ofnant Dduw Israel." Am wrthod "Sanct yr Israel," eu gwasgared i bedwar cwr y byd. Gan mai yr un yw Jacob ac Israel, yr un yw Sanct y naill enw a'r llall; a gŵyr pawb nad yw holl Israel yn santeiddio enw Mab Duw hyd yn hyn, ond ei wrthod am dwyllwr; ond pan gwblheir y brophwydoliaeth uchod, credant ynddo, er nad cyn eu casglu yn ol i'w gwlad ychwaith, ond wedi hyny. Felly, y mae yn ddigon eglur fod Isaiah, heblaw llawer o brophwydi ereill, yn profi dwyfoldeb Llyfr Mormon, y rhai a ddygir yn mlaen yn eu pryd; ond am y tro hwn, awn yn mlaen gyda'r hanes.

Parhaodd Mr. Smith i gyfieithu, mor ddiwyd ag y caniatâi ei amgylchiadau iddo wneyd, hyd nes gorphen y rhan anseliedig o'r llafnau, yr hyn a enwir yn "LLYFR MORMON," ac a gyhoeddwyd yn agos gymmaint o ddarllen â'r Hen Destament.

LLYFR MORMON—EI DDESGRIFIAD.

YR ydym wedi rhoddi hanes byr, yn y bennod flaenorol, am darddiad y llyfr rhyfeddol hwn, ag sydd wedi peri y fath gynhwrf, llawenydd, celwyddau, a gwirioneddau, wedi achosi y fath chwyldroad annhraethol drwy bedwar cwr y byd, nes y mae yr holl bobloedd o'r bron eisoes yn ymfyddino o'i blaid, neu i'w erbyn. Er pan ymddangosodd gyntaf i'r byd, ymosododd bugeiliaid a phenaethiaid y bobl i'w erbyn â holl nerth eu pen; cipiodd awduron eu chwedlau dyfeisiol hwythau, nes y mae clustiau y bobloedd yn merwino, gan sŵn eu clychau yn tincian, "Twyllwyr, gau-athrawon, gau-brophwydi, ffyliaid, dichellwyr cyfrwys, celwyddwyr," &c., &c.; ac y mae hyny yn adleisio oddiar flaenau tafodau crefyddwyr, meddwon, cablwyr dysgedig ac annysgedig. Y maent erbyn hyn wedi lleisio ac adleisio nes syfrdanu y byd o'r bron, a bod yn ddefnyddiol, er o'u hanfodd, i rybyddio y bobloedd am dano;

ac yn nghanol y dwndwr i gyd, y mae y rhai gonest eu hegwyddor, sydd yn chwilio am y gwir, yn gofyn iddynt, beth yw yr achos o'r holl gynhwrf rhyfedd hwn? Paham yr ymuna pawb, o hob plaid a diblaid, mawr a bach, boneddig a gwreng, yn mhob gwlad, i wrthwynebu y bobl hyn? Yr unig ateb a ellid gael ganddynt fyddai:—"O, ni wyddom ni yn iawn beth yw y mater, ond fod rhyw ddynionach twyllodrus a diddysg wedi dyfod i'n plith, fel yr apostolion gynt, gan dysteiolaethu fod angylion wedi ymddangos i ryw ddynion yn y dyddiau hyn; proffesant gael dadguddiadau, gwyrthiau, &c., fel pe bai eisieu adferu crefydd y cyn-oesoedd, a'r ffydd hòno unwaith a roddwyd i'r saint, i'n plith ni yn yr oes oleu hon; a thrwy hyny peryglant yr holl grefyddau a'r sectau lliosog a roddes ein tadau duwiol i ni, pa rai ydynt wedi eu goruwch adeiladu ar sail doethineb duwinyddion a mawrion y byd i gyd, yn annibynol ar Ysbryd Duw, a'i holl ffeithiau; dyma yr achos" (meddant); ac yna yn unllef dyrchafant eu llais, gan waeddi, "Mawr yw doethineb ddynol, mawrion ac ardderchog yw ffurfiau newyddion credoau duwinyddol yr oes hon; mawr yw medrusrwydd ein bugeiliaid anysbrydoledig, y rhai ni fynant wybod dim ond eu dychymmygion a'u hopiniynau eu hunain, a rhyfedd fel y boddiant ni â geiriau denu o ddoethineb ddynol heb fod yn eglurhad yr Ysbryd a nerth, canys nid oes eisiau hyny yn awr; onide byddai ein ffydd yn sefyll ar allu Duw yn llc bod ar ddoethineb y doethion." Nid rhyfedd, ynte, fod mor anhawdd cael gan y werinos, yn nghanol y fath ddwndwr a syfrdandod, wrandaw na chredu hyd y nod y newyddion goreu, melysaf, a hynotaf a gynygiwyd iddynt erioed.

Ni fu un llyfr erioed, debygaf, a gafodd ddweyd cymmaint i'w erbyn gan rai oeddynt yn gwybod cyn lleied am dano, â Llyfr Mormon. Yn mhob gwlad llc yr elo, gorlenwir clustiau y werinos ag ystoriau a chwedlau mor lliosog ac amrywiol â'u hawdwyr, ac o ganlyniad yn crocsi eu gilydd; llawer o honynt wedi eu cyhoeddi a'u pregethu gan rai na welsant y llyfr erioed; ereill gan rai a darawsant eu trem yma a thraw ynddo, yn bwrpasòl i bigo gwallau; ac nid anfynych y gwelir dyfyniadau o hono wedi eu gwyrdroi a'u dirdynnu yn fawr. Desgrifia rhai ef fel dyfais-chwedl; dywed ereill mai Bibl newydd, i ddifuddio yr hen ydyw. Condemnia y naill ef am y tusw o ffolineb mwyaf disylw a welsant; ereill, mai y cywreiniaf o dwyll oedd yn bosibl ei wneyd yw. Beia rhai arno o herwydd ei fod yn rhy debyg i'r Bibl, yn cyd-dystiolaethu ag ef, ac yna yn afreidiol; ond haera y lleill mai twyll yw, o herwydd nad yw yn tebygu digon i'r Bibl. Condemnia rhai yr egwyddorion a gynnwysa am eu bod yn anfoesol, hollol ddrygionus, a chableddus; ond cyhoedda ereill o'u brodyr yn eu hwynebau, fod yr egwyddorion yn dysgu moesoldeb, diweirdeb, a santeiddrwydd, fel pe bai wedi ei gyfansoddi yn bwrpasol o dwyllo y ffordd hyny. Yn mhlith ereill, trafferthodd un gweinidog dysgedig gymmaint ag i gyhoeddi traethawd yn 60 tud., yn erbyn Llyfr Mormon, &c., gan ei gyhuddo yn ddiârbed o fod yn gynnwysedig o ryw gymmysgedd rhyfeddol o ffol, "*o ffydd a gweithredoedd, o drugareddau Duw, ac o ofyn ufyddodd gan ei greaduriaid.*" Cyhoeddodd rhai o wyr mawr yr oes fod ei briod-ddull, ei iaith, a'i gynnwysiad yn profi ei henafiaeth; ac ereill o'r un dosbarth, ei fod yn dwyn pob nodwedd o ffug-waith diweddar. Y

mae rhai yn methu dirnad pa ddefnydd a ddichon fod, na'r modd i brofi ei eirwiredd, o eisieu na bai ynddo ryw brophwydoliaethau i gael eu cyflawni, wrth ba rai y gallent brofi ei ddwyfoldeb; dyfyna ereill yn helaeth o'r prophwydoliaethau sydd ar gael eu cyflawni, a chondemniant ef am fod yn rhy eglur: nid felly y gwnai yr hen brophwydi, meddant.

Yn awr, yn ngwyneb y fath amrywiaeth o groes-haeriadau am beth mor angenrheidiol i'w iawn ddeall, byddai nid yn unig yn fuddiol iawn, ond dyledus i'r cyffredin i roddi crynodeb o gynnwysiad Llyfr Mormon o'u blaen, hyd nes y gallom ei argraffu yn y Gymraeg; er nad, fel ein cyhuddir. *yn lle* nac i *ddifuddio* y Bibl cyssegrlan, mewn un dull na modd. Nid oes un gair ynddo yn croesi y Bibl, ond y mae yn profi dwyfoldeb y Bibl yn anwadadwy, fel na raid ond ei ddarllen, er symud ymaith nid yn unig y camgyhuddiad yna, ond pob un arall, a chredu ei eirwiredd ef a'r Bibl hefyd.

CYN-BRESWYLWYR AMERICA.

Yn y gyfrol werthfawr hon y ceir hanes cyntefig y cyfandir Americanaidd, er ei sefydliad boreuol gan drefedigaeth a ddaethant iddo oddiwrth yr ysgariad mawr a gymmerodd le wrth dwr Babel, hyd ddechreu y bummed ganrif o'r oes Gristionogol. Dengys yr oraclau hyn fod America yn y cyn-oesoedd wedi cael ei sefydlu gan ddwy hiliogaeth o frodorion; y gyntaf a ddaeth yn uniongyrchol o dwr Babel, ac a elwid Jarediaid; yr ail a ddaeth o ddinas Jerusalem, oddeutu chwe chant o flynyddau cyn Crist; Israeliaid gan mwyaf o lwyth Joseph. Dystrywiwyd y genedl gyntaf, sef y Jarediaid, oddeutu yr amser y daeth yr Israeliaid o Jerusalem, y rhai a feddiannasant y wlad ar eu hol hwynt. Tua diwedd y bedwaredd ganrif lladdwyd y mwyrif o'r ail genedl drwy ryfel, a'r gweddill a adfeiliasant yn raddol i anwareidd-dra, nes ymranu yn llawer o genedloedd, pa rai a enwir yn awr gan Ewropiaid, "Yr Indiaid Americanaidd."

Hysbysa yr hen lyfr hwn ni hefyd, fod y Jarediaid yn bobl gyfiawn, ddarfod iddynt gael ffafr yn ngolwg yr Arglwydd, fel na chymmysgwyd eu hiaith hwy fel ereill; ond o herwydd eu cyfiawnder, fod yr Arglwydd wedi eu harwain oddiwrth y tŵr hyd y môr mawr, a gorchymyn iddynt adeiladu llongau, yn mha rai yr hwyliasant dros y môr mawr, ac y tiriasant ar gyfandir Gogledd America. Tyngodd yr Arglwydd wrthynt yn ei lid, os na wasanaethai y rhai a etifeddent y wlad addewedig hon ef, yr unig wir Dduw, mewn cyfiawnder, y dyfethai efe hwynt yn ei ddigllonrwydd, pan gyflawnent fesur eu hanwiredd. Ond addawodd, os cadwent ei orchymynion, y gwnelai hwynt y genedl fwyaf a grymusaf o holl genedlaethau y ddaear.

Yn mhen amser cynnyddasant yn ddirfawr, nes dod yn bobl lliosog a nerthol, yn gwladychu dros ran fawr o'r wlad, gan adeiladu dinasoedd mawrion a lliosog, a bod yn bobl wareiddiol a chysurus. Yr oeddynt yn deall amaethyddiaeth a pheiriannau celfyddydol i raddau helaeth. Yr oedd marsiandiaeth, a phob masgnach yn blodeuo ar hob llaw; ond er hyny, ymwelai yr Arglwydd â hwynt yn aml yn ei farnedigaethau, o herwydd eu drygioni. Llawer o brophwydi a gyfodwyd yn eu plith o

oes i oes, y rhai a rybyddiasant y hobloedd i adael eu ffyrdd drygionus, ac a brophwydasant am y barnau a'r dinystr a fyddai yn eu goddiweddyd onid edifarhäent. Weithiau ymwelid â hwynt drwy heintiau a phläau; dro arall drwy newyn a rhyfel, nes o'r diwedd (wedi iddynt fod yn trigo yn y wlad am oddeutu un cant ar bymtheg o flynyddau) i'w drygioni amlhau, hyd oni fygythiodd yr Arglwydd drwy enau ei brophwydi, eu diddymu yn hollol oddiar wyneb y wlad. Er hyny nid ystyriasant, nes i'r Arglwydd gwblhau ei air, a'u llwyr ddyfetha, gan adael eu tai, eu dinasoedd, a'u meddiannau yn anghyfanedd. Eu horaclau santaidd, pa rai a gedwid ar y llafnau aur, a guddiwyd gan un o'u prophwydi diweddaf, nes eu darganfod gan weddillion Joseph, pa rai a ddaethant yno o Jerusalem, yn fuan wedi hyny, i etifeddu y wlad.

PRESWYLWYR IUDDEWIG AMERICA.

Arweiniwyd y gweddill hyn o lwyth Joseph, mewn modd gwyrthiol, o Jerusalem, yn y flwyddyn gyntaf o deyrnasiad Zedekiah, brenin Judah. Arweiniwyd hwynt yn gyntaf i'r ochr ddwyreiniol i'r Môr Coch, ac oddiyno ar hyd ei ochr tua'r de-ddwyrain, ac wedi hyny i'r dwyrain, hyd nes dyfod o honynt hyd y Môr Mawr. Yno yr adeiladasant long, yn ol gorchymyn Duw, yn yr hon y dygwyd hwynt drosto yn ddiogel, gan dirio ar yr ochr ddwyreiniol o gyfandir America. Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg o deyrnasiad Zedekiah, oddeutu yr amser y caethgludwyd yr Iuddewon i Babilon, daeth ychwaneg o bobl o Jerusalem, ac yn eu plith rai o lwyth Judah, y rhai a diriasant yn ngogledd-barth America, ac a dramwyasant hyd ochrau gogleddol y deheu-barth, a thrigasant yno, hyd oni chafwyd hwynt allan gan weddill Joseph tua phedwar cant o flynyddau wedi hyny.

Drwy yr oraclau hyn canfyddir fod gweddillion Joseph wedi ymranu yn ddwy genedl, yn fuan wedi dyfod drosodd i'r wlad. Achoswyd yr ymraniad drwy i'r naill fan, yn eu drygioni, erlid ac ymlid y rhan arall ag oeddent gyfiawnach nâ hwynt, nes dyfod o honynt i barthau gogleddol y deheu-barth, a gadael y rhanau canol a deheuol yn meddiant y genedl ddrygionus. Enw y genedl gyntaf oedd Nephiaid, oherwydd yr arweinid hwynt gan brophwyd o'r enw Nephi. Gelwid y genedl arall Lamaniaid, oherwydd eu harwain gan ddyn drygionus o'r enw Laman. Yr oedd y Nephiaid yn meddu copi o bum llyfr Moses, ynghyd ag ysgrifeniadau y prophwydi santaidd hyd Jeremiah, yn nyddiau yr hwn y gadawsant Jerusalem; pa rai oeddent wedi eu cerfio ar lafnau, yn y llythyrenau Aifftaidd. Yn fuant wedi iddynt ddyfod i'r wlad, gwnaethent hwythau lafnau hefyd, gan gerfio arnynt eu hanes, ynghyd â llawer o'r prophwydoliaethau, gweledigaethau, a'r dadguddiadau a gawsant. Cedwid yr oraclau cyssegredig hyn gan ddynion santaidd ac ysbrydoledig, pa rai a'u traddodasant i wared o genedlaeth i genedlaeth. Rhoddodd yr Arglwydd iddynt yr holl gyfandir mewn addewid, fel yr etifeddent ef, a'u had ar eu hol, ar yr ammodau o ufydd-dod i'w orchymynion; neu, os anufyddhaent, y torid hwynt ymaith o'i wyddfod. A'r Nephiaid a ffynasant yn y tir yn gymmesur i'w cyfiawnder, ac a amlhasant yn ddirfawr, gan ymestyn tua'r dwyrain, gorllewin, a gogledd: adeiladasant ddinasoedd, synagogau, a themlau, ynghyd â thyrau, cestyll, gwrth-

gloddiau, ac amddiffynfaau cedyrn, i'w diogelu rhag eu gelynion. Llafuriasant y ddaear, a chodent gnydau amrywiol a thoreithiog; meddiannent ddiadelloedd mawrion, a llawer o anifeiliaid gwasanaethgar; hyd onid oeddent yn bobl ddedwydd, ac wedi ymgyfoethogi, gan amlder eu haur, arian, copr, alcam, haiarn. Yr oeddent yn gywrain iawn mewn celfyddydau; gwnaent amryw beiriannau cywrain a defnyddiol; gwnaent amrywiaeth o frethynau, &c. Cleddyfau, bidogau, a llawer math o arfau rhyfel, heblaw tarianau ac estylch, a wneid, ac a ddefnyddid ganddynt, i ymladd â'u gelynion. Ac yn nyddiau eu cyfiawnder, yr oeddynt yn bobl waraidd, medrus, a dedwydd.

Ond, o'r ochr arall, darfu i'r Lamaniaid, o herwydd caledrwydd eu calonau a'u hanufydd-dod, ddwyn barnau Duw ar eu penau mewn llawer o ffyrdd; etto, ni ddyfethwyd hwynt o fod yn genedl, ond melldithiodd yr Arglwydd Dduw hwynt, nes iddynt ddirywio a myned yn bobl annheg yr olwg, eu lliw, a'u harferion; ie, yn bobl ffiaidd, yn bobl anwaraidd, greulon, a gwaedlyd; yn clyniaethus iawn i'r Nephiaid, pa rai a geisient oresgyn a dyfetha. Mynych y casglent eu byddinoedd lliosog yn eu herbyn i ryfel; ond gyrid hwynt yn ol gan y Nephiaid bron bob amser, er nad heb golled fawr o'r ddeutu; ac nid anfynych y lleddid miloedd yn eu brwydrau, pa rai a bentyrid yn gelaneddau, ac a orchuddid â phridd, yr hyn a brofir yn wirioneddol drwy y moelydd lliosog a geir yn neau a gogledd America hyd heddyw, yn llawn o esgyrn dynion, &c.

Yr ail drefedigaeth a ymadawsant â Jerusalem un mlynedd ar ddeg ar ol gweddill Joseph, a drigasant yn y gogledd, ac wedi hyny a dramwyasant i'r deau, hyd oni chafwyd hwynt gan y Nephiaid; y rhai hyn a elwid pobl Zarahemla. Yr oeddent hwythau wedi myned i ddirywiad mawr, ac yr oedd rhyfel cartrefol yn eu plith er ys blynyddau, ac ni ddygasent hwy oraclau gyda hwynt; felly, yr oedd eu hiaith hefyd wedi llygru a chyfnewid yn fawr. Gwadent y bôd o Dduw; ac er yn bobl lliosog, nid oeddent ond mewn gradd anmherffaith o wareidd-dra, pan ymwelodd y Nephiaid â hwynt. Ond yn mhen amser, wedi i'r Nephiaid ymuno â hwynt, dysgasant iddynt yr ysgrythyrau oedd yn eu meddiant; gwareiddiasant hwynt, ac a'u gwnaethant yn un genedl â hwy eu hunain. Yn mhen yspaid o amser, adeiladodd y Nephiaid longau yn agos i Isthmus Dorien, yn y rhai yr ymfudodd llawer o honynt tua'r gogledd, ac a wladychasant yno. Trefedigaethau ereill a dramwyasant ar hyd y tir i'r un man; ac felly, yn mhen cannoedd o flynyddau, poblogwyd y cyfandir oll o'r bron. Yr oedd y gogledd-barth y pryd hyn yn amddifad iawn o goed, oherwydd fod y brodorion cynteg wedi eu dystrywio; sef y rhai hyny a ddaethant yno gyntaf oddiwrth dwr Babel, fel y soniwyd; ac o herwydd hyny gorfuwyd y Nephiaid i adeiladu eu tai, gan mwyaf o *cement:* cludent lawer o goed yno hefyd o'r deheu-barth, a phlanasant amryw fathau o goedydd yno befyd, y rhai a ddygid o'r deheu-barth, fel y tyfent i ddiwallu eu hanghenrheidiau yn yr amser dyfodol. Felly, adeiladwyd dinasoedd mawrion, nid yn unig gan y Nephiaid, ond gan y Lamaniaid hefyd, yn mhen amser. Cedwid cyfraith Moses gan y rhai cyntaf, a chodedd Duw brophwydi yn eu plith o bryd i bryd drwy y cenedlaethau. Cedwid llawer o oraclau mawrion ganddynt, yn cynnwys pethau hanesyddol a phrophwydoliaethol, pa rai a gerfid ar lafnau aur, efydd, ac amryw ddefnyddiau ereill. Daethant o hyd hefyd i oraclau y genedl gyntefig a ddyfethwyd cyn iddynt hwy

ddyfod yma, y rhai oedd wedi eu cerfio ar lafnau aur; cyfeithasant hwynt i'w hiaith eu hunain, drwy allu Duw, ac offerynoldeb yr urim a'r thumim. Cymmwysent hanes o greadigaeth y byd hyd dwr Babel, ac oddiyno hyd eu dinystr eu hunain, sef mil a phedwar nen bump cant o flynyddau. Cynnwysent hefyd amryw brophwydoliaethau mawrion a rhyfeddol, yn cyrhaedd yn mlaen mewn amseryddiaeth hyd ddiwedd amser y nef a'r ddaear newydd, a thynghedfen dragywyddol pob peth.

Prophwydi y Nephiaid hefyd a brophwydasant bethau mawrion, ac amlygwyd iddynt ddirgeledigaethau y tragywyddolfyd; rhagwelsant ddyfodiad y Messiah yn y cnawd, y pethau rhyfedd a mawrion a gymmerent le yn yr oesoedd dyfodol; y bendithion a'r gogoniant annhraethol a fwriada Duw i'w hâd hwy yn y dyddiau diweddaf, yn ol ei arfaeth dragywyddol yn y cynghor boreu. Torent allan mewn ffrydiau o lawenydd a chân, wrth syllu drwy eu hysbienddrychau dwyfol, ar sefydliad llwodraeth yr hedd, teyrnasiad heddychlon cyfiawnder, pan y byddai y byd wedi ei adferu yn lân. Cofus genym fel y tarawyd y cyhoedd â syndod yn ddiweddar, drwy fod rhyw astronomydd cyfoethog wedi adeiladu yspienddrych anferthol o faint, er gweled yn mhellach i'r eigion serenol, a deall eu rhifedi, eu cylchoedd, a'u trefn. Ond teflid hwnw ac un Herschell hefyd i dir anghof, pe ceid dim ond cip-olwg drwy yr yspienddrych ardderchog hwnw, drwy ba un y gwelai yr hen brophwydi duwiol hyny, nid yn unig gylchoedd a gogoniant y cyrff lleuadawl ac agos, ond hefyd gyfansoddiad a sefydliad y bydoedd cyn canu o sêr y boreu, ac i feibion Duw lamu o lawenydd,—gwynfydedigrwydd anamgyffredadwy, a gogoniant anolrheiniadwy y trigfanau tragywyddol hyny, nas gwelodd llygaid, nas clywodd clustiau, ac na ddaeth i galon dyn eu dychymmygu. Hefyd, pan edrychent drwy y pen arall iddo, gwelent ddesgrifiad manwl a chywir o derfysgoedd cenedloedd, rhyfeloedd, heintiau, nodau, a phlâau —barnedigaethau Duw ar amherodraethau, daeargrynfâau, a chwyldroadau; gwelent freninoedd yn ymdreiglo yn y llwch, ac amherawdwyr ar y tomenau. Ac, yn mhellach etto, gwelent saint y Goruchaf yn meddiannu y freniniaeth, a mawredd y freniniaeth, dan yr holl nefoedd—dyfodiad yr hen Ddihenydd, â'i ben fel gwlan, ac adferiad allweddau yr holl oruchwyliaethau i'w law—mawredd, gogoniant, ac ardderchogrwydd yr Ail Adda, yn dyfod yn fuddygoliaethus, a'i goron ar ei ben, ei deyrnwialen amherodraethol yn ei law, a'i holl saint gydag ef, yn eu cerbydau awyrawl a hardd;—ïe, dangosid iddynt yn awr ac eilwaith yn eu tro, hyd oni welent Frenin y breninoedd yn marchog ar ei farch gwyn, fel ar fôr o wydr, torf aneirif gydag ef mewn gogoniant, a mil myrdd yn taflu eu coronau wrth ei draed, gan ei wasanaethu a'i foli ef, yr hwn a'u carodd, ac a'u prynodd, ac a'u golchodd yn ei waed, o bob llwyth, iaith, pobl, a chenedl dan y nef, ac a'n gwnaeth iddo ef yn freninoedd ac yn offeiriaid i deyrnasu *gydag Ef* ar y DDAEAR bertfaith a dihalog. Drwy yr yspienddrych ardderchog hwnw, gwelodd y Nephiaid enedigaeth, croeshoeliad, ac adgyfodiad Mab Duw yn ngwlad eu henafiaid, a chyd-dystiai yr elfenau wybrenol a daearol ar y pryd, wirioned prophwydoliaethau eu tadau. Ond er hyn oll, hwy a gwympasant i ddrygioni mawr, a erlidiasant saint Duw, a'r prophwydi, gan ladd a llabyddio y rhai a anfonai

Duw atynt. Am hyny, oddeutu yr amser y croeshoeliwyd Mab Duw, tywalltodd Duw ei farnau arnynt. Tywyllwch y fagddu a amdôdd y cyfandir am yspaid, y ddaear gan ing a gofid dan eu camwedd a riddfanai yn erchyll, gan neidio fel bad o flaen cynddeiriog dònau y weilgi; y calch-greigiau gan ddychryn a holltent yn ysgyrion, gan ergydio yn ddarnau yn mhell oddiyno; mynyddoedd cedyrn a suddent i'r llawr, i guddio eu penau mewn cywilydd, ac yn eu cynddaredd digofus berwent nes dyrchafu gwaelodion eu dolydd breision i amdoi eu penau â gorchudd cymylawg, i aros yn gofadail i dystio i'r oesoedd a ddel fel y teimlai yr elfenau eithafion ing a gofid arteithiawl, pan yrid yr hoelion dur i ddwylaw glân yr hwn a'u gwnaeth; ïe, cydymdeimlent fel pe buasai brathiad y bicell lem a hir yn cyrhaedd drwy eigion eu hymysgaroedd hwythau, pan drywanai calon Creawdwr nef a daear. Llaweroedd o ddinasoedd mawr ar y pryd a beidiasant a bodoli; eu synagogau a'u temlau gwychion a ymrwygasant yn llarpiau; eu seiliau, ynghyd â'u dinasoedd a'u trigolion wrth y miloedd mewn mannau yn gyflafan a lyncwyd o fod, i eigion tir angof—yno, i gofio ac addef cyflawniad llythyrenol prophwydoliaethau dwyfol eu tadau, yn ol Llyfr Mormon; ac yn Yucatan, Guatimala, Mexico, a llawer o fanau ereill ar y cyfandir, y mae llynau brwmstanaidd a heilltïon—adfeiliadau eu cestyll, eu dinasoedd caerog, a llu o ffeithiau ereill, yn aros hyd heddyw, yn dystion geirwir o gyflawniad prophwydoliaethau hynafiaid yr Indiaid Americanaidd, ac o ganlyniad o Lyfr Mormon. Drwy farnau ofnadwy dyfethodd yr Arglwydd y mwyrif o'r Nephiaid a'r Lamaniaid, fel na byddai gwaed y saint a'r prophwydi a laddasent, yn gwaeddi arno am ddial yn hwy.

CYMMANFA FLYNYDDOL MANCHESTER,

Y Sulgwyn, Mai 31, 1846. Cynnaliwyd y Gymmanfa hon eleni yn yr *Hall of Science*, Manchester. Agorwyd y cyfarfod cyntaf am 10 o'r gloch y boreu, drwy ganu a gweddio. Galwyd R. Hedlock, Ysw., i lywyddu; a Thomas Ward a John Banks yn is-lywyddion. Rhifwyd y swyddogion presennol fel y canlyn: Henuriaid, 107; offeiriaid, 63; dysgawdwyr, 24; diaconiaid, 7; a thua 5000 o wrandawwyr. Hysbysodd y Llywydd mewn dull syml ac eglur ddyben y cyfarfod, pwysfawrogrwydd a gogoniant y gwaith mawr o'n blaen, a thaer ddymunodd i gael rhan yn ngweddiau y Saint, ar fod Ysbryd y goleuni yn ein tywys i bob gwirionedd, fel y gwnelid pob peth er adeiladaeth yr eglwys, a gogoniant yr Hwn a'i pïa. Yna galwodd ar Gynnrychiolwyr yr holl Gynnadleddau drwy Frydain, i hysbysu nifer eu swyddogion, eu haelodau, a pha nifer a fedyddiwyd er y Gymmanfa ddiweddaf; a chafwyd 29 o Gynnadleddau, yn cynnwys 10,345 o aelodau, 224 o henuriaid, 637 o offeiriaid, 323 o ddysgawdwyr, 178 o ddiaconiaid, 2268 wedi eu bedyddio er y Gynnadledd ddiweddaf.

D. S. Y mae pump o Gynnadleddau llïosog na chynnrychiolwyd yn y Gymmanfa, ac o ganlyniad nid ydynt yn gynnwysedig yn y cyfrif uchod; ond gwelir yma brofion digonol fod yr holl rai hyny a ddywedant ein bod yn "marw o'r darfodedigaeth, y bendro, y cholera, a

phob haint" a allant ddyfelslo, yn au-brophwydi hyd yn hyn. Y mae nid yn unig Lloegr, ond Cymru hefyd, yn cael eu blino ganddynt, ïe pan yr ydym yn fwy llwyddiannus nag un enwad arall; ond prophwydant hwy eu hewyllys eu hunain, a llwyddwn ni nes llanw y byd.

Yn y cyfarfod prydnawnol gweinyddwyd Swper yr Arglwydd i tua thair mil o Saint, oll mewn undeb a chariad. Anerchwyd hwynt gan amryw o'r swyddogion ar amryw faterion pwysig; a diau fod y Dyddanydd yn llanw calonau pawb â llawenydd drwy y lle. Cyfododd amryw o'r Cynnrychiolwyr i hysbysu ansawdd gyffredinol eu Cynnadleddau, a mawrion weithredoedd Duw yn eu plith: ni bu amser a mwy o undeb a llwyddiant yn gyffredinol nâ'r amser hwn.

Yn y cyfarfod hwyrol, anerchwyd y cyfarfod gan y llywydd Hedlock. Rhoddodd addysgiadau buddiol ar amryw faterion, ond yn neilduol am y casgliad ynghyd yn ol gorchymyn Duw, yr anghenrheidrwydd o hyny, y gwaredigaethau a'r bendithion mawrion sydd i'w derbyn drwy hyny, ynghyd â'r ffordd fwyaf cyfleus a manteisiol i wneyd hyny. Dangosodd yn eglur y byddai y "*British and American Commercial Joint Stock Company*," yn foddion i ddwyn yr amcan mawr hwn i ben, ac y galluogai y tylodion o bob gwlad, y rhai ni allant gasglu gyda'r Saint mewn un ffordd arall, i gael mwynhau y fraint fawr hon. A dangosodd fod y Gymdeithas uchod yn awr mewn gweithrediad, wedi ei sefydlu yn ol yr *Act of Parliament*, ac annogodd bawb i gydweithredu er ei llwyddiant. Helaethodd yr îs-lywyddion yn wresog a hyawdl ar yr un materion, a dilynwyd hwynt gan yr Henuriaid C. Kimball, Samuel Downe, a D. Jones; yna cauwyd y cyfarfod trwy weddi a chanu, ac, ond barnu oddiar siriolded y gynnulleidfa, aethant ymaith gyda hollol foddlonrwydd a mawr lawenydd.

Dydd Llun am 10, dechreuwyd y cyfarfod gan John Banks; yna gosodwyd a threfnwyd y Llywyddion ar y gwahanol Gynnadleddau am yr amser dyfodol. Sefydlwyd rhai o'r newydd; yn mhlith ereill cynygiwyd gan D. Jones, ac eiliwyd gan y Llywydd, ar i unarddeg o'r eglwysi sydd yn Sir Fynwy fod yn Gynnadledd berthynol i Gymru, a bod John Morris i lywyddu drosti, yr hyn a benderfynwyd yn unfrydol. Yna hysbysodd y Llywydd Hedlock, fod D. Jones wedi ei anfon o'r America gan yr awdurdod uchaf yn yr eglwys, i lywyddu dros yr holl Gynnadleddau drwy Gymru, ac mai ei ddyledswydd ef ydyw trefnu pob materion ynddynt, a threfnu y mesurau goreu er lledaenu y gwaith drwy Gymru, &c. Yna terfynodd y cyfarfod.

Am hanner awr wedi dau o'r gloch, dechreuwyd y cyfarfod prydnawnol fel arferol. Penderfynwyd rhai materion a berthynai i Gynnadleddau Scotland, a'r Isle of Man, ac anfonwyd amryw bregethwyr i gynnorthwyo y llywyddion oedd yno, a rhai manau yn Lloegr. Cynygiwyd gan J. Johnson fod Cynnadledd Garaway i gael ei chysylltu â Chymru, dan lywyddiaeth D. Jones; cefnogai y Llywydd hyny yn fawr, a dymunodd ar D. Jones anfon llywydd dros Garaway. Mewn atebiad arwyddodd yntau ei foddlonrwydd i ufyddhan i'w cynghor, er fod ganddo gymmaint i'w arolygu eisoes; ond dywedodd fod yr adferiad crefyddol presennol yn ei adgoffa am y dirywiad gwladol er's llawer dydd, pan y cydunwyd i roddi i'r gormeswyr tramor un swydd o Gymru pob canrif a'i fod bron yn meddwl mai "amseroedd adferiad pob peth" yw

y dyddiau diweddaf hyn, drwy fod Cynnadledd yn y flwyddyn yn cael ei hadferu i'r dywysogaeth; ac addawodd wneyd a allai er lles a chysur y rhai oedd dan ei ofal. Cyn diwedd y ewrdd hysbysodd y llywydd ei fwriad i osod y *Commercial Joint Stock Co.* ger en bron yn y cyfarfod nesaf, fel y gallent gyd-drefnu y mesurau goreu i'w dwyn yn mlaen.

Dydd Mawrth, agorwyd y cyfarfod am ddeg o'r gloch gan D. Jones. Yna, yn ol ei addewid, dygodd y Llywydd faterion y *Joint Stock Co.* o flaen y Gynnadledd, a dangosodd fod y Gymdeithas hon wedi ei sylfaenu ar gyfreithiau Prydain, wedi ei chofrestru yn gyflawn yn y *Chancery*, a bod pob mesur i gael ei gario yn mlaen gan ddeunaw o ddirprwywyr a etholwyd gan y mwyrif o'r aelodau, a bod y cyfryw wedi eu rhwymo dan feichiaid i ymddwyn yn ol yr *Act of Parliament*, ac er y lles mwyaf i'r aelodau, yn annibynol ar yr eglwys, o herwydd fod cannoedd o aelodau, ïe, a rhai o honynt wedi cymmeryd cannoedd o ranau, heb eu bod yn yr eglwys; etto, dangosodd fod y Gymdeithas mewn llawer ffordd yn tueddu er lles i'r eglwys, yn enwedig gyda golwg ar sefydliad y Saint yn California, masnachu â hwynt, drwy fod ein llongau ein hunain yn myned â llwythi o bob math o nwyfau a marsiandiaeth o Loegr a manau ereill, ag sydd nid yn unig yn anghenrheidiol, ond yn ennillawl, i fyned i wlad mor newydd a phell oddiwrth farchnadoedd y byd marsianadiol. Bwriada y Gymdeithas anfon un o'i llongau yna tua diwedd y flwyddyn hon, â llwyth o farsiandiaeth, a'r ymfudwyr hyny a ddewisant fyned yno. Bwriadant hefyd fyned ag amrywiol beiriannau i sefydlu *manufactories* i wneyd dillad, &c., a sefydlu y gwahanol gangenau o'r celfyddydau, a phob peth a fydd arnynt eisieu er eu cynnaliaeth, eu cysur, a'u llwyddiant yn y baradwys orllewinol hòno, yn nghyda rhai ereill a ewyllysiant fyned yno, yn mha le y cânt lonyddwch i addoli eu Duw yn gydwybodol, heb fod terfysgluoedd o'r rhai a enwant eu hunain yn Gristionogion, yn eu merthyru, eu carcharu, eu gormesu, a'u hyspeilio o'u meddiannau, gan losgi eu tai uwch eu penau wrth yr ugeimau, a'u halltudio o fan i fan, fel y maent wedi parhau i wneyd heb un achos, am yr un mlynedd ar bymtheg diweddaf. Dangosodd y llywydd fod y Saint yn mhob sefydliad a wnaethant wedi bod yn cyfoethogi eu gelynion, pa rai wedi cael eu harian a droent yn aml yn fradwyr iddynt, ac wedi myned ymaith a'u camddarlunient yn fawr, er codi erlidigaeth arnynt; ond trwy y gymdeithas hon galluogir y Saint i ddiwallu eu hanghenrheidiau eu hunain ar lwybr cyfiawnder, ac i ddwyn elw i'r gymdeithas hefyd yn annibynol ar eu gelynion. Dangosodd ddybenion amrywiol a daionus y gymdeithas ardderchog hon, a dilynwyd ef gan Mrd. Ward, Jones, Wiley, ac ereill, y rhai a helaethent ar ddybenion a galluoedd y gymdeithas i lesoli nid yn unig ei haelodau, ond y Saint hefyd, canys undeb yw gallu; ac ni ddechreuodd y Saint un gwaith hyd yn hyn, pa mor anmhosibl bynag yr ymddangosai ar y cyntaf, ar na lwyddasant drwy gymhorth eu Duw i'w orphen; ïe, er bod yr holl fyd a'r diafol yn gosod pob rhwystr a allent ar eu ffordd. Dywed ein gwrthwynebwyr ein bod wedi cael ein rhwystro i adeiladu y deml yn Nauvoo; nid yw hyny yn wir, o blegid y mae hòno wedi ei gorphen er y cwbl, a miloedd wedi cael eu cynnysgaethiad ynddi, ac amryw o honynt wedi cyrhaedd i Loegr wedi hyny.

Dywed ereill ein bod wedi ein halltudio o "*wlad yr addewid*," oherwydd i ni gael ein halltudio o Nauvoo, ac o'r Unol Daleithiau; nid yw hyny yn wir ychwaith, canys ni feddyliasom erioed mai Dinas Nauvoo, ydyw "Gwlad yr Addewid." Oni wyr ein cyhuddwyr y gwahaniaeth rhwng *dinas* a "*gwlad*?" Eu geiriau hwy yw y rhai hyny; ac nid yw eu gwaith hwy yn alltudio y Saint o'r naill gwr i'r llall yn y wlad hòno, yn profi fod y Saint wedi eu siomi yn eu dysgwyliad, ac ni siomir mo honynt yn hyny, mwy nag yn eu hufydd-dod i'r gorchymynion ereill o eiddo eu Harglwydd a'u Duw.

Dangosent hefyd mai y gymdeithas hon fyddai yn offeryn dan fendith Duw, i ddwyn yr amcanion hyny yn mlaen gyda llwyddiant a phrysurdeb mawr, er syndod yn ddiau i'n gwrthwynebwyr.

Wedi hyny, gohiriwyd y cyfarfod hyd y prydnawn.

Am ddau o'r gloch, agorwyd y cyfarfod, a dilynwyd yn mlaen gyda materion y *Joint Stock Company*. Ar yr 17eg o Ebrill diweddaf yr ardystiwyd gweithredoedd y gymdeithas hon yn y *Chancery;* y mae caniatâd i werthu deng mil o ranau, am bunt yr un, gyda hawl i'w cynnyddu, ac y mae eisoes dros wyth mil wedi eu dosranu, a thros bedair mil ereill ar gofres yr ymgeiswyr; a dymunir ar lywyddion y gwahanol gynnadleddau ac eglwysi ymdrechu i werthu cynnifer o ranau ag a allant, fel y gellir prynu llong newydd sydd gan y *Directors* mewn golwg, a'i hanfon allan eleni tua California.

Cynygiwyd gan D. Jones, dros y *Directors*, eu bod nid yn unig yn cymmeradwyo yr hyn a wnaethwyd gan y Llywydd yn eu habsennoldeb, ond ei fod yn deilwng o'u diolchgarwch am ei ddiwydrwydd a'i fedrusrwydd, a'u bod yn cyd-lawenhau â'r gymdeithas yn ei lwyddiant anarferol i sefydlu y gymdeithas dan lawer o anfanteision, heb syrthio i un camgymmeriad, nac anghyfreithlonrwydd a achosa ddirwy y gyfraith. Cymmeradwywyd hyn yn unfrydol.

Cynygiwyd hefyd gan D. Jones, a chymmeradwywyd yn wresog gan bawb,—Fod y Gymmanfa yn cymmeradwyo ymddygiad blaenorol y Llywydd Hedlock, a'i gynghorwyr, dros yr eglwysi yn Mhrydain, ac y parhawn i'w cynnorthwyo drwy ein ffydd a'n gweddiau.

Dychwelodd y Llywyddion eu diolchgarwch yn dra serchog, gyda taer weddi ar i'r Arglwydd ein harwain â'i ysbryd bob amser, fel y parhaom yn undeb y ffydd hòno un waith a roddwyd i'r Saint; ac felly terfynodd y gynnadledd liosocaf, hyfrytaf, a mwyaf llesol, debygwn, a gynnaliwyd genym yn Mhrydain.

Hysbyswn ychwaneg am y *Joint Stock Company* i'n darllenwyr, ynghyd â'i rheolau, ei gweithrediadau, a'i llwyddiant, drwy gyfrwng y Prophwyd, o bryd bwy gilydd; ond byddai rhy faith yn y rhifyn hwn.

Cawsom fel hyn gynnadledd gysurus, a phob argoelion, drwy ein hundeb, sel, a phenderfyniad, o fod y gwaith yn llaw ein Duw, i fyned yn y blaen hyd lwyddiant cyffredinol.

HANES CYMMANFA MERTHYR TYDFIL.

Ar ddydd Sul, y 12fed o Orphenaf, cynnaliwyd cymmanfa yn Neuadd y Cymreigyddion, yn y dref uchod. Dechreuodd y cwrdd boreuol am

ddeg o'r gloch, a galwyd Capt. D. Jones i fod yn llywydd, a William Davies o Rumni, ac Edward Edwards, yn ysgrifenwyr.

Wedi canu a gweddio, galwodd y Llywydd ar lywyddion y gwahanol gangenau drwy Gymru, i adrodd eu sefyllfa bresennol, rhif eu swyddogion, aelodau, a'u cynnydd yn y tri mis diweddaf; a chafwyd fel y canlyn:—Rhif y cangenau, 34; aelodau, 670; henuriaid, 22; offeiriaid, 42; dysgawdwyr, 25; diaconiaid, 15. Wedi eu bedyddio yn nghorff y tri mis diweddaf 110. D.S. Y mae tri o bregethwyr ac amryw Saint yn sir Benfro, heblaw y nifer uchod.

Anerchwyd y gynnulleidfa yn wresog gan amryw o'r henuriaid, yn nghylch mawredd y gwaith hwn, gogoniant "goruchwyliaeth cyflawnder yr amseroedd," yr anghenrheidrwydd am undeb a ffyddlondeb, a chymhorth Ysbryd Duw dan bob erlidigaethau, er parhau yn ffyddlon hyd y diwedd. Dangosent sefyllfa gyffredinol y cangenau yn o gysurus a llwyddiannus. Yna sefydlwyd cangenau sir Fynwy yn gynnadledd, a'r brawd John Morris, Victoria, i lywyddu drosti. Cydnabyddwyd y Saint cynnulledig yn Llan-y-byddar, Machynlleth, Harlech, Ffestiniog, Hirwaun, a Cefn-coed-cymer yn gangenau o'r gynnadledd hon am yr amser presennol. Yna gohiriwyd y cwrdd hyd ddau o'r gloch.

Am ddau, cynnaliwyd cyfarfod y Saint. Dechreuwyd drwy ganu a gweddio, gan y llywydd. Wedi hyny dangosodd ein dyledswydd i ufyddhau i'r ordinhad o Swper yr Arglwydd; a'i dybenion, sef i wneuthur coffa am farwolaeth yr Arglwydd: parhad yr ordinhad, sef "hyd oni ddelo" yn ei deyrnas, mewn nerth a gogoniant; a dedwydd sefyllfa y rhai a barhant yn gwneuthur hyny yn deilwng, y cânt fyned i mewn i lawenydd eu Harglwydd, "i swper neithior yr Oen;" y dywedir wrthynt, "Deuwch, chwi fendigedion fy Nhad, etifeddwch y deyrnas," &c. Pan y bydd eu Brenin yn eu plith, wedi darparu iddynt "wledd o ddanteithion breision, ac o loyw-win puredig," neu fel y dywed ef ei hun, "hyd onid yfwyf ef yn newydd *gyda chwi* yn nheyrnas fy Nhad," &c. Dangosodd yr anghenrheidrwydd am i bob un gymmodi â'u gilydd, os oedd rhyw anghydfod rhyngddynt, cyn y gallent fwyta nac yfed yn deilwng. Wedi hyny gweinyddwyd yr ordinhad i oddeutu pump neu chwe chant o Saint, oll yn llawenhau yn undeb yr Ysbryd a chwlwm tangnefedd. Wedi hyny tystiolaethodd amryw, yn neillduol y cenadon a ddychwelasant o bregethu yr efengyl drwy Wynedd, am y sicrwydd sydd ganddynt, a'u penderfyniad i fyned yn mlaen gyda'r gwaith, gan ymorphwys ar eu Tad nefol am nerth yn ol y dydd, a llwyddiant ar eu llafur, er gogoniant ei enw, adeiladaeth ei deyrnas, ac achubiaeth eneidiau eu cydgenedl. Mewn tua thri mis bedyddiodd Abel Evans dros ugain yn siroedd y Gogledd, amryw o ba rai ni chlywsent yr efengyl o'r blaen; sefydlwyd pedair o eglwysi newydd yno, oll yn mwynhau doniau a bendithion yr Ysbryd Glân, mwy neu lai, ac mewn amryw fânau y cleifion yn derbyn iechyd drwy allu Duw. Dywedai y brawd Robert Evans o Arfon ei fod wedi bod yn pregethu yr efengyl i gynnulleidfaoedd lliosog gan mwyaf, o Gonwy hyd Rhuddlan, Newmarket, ac hyd Rhosllanerchrugog; ac yn mhob man fod y rhai gonest eu calon yn chwilio yr ysgrythyrau, ac yn cael y pethau a bregethir "felly," yn eu credu, ac mewn rhai manau yn ufyddhau iddynt; fod y cynnauaf yn wir yn fawr, ac yn addfed, ond y gweithwyr yn anaml. Eliezer Edwards

hefyd, o sir Gaerfyrddin, a'n hysbysai fod amryw fanau yn awyddus am glywed pregethu cin hegwyddorion, o herwydd eu bod wedi blino yn darllen a chredu yr ystoriau a bregethir ac a gyhoeddir yn ein herbyn; fod dynion rhesymol yn gweled y rhaid fod genym fwy o grefydd na'n herlidwyr, cyn y caffem nac y dyoddefem ein herlid mor greulon a diachos; felly y mae y camgyhuddiadau a'r croes-haeriadau yn cael eu goruwch-lywodraethu, i fod er llwyddiant i'r efengyl, a dwyn gwarth ar eu dyfeiswyr. Dywedai y brawd Ebenezer Morris, fod amryw bregethwyr gydag ef yn myned yn mlaen yn llwyddiannus yn Pont-y-pridd, Dihewyd, Llantrisant, &c., ac amrywiol wedi eu bedyddio er y gymmanfa ddiweddaf, a chanddynt obaith am laweroedd eto yn fuan. Cydunai y cyfan mai gan bregethwyr a phroffeswyr y sectau y caffent yr erlidigaeth greulonaf; ac mewn rhai manau, mai dynion digrefydd a'u rhwystrai i gael eu llabyddio gan y crefyddwyr. Terfynwyd y cwrdd trwy weddi, am i Arglwydd y cynauaf symud y rhwystrau o'r ffordd, ac anfon gweithwyr i'w gynauaf.

Am hanner awr wedi chwech, ar ol agoryd y cwrdd fel arferol, dangosodd y llywydd yn fyr a chynnwysfawr, odidogrwydd yr efengyl dragwyddol, mai trwyddi hi y dygir "bywyd ac anllygredigaeth i'r goleuni," ei hanghyfnewidioldeb, &c., ac wedi hyny tystiolaethodd fod gorucliwyliaeth wedi ei rhoddi i ddynion, yn y dyddiau diweddaf hyn, i bregethu yr efengyl drwy allu Duw, a'i fod Ef yn cydweithio ac yn cadarnhau y gair trwy y nerthoedd a'r rhyfeddodau y rhai sydd yn canlyn. Dilynwyd ef gan y brawd John Morris, yn Saesonaeg, ar yr un mater pwysig. Wedi hyny dangosodd Robert Evans yn eglur yr anmhosiblrwydd oedd i LYFR awdurdodi neb i bregethu, i weinyddu ordinhadau ty Dduw, nac i anfon allan weision dros Dduw, heb eu bod wedi eu galw gan Dduw ryw fodd, a'u hordeinio gan ei weision. Profodd hefyd yr anghenrheidrwydd am yr holl swyddau a'r ordinhadau, ynghyd â'r holl ddoniau ysbrydol, er gwneyd corff neu eglwys Crist yn berffaith, oddiwrth y cyffelyb anghenrheidrwydd am yr holl aelodau (yn ol y gymhariaeth a arferodd Paul yn 1 Cor. xii) er gwneydy corff dynol yn berffaith; ac yna tystiodd yn ddifrifol ac eofn ei fod ef wedi cael gafael ar y fath eglwys yn awr, yn meddu yr holl aelodau, sef y doniau; a thaer erfyniai ar bawb o'r gwrandawwyr ddyfod i mewn iddi ar frys, cyn cau y drws, fel y cydfwynhaent y hendithion hyn, ac yr etifeddent fywyd tragwyddol. Wedi diweddu y cwrdd bedyddiwyd dau, ac ymadawodd y dyrfa liosog, yn ol pob arwyddion, wedi cael boddlonrwydd mawr.

Dydd Llun am ddeg, dechreuwyd y cwrdd drwy ganu a gweddio. Hysbysodd y llywydd mai dyben mwyaf neilltuol y cwrdd, oedd i neilltuo ac ordeinio swyddogion, gan ddangos y gwahaniaeth rhwng y ddwy offeiriadaeth, yr anghenrheidrwydd am y naill a'r llall yn yr eglwys, ynghyd â'r holl swyddau a berthynant iddynt, cyn y gellir gweinyddu yn gyfreithlon mewn un swydd. Dangosodd y cyfrif manwl a raid roddi am y talentau gwerthfawr hyn, oddiwrth esiampl y gwas "anfuddiol," yr hwn a dafiwyd i'r tywyllwch eithaf, Mcroz, &c. Dangosodd y perygl o, a'r gosp am, gamddefnyddio eu talent, neu beidio ei defnyddio ar hob cyflensdra, ei bod yn berl uwchlaw pris, yr hon gyda ffyddlondeb a sicrha i'w pherchenog fywyd tragwyddol, a choron an-

niflanedig i'w gwisgo; ac o'r ochr arall, os camddefnyddid hi, y byddai yn arogl marwolaeth i farwolaeth. Dangosai y mawr anghen sydd am weithwyr yn y winllan, a thaer annogai ei gydswyddwyr i ymwroli gyda'r gwaith, i achub pob cyfleusdra i wneuthur daioni, gan ofalu bod yn "llestri glân" wrth drin pethau mor gysegredig ag ordinhadau ty Dduw, ac ymorphwys arno ef yr hwn a bïa y gwaith, i'n nerthu o ddydd i ddydd, er adeiladu ei deyrnas, derchafu enw ei Fab Iesu, ac achub ein cydgenedl. Annogai bawb o'r Saint, ond yn enwedig y swyddwyr, i fod yn amyneddgar a phwyllog pan eu gwrthwynebid gan grefyddwyr y wlad; peidio â digio, ond tosturio wrthynt, a gweddio drostynt, gan mai felly y bu rhai o honom ninnau hyd oni oleuwyd ni; peidio "â dadleu ynghylch geiriau, ac anmhwyllo yn nghylch cwestiynau," ond o gariad atynt, ymdrechu drwy dystiolaeth ac esiamplau da eu hennill i deyrnas Dduw; canys druain ydynt, ni wyddant beth y maent yn ei wneuthur, na pha bethau y maent yn wrthwynebu; fod cannoedd a miloedd o rai gonest eu calon, yn ewyllysio cael gafael ar bethau sylweddol yr efengyl, ond er hyny yn eu hanwybodaeth yn cymmeryd eu camarwain gan eu bugeiliaid ar y ffyrdd y tueddant hwy, heb ymchwilio i'r peth yn aml; yn awyddus i gredu yr ystoriau gwarthus am danom a ewyllysient fod yn wir, hyd nes y gwelir nod y bugail erlidgar ar ei braidd yn rhy aml o lawer; ond er hyny dilynwn esiampl ein Bugail mawr, yr hwn pan ei ddifenwyd ni ddifenwodd drachefn, canys gair arafaidd a ddetry lid; am hyny, frodyr anwyl, "yn eich amynedd meddiennwch eich eneidiau," "mewn iawn bryd y medwn ninnau oni ddiffygiwn." Cofiwn mai gwyn ein byd ni pan ddywedo pawb yn ddrwg am danom er mwyn Crist a'r efengyl, canys felly y dywedent am ein brodyr o'n blaen. Ac â llawer o gynghorion ereill yr annogai y llywydd ei frodyr i fyned yn mlaen yn wrol a gwresog, a ni yn gwybod nad yw ein llafur yn ofer yn yr Arglwydd. Wedi hyny gwnaethpwyd sylwadau eglurhâol a chymhwysiadol ar y materion dan sylw, gan y brawd Thomas Pugh, Cwmbach. Dangosodd ardderchogrwydd y drefn hon rhagor y credoau dynol ag y bu cfe yn cu pregethu yn ei anwybodaeth, am flynyddau. Penderfynai fyned yn mlaen, gan ei fod wedi cael gafael ar grefydd a "grym" ynddi, yr hon a ddygai iddo fwy o oleuni, gwybodaeth, a llawenydd, mewn ychydig oriau, nag a ddygodd yr hyn oedd ganddo o'r blaen mewn blynyddau meithion. Yna galwyd ac ordeiniwyd deg o'r offeiriaid yn henuriaid. Galwyd tri ar hugain o offeiriaid ereill, unarddeg o ddysgawdwyr, a phedwar o ddiaconiaid, perthynol i'r gwahanol gangenau drwy Gymru. Tystiodd y rhai a alwyd eu gwybodaeth o'r gwirionedd, a'u penderfyniad i ymdrechu cyflawni eu gwahanol swyddau, gan ymorphwys ar Dduw am gymhorth ei Ysbryd i'w tywys i bob gwirionedd, er gogoniant ei enw a lles dynion.

Wedi hyny diweddwyd y cwrdd, er rhoddi lle i'r chwiorydd lliosog a charedig oeddynt eisoes yn dysgwyl am gael darparu y wledd odidog yn yr Hall, yn ol yr hysbysiad blaenorol; ac erbyn dau o'r gloch yr oedd yr olygfa wedi cyfnewid yn hynod ragor y cyrddau blaenorol—gwelid y byrddau ar hyd a lled yr Hall wedi eu gorlwytho â danteithion o amryw liwiau, lluniau, a blas. Yr oedd y llestri yn rhagorol o hardd a threfnus, y tê yn flasus a da, a'r gymdeithas yn hynod o siriol a llawen. Yn nghorff y prydnawn, eisteddodd tua saith cant wrth y

byrddau, y rhai oeddynt wedi cael tocynau, a daeth rhai cannoedd ereill, gan dalu heb docynau, am nad oedd digon wedi eu parotoi. Os iawn barnu yn ol pob ymddangosiadau, meddyliem oddiwrth yr undeb, y llawenydd, a'r cariad, fod pawb wrth eu bodd. Daeth cannoedd o'n cyfeillion parchus o'r byd i gydwledda â ni, a hoff iawn genym eu cwmni. Drwy y cyfan, rhedai ein meddyliau yn ol ac yn mlaen, o'r amser dedwydd y gwleddai ein rhieni cyntaf ni oll, mewn undeb a hapusrwydd, heb elyn, heb ofid, poen, na gwall, ond oll yn siriol. Ond beth am y dedwydd ddydd sy'n dod, o'r hwn nid yw gwleddoedd fel hyn ond megys defnynau mewn cymhariaeth i'r môr. Henffych i'r "amseroedd adferiad pob peth a lefarodd Duw trwy enau ei holl santaidd brophwydi erioed;" yna—

"Yr hen flaidd a welir yn wirion a diddig,
Yn serchog gynhesu'n garuaidd ryw oenig;
Yr hydd a'r hen lew o wir serch a gyd-lyfant,
Ac yna mewn gwely o flodau 'mddigrifant.

"Y mudan a'r byddar a hyfryd gyd-ganant,
A'r cloff a'r anafus o'u deutu a ddawnsiant;
A llygaid y deillion a welant oleuni,
A hwythau gyd-unant i neidio a moli.

"Bydd wyneb y ddaear yn frith o addolwyr,
Ac enw yr Iesu yr uchaf a enwir;
Ac yna ceir gweled y ffyddlon genedloedd,
Yn fyrdd a myrddiynau'n dod i'r cymmanfaoedd;
Yr ager gerbydau a'r llongau yn llawnion
O feibion a merched awyddus am Seion.

"O eithaf y ddaear daw Ephraim a Juda,
Yn llon i roesawu yr Iesu'n Fessia:
Os bu eu gwrthodiad o hono yn chwerw,
Cânt deimlo'u dychweliad yn fywyd o feirw.

"Cyd-gesglir hen falais a theulu cenfigen,
Ac ysbryd rhyfela, a chwyno, a chynhen;
Ac hunan, a balchder, a ffiaidd gybydd-dod—
A bwrir y cyfan i anghof a drewdod.

"Yr eglwys ymbura yn ol ei rheolau,
Nes blysia seraphiaid fod ynddi'n aelodau;
A'i phriod mor aml ei chwmni ymofyn,
Nes denu angylion yn filoedd i'w ganlyn.

"Llawenydd a mawl, a serchogrwydd cynnyddol,
A leinw hob mynwes drwy'r dyrfa ddedwyddol:
Boed moliant, gogoniant, amen, haleliwia,
Gan saint ac angylion i enwi'r Jehofa."

Am hanner awr wedi saith, symudwyd y byrddau a gweddill y wledd, a chymmerodd y Llywydd y gadair; ac wedi canu, gwnaethwyd amryw odlau ar yr achlysur o'r gymmanfa, y wledd, llwyddiant yr

achos, ac annogwyd y Saint i barhau mewn brawdgarwch, ac i fyw yn heddychlon â phob dyn hyd y gallant.

Dangosodd y Llywydd yr anghenrheidrwydd am anfon cenadon i bregethu yr efengyl drwy'r dywysogaeth, yr anhawsderau mawrion a lliosog sydd ar y ffordd, yn enwedig wrth ystyried nad llawer o'r doethion a'r mawrion bydol sydd etto wedi eu galw yn Nghymru—fod Duw yn awr, fel cynt, wedi dadguddio y pethau mawrion hyn i wael bethau Cymry, fel y byddai godidogrwydd y gallu o Dduw, ac nid o honom ni. Ac er ein bod yn pregethu yr efengyl yn rhad i'r byd, ni ellir gwneyd hyny heb fwyd a dillad mwy nâ chynt, yn enwedig yn nghanol y genedlaeth drofaus ac anghrediniol hon. Nid yw Duw yn dysgwyl hyny, canys teilwng i'r gweithiwr ei fwyd a'i ddillad; a chan bwy y dysgwylir hyny, yn fwy nâ chan y rhai ydynt wedi teimlo blas maddeuant, wedi profi melysder y wledd, wedi dyfod yn blant y goleuni, a derbyn o Ysbryd Crist, yr hwn sydd yn fflam enynol o gariad at achubiaeth pob dyn.

Yna cynygiodd y Llywydd, ciliwyd, a chymmeradwywyd yn unfrydol gan y dyrfa liosog, fel y canlyn:—

"Fod Cymdeithas Genadol i gael ei sefydlu heno, unig ddybenion yr hon a fydd er cynnorthwyo y cenadon a anfonir oddi yma drwy'r wlad, i'r lleoedd nad oes Saint i ddiwallu eu hanghenrheidiau.

"Fod cyfeisteddfod i gael ei ffurfio, yn cynnwys llywyddion yr holl wahanol gangenau drwy Gymru, a'u bod hwy i ddewis eu llywydd, trysorydd, ac ysgrifenydd; a cha y mwyrif o honynt hawl i newid unrhyw swyddwr neu aelod o'r gyfeisteddfod, pan farnont hyny yn anghenrheidiol.

"Fod i'r trysorydd roddi meichiau am yr arian yn ei feddiant, ac na fydd iddo dalu dim o arian y gymdeithas i neb, heb gael tocyn wedi ei law-arwyddo gan y llywydd drwy orchymyn y mwyrif o'r gyfeisteddfod; a'i fod i gymmeryd dangoseg am yr hyn a dalo, wedi ei thanysgrifio gan y derbynydd.

"Fod gan y llywydd awdurdod i alw y gyfeisteddfod ynghyd pan farno hyny yn anghenrheidiol, drwy roddi i bob aelod ddeg diwrnod o rybydd.

"Fod yr ysgrifenydd i gadw cyfrif o weithrediadau a chyfrifon y gymdeithas, i ddangos ei gyfrifon ar bob gwyl o'r gymdeithas yn gyhoeddus, heblaw mor aml ag y gofyna y mwyrif o'r gyfeisteddfod ganddo.

"Fod y gweddill o'r arian a ddeillia oddiwrth y *tea party* hwn, wedi talu pob costiau, i'w defnyddio at wasanaeth y gymdeithas yn unig.

"Fod llywydd pob cangen i gynnal cyfarfod bob nos Lun gyntaf o'r mis, i weddio ar i Dduw lwyddo ymdrechiadau y gymdeithas, yno i hysbysu hynt y cenadon, ac annog pawb i gyfranu yr hyn a allant ar y pryd, er cynnorthwyo y gymdeithas; a'i fod i anfon yr hyn a gesglir i'r prif drysorydd, y cyfleusdra cyntaf wedi pob cwrdd, ac i gael dangoseg ganddo am danynt."

Dewiswyd y Llywydd i fod yn llywydd y gymdeithas; William Phillips, Merthyr, yn drysorydd; a William Davies, Rumni, yn ysgrifenydd, ac Edward Edwards, Abercanaid, i'w gynnorthwyo.

Rhoddodd Robert Evans ac Abel Evans adroddiad cynnwysfawr a

difyrus o'u teithiau drwy y Gogledd, gan daer ddymuno ar eu brodyr yn Merthyr ddyfod allan i'r frwydr, i'w cynnorthwyo yn myddin Duw Israel yn erbyn y cedyrn gewri sy'n adeiladu muriau Babel fawr.

Yna galwodd y Llywydd ar y pregethwyr hyny oedd yn bresennol a allent drefnu eu hamgylchiadau fel y gallent fyned i'r winllan am yspaid, i arwyddo hyny drwy godi ar eu traed; ac wele, pymtheg a safasant ar eu traed, gan arwyddo, "Wele ni, anfon ni;" y rhai a arwyddent eu parodrwydd a'u penderfyniad i fyned allan i'r winllan, rhai am dri mis, rhai am bump, ac ereill nad oedd neb yn ymddybenu arnynt am gynnaliaeth, a gyssegrasant eu holl amser i bregethu yr efengyl. Penderfynodd y gyfeisteddfod eu cynnorthwyo hyd eu gallu o'r drysorfa, yn ol eu hanghenrheidiau.

Yna rhoddodd William Phillips gyfrif manwl o'r hyn a dderbyniwyd, a chostiau y wledd hon, a chafwyd fod £22 10s. o ennill.

Talwyd diolchgarwch gan y Saint i'w cyfeillion o'r byd am eu cwmni, eu sirioldeb, a'u boneddigeiddrwydd, drwy'r gymmanfa a'r wledd.

Talwyd diolchgarwch y gynnulleidfa i Mr. Hopkins, perchenog y Neuadd, am ei gymmwynasgarwch a'i sirioldeb yn caniatâu pob cyfleusdra a ofynid iddo. Ac yna terfynodd y Llywydd y gymmanfa a'r *tea party* mwyaf lliosog, llwyddiannus, a boneddigaidd a welsom yn Nghymry, drwy weddi am i Dduw fendithio ein gwaith, a'n cadw ni oll yn ffyddlon hyd oni orphenom ein gyrfa mewn llawenydd tragywyddol. Amen.

GWRTH-ANNOGIAD.

I ba ddyben ein herlidir oddi yma, oddi draw?
I ba ddyben ein hathrodir ar dafodau pawb a ddaw?
I ba ddyben chwalu'n cyrddau, ceisio cau ein genau'n llwyr?
Os oes dyben dan y cwbl, pa beth ydyw? pwy a'i gŵyr?

Beth! ai attal llanw'r dyfnfor? beth! ai troi y dwfr i'r lan?
Beth! ai attal ffrwd *volanco* sy'n eich golwg, deulu gwan?
Ceisiwch attal hynt y cwmwl, ceisiwch attal tònau'r môr;
Haws rhoi attal ar y rhei'na, na rhoi taw ar Saint yr Ior.

Os achubodd Crist ein bywyd, os rhoes in' ei Ysbryd Glân—
Os yw hwnw'n llon'd ein henaid, ac yn llosgi fel y tân—
Os yw golud addewidion draw yn aros ffyddlon saint—
O! pa fodd y gallwn dewi, gyda'n bri, a chyda'n braint?

Pwy fu'n ceisio, ond eich brodyr, osod taw er's llawer dydd
Ar y saint a'r apostolion—cedyrn cyntaf feddai'r ffydd?
Os methasant hwy'r pryd hyny, pan yn ngwres y frwydr fawr,—
Os rhoi heibio fu eu diwedd, rhoddwch chwithau heibio'n awr.

RHYDYBONT: ARGRAFFWYD GAN JOHN JONES.

PROPHWYD Y JUBILI.

"MAE Y DEYRNAS WEDI DYFOD."

RHIF. 3.] MEDI, 1846. [CYF. I.

TYSTIOLAETH HANESWYR EGLWYSIG YNGHYLCH GWYRTHIAU.

DYWED ein gwrthwynebwyr i'r gwyrthiau ddarfod gyda, neu yn fuan ar ol, yr oes apostolaidd; ond y mae eu haneswyr eglwysig eu hunain yn eu herbyn. Wele enghraifft allan o "Hanes Eglwys Iesu Grist," gan y Parch. Dr. Barth, yr hwn a gyhoeddwyd gan Gymdeithas y Traethodau Crefyddol yn Llundain. Yn awr, os parhäodd gwyrthiau fel hyn hyd ganol a diwedd y drydedd ganrif, pa beth heblaw llygredigaeth Cystenyn yn cyssylltu crefydd â gwladwriaeth, &c., a bellhaodd Ysbryd Duw yn ei ddoniau oddiwrthynt?

"Er fod yr amryw swyddau eglwysig yma yn arwain i'r gwahaniaethiad rhwng llên a lleyg, ni allasai gymmeryd lle yn gyflawn tra yr oedd doniau gwyrthiol yr Ysbryd yn parhau; canys nid oedd y doniau yma yn cael eu cyfyngu i un dosparth. Y mae amryw o brofion credadwy na ddarfu y doniau neillduol hyny efo'r oes apostolaidd. Y mae Justin Ferthyr yn ysgrifenu at amheruawdwr Rhufain, yn nechreu yr ail ganrif, fel hyn:—'Y mae lliaws, trwy'r byd yn gyffredin, ac yn y ddinas hon (Rhufain), wedi eu glanhau oddiwrth ysbrydion aflan, pryd nad allasent gael un gwellhad gan eich dewiniaid a'ch tynghedyddion chwi, yn unig trwy i ni, Gristionogion, ddefnyddio enw Iesu a groeshoeliwyd dan Bontius Pilat; ac y mae yr un peth yn cael ei wneyd hyd y dydd hwn; canys y mae ysbrydion aflan yn cael eu bwrw allan yn wirioneddol o ddynion.' Yn rhan olaf y ganrif yma (sef yr ail) y mae Irenæus, esgob Lyons, yn ysgrifenu:—'Y mae rhai, mewn gwirionedd, yn bwrw allan gythreuliaid yn enw Iesu: ac yn aml, y mae y rhai a waredir oddiwrth ysbrydion aflan yn dyfod yn

gredinwyr, ac yn cael eu derbyn yn aelodau o'r eglwys. Y mae gan ereill y ddawn o ragwybod pethau; ac o freuddwydion a rhagfynegiadau prophwydoliaethol. Y mae ereill yn iachau pob math o afiechyd trwy arddodiad dwylaw. Ië, y mae hyd y nod meirw wedi eu codi yn fyw, ac wedi bod yn eu plith wed'yn am flynyddoedd. Pwy all rifo y rhoddion grasol y mae Duw yn gyfranu i'w eglwys yn mhob rhan o'r byd, y rhai sydd yn cael eu rhoddi beunydd yn rhad, trwy enw Iesu, er gwaredigaeth y cenedloedd!' Yn niwedd y ganrif hon (yr ail) y mae Tertulian yn herio holl raglawiaid Rhufeinig y taleithiau, gan ddweyd, 'Gadewch i ryw un dieflig gael ei ddwyn gerbron eich brawdle, a chwi gewch weled â'ch llygaid, trwy i Gristion ddweyd ond gair, fod pob ysbryd oedd o'r blaen yn gau-ymhoni ei fod yn dduw, dan rwymau i gydnabod nad yw ond cythraul.' Yn wir y mae yr holl ysgrifenwyr Cristionogol bron hyd amser Eusebius, yn nechreu y bedwaredd ganrif, yn dweyd eu bod eu hunain yn dystion o weled a chlywed y ffaith, ei bod yn arferiad cyffredin yn mhlith Cristionogion o weled ysbrydion drwg yn cael eu bwrw allan yn enw Iesu; bod ereill o'u brodyr yn gwybod yn oruwch-naturiol am bethau dyfodol, trwy weledigaethau a dadguddiadau dwyfol; a bod ereill yn iachâu yn wyrthiol trwy arddodiad dwylaw."

YMDDANGOSIAD CRIST I'R INDIAID AMERICANAIDD—EU RHYFELOEDD—AC HANES MORMON.

Wedi i Grist adgyfodi o feirw, gorphen ei waith yn Jerusalem, ac esgyn ar ddeheulaw y Mawredd yn y goruwch-leoedd, efe a ymddangosodd i'r rhai cyfiawnaf o'r Nephiaid, pan oeddent wedi ymgynnull oddi amgylch eu teml yn yr ochr ogleddol i ddeheubarth yr Amerig. Dangosodd iddynt ôl yr hoelion yn ei ddwylaw a'i draed, a'i ystlys rwygiedig; diddymodd gyfraith Moses, gan sefydlu ei efengyl yn ei lle; efe a ddewisodd o honynt ddeuddeg o ddyscyblion i'w phregethu, a gweinyddu ei hordinhadau, ynghyd â'r sacrament. Gweddiodd dros, a bendithiodd eu plant; iachaodd eu cleifion, eu deillion, eu byddariaid, eu hanafusion, a'r holl rai cystuddiol o bob afiechyd. Dangosodd ei allu yn eu plith, drwy roddi bywyd i'r marw; eglurhaodd iddynt yr ysgrythyrau a roddasid iddynt o'r dechreuad hyd y pryd hyny, ac amlygodd iddynt hefyd y pethau mwyaf nodedig a

gogoneddus a gyflawnai efe yn eu plith hwy, a'u had ar eu hol, hyd oni ddeuai efe yn nghyflawnder yr amseroedd mewn gogoniant; ac o'r pryd hyny, hyd y diwedd, pan gesglid pawb, o bob llwyth, iaith, pobl, a chenedl, o bob oes a gwlad, gerbron gorsedd-fainc Duw, i'w barnu yn ol y gweithredoedd a wnaethant yn y cnawd, pa un bynag a fyddent ai da ai drwg, hyd onid elai y nef a'r ddaear heibio, a bod nef a daear newydd. Yr holl ddadguddiadau hyn o eiddo Crist a gerfiwyd ar lafnau; ac y mae Llyfr Mormon yn cynnwys dyfyniadau o rai o honynt, ond y mae y mwyrif o honynt o lawer yn guddiedig hyd heddyw, ac i gael eu dadguddio i'r Saint yn amser da Duw, er cyflawni ei amcanion. Nid y'm yn ammau, nad ystyrir yn beth rhyfedd, ac efallai yn ammheus gan rai, fod Iesu Grist wedi ymddangos yn bersonol ar y cyfandir; ac etto, ni allaf ddirnad pa wrthddadl a ddichon, hyd y nod Rhagfarn ei hun, ddwyn i'w wrthbrofi. Pe gofynid i'r cyfryw, at bwy y cyfeiriai Crist pan y dywedodd, "Defaid ereill sydd genyf, y rhai nid ynt o'r gorlan hon; y rhai hyny hefyd sydd raid i mi eu cyrchu, a'm llais i a wrandawant; a byddant un gorlan" (Ioan x. 16). Nid y Cenedloedd a feddylia, oherwydd nad *defaid* y galwai hwynt, na neb arall ond "defaid cyfrgolledig ty Israel." Dywedodd na ddaeth ond at y "*defaid*," ïe, defaid hefyd o ryw "gorlan" [gwlad] arall, heblaw Palestina. Paham, ynte, nad ellir addef mai at y "gweddillion Joseph" hyn y cyfeiria? Ni ddichon yma gyfeirio at y Cenedloedd ychwaith, oherwydd dywed, "A'm *llais i* a wrandawant." Nid llais ei weision, ond ei lais *ef*, fel y clywodd y defaid hyny ei lais yn Judea. Pan brofir nad atynt hwy y cyfeiria Crist yn y dywediad rhyfedd hwn, deuwn ag adnodau ereill a brofant yn eglurach yn gadarnhaol; ond hyd hyny, rhaid addef fod Iesu Grist ei hun, ïe, yn ein Bibl ni, yn profi geirwiredd Llyfr Mormon!

Wedi i Iesu Grist orphen ei weinidogaeth yn mhlith y Nephiaid, efe a esgynodd i'r nefoedd yn eu gwydd hwy oll; a'r deuddeg dyscybl a anfonasai efe, a aethant allan drwy'r wlad, gan bregethu ei efengyl ef, a bedyddio y rhai a edifarhaent, er maddeuant pechodau; ac wedi hyny, derbynient yr Ysbryd Glân drwy arddodiad dwylaw y dyscyblion. Llawer o wyrthiau mawrion a wnaethwyd drwyddynt hwy ac ereill yn yr eglwys, hyd onid ufyddhaodd y gweddill o'r Nephiaid a'r Lamaniaid o'r bron drwy y de a'r gogledd; a hwy a barhasant yn ffyrdd cyfiawnder am yn agos i dri chan mlynedd: ond tua dechreu y bedwaredd ganrif o'r oes Gristionogol, gwrthgiliasant oddiwrth ffyrdd yr Arglwydd, hyd oni thywalltodd efe ei farnau dinystriol arnynt drachefn. Trigai y Nephiaid y pryd hyn yn y gogledd, a'r Lamaniaid

yn neheubarth yr Amerig. Bu rhyfeloedd creulon rhyngddynt am flynyddau, nes dadymchwel y Nephiaid, a'u dyfetha o fod yn genedl. Dechreuodd y rhyfeloedd hyn oddeutu gwddf-dir Darien, nes yn mhen amser gyrwyd y Nephiaid o flaen eu gelynion tua'r gogledd a'r tu dwyreiniol iddo, y rhai a barhasant i'w hymlid, hyd oni chasglasant yr holl rai oedd yn ngweddill o'u cenedl, yn wyr, gwragedd, a phlant, ac a wersyllasant oddiamgylch mynydd Cumorah, yn yr hwn y darganfyddwyd yr oraclau gan Joseph Smith, fel y nodwyd eisoes. Yma hefyd yr ymlidiodd y Lamaniaid ar eu hol; ac wedi casglu eu byddinoedd lliosog ynghyd, ymosodasant arnynt, ac a'u tarawsant â lladdfa galed am ddyddiau lawer, gan dòri i lawr yn ddiarbed yr hen, yr ieuanc, a'r canol-oed, yn ddiwahan. Lladdwyd cannoedd o filoedd o bob tu, ac holl genedl y Nephiaid a lwyr-ddyfethwyd oddiar y ddaear, oddieithr ychydig a ddiangasant at y Lamaniaid, rhai a ddiangasant i'r deheubarth, a'r ychydig a adawwyd yn archolledig ar y maes am feirw. Yn mhlith yr olaf yr oedd Mormon, a'i fab Moroni, y rhai oeddynt yn wyr cyfiawn.

Yr oedd Mormon wedi gwneyd talfyriad o oraclau ei gyn-dadau ar lafnau, yr hwn a alwodd efe yn "*Lyfr Mormon;*" ac yn ol gorchymyn Duw, cuddiodd holl oraclau cyssegredig ei dadau oedd yn ei feddiant, yn mynydd Cumorah; a Llyfr Mormon yn unig a roddodd efe i'w fab Moroni i'w gwblhau.

Bu Moroni fyw am ychydig flynyddau wedi y dinystr hyn ar ei genedl, ac a barhaodd yr oracl, yn yr hwn y dywed, ddarfod i'r Lamaniaid ymlid yr ychydig Nephiaid a ddiangasant o'r lladdfa annhraethol ar fynydd Cumorah, a'u lladd, ond y rhai a ffoisent at y Lamaniaid; ei fod ef wedi ei adael yn unig, a'i fod yn ymguddio, oherwydd eu hod yn lladd pob Nephiad na wadai Grist, hyd y nod ar ol y rhyfel. Dywed hefyd fod rhyfel cartrefol yn mhlith y Lamaniaid, hyd onid oeddent yn yspeilio a lladd eu gilydd dros wyneb y wlad. Parha ei hanes hyd yr ugeinfed flwyddyn a phedwar cant ar ol Crist, yn mha amser y cuddiodd Moroni yr oraclau yn mynydd Cumorah yn ol gorchymyn yr Arglwydd, a buont yn guddiedig yno, hyd oni ddadguddiwyd hwy, drwy weinidogaeth angylaidd, i Mr. Smith, yr hwn a'u cyfleithodd i'r Saesneg, drwy allu Duw, drwy'r urim a'r thumim, fel y mae yn hysbys.

TYSTIOLAETHAU AM LYFR MORMON.

Wedi rhoddi o bryd i bryd grynodeb o gynnwysiad Llyfr Mormon,

y mae yn naturiol yn awr i ofyn, onid yw yn lyfr gwerthfawr? Dywed llawer, pe buasent yn gweled y llafnau ar ba rai y mae yn gerfiedig, y credent mai gwir yw: ond yr un peth i'r cyfryw ddweyd y credant fod Duw yn bod, pan welant ef; neu, y credent fod Crist wedi adgyfodi, pe buasent hwy wedi ei weled. Haera rhai y dylent gael gweled y llafnau hyny, cyn y dylent ei gredu. Dim ond ystyried ychydig, deuid i weled ei fod yn beth nesaf i anmhosiblrwydd i bawb yn mhob parth o'r byd, gael eu gweled. Pa hyd o amser, a pha faint a fuasai y gost, i'r un rhai fyned a dangos y llafnau i bob un o'r chwe chan miliwn o'r hil ddynol, canys ni allent eu dangos mewn ychwaneg nag un fan ar unwaith! Dywedai pob dyn rhesymol fod hyny yn anmhosibl. Wel, ynte, mor afresymol i'r cyfryw ofyn eu gweled, mwy nâ'r holl rai ereill. Os yw yn rhesymol i ryw un gredu tystiolaeth am hyn, heb eu gweled, felly pob un ynte. Beth yw y naill ddyn yn well nâ'r llall yn ngolwg Duw? Nid yw efe dderbyniwr gwyneb. Onid oedd ganddo cystal hawl i ddewis ei dystion i'r peth hyn, ag oedd gan Fab Duw i ddewis ei dystion o'i adgyfodiad? Y rhai a wrthodant dystiolaeth am hyn, ydynt yn efelychu y Phariseaid anghrediniol hyny a wrthodent dystiolaeth am adgyfodiad Crist, oherwydd na welsant hwy ef. Nid ydym ni yn dysgwyl i neb gredu Llyfr Mormon, nac un dadguddiad arall, a broffesa ddyfod oddiwrth Dduw, heb ddigonedd o dystiolaethau; canys ni wnawn ni hyny ein hunain. Ond, efallai y meddylia rhai fod yn rhyfyg i ni ddweyd, ein bod yn cynyg iddynt gymmaint ag sydd ganddynt i brofi geirwiredd yr ysgrythyrau; eithr anturiaf ddweyd, er fod digon o dystiolaethau anwrthwynebol er profi dwyfoldeb y gyfrol santaidd, yr hon yr ydym ni yn gredu yn drwyadl, etto y mae genym ychwaneg o brofion o wirionedd Llyfr Mormon nâ hyny!. Ond, meddant, onid tystion pleidiol yw'r cyfan sydd genych; a pha beth yw gwerth tystiolaeth y Saint eu hunain am y peth sydd mewn dadl? Gofynaf finnau, Pa dystion sydd genym i brofi gwirionedd y Testament Newydd? Ni wn i am un tyst ond rhai hollol bleidiol, na dim ond chwech o'r rhai hyny, sef Mathew, Marc, Luc, Ioan, Pedr, a Phaul. Onid oeddent hwy yn bleidiol yn yr hyn oll a ysgrifenasant? ac a ydyw eu tystiolaeth hwy yn llai ei grym, oherwydd eu bod yn bleidiol yn y peth? Os nad yw, paham y mae tystiolaeth y tystion hyny a dystiant mor gadarn am wirionedd Llyfr Mormon, yn ddirym, ynte? O'm rhan i, addefaf nad allaf ddirnad pa fodd y ceir un tyst anmhleidiol am y naill na'r llall; oddi eithr fod rhyw rai yn dywedyd eu bod hwy yn gwybod mai gwir yw Llyfr Mormon, ond er hyny y boddfonant hwy i

golli eu heneidiau yn hytrach nâ'i dderbyn, er mwyn bod yn dystion anmhleidiol, fel y credai ereill ef! Pwy a ddywedai yr anghredai ef y Testament Newydd, er bod yn dyst i ereill o'i wirionedd, ac yntau drwy hyny yn amddifadu ei hun o fywyd tragywyddol? Mor ffol a fyddai hyn; etto nid ffolach nâ dysgwyl cael tyst diduedd o Lyfr Mormon; canys yn y fan pan gredai ef, deuai yn bleidiol o anghenrhaid; ac oni wrthodid y cyfryw dyst pleidiol, am fod ei haeriad yn croesi ei *esiampl*, yr hyn yw'r tyst cywiraf o'r cyfan? "Onid yw'r gwyrthiau yn profi gwirionedd y Testament Newydd?" medd rhai; "ac onid oes lluoedd o'r rhai oedd i mewn ac allan o'r eglwys yn tystio eu gwirionedd?" Atebaf, o'r holl luoedd hyny, nid oes gymmaint ag un wedi rhoddi eu tystiolaeth i ni am hyny, ond yn unig y chwech pleidiol hyny. Y mae gwahaniaeth rhwng cael tystiolaeth y cyfryw eu hunain, a chael tystiolaeth ereill am danynt hwy! Os ateba y darllenydd y cwestiynau canlynol, yna, meddyliaf, y deuwn i'r un farn am hyn:—A welodd eich llygaid chwi y gwyrthiau yn cael eu gwneyd? A glywodd eich clustiau chwi hwy yn llefaru â thafodau? A welsoch ryw dyst â'u gwelodd hwy yn iachau gymmaint ag un claf? A ddarllenasech dystiolaeth gymmaint ag un tyst anmhleidiol allan o'r eglwys, a ddywed iddo eu gweled yn cyflawni un wyrth? Os credir y Testament Newydd heb gymmaint ag un tyst anmhleidiol, paham na ellir gwneyd felly â Llyfr Mormon? Yr ydym ni yn addef tystiolaeth y tystion pleidiol hyny yn ddigon i brofi gwirionedd y Testament, a dylai fod yn ddigon i bawb. Ond gwelir fod y rhai a wrthodant Lyfr Mormon, am fod y tystion yn bleidiol, yn gwrthod y Testament Newydd, yn ol yr un resymeg!

Oddiwrth yr hyn sydd wedi bod dan sylw yn flaenorol, y mae yn amlwg i bob meddwl diragfarn fod mwy o dystiolaethau yn bodoli dros eirwiredd y llyfr crybwyllig nag sydd dros y Testament Newydd, yn gymmaint a bod cannoedd yn awr yn fyw, ag sydd wedi dyfod i wybodaeth o wirionedd Llyfr Mormon, yn tystiolaethu am dano, pan nad oes neb yn fyw yn awr a allant dystio am wirionedd y Testament Newydd. Y mae genym ychwaneg o brofion a thystiolaethau i ddwyn gerbron ein darllenyddion, ond gadawn heibio yn awr, gan addaw rhoddi yn ein rhifyn nesaf dystiolaethau y rhai hyny a welsant ac a deimlasant lafnau aur y llyfr, y rhai a eglurwyd iddynt trwy allu Duw, ac a wyddant mewn sicrwydd am danynt eu bod yn wir, ac wedi deilliaw oddiwrth yr henafiaid a grybwyllwyd yn flaenorol.

"Cyd-dystia pob-peth yn dra chlir,
Fod Llyfr Mormon oll yn wir."

PROFION O EIRWIREDD LLYFR MORMON.

Epallai y rhyfedda rhai pan yr anturiaf brofi o'r Ysgrythyrau, fod y fath lyfr â "Llyfr Mormon" mewn hen addewid i gael ei amlygu i'r byd; ond pa un bynag, y mae yn amlwg i mi, fod hyny i gymmeryd lle; ac ymdrechwn yn awr i brofi yn ysgrythyrol, mai yn yr oes hon yr oedd i gael ei amlygu, ac mai yr America oedd y fan.

1. Profwn fod cyfandir yr America wedi ei addaw gan Dduw i had Joseph, sef dau hanner llwythi Ephraim a Mannasseh; sef, y dadguddiai Duw ei feddwl a'i ewyllys iddynt hwy yno, megys ag y rhoddasai ddadguddiadau ein Bibl ni i'r Iuddewon, ac hefyd y cyssylltid y llyfrau a gynnwysai y pethau hyny â'u gilydd yn y dyddiau diweddaf.

Yn gyntaf, sylwer ar y fendith a ddyry Jacob i ddau fab Joseph, yn Gen. xlviii, 16. "Heigiant hefyd yn lliaws yn nghanol y wlad." Yn yr un fendith dywed am Ephraim, "A'i had ef fydd yn lliaws o genedloedd." Cyssyllter hyn, a gwelir y byddai Ephraim yn lliaws o genedloedd yn nghanol y ddaear. Ar ben Joseph, dywedodd Jacob (Gen. xlix). "Joseph fydd gangen ffrwythlawn—cangen ffrwythlawn wrth ffynnon, ceinciau yn cerdded ar hyd y mur. A'r saethyddion fuont chwerw wrtho ef, ac a saethasant ac a'u casasant ef. Er hyny, arhôdd ei fwa ef yn gryf," &c. Dywed etto, "Rhagorodd bendithion dy dad ar fendithion fy rhieni, hyd derfyn bryniau tragwyddoldeb; byddant ar ben Joseph, ac ar goryn yr hwn a neillduwyd oddiwrth ei frodyr."

Gofynaf, pwy oedd tadau Jacob, a pha fendithion a addawwyd iddynt? Abraham ac Isaac oedd ei dadau, a'r fendith a addawsant hwy i Jacob oedd gwlad Canaan; dim llai na mwy nag a addawodd Duw i Abraham, sef, "Myfi a roddaf i ti ac i'th had, wlad dy ymdaith [Canaan] yn etifeddiaeth byth." Ond, "*rhagorodd*" bendith Joseph ar fendith ei dadau; ïe, rhagorodd gymmaint ag a ragora "terfyn bryniau tragywyddoldeb" ar wlad Canaan. Yn yr Aifft yr oedd Jacob ar y pryd hyn, a pha le y gellid edrych am "derfyn bryniau tragywyddoldeb" yn fwy rhesymol nâ thua'r *Andes*, neu fynyddoedd creiglyd y Cyfandir? Dywed y Prophwyd hefyd, mai yn y gorllewin y byddent, "canys pan rua yr Arglwydd, cryna meibion Ephraim o'r gorllewin." Y mae yn amlwg oddiwrth yr hyn a ddywedwyd, fod Ephraim i fod yn lliaws o genedloedd yn nghanol y ddaear, ac i fod Joseph i etifeddu y wlad eangaf a ffrwythlonaf dan haul, yn y gorllewin; ïe, can belled â'r America. Ac er chwilio y byd o begwn i begwn, ni cheir lliaws o genedloedd, pa rai oedd yn bossibl iddynt

darddu o Ephraim, ond yn yr America. Er fod gwahanol genedlaethau mewn rhai gwledydd ereill, etto, y maent mor gymmysgedig, ac mor wahanol eu tarddiad, fel na ddichon eu bod yn cyflawni y brophwydoliaeth uchod; pan, o'r ochr arall, y gwelir yn yr America ugeiniau o genedlaethau, yn trigo mewn gwlad eang, yr hon sydd yn cynnwys brasder y byd, ac "yn dwyn bendithion y ddaear isod." Ac y mae pob hanesydd a fu yn teithio yn eu plith, yn addef eu bod o un tarddiad dechreuol. Rhaid addef mai gweddillion Joseph yw yr Indiaid Americanaidd, neu wadu y brophwydoliaeth hon, am na all fod yn cyfeirio at neb arall.

Y peth nesaf a brofwn ydyw, fod y prophwydi yn arddangos y rhoddai Duw ddadguddiadau i Ephraim a Manasseh yn yr America. Gwel Hosea viii, 12. Pan yn llefaru dan ysbryd prophwydoliaeth, dywed, "Mi a ysgrifenais iddo bethau mawrion fy nghyfraith, ac fel dyeithr beth y cyfrifwyd." Dywed Ezeciel hefyd yn mhen 37, nid yn unig y byddai gan Ephraim lyfr yn cynnwys dadguddiadau Duw i'w brophwydi cystal ag y byddai gan Juda, ond y rhoddid y ddau lyfr hyn ynghyd, pan y byddai Duw ar eu dychwelyd yn ol i feddiannu eu breintiau addawedig (adn. 16). "Tithau, fab dyn, cymmer it' un pren, ac ysgrifena arno, I Juda, ac i feibion Israel, ei gyfeillion. A chymmer it' bren arall, ac ysgrifena arno, I Joseph, pren Ephraim, ac i holl dŷ Israel, ei gyfeillion; a chydia hwynt y naill wrth y llall yn un pren i ti, fel y byddont yn un pren yn dy law di. A phan lefaro meibion dy bobl wrthyt ti, gan ddywedyd, Oni fynegi i ni beth yw hyn genyt? Dywed wrthynt, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Wele fi yn cymmeryd pren Joseph, yr hwn sydd yn llaw Ephraim, a llwythau Israel, ei gyfeillion; a mi a'u rhoddaf hwynt gydag ef, sef, gyda phren Juda, ac a'u gwnaf hwynt yn un pren, fel y byddont yn un pren yn fy llaw i. A bydded yn dy law o flaen eu llygaid hwynt, y prenau yr ysgrifenych arnynt; a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Wele fi yn cymmeryd meibion Israel o fysg y cenedloedd yr aethant atynt, a mi a'u casglaf hwynt o amgylch, ac a'u dygaf hwynt i'w tir eu hun. A gwnaf hwynt yn un genedl o fewn y tir yn mynyddoedd Israel, ac un brenin fydd yn frenin iddynt oll: ni byddant hefyd mwy yn ddwy genedl, ac ni renir hwynt mwyach yn ddwy freniniaeth."

Y mae yn hysbys i bob hanesydd, na fu meibion Israel yn un genedl neu freniniaeth ar fynyddoedd Israel, nac un man arall, er yr amser y rhanwyd hwynt yn ddwy freniniaeth dan Rehoboam, fab Solomon, a Jeroboam, fab Nebat. Etto, hysbysa y prophwyd ni, y dwg Duw

hwynt yn un freiniiacth; ïe, yn eu gwlad eu hun, sef yn mysg mynyddoedd Israel. Cyflawnir hyn drwy fod Duw yn eu casglu o blith yr holl genedloedd yr aethant atynt.

Dechreua y casgliad hwn yn uniongyrchol wedi i'r Arglwydd gymeryd pren Joseph, yr hwn sydd yn llaw Ephraim, a'i roddi gyda phren Juda, ac y deuant yn ei law ęf yn un pren. Sylwer, ar y naill o'r prenau hyn, byddai yn ysgrifenedig drwy orchymyn Duw ryw bethau i Juda, ac ar y pren arall i Ephraim (canys gelwir ef yn bren Ephraim cystal ag yn bren Joseph), a gofynaf pa bethau a orchymynai Duw eu hysgrifenu arnynt, ond yr hyn bethau a ddywedodd Hosea, "Mi a ysgrifenais iddo [Ephraim] bethau mawrion fy nghyfraith," sef, er llywodraethu y ddwy gangen hyn o dŷ Israel, ac o ganlyniad, cynnwysent brophwydoliaethau am y pethau a ddygwyddai iddynt yn yr amser dyfodol, canys cynnwysa yr holl ysgrifeniadau a orchymynodd Duw eu hysgrifenu at bob llwyth, iaith, a chenedl, hyny; ac felly mae yn rhesymol i ni ddysgwyl y cynnwysai pren Joseph neu Ephraim "bethau mawrion cyfraith Duw," er eu dysgu, eu llywodraethu a mynegi iddynt eu tynghedfen, fel i'w cyfeillion. Cynnwysai pren Judah bethau mawrion ei gyfraith i Judah (sef i lwyth Judah). Ond paham y gelwir hwy yn *brenau*, ebe y darllenydd? Atebaf, nad oedd y gelfyddyd o wneuthur papyr yn adnabyddus yn nyddiau Ezekiel; o ganlyniad, byddai raid iddynt ddarparu rhyw beth arall i'r pwrpas hyny. Weithiau ysgrifenent ar grwyn wedi eu taniò yn llyfn, pa rai a alwent yn femrwn. Weithiau defnyddient risgl coed i'r perwyl, a alwent *papyrus*; ac weithiau naddent brenau yn llyfn i'r dyben hyn. Y rhai olaf hyn oeddent hawddaf i'w darparu; ac oherwydd hyny, gorchymynodd Duw i'r prophwyd ddarparu dau bren yn y fan, er eu dangos i'r bobl, i fod yn siampl neu arwydd iddynt y cyssylltai Duw lwythau Israel, fel, ac ar y pryd y cyssylltir y ddau lyfr hyny â'u gilydd. Dyma yr achos, debygaf, y gelwir hwynt yn brenau yn lle llyfrau.

Y gofyniad mwyaf naturiol i ymholwr awyddus yw, Yn mha le y ceir yr oraclau hyn? Dywed y prophwyd fod pren Joseph eisoes yn meddiant meibion Ephraim, ac y byddai i Dduw ei gymmeryd oddiyno, a'i symud at bren Judah, fel y deuent yn un yn ei law. Er nad hysbysir yn mha le y mae pren Judah, cyfeiria nad yw efe i gael ei symud fel y llall, o'r man y mae; yna deallwyf fod pren Judah eisoes yn meddiant trigolion y byd; a chan fod pren Ephraim yn guddiedig, cymmer Duw o'r fan lle y mae, dwg ef i'r amlwg a gesyd ef gyda phren Judah. Nid yw yn newydd i'r darllenydd weithian mai y Bibl yw pren Judah; canys ni chynnwysa hanes un llwyth na phobl ereill

ond hwy, er y gwasgariad crybwylledig, ond fel y mae hanes creill mewn cyssylltiad â hwynt.

Cynnwysa bethau mawrion Duw wedi eu hysgrifenu i lwyth Juda, gan brophwydi ac apostolion o dy Juda. Cynnwysa hefyd brophwydoliaethau am y pethau dyfodol, pa rai ydynt eisoes yn meddiant cenedloedd y byd. Yn awr, gan ein bod wedi cael allan bren Juda, awn yn mlaen i chwilio allan bren Joseph, gan gofio pan gaffom ef, y rhaid ei fod yntau yn cynnwys pethau mawrion cyfraith Duw i Ephraim; yn rhoddi hanes y gangen hon o dy Joseph, wedi ei ysgrifenu gan brophwydi ac apostolion yn olynol o lwynau Joseph, fel y mae pren Juda o'r eiddo yntau. Hefyd, cynnwysa y byddai y llyfr hwn yn guddiedig yn nghyffiniau y wlad lle y trigai meibion Ephraim ar y pryd y dygai Duw ef i'r amlwg, canys cymmerir ef *o law* Ephraim; ac megys yr arwydda y gair Ephraim yma ei hiliogaeth a darddent o'i lwynau, felly "*o law*" a arwydda o feddiant, neu o'r wlad lle y mae yr Ephraimiaid yn trigo. Gan ein bod wedi profi eisoes y byddai "Ephraim yn lliaws o genedloedd yn nghanol y ddaear," yn y "gorllewin" o Jerusalem, "hyd derfyn y bryniau tragwyddol," sef cyfandir yr America; canys pe cymmerid taith o'r gorllewin i Jerusalem hyd oni ddelid o hyd i liaws o genedloedd o'r un tarddiad, ni cheid ddim yn debyg hyd oni chroesid y Môr Werydd. a thua lledred Charlestown, Carolina Ddeheuol, Unol Daleithiau yr America. Meddylid yr ystyriai y teithiwr ei orchwyl ar ben pan y cyrhaeddai yma, a chael y fath liaws o genedloedd ar gyfandir yn cyrhaedd o'r bron o'r cylch gogleddol hyd y deheuol; a dywedai, dyma yr Ephraimiaid yn gyflawniad manylaf o'r prophwydoliaethau am danynt; ac yna rhaid cael y *pren* [llyfr cyfraith] Ephraim yma yn eu plith hwy, ac ni ddichon un llyfr a gaffer yn un man arall ateb y desgrifiad manwl hwn. Wel, a welwyd y fath lyfr ag a ddesgrifir, yn eu meddiant, gan rywun? medd y darllenydd. A gellid meddwl pe ceid gafael ar y fath lyfr yn eu plith yn rhoddi hanes eu tarddiad a'u helyntion, y byddai hyny yn ffaith anwrthwynebol, ac yr addefai hyd y nod yr anffyddwyr caletaf eirwiredd y naill lyfr a'r llall, canys gwell dau dyst nag un. Yna, chwiliwn yn fanylach yn eu plith am y fath lyfr, canys gwir a ddywedodd y prophwydi; a chan mai y rhai hyn yw yr Ephraimiaid, rhaid fod y fath i ddyfod i'r amlwg o'u plith hwy; a dylai yr holl rai a fynant amddiffyn geirwiredd y Bibl [sydd yn tystio am lyfr Ephraim] nid yn unig llawenhau, gan gredu y cyfryw pan y ceir, ond ymdrechu rhoddi gwybodaeth o hono i bawb. Y neb a ddirmygo neu a wrthyd y dystiolaeth [y llyfr hwn] sydd yn gwrthod y tyst am dano [sef y Bibl], am gelwydd.

Gan nad oes neb o'r Indiaid hyn, a'r a welwyd, yn gallu darllen, nid ellir braidd dysgwyl y byddai llawer o lyfrau yn eu plith yn awr, ond nid yw hyny yn profi na fuont yn meddu llyfrau rywbryd, yn gallu eu darllen a'u hysgrifenu, mwy nag y prawf dymchweliad hollol Babilon, a dinasoedd mawrion yr Aifft a manau ereill, ynghyd â hollol ddirywiad eu trigolion, na fuont yn eu hamser yn brif athrofeydd neu *Thebes* y byd. Ac fel llawer o'r rhai hyny, nid oes gan yr Indiaid Americanaidd yn awr, ond cyfeirio yr ymdeithydd am atebiad i'w gwestiynau at yr adfeiliadau ardderchocaf o'r dinasoedd mwyaf eu maint, cywreiniaf eu celfydd-waith, a chadarnaf eu hamddiffynfeydd, a welwyd yn y byd. Y gweddillion hyn a lefarant yn eglur ac yn barhaus, mewn llawer dull, am gywreinrwydd eu tadau, ac a ddangosant y dirywiad hollol sydd wedi goddiweddyd eu plant. Addefa teithwyr diweddar fod yr hen ddinasoedd, y temlau mawrion a lliosog, y colofnau anferth, y muriau uchel, yr amddiffynfeydd cedyrn, a'r dinasoedd caerog, yn profi eu bod nid yn unig cyn hyned, ond o'r cyffelyb gelfyddydau ag eiddo yr Aifftiaid, pan yn eu rhwysg a'u grym. Pwy a'u gwnaeth, pa bryd, a pha beth yw eu hanes, nid oes neb o'r teithwyr yn eu plith wedi cael ateb i'w boddlonrwydd, a'r atebion a geir gan y brodorion anwaraidd eu hunain yw'r traddodiad a ddysgwyd o dad i fab, ac y maent yn hynod am argraffu y pethau hynotaf a fu yn eu plith ar gof y plant ieuainc. Difyrus fu genyf weled yr hen wyr penllwyd yn eistedd wrth eu *Wigwam*, a'r bechgyn bach o'r bedwaredd genedlaeth yn eistedd ar eu gliniau, i gael eu dysgu yn eu hanesyddiaeth, yn enwedig eu rhyfeloedd, hanes dewrion eu teulu eu hunain, a chwedlau traddodiadol eu prophwydi, pa rai a alwant eu *Medicine man*. Gwna hyn fagu cariad yn y plant at eu llwyth eu hunain, gan achosi iddynt eu hefelychu hwy mewn gwroldeb; ac nid anfynych y megir cenfigen drwy ddysgeidiaeth fel hyn at lwyth arall, o'u mebyd. Gorchwyl yr henafiaid yw dysgu i'r rhai ieuainc y traddodiadau a ddysgwyd iddynt hwy gan eu cyn-dadau, pan y bydd y dynion heinyf yn hela, y gwroniaid yn ymladd, a'r llanciau a'r merched ieuainc yn eu chwareuyddiaethau, ac yn dysgu saethu â bwa, palfu y *war club* a'r *tamahawk* am y cyflymaf, yr hyn a wnant gyda chywreinrwydd mawr wrth swn eu hoffer cerdd, eu symbalau, a nifer o bibellau. Mae ganddynt fath o ddawns cyn myned i ryfel, a math arall wedi dychwelyd yn ol, os yn fuddygoliaethus, ynghyd ag amryw ddulliau er eu difyrwch cartrefol. Pan y byddant hwy ar ymosod ar eu gelynion, y mae ganddynt arferiad o waeddi yn unllef mor groch ac mor ofnadwy ag y gallant, er gwroli y naill y llall, a chodi arswyd ar eu gelynion; ac nid

yw yn annhebyg eu bod wedi dilyn yr arferiad hwn er's oesoedd, canys "cyffelyb yw i ruad plant Israel pan orchfygent." Ond rhag bod yn rhy faith, awn heibio y ffeithiau lliosog sydd drwy y wlad yn profi eu henafiaeth, a rhoddwn ddesgrifiad o'r dinasoedd a'r moel-gloddiau, &c., mewn rhifyn arall.

TYSTIOLAETH TRADDODIADAU INDIAIDD.

Ond er cael hanes y Cof-lyfr, sef "*pren Ephraim*" yn eu plith, gofynaf sylw diduedd y darllenydd at yr hanesion canlynol, pa rai a gyhoeddwyd i'r byd ychydig flynyddoedd yn ol, gan ddynion diduedd, ac o gymmeriad uchel, ac a brofant fod traddodiad yn mhlith y gwahanol lwythau drwy'r cyfandir, yn lled debyg i'w gilydd ynghylch y llyfr nodedig dan sylw.

Mr. Boudinot a ddyry'yr hanes a ganlyn am yr Indiaid y bu efe yn eu plith :—"Y mae traddodiad yn mhlith eu penaethiaid, fod gan eu cyndadau lyfr lled debyg i'r llyfr sydd gan y bobl wynion yn awr [y Bibl], eu bod yn bobl ddedwydd, gwaraidd, a lluyddiannus. Dywedant hefyd, y meddai eu tadau ddoethineb a galluoedd goruwch-naturiol oddiwrth 'yr Ysbryd Mawr,' drwy yr hyn eu galluogid i ragfynegu pethau dyfodol, ac i oruwch-lywyddu tynghed cenedloedd; yr hon wybodaeth a gyflwynasant i'w plant, ar yr ammod o fod iddynt ufuddhau i'r cyfreithiau santaidd a gynnwysai y *llyfr hwnw*; a darfod iddynt drwy hyny dderbyn llawer o fendithion a gwaredigaethau mawrion, hyd onid oeddynt yn bobl wynfydedig; ond, fod y galluoedd hyny wedi eu colli o'u plith er ys llawer o amser bellach."

Col. James Smith a ysgrifena yn hanes ei daith, pan gymmerwyd ef yn eu plith,—"Y mae ganddynt draddodiad o fod yr angylion, neu 'drigolion y nefoedd,' fel eu galwant, yn ymweled â'u cyn-dadau yn fynych pan sefydlasant gyntaf ar y cyfandir, y llefarent wrthynt, gan eu dysgu pa fodd i weddio ar yr Ysbryd Mawr; ac mae llawer o bethau ereill nad ydynt hwy yn awr yn cael gwybod dim am danynt."

Mr. Boudinot, yn ei sylwadau ar eu hiaith, a ddywed,—"Y mae eu hiaith, yn ei gwreiddiau, ei phriod-ddull o frawddegau, a'i chyfansoddiad neillduol, yn dangos holl gymmeddfau yr Hebraeg; a pheth sydd dra hynod, ac yn deilwng o sylw neillduol yw, ei bod yn cynnwys y rhan fwyaf o bethau neillduol yr iaith hono, yn enwedig yn y pethau y gwahaniactha oddiwrth ieithoedd ereill. Clywais draddodiad gan hen wr o lwyth *Stockbridge*, fod eu cyn-dadau yn meddu *Llyfr Santaidd*, yr hwn a draddodwyd i waered o genedlaeth i genedlaeth, ac o'r diwedd a guddiwyd yn y ddaear, a byth er hyny eu bod hwy wedi bod yn cael ensathru dan draed eu gelynion; ond fod yr oraclau hyny i gael eu hadferyd iddynt, ac y caent y pryd hyny oruchafiaeth ar eu gelynion, meddiant o'u gwlad, a mwynhau eu hiawnderau a'u breintiau cyntefig." Wedi traethu llawer o draddodiadau cyffelyb i'r uchod, sylwa Mr. Boudinot, "A ddichon rhyw ddyn wedi darllen yr hanes am y traddodiadau Indiaidd hyn, pa rai a geir yn mhlith tylwythau y gwahanol genedloedd hyn, o'r gorllewin i'r dwyrain, ac o'r gogledd i'r deau, ar wahan hollol oddiwrth eu gilydd, wedi eu hysgrifenu gan wahanol haneswyr o wybodaeth a chymmeriadau uchel, yn meddu y manteision goreu, mewn gwa-

hanol fanau, ac ar wahanol amseroedd, heb fod yn bosibl iddynt gymdeithasu â'u gilydd; a ddichon rhywun, meddaf etto, anghredu eu tystiolaeth, gan feddwl fod hyn oll yn tarddu oddiar ddamwain, neu fwriad i dwyllo, tra na byddai neb ar ei ennill wrth hyny?"

Oddiwrth y traddodiadau hyn, gwelir fod gan y bobl yma yn y cynoesoedd "Lyfr Cyssegredig," neu santaidd, yn cynnwys cyfreithiau cyssegredig [neu bethau mawrion cyfraith Duw], wedi eu hysgrifenu iddynt gan eu cyn-dadau, trwy ddylanwad goruwch-naturiol Ysbryd Duw, trwy yr hwn yr oeddynt yn prophwydo. Hysbysant ni fod y llyfr hwn wedi ei draddodi o dad i fab, hyd nes y cuddiwyd ef yn y ddaear, eithr nid i aros yno byth ychwaith, ond i gael ei amlygu yn nghyflawnder yr amser y gwelai Duw yn dda, er bendith fawr, ac i fod yn foddion i'w casglu hwythau yn ol i feddiannu eu gwlad. Ac onid yw hyn yn hollol gyd-fynedol â'r hyn a brophwydodd Ezekiel mewn perthynas i "bren Joseph?" sef y cymmerai Duw ef o'r fan lle y cuddiwyd ef yn mysg yr Ephraimiaid, ac y rhoddai efe ef gyda phren Juda, sef y Bibl, ac wedi hyny y cymmerai efe feibion Israel o blith yr holl genedloedd yr aethent atynt, ac a'u casglai i'w gwlad eu hunain.

Dywed y prophwyd Jeremia yn amlwg am y casgliad olaf hwn i'w gwlad, pen. xxxi, 8,—"Wele, mi a'u harweiniaf hwynt [ei bobl Israel] o dir y gogledd, ac a'u casglaf hwynt o ystlysau y ddaear, y dall, y cloff, y feichiog, a'r hon sydd yn esgor ar unwaith] gyda hwynt; cynnulleidfa fawr a ddychwelant yma; oblegid myfi sydd dad i Israel, ac Ephraim yw fy nghyntaf-anedig," sef yn y casgliad neu yr adferiad olaf i'w gwlad a addawsai Duw i'w tadau. Felly rhesymol yw dysgwyl y byddai Duw yn dechreu y gwaith yn eu plith hwynt. Yn adn. 18, dywed—"Gan glywed y clywais Ephraim yn cwynfan fel hyn: Cospaist fi, a mi a gospwyd, fel llo heb ei gynnefino â'r iau; dychwel di fi, a mi a ddychwelir; oblegid ti yw yr Arglwydd fy Nuw." Mor debyg yw hyn i gwynfan yr Ephraimiaid yn bresennol, yn ol y traddodiadau blaenorol, onide? ac y mae yr adnod nesaf yn dangos mai gwaith ofer a wna cenadon y sectau, yn ceisio gan yr Indiaid Americanaidd edifarhau ac ufyddhau i'w ffurfiau, a'u dynol gredoau hwy; canys, "Yn ddiau *wedi* i mi ddychwelyd, mi a edifarheais [ac nid cyn hyny]; ac *wedi* i mi *wybod* [fod y llyfr hwnw wedi dod i'r amlwg], mi a darewais fy morddwyd, myfi a gywilyddiwyd, ac a waradwyddwyd hefyd, am i mi ddwyn gwarth fy ieuenctyd;" sef y dirywiad oherwydd eu hanufydd-dod i'r "llyfr cyssegredig" hwnw, a guddiesid oddiwrthynt yn y ddaear. Etto, fe'i hadferir iddynt, canys y mae yr adnod nesaf yn dangos hyny,—"Ai mab hoff genyf yw Ephraim? ai plentyn hyfrydwch yw? canys er pan lefarais i yn ei erbyn, gan gofio y cofiaf ef etto; am hyny fy mherfedd a ruant am dano ef; gan drugarhau y trugarhaf wrtho ef, medd yr Arglwydd." Gwelwn fod y drugaredd i ddechreu o du yr Arglwydd—nid trwy anfon cenadon i bregethu "pren Judah" iddynt, ond trwy adferyd iddynt eu *pren* eu hun, y "llyfr cyssegredig" a guddiwyd oddiwrthynt, yn ol eu dysgwyliad eu hunain. Nid rhyfedd ynte fod y miloedd, os nad y miliynau, o arian a wastraffwyd ar genadon i bregethu iddynt ond colled, a gwaeth nâ cholled, drwy eu caledu, a rhwymo yr ychydig a ddichon fod yn eu credu [er na welais i un o'r miloedd a'u gwrandawent wedi eu credu etto] yn dynach â rheffynau credoawl, fel na byddant mor barod i dderbyn eu "llyfr cyssegredig," pan y dadguddia Duw ef iddynt.

Erbyn hyn yr ydym wedi dod o hyd i Ephraim yn ddiau yn "lluoedd o genedloedd yn nghanol y ddaear," "i'r gorllewin o Jerusalem," yn nghyda llawer o draddodiadau yn eu plith eu hunain, fod pren Joseph, "y llyfr cyssegredig" oedd gan eu cyn-dadau, wedi ei guddio yn y ddaear yn rhyw gwr o'u gwlad; ac nid yn unig hyny, ond tystiant hefyd eu bod yn dysgwyl ei adferiad yn ol i'w meddiant, ac y bydd yn offerynol i roddi iddynt wybodaeth o oruchwyliaethau Duw i'w tadau, y dychwelant hwythau i'w hiawn bwyll a'u breintiau. Ac yn awr, ddarllenydd, ai tybed mai *Llyfr Mormon* yw y pren Ephraim hwn? Paham na all fod? Yn wir, y mae yn debyg iawn i'r desgrifiad. Fe'i cafwyd yn ngwlad Ephraim; y mae yn cynnwys pethau mawrion cyfraith Duw i Ephraim, wedi eu hysgrifenu dan ddylanwad goruwch-naturiol Ysbryd Duw i'r prophwydi a'r apostolion a ddaethant o'i lwynau ef. Y mae wedi bod yn guddiedig yn y ddaear am gannoedd o flynyddoedd, ac yn y dyddiau diweddaf hyn y mae wedi cael ei ddwyn i'r amlwg drwy allu Duw. Y mae efe wedi ei roddi at bren Juda, sef y Bibl; ac wele, y mae y ddau wedi myned yn un pren yn ei law ef. Y maent yn un o ran eu Hawdwr a'u tarddiad—yn un mewn dyben—yn un mewn athrawiaeth—wedi eu cyfansoddi dan ddylanwadau, a thrwy gyfarwyddyd yr un Ysbryd—ac y maent yn un yn llaw gweision anfonedig Duw, yn cael eu pregethu drwy'r byd, a rhyfedd fel y cydgordiant yn mhob peth! A rhaid fod y neb a broffesa ei fod yn credu y Bibl, ac ar yr un pryd a wada eirwiredd Llyfr Mormon, yn gwneuthur hyny heb sail ysgrythyrol na rhesymol. Ni wna un dyn myfyrgar feddwl llai o hono o herwydd ei gael yn yr America, canys gwelir mai prawf yw hyny o'i eirwiredd. Ni fuasai yn bosibl ei fod yn ateb i'r prophwydoliaethau, pe cawsid ef yn rhywle arall. Na farner ef ychwaith heb ei ddarllen, nac yn ol yr ystoriau cyfeiliornus a draethir am dano gan ei elynion; oherwydd felly y dywedai y cyfryw am y Bibl yn ei dro, ac felly y dywed y mwyrif am dano yn awr. Nid yw hyny yn ei brofi yn dwyllodrus, mwy nag y mae y cyffelyb dystion yn profi Llyfr Mormon yn dwyllodrus.

ADOLYGIAD.

SYLWEDD PREGETH AR Y GWYRTHIAU, *er mwyn goleuo y Cyffredin, a dangos Twyll y Creaduriaid a alwant eu hunain yn "Seintiau y Dyddiau Diweddaf."* Gan W. R. DAVIES, Dowlais.

WELE Mr. Davies, o'r diwedd, ar ol diflasu y cyffredin drwy draethu o'r pwlpudau ei ystoriau ar y Saint, wedi cyhoeddi traethodyn, a'i alw yn "Sylwedd Pregeth," gan feddwl y gwertha yn well, ac y bydd yn fwy ennillgar nâ'r ffordd arall. Carem weled Mr. Davies, neu ryw un arall, yn ymosod ar ein hathrawiaeth, er mwyn dangos ein cyfeiliornadau, neu ynte yn ein gadael yn llonydd. Ond, na feddylied y darllenydd fod yr hyn a eilw efe yn "bregeth," yn ddim glanach nag arferol oddiwrth inc athrod, ac ystaeniadau cabledd. Ond ein llygaid a redant yn gyntaf drwy y traethodyn hwnw, er mwyn casglu ychydig brofion o deimladau Mr. Davies, pan yn ei gyfansoddi; canys y mae llwyddiant duwinydd yn dibynu yn fawr ar y tymherau fyddo yn ei lywodraethu dan ei dasg. Ac y mae Mr. Davies yn rhoddi i ni y rheol hon

i'w farnu yntau wrthi, pan y dywed:—"Tuedd pob gweithred a ddengys ei tharddiad; os bydd y ffynnon yn ddrwg, rhaid fod ei ffryndiau yn ddrwg hefyd." Brawddegau duwiolfrydig pin ac enaid gweinidog parchedig Caersalem, Dowlais, ydynt y rhai canlynol:—"Y creaduriaid," "rhyw bethau islaw dynion," ac etto yn gallu twyllo y cyffredin, ïe, ei wrandawwyr a'i aelodau call ef ei hun! "Y fath dwyll mor oleu," "y gau Gristiau, "Sais anwybodus, digymmeriad, wedi bod yn ngharchar Caerdyf am ei ddrygioni." "yr adyn hwn," "canlynwyr penffol," "bragio pregethu," "ynfydion anwybodus," "gwatwar gweinyddu ordinhadau," "blaenoriaid twyllodrus," "gagendor o ryfyg," "cethern aflan," "rhodder arnynt yr enw Sataniaid y bedwaredd ganrif ar bymtheg." Wele ni eisoes wedi darllen oddeutu saith a deugain o linellau, sef rhan fawr o lyfr o 20 tud., a elwir yn "*Sylwedd Pregeth* y Parch. W. R. Davies," a chael llofïyn lled hardd o'r *Ddafisyddiaeth* a gynnwysa! Frodyr anwyl, gweddiwch dros y Mr. Davies hwn, canys gwerthfawr yw ei enaid yntau er y cyfan! Adwaenir ni ac yntau wrth ein ffrwythau. Ac hefyd, dymunem i'r darllenydd gadw yn ei gof, nad ymosodwyr ydym ni ar Mr. Davies, ond dynion ydym sydd wedi ein gorfodi o'r diwedd i amddiffyn y ffordd hòno yr addolwn ni Dduw ein tadau yn gydwybodol ynddi, ac ymdrechwn fod mor dyner ag y goddefa ei ymosodiadau diachos arnom, i ni fod; ond dyled i'n Duw a'n crefydd yw amddiffyn ein cymmeriadau rhag cam-gyhuddiadau, serch dynoethi cymmeriad ein hathrodwr; canys rhoddasom enghreifftiau digonol eisoes, ei fod yn teilyngu yr enw hwnw, ac yn ddifenwr ac hystyngwr rhydd. Ond sylwwn ar ei osodiadau, er gweled y gwahaniaeth mawr sydd rhwng *Dafisyddiaeth* ac *Apostoliaeth*.

"Crybwylla Paul am amryw ddoniau, &c., oll yn effeithiau yr un Ysbryd, a'r dybenion oedd *un*, sef adeiladaeth yr eglwys." *Well done*, Mr. Davies! Dyna fel yr oedd; a dyna a ddywedwn ninnau. Ond paham y gwadwch hyny ar yr un anadliad? Os addefwch mai er adeiladaeth yr eglwys yr oedd y doniau gwyrthiol, rhaid i chwi addef yr anghenrheidrwydd am danynt, neu rhaid eich bod yn cyhuddo Crist o drefnu moddion adeiladaeth ofer ac afreidiol. Os addefwch mai yr un yw eglwys Crist yn awr, onid oes arni eisieu adeiladaeth yn awr? Pa fath adeiladaeth sy'n eisieu yn awr, heblaw y math apostolaidd? A pha fodd y ceir hwnw, heblaw drwy yr un Ysbryd dwyfol? A pha fodd, Mr. Davies, y gwna yr Ysbryd dwyfol hwnw ei waith yn awr, heblaw drwy gyfrannu y cyffelyb ddoniau gwyrthiol ag a gyfranai i'r dyben hyny yn yr oes apostolaidd? Beth, syr! a oes dau fath o adeiladaeth? y naill yn apostolaidd, a'r llall yn Ddafisyddol? y naill i bechaduriaid yr oes hòno, a'r llall i bechaduriaid yr oes hon? Eithr, yn mlaen â hi; adeiladwch chwi eich hun yn eich Caersalem â'r un Ddafisyddol, ar gost y rhai a fyddant mor ffol â gwrando arnoch; a chymmerwn ninnau, a chyhoeddwn i bawb, yr adeiladaeth hòno a gyfaddefasoch chwi eich hun yn apostolaidd. Difenwch ac erlidiwch chwi, nes merwino clustiau y gweddill o'ch gwrandawwyr, am danom ni. "Codi croes yr oes yr y'm; rhedeg a llwyddo'r ydym," gerbron eich llygaid.

"II. Sonia ein testun am swyddwyr yr eglwys apostolaidd, ynghyd

â'r gwahanol ddoniau a roddwyd iddynt, er eu cymhwyso a'u haddasu i lanw a chyflawni eu swyddau pwysig," ebe Mr. Davies. Dyma addefiad da iawn etto; ac onid ydych chwi yn haeru eich bod yn llenwi rhai o'r swyddau eglwysig hyny? A ydych chwi gymmaint gwell nâ hwy, fel y gallwch eu llanw dan wadu a gwawdio y doniau hyny? Gallwch lanw swyddau y drefn Ddafisyddol yn llawn, heb ddim o Ysbryd Duw. Ond ni allai hyd y nod Timotheus lanw y swydd a hònwch chwi, heb ddoniau yr Ysbryd Glân, y rhai a dderbyniodd efe "drwy arddodiad dwylaw a phroffwydoliaeth" (1 Tim. iv, 14). Ond chwychwi a feddwch ddigon o awdurdod i ymffrostio eich bod chwi wedi diddymu y "traddodiad Pabyddol, *alias* yr ordinhad santaidd hòno," o Gaersalem, pan y cawsoch "y ffrwyn yn eich dwrn!" Pan glywwn chwi yn dadleu â'r offeiriadon sefydledig, tebygem eich bod yn daer iawn dros y drefn apostolaidd. Da iawn, ynte; parhewch felly. Ond, paham y trowch oddiwrth yr un apostolaidd, gan wawdio a diddymu ei hordinhadau am Babyddiaeth, wrth ein herlid ni? "Apostolaidd i gyd" yw eich llef atynt hwy; "apostoliaeth wedi darfod," a Dafisyddiaeth ar ei hadfail, yw eich llef yn ein gwynebau ni ar yr un anadliad. Yn mha le y mae Iago? Wele ni wedi cael allan y ffynnon sydd yn bwrw allan ffrydiau melys a chwerw! Ni wyddai ef pa le yr oedd. Ië, siwr; Timotheus yn Ephesus yn methu cyflawni ei swydd heb *ddawn*, ynghyd ag arddodiad dwylaw ac ysbryd y brophwydoliaeth; a'r Timotheus yn Dowlais yn haeru ei fod yn llenwi yr un swydd yn hwylus heb un o ddoniau yr Ysbryd! Gwelwch na thalsech ddim yn y byd i lenwi eich swydd yn Ephesus; a phafodd y talwch, meddwch chwi, i'w llanw yn Nghaersalem? Y mae genych lawer o ddynion yna yn ddiau yn onest eu dybenion, yn ceisio addoli Duw goreu y gallant. Y maent eisieu eu perffeithio a'u hadeiladu yn fawr. Pa fodd y gallwch eu hamddifadu o'r doniau a'r bendithion nefolaidd a addefasoch ddarfod i Dduw eu gosod yn yr eglwys, er eu "hadeiladaeth, er perffeithio y saint, i waith y weinidogaeth?" Onid chwychwi yw y Timotheus dan ei swydd, ond y Timotheus sy'n amddifad o ddawn y swydd?

"III. Dyben y gau-brophwydi yn mhrophwydoliaeth Moses, oedd dwyn eu canlynwyr i addoli gau-dduwiau, drwy addaw pethau mawrion iddynt. Dyben blaenoriaid y Sataniaid yw twyllo arian dynion annysgiedig a phenweiniaid; nid eu hannog i fyw yn dduwiol, ond drwy addaw nefoedd a gwynfyd iddynt yn yr America, a'u porthi â rhyw sothach islaw synwyr cyffredin."

Yn awr, Mr. Davies, yr ydym yn meddwl y gwyddoch well pethau. Dyma enghraifft o resymeg gymhariathol:—"Oherwydd fod dyben drwg gan ddynion yn nyddiau Moses, rhaid mai dybenion drwg sydd gan y rhai hyn yn awr," ebe efe: canys nid yw efe wedi dangos, ac ni ddichon ddangos dim tebygolrwydd ynom ni i dwyll y rhai hyny. Ac onid mor addas y gellid dweyd mai "ti yw y gwr" sy'n euog o'r twyll? Yn ol ei resymeg ef, gellid condemnio unrhyw enwad neu bersonau yn Dowlais am dwyllwyr, oherwydd ei fod ef yn gyfryw. Os "sothach islaw synwyr cyffredin" yw ein pregethau, pa fodd yr ydym yn cael lliosocach cynnulleidfaoedd nâ chwi? paham y bedyddiwn gymmaint mwy nâ chwychwi? A yw pob un o'r ugeiniau a droesant atom oddi-

wrth eich sect chwi "islaw synwyr cyffredin?" A ydych yn meddwl cadw eich aelodau yn eu tywyllwch drwy ein difenwi, fel "Martha dau fedydd," &c., a dweyd ein bod yn benweiniaid, &c.? Os felly, ni lwyddwch i ddal eich "duwies" i fyny, fwy nag y llwyddodd eich cyd-grefftwr Demetrius gynt. Mae dynion yn gweled gwell yn awr. "Arian," meddwch: dangosasom yn y rhifyn hwn o'r PROPHWYD, mai eich crefft chwi yw hòno; a dangoswn yn eglurach etto. Ai yn ein plith ni, ynte yn Nghaersalem, y mae llawer o bunnoedd yn cael eu *demando* bob mis, a ffair, neu actiwn, bob tro y bedyddir rhyw un? Atebwch y gwir, canys gŵyr y werinos er's llawer dydd. "*Fund* er cynnorthwyo yr Apostol i fyned i Jerusalem," meddwch hefyd. Yr ydym ni yn gwadu pob sill o hyny, ac anhawdd genyf feddwl eich bod yn ei gredu eich hun. Gwyddoch o'r goreu, neu dylech wybod, nad oes, ac na fu neb yn ein plith yma yn hòni bod yn apostol. Dywedwn i chwi hefyd, nad oes neb o honom o'r bwriad i fyned i Jerusalem, ac ni ddywedodd neb o honom y fath beth; ac felly, nid oes genym *fund* i'r dyben hyny, nac un dyben arall, ond y sydd yn ol *Act of Parliament*. Os oes genych rhyw brofion o'ch haeriadau, allan â hwynt; onide, peidiwch ag ymwerthu i foldio cam-gyhuddiadau niweidiol am eich cymmydogion. Pa fodd y gwyddoch nad y'm yn annog pobl i fyw yn dduwiol? A fuoch chwi yn ein cyrddau ryw dro? Na; y mae hwn, fel pob cyhuddiad arall o'ch heiddo, i'w ddeall o chwith, a thystia ein ffrwythau hyny yn gyhoeddus. Ond, am "fyned i'r America," y mae pawb yn rhydd-ewyllyswyr—gallant fyned neu beidio; ac onid ydych chwithau yn rhoddi yr un rhyddid i'ch canlynwyr? Os ydych yn foddlon i'n barnu ni wrth ein ffrwythau, deuwch yn nes, a chynygiwn i chwi gyhoeddi pob peth drwg a wnaethom i'r byd, os caniatewch yn ol, i gyhoeddi un o gant o'ch gwallau chwi, fel y gallo y byd farnu; neu ynte, gadewch gymmeriadau yn llonydd, a dewch at reswm neu ysgrythyr, bellach. Atebwch, gyda phwy y mae ymbleidiau, angharíad, gwahanol farnau, a rhwygiadau; ïe, gyda phwy, Mr. D.? gyda ni, ynte y *Baptists No.* 1, *No.* 2, *No.* 3, *No.* 4,—ynte pwy? Deuwch yn nes, a beruwch yn ddiduedd am unwaith. Pwy sy'n eich erlid chwi, gan eich galw yn "sothach," &c.? Ar ba bren, ac yn mha winllan y tyfodd yr afalau euraidd o alw dynion fyddo ar enw Crist yn "*Sataniaid?*" O ba enau santaidd y clybuwyd cymmydogion gonest yn cael eu teitlo yn "gethern aflan?" Os wrth eu ffrwythau yr adnabyddid y Phariseaid gynt, a ninnau yn awr, paham nad wrth ei ffrwythau yr adnabyddir Mr. Davies o Ddowlais hefyd?

"IV. Ni bu gwyrthiau erioed yn yr eglwys, ond allan yn y byd," medd Mr. D. Nid yw haeru y fath beth ddim amgen na chyhoeddi twyll. Dymunaf ar y darllenydd graffu, ïe, sylwi yn fanwl, pa un ai mewn ystafelloedd neu yr eglwys, ynte yn y byd, y gwnelid gwyrthiau.

Ha! Mr. Davies, addefasoch mai y wyrth fwyaf a wnaed oedd adgyfodiad Crist; ond pwy o'r byd a welodd hòno? pwy o'r byd a welodd Dorcas, neu y llanc ieuanc hwnw, yn cael eu codi yn fyw gan yr apostolion? a'r ferch hòno, neu fam Pedr, gan Grist, a llu o wyrthiau ereill? ac etto, haerwch chwi mai yn gyhoeddus yn y byd y gwnelid gwyrthiau. Gresynus na buasech wedi chwilio rhyw ychydig i'ch pwne

a'ch haeriad. Pwy oedd y Mr. Davies a ddywedai ychydig ddaleuau yn ol, mai "er adeiladaeth yr eglwys" yr oedd y doniau dan sylw? Rhyfedd mor fyr yw ei gof, onide? Pe er llesàu y byd y buasai gwyrthiau Crist a'r apostolion, paham na fuasent yn gwella holl gleifion y byd rhag blaen? A phe yn ol eu meddwl eu hunain, heb deimlo annogiad yr Ysbryd at hyny, yr iachaent y cleifion, paham na fwriasent allan y cythraul o'r dyn hwnw? Pa fodd y gadawsant hwy oll Timotheus, druan, dan ei "fynych wendid?" A chan i Paul ddweyd mai "er adeiladaeth yr eglwys" y gosododd Duw yr holl swyddau, ac mai dyledswydd un o'r swyddau, sef yr henuriaeth, fel yr addefasoch, yw eneinio y saint cleifion ag olew, pwy ydych chwi, ac oddiwrth bwy y cawsoch awdurdod, Mr. Davies, mewn difrif, i ddiddymu a gwadu y cyfan, gan erlid y rhai â'u harferant, tra hefyd yn galw eich hun yn weinidog efengyl Crist? Atebwch, Syr, canys y mae pobl yn methu dirnad pa fodd y gall y pethau hyn fod felly. Dylech chwi broffesu gwyrthiau, neu beidio ffurfio rhyw haeriadau, a'u gosod i grogi eu gilydd fel hyn.

"V. Os gall y dynion a honant eu gwyrthiau, eu cyflawni," ebe efe, "paham na wnant hyny yn marchnadoedd Merthyr, ar benau y mynyddoedd," &c. Dyma lais udgorn ei frawd, y cawr o Abercanaid; yr un dôn fel corn yr heliwr, ac y mae y corn hwn yn y teulu er y dydd y ceisiwyd gan ein Meistr droi y gareg hòno yn fara yn yr anialwch. Ond am ychwaneg o hanes y llais hwn, a'i berchenogion, gwel "*Y Glorian.*" Pe buasai Mr. Davies gyda Iesu Grist, gwawdiasai ef am dwyllwr, o herwydd iddo ddweyd "na allai efe wneuthur nemawr wyrthiau yn Nazareth, oherwydd eu hanghrediniaeth hwynt." Os er profi ei ddanfoniad a'i efengyl y gwnaeth Crist ei wyrthiau, ac os addefa Mr. Davies ei fod wedi gwneyd digon i hyny, beth sy'n ei ysu i ofyn ychwaneg genym ni, er profi yr hyn a addefa. Ac, ai rhesymol i chwi geisio genym ni, nac i ninnau geisio genych chwi, arwydd i brofi y gwirionedd o'r Testament Newydd? Arwyddion yn myned *o flaen* credu oedd rhai Crist, y mae yn wir, er profi mai efe oedd yr uniganedig oddiwrth y Tad. Nid ydym ni yn hòni bod yn gyfryw ag ef; a phaham y ceisiwch genym brofi ein bod yr hyn ni phroffeswn? Arwyddion yn "*canlyn* y rhai a gredant," yw yr eiddom ni. Rhoddwch chwi ni yn mhen y mynydd *cyn* credu, meddwch chwi. "A *ganlynant* y rhai a gredant," medd Crist. I bwy yr ufyddhawn, ai i chwi ynte i Grist? Os am ychwaneg o arwyddion i gadarnhau y grefydd yr ydych, ewch at ei Sylfaenydd mawr; ond os boddlonir chwi â'r arwyddion sy'n *canlyn* ufydd-dod iddi, y maent gyda ni, yn ol yr addewid; ac y mae cymmaint o'u heisieu, y maent mor felys, mor werthfawr er adeiladaeth ein heglwys, fel na fynem eu colli am y byd a'i gyflawnder, ïe, serch rhoi bywyd erddynt. Nid oes eisieu mwy o brawf o fod Mr. Davies yn hollol anwybodus o honynt, na'i addefiad, nad oes eu heisieu yn yr oes hon. A phe na byddent gyda ni, dylech chwi chwilio allan am danynt, a bod yn barod i'w derbyn, yn lle eu gwrthod a'u gwadu wedi eu dyfod, serch i hyny rwygo llyffetheiriau rhagfarn; dywedwn y talant yn well yn y byd hwn, drwy eich perffeithio, er i obaith eich elw ballu. Pa beth a allwn ni wrth y ffaith mai *dilyn* y credu y maent? Os eu gwrthod a wnewch o eisieu na baent yn marchnad

Merthyr, gwnewch y ddadl i fyny â'n Hawdwr ei hun, canys nid ydym ni yn hòni gallu i gyflawni y lleiaf o honynt o honom ein hunain. Y mae aml un wedi bod, fel chwithau, yn gwawdio, yn ammau, yn nesu yn mlaen, yn gwrando, ac wedi deall mai celwyddau a draethwch chwi arnom, yn ein credu, yn ufyddhau, ac yn cael profion dwyfol ac eglur o wirionedd ein crefydd, drwy fwynhau y doniau grasusol oddiwrth Ysbryd Duw. Pa beth sydd yn dwyn y dynion hyn yn mlaen dan bob gwawd ac erlidigaeth, ynte? Chwi sy'n proffesu bod yn philosophydd, ac yn adnabod y galon ddynol, pa bryd y gwelwyd hanner miliwn mewn oes mor oleu â hon, yn colleidio unrhyw grefydd, yr hon a addawai ddoniau nerthol iddynt; ac yna, er ei chael yn brin o'r doniau a addawai, yn dal ati trwy bob erlidiau? Yr ydym yn meiddio dweyd na fu y fath beth erioed yn ein byd; etto, rhaid ei fod gyda ni, os twyllo y byd yr ydym yn nghylch y doniau ysbrydol sydd yn yr eglwys. Dyma i chwi bwnc, Mr. Davies, a dalai yn well i chwi am ei drafod, nâ holl *fusiness* y difeuwi.

Dengys Mr. Davies ei anwybodaeth hollol am ddoniau yr Ysbryd, yn enwedig am y "doniau iachâu," yn yr hyn a ganlyn:—"Nid yn ffydd y dyn yr oedd gwyrth yn gynnwysedig, ond yn enw nerthol Iesu o Nazareth—cof am y cloff yn mhorth y deml; nid oedd hwnw, druan, yn dysgwyl dim ond arian; ac os ffydd sy'n anghenrheidiol, rhaid, yn ol eu rhesymau a'u cyfaddefiad eu hunain, mai ychydig o'r dynion lleiaf eu ffydd sydd dan nefoedd Duw, oblegid arnynt hwy y maent yn gosod dwylaw." Dyfynasom y frawddeg hon er dangos cynnifer o linellau a wastraffa y gwr doniol i ddweyd *dim yn y byd!* "Ychydig o'r dynion *lleiaf* eu ffydd"—beth a feddylia? "Yn ol eu rhesymau," pwy, a pheth? "a'u haddefiad eu hunain." Beth ydynt, tybied? Pwy sydd yn "gosod dwylaw arnynt eu hunain," tybied? anghofiodd ddweyd hyny wrthym; ac os yw efe ei hun yn deall beth a feddylia, rhaid i ni addef ein euro yn hyn! Am y cloff hwnw y cyfeiria ato, y mae efe wedi dyfod â thyst i'w erbyn ei hun; a phe darllenasai ei Fibl, gwelsai mai drwy ei ffydd yr iachawyd ef. Act. iii, 12. Y mae Pedr yn gwadu mai efe a iachaodd y cloff,—"Beth a wnewch chwi yn rhyfeddu am hyn, neu beth a wnewch chwi yn dal sylw arnom ni, fel pe trwy ein nerth ein hun, neu ein duwioldeb, y gwnaethom i hwn rodio [nid nyni a wnaeth hyn], ond Duw ein tadau a ogoneddodd ei Fab Iesu." Ie, dyna'r dirgelwch o'r peth, Mr. Davies; ac fe ogonedda Duw enw ei Fab Iesu etto, y pryd y mau, a'r dull y myno ei hun, ïe drwy iachâu *Magws fach* pan ewyllysia, pa un bynag a foddia hyny chwi ai peidio. Er nad yn ffydd y dyn yr oedd gwyrth yn gynnwysedig, nid heb ffydd y derbyniai efe icchyd. Pa un ai chwi ai Pedr a goeliwn? Adn. 16,—"Ai enw ef [sef Iesu] trwy ffydd [y cloff] yn ei enw ef [Iesu] a nerthodd y dyn yma a welwch ac a adwaenoch chwi; a'r ffydd [sydd gan y cloff] yr hon sydd trwyddo ef [Iesu], a roes iddo ef [y cloff] yr holl iechyd hwn yn eich gwydd chwi oll." Oni addefa Mr. Davies ei gamsyniad, bydded y ddadl rhyngddo ef â Phedr, bellach. Er mai dysgwyl cael arian yr oedd y cloff ar y cyntaf, etto y mae yn amlwg iddo gyfnewid ei ddysgwyliad cau gynted ag y dechreuodd Pedr lefaru. Gofynwn i Mr. Davies, Pa beth a roddodd Pedr i'r cloff? Addefa nad arian, nad aur, ac nad dim o bethau y byd, ac etto dywedir

yn adn. 6, ddarfod i Pedr roddi rhywbeth iddo,—"Eithr yr *hyn* sydd genyf, *hyny* [beth oedd hwnw?] yr ydwyf yn ei roddi i ti." Ni allasai gyflwyno dim iddo ond yr hyn oedd ganddo, sef tystiolaeth am Feddyg croeshoeliedig ac adgyfodedig, yr hwn a allai ei iachâu, os cymmerai efe y feddyginiaeth,—"y trysor hwn [sef yr efengyl] mewn llestri pridd." A chredodd y cloff *hyny*, yr hyn a brofir drwy iddo ddderbyn y fendith yn y fan. A'i enw ef, sef Iesu, trwy ffydd y cloff ynddo, yn ol y dystiolaeth a glywodd gan Pedr am dano, â'i hiachaodd. Paham y mae Mr. Davies yn dwyn esamplau fel *hyn* i geisio profi ei gredo; a hwythau yn hollol groes iddo? Paham na buasai yn gofus genych am esampl y clotf arall hwnw yn Lystra? Dyma i chwi *analogous case*, nen achlysur cyffelyb, Mr. Davies. Yr oedd y ddau ddyn yn gloff o groth eu mam—y naill yn mhorth y naill deml, a'r llall yn mhorth y deml arall. Yr oedd Pedr a Phaul yn cynyg yr un feddyginiaeth i'r cleifion, ar yr un ammodau, canys cyd-weision oeddynt i'r un Meddyg galluog. Darllenwch yr hanes yn Actau xiv, 9, fel y canlyn,—"Hwn [sef y cloff] a glybu Paul yn llefaru [fel y clybu y llall Pedr], yr hwn [sef Paul] wrth syllu yn graff arno [sef ar y cloff] a gweled fod ganddo [y cloff] FFYDD I GAEL IECHYD, a ddywedodd â llef uchel, Saf ar dy draed yn uniawn." Ai tybied y myna Mr. Davies i ni gredu y gorchymynai Paul i hwn, neu Pedr i'r llall, sefyll ar eu traed yn erbyn eu gwaethaf? A allasent wneyd hyny heb ymdrech, neu a fuasent yn ymdrechu heb ffydd? Onid ffydd yw yr achos o bob ymdrech? Chwilied y philosophydd hwn i ddeddfau *philosophy*, cyn dangos ei ffolineb i'r byd. Ni orchymynasai Paul iddo sefyll, nes iddo *weled fod ganddo* FFYDD, serch tystiolaethu yn gaied iddo, yr hyn yw sail ffydd, a pharhau yn gwneyd hyny, a syllu yn graff ar y cloff, i ba beth ond er gweled a oedd ganddo *ffydd?* Buasai yn rhyfyg i Paul orchymyn iddo sefyll heb weled ei ffydd, canys buasai y siomedigaeth yn warth ar enw Iesu. Ac, ai tybied y buasai Pedr yn peri i'r llall sefyll i fyny, heb weled fod ganddo yntau y ffydd hòno a farna Paul mor anhebgorol er derbyn y cyffelyb fendith gan yr un Duw? O na; ni feddylia neb ond Mr. Davies hyny, debygaf. Mynwch chwi i ni iachâu y neb yr ewyllysiwch chwi, heb ffydd, na dim cymhwysder gofynol. Onid tebyg yw hyn i'r gwallgofddyn hwnw a feiai ar y meddyg am na wellasai ef, ac yntau yn gwrthod profi dim o'i phisygwriaeth. "Os ydych yn ddoctor," ebe efe, "dylech fy ngwella wrth edrych arnaf." "Heb ddim ond dweyd y gair," ebe Mr. Davies. Os nad yw ffydd yn ofynol i dderbyn bendithion corfforol, paham y mae mor anhebgorol er derbyn bendithion ysbrydol, pa rai a gyfrenir gan yr Un? Os nad oes ffydd yn ofynol er derbyn iechyd, paham y dywed Iago mai "gweddi y *ffydd* a iachâ y claf?" y dywed Crist, "Dy ffydd a'th iachaodd," "Pob peth a all fod i'r neb a gredo," "Os wyt ti yn credu fe ellir," &c.? Pa le y mae cof ein pregethwr? Gwawdia ni am ofyn ffydd! Gwawdiasai Iesu Grist am yr un peth. Pe addefai y Testament Newydd yn rheol, buan y dangosem na wyr efe nemawr am drefn ei wyrthiau na'i ffydd.

Wedi dangos i ni ddau orchymyn pendant i eneinio y cleifion ag olew, ac arddodiad dwylaw, yn nhud. 6, gwada Mr. Davies y cyfan yn nhud. 14. "Nid defnyddio moddion, dwylaw yr apostolion, a gweddiau y saint, dim ond dweyd y gair," ebe efe. Pa un o'r ddau a goelir?

Ei ddyben yn haeru hyn yw, fel y gallo ofyn i ryw "greaduriaid rhyfygus," a eilw efe yn "Sataniaid," i iachâu y cleifion yn marchnadoedd Merthyr erbyn eu gwaethaf. Y rheswm a ddyry dros iddynt ddiddymu ordinhadau, ac ymarferiad â'r moddion gosodedig, yn ol eu dyledswyddau, ydyw, yr eithriadau di-addewid fod cysgod yr apostolion, eu dillad, &c., wedi iachâu y cleifion. Oni wyr efe y gwahaniaeth rhwng defod ac eithriad? Onid yr un peth fyddai iddo ofyn i ni faddeu pechodau y gwaethaf yn ddiammodol, oherwydd i Grist ddweyd wrth un, "Maddeuwyd i ti dy bechodau;" a gofyn i'n cysgod ni iachâu cleifion, oherwydd fod Duw wedi gwneyd hyny drwy rai o'i weision! A oes rhyw *addewid* yr iacheid rhyw un felly, fel y mae yr addewid yr iacheid y saint cleifion drwy ymarferiad â'r moddion drwy ffydd?

"Haera fod rhyw ddyn rhyfygus, a eilw efe yn Apostol clodwiw, yma yn awr," a gofyna a wnaeth y "dyn rhyfygus," "yr Apostol clodwiw," y "Sataniaid," wyrthiau Duw? Dyma enghraifft o'i gabledd erchyll ef. Yr ydym ni a'r cyhoedd, debygwn, yn ymwasgu arno ef yn unig am enwi un dyn rhyfygus a eilw ei hun yn Apostol, na phobl a elwir yn Sataniaid ychwaith. Yna clywch William yn holi, A iachaodd ei gysgod ef ryw un yn Merthyr; a Davies yn ateb, "Naddo," heb gynyg un prawf o'i haeriadau, mwy nag arferol. Yna clywwn Richard, debygwn, yn farnwr gerbron ei gyfeillion. "Yna gwelwn," ebe efe. Gweled, yn wir! Beth a welwch, farnwr? Ni welwn ni ddim un tyst, dim ond haeriadau disail eich dau benelin chwi eich hun, sef W. yn gofyn, a Davies yn tyngu iddo, dyweded a fyno. Gwelwn rhyw dreial rhyfedd rhyngoch chwi eich deuoedd, ebe ei gyfeillion. Wel, nid oes neb a feiddia ddweyd gair i'n herbyn, ebe y barnwr; yn mlaen â'r ddedfryd arno. Ië, ebe ei ddau dyst. "Nid yw ei haeriadau ef——." Ond aroswch, Mr. Barnwr; beth yw yr haeriadau? Maent heb eu profi etto, ebe ei gyfeillion. Pw, dim *odds* am hyny; onid yw haeriadau W. a D. yn ddigon? Ac yn mlaen â hi. "A'i ganlynwyr hefyd, ond cryg o gelwyddau." Cymmerwch yn araf, medd ei gyfeillion etto; ni allwn ni eich canlyn, Mr. Barnwr. Canlynwyr pwy? Beth sydd yn eu profi yn ynfyd; a pha fodd y gwyddom eu bod yn gelwyddog, hyd oni chlywwn eu haeriadau. O, ebe yntau, "peidiwch a gwrando dim a ddywedant hwy drostynt eu hunain; onide ni choeliwch fy nhystion i, ac ni feiddiwch ammau barnwr fel myfi, sydd wedi cael fy ffordd fy hun bob amser, ac yn pregethu bob sul, yn gweinyddu yr ordinhadau santaidd i chwi, a bid siwr y dylech fy nghredu i yn mhob peth, gan eich bod yn fy nghynnal â'ch arian yn fuaeddig i deyrnasu arnoch, gwyliwch fy ammau, na gwrando ar y "dyn rhyfygus" hwnw, rhag ofn fy ngwialen; oni wyddoch yr ysgymunaf chwi o'r synagog hefyd!" Ar hyn meddyliaf glywed rhyw un mwy rhesymol a gwrol nâ'r lleill, wedi agor cil ei lygad i weled trais y gormeswr, yn gwaeddi maes, "Trowch chwi, goreu po gyntaf i chwi dòri ein llyffetheiriau, a'n troi allan o'r fath garchar, fel y beiddiwn feddwl drosom ein hunain; gwaeth carchar yw hwn nâ chaethiwed y Negro duaf; y fendith fwyaf a allwch wneyd â ni yw ein hesgymuno o'r Ddafisyddiaeth hon, fel y derbyniom apostoliaeth." Pan glywodd y barnwr hyny, dyna ei wyneb-pryd yn gwelwi, a chluniau ei ddau dyst yn siglo fel Belsassar gynt, canys collai eu ceiniogau os collai hwy.

Ac, ow! beth a wnaf? Os gwrandawant apostoliaeth, hwy a'm gadawant. Os rhwystraf hwynt i'w gwrando, ymaith yr ant y ffordd hòno. Dywedwch beth a wnaf; dywed ti, Davies." "O," medd Davies â gwen fuddygoliaethus, "mi a wn beth a wnawn! Gan y rhaid iddynt gael rhyw dystion, onid ydych chwi yn cofio ddarfod i ni ein trioedd ysgrifenu epistol godidog am y "Sataniaid," yr hwn a gymmeradwyid mor fawr nes ei gyhoeddi yn ein cyhoeddiad enwadyddol? "Da iawn Davies," ebe y barnwr. "Ie, gwelwch chwi gyfeillion y *Bedyddiwr* am fis Mawrth, cewch ddigon o brofion ein bod ni ein trioedd yn ddigon geirwir." "Wel," ebe ei gyfeillion, "os dyna y profion goreu sydd genych o'ch geirwiredd, y mae ar ben gyda chwi. Beth, cynyg y *Bedyddiwr* i ni am wir! Y mae efe ei hun wedi bod yn cario y gair "GWIR" ar ei dalcen am flynyddau, ond y mae wedi methu a chael genym ei gredu er hyny; ac yn awr y mae ei gydwybod euog wedi credu fod hyny yn dasg anorphen, ac yn fwy gonest nâ chwi wedi rhwbio y gair yn lân oddiar ei dalcen rhag cywilydd,—ai hwn a gynygiwch i ni am wir? Onid hwn yw y *sink hole* i ba un y chwydwch chwi gynnwysiad eich ymysgaroedd aflan am flynyddau, ac a fynech chwi i ni ddifwyno ein trwynau etto yn eich hylif afiach? O na, diolch i'r gwir, y mae rhifynau y PROPHWYD wedi agor ein llygaid o'r diwedd i weled mai chwi eich deuodd a hanodd yr *hermaphrodite* hwnw, dan ddylanwad y *delirium tremens*, neu ryw *hydrophobia* arall! Na, na, Mr. Barnwr, ni allwn gredu eich tystion yno nac yma ychwaith, oherwydd y maent yn croesi eu gilydd; er enghraifft, dywed William yn y *Bedyddiwr*, "A roddwyd dwylaw ar T——s J——s er derbyn iechyd? *Naddo*, gwyr y dynion well pethau." Ond clywch, Mr. Barnwr, beth a ddywed eich tyst anwyl arall, sef Davies. Yn nhud. 16, o'i draethawd,—"Rhoddwyd dwylaw ar T——s J——s," ebe efe; pa fodd y coeliwn dystion fel hyn? Nid rhyfedd na fynech eu croesholi, y maent yn dweyd gormod i fod yn wir; ac yn wir, syr, y mae y ddau yn eich gwneyd chwithau yn gelwyddog yn aml. Tud. 6, haera William na iachawyd neb drwy y rhai a eilw efe yn Sataniaid, felly y dywed Davies, tud. 9, na welwyd dim un arwydd gyda hwynt.

[*I'w barhau.*]

GOLYGYDD Y *GWIR FEDYDDIWR.*

COFUS gan ein darllenwyr am y llythyr a ddanfonwyd at y gwr hwn, mewn atebiad i gyhuddiadau enllibaidd ei frawd o Ddowlais, copi o'r hwn a geir yn MHROPHWYD Gorphenaf; ac i'r golygydd ystyried mai y ffordd oreu er dangos ei degwch i bob ochr, oedd pallu a'i gyhoeddi —mai y dull boneddigeiddiaf tuag atom ni, oedd agoryd ei fisolyn i'n gelynion ein cyhuddo o bob dwlni a drwg dan ffug-enwau, ond ei gau yn y fynyd yn erbyn pob gair o hunan-amddiffyniad a gynygiem ni, yn ngwyneb y cyfryw gyhuddiadau. Cyhuddai Mr. Davies o Ddowlais, William Henshaw a brawd arall o anfon beiddiad iddo ef ddod allan i ddadl, yr hyn oedd gelwydd hollol, wedi ei eirio a'i ddyfeisio yn y fath fodd ag i roi testun i'r unrhyw Mr Davies chwerthin am eu penau. Ceisiodd y ddau frawd gael amddiffyn eu hunain drwy yr un wasg ag a'u condemniasai, ond ni chawsant. Yr oedd hyny yn ormod o union-

deb gan y Golygydd i ganiatâu. Pe rhoddasai le iddynt, canmolid ef, ond nid felly y gwnaeth efe. Meddylia ei fod wedi cael yr allweddau i'w law ei hun, ac na chymmerai nemawr y drafferth i fyned o Gaerdydd i weled ai gwir ai peidio a ddywed. Ac yna, ar ol y cyfan a wnaeth y ddau ddyn, druain, i achub eu cam—ar ol tystio mor sobr nad hwy a wnaethai y beiddiad, mynai y Golygydd i bawb gredu mai taw; a'r prawf a gynyg o hyn ydyw, "fod yr ysgrifen yn debyg iawn i ysgrifen y llythyr hwnw." Pa mor debyg, tybied? Ai digon tebyg i wrthddweyd tystiolaeth bwysig dau dyst? Nid ei fai ef oedd na allai gael ychwaneg o bwysau na'r bluen hon i roi yn y glorian yn ngwyneb tystiolaeth y ddau. A ydyw yn rhesymol y buasai iddynt roddi y fath achlysur i ddyn ag y gwyddant ei fod â'i holl egni er's blynyddau yn derbyn pob drwg am danynt, yn awyddus ac yn chwilio am ddefnyddiau enllib, fel y dywalgi am ysglyfaeth? O na, nid oes neb ond ei *bartner* a feiddia feddwl felly, debygaf. Sylwed pawb ar ddylifiad ei galon drwy bump o linellau a eilw efe ei bump "*rheswm*."

Ei "reswm" *cyntaf* yw,—"Y mae y personau a'm hanerchant islaw fy sylw." Ie, ddarllenydd, dyma y "rheswm" a gynygia am ei draethawd hirfaith, yr hwn a gymmer ran helaeth o bedair tudalen o'r *Bedyddiwr*, i ateb y rhai "sydd islaw ei sylw." Barned y darllenydd a yw efe yn ei goelio ei hun. Dyn rhyfedd yw, yn sylwi cymmaint ar beth "islaw ei sylw!" Ei brawf eu bod islaw ei sylw ydyw, oherwydd eu henwau: "Abel a Henshaw; O enwau arddercho g! O gymmeriadau dysclaer!" Dyna *specimen* o *logic* ffasiwn newydd, neu hen ffasiwn er dyddiau *Bajazett*. Pwy a glywodd son fod Mr. Davies wedi trafod un pwnc erioed? Personau yw ei bwnc ef; haeriad yw ei reswm; ac enllibio yw ei waith! Ac felly yma, oherwydd i rieni dyn ei enwi yn "Abel," y mae efe a phob Abel arall, o'r hynaf i waered, "islaw sylw" yr enwog hwn! Gofaled y rhieni hyny a ddymunant ei *sylw* ef, ofyn iddo pa enwau a gânt eu rhoddi ar eu plant. "Henshaw;" gresyn na fuasai ei hynafiaid yntau yn rhagweled y buasai ei enw yn ei ddarostwng "islaw sylw" doethion yr oes hon! "O gymeriadau dysclaer!" medd efe; ïe, mor ddysclaer, fel na allodd hyd y nod ef ei hun gael brycheuyn arnynt er pan y maent yn eglwys Crist, er ceisio yn ddyfal; a phe buasai rhai brychau arnynt, a fuasai hyny yn condemnio yr egwyddorion a broffesant? Rhesymwr rhyfedd yw efe; rhesymai nid yn unig ef ei hun a'i frodyr yn dwyllwyr, ond hyd y nod crefydd Crist yn dwyll, oherwydd i Pedr, a Judas, &c., ei wadu ef. Nid ydym ni yn proffesu bod yn berffaith, a gwaith ofer iddo yntau broffesu hyny gerbron ei gydnabod. Nid oes ond ychydig amser er pan yr ystyriai Mr. Davies gymmeriad William Henshaw yn ddigon dysclaer i'w gyrchu ef i'w dy, a chynyg iddo gael ymuno ag ef, a bod yn was pregethwraidd iddo. A'r peth nesaf a gynygiodd y gŵr addfwyn hwn iddo wedi iddo wrthod ei wasanaeth, a ffieiddio ei gwmni, oedd gofyn iddo a yfai efe wydraid o wenwyn, er profi fod Crist wedi dweyd y gwir—"Os yfant ddim marwol, ni wna iddynt ddim niwed." Ond gwrthododd Henshaw foddio ei chwaeth ef, fel y gwrthododd ei athraw gynygiad ei feistr yntau, i fwrw ei hun oddiar binacl y deml. Aeth Henshaw ymaith oddiwrtho, ac o'r pryd hyny y mae Mr. Davies yn ceisio duo ei gymmeriad â phob ystori a ddichon gyrhaedd, nes y

mae Henshaw nid yn unig yn annheilwng o fod yn bregethwr gwasaidd iddo ef, ond y mae "islaw ei sylw." "Henshaw benffol" yw efe. Aed "yr adyn hwn," nid yn bregethwr dan Mr. Davies o Ddowlais, ond i "Cornwall" yn awr, "a gwnaed ffyliaid o'r Cornishmen," yn lle y Dowlaisiaid, fel y ceisiai Mr. Davies ganddo ychydig amser yn ol; "a bydd fyw yno ar gefn y rhai *hyn*." Gwaith anorphen fyddai son am wallau grammadigol lle y mae cynnifer o wallau moes yn rhai bwriadol. "O'r diwedd daeth [Henshaw], á gosododd ei ddwylaw allan a phechadurus arni," sef y dwylaw hyny ag a feddyliai efe ychydig o fisoedd cyn hyn, yn ddigon glân a santaidd i dori y sacrament i'w braidd ef! Rhyfedd y cyfnewidiad byrbwyll a gymmerodd le ar ei ddwylaw, gystal â phob rhan arall o'i gorff a'i enw! Do, druan, trodd yn rawnwin surion; bob cymmal ac asgwrn, o'i ben i'w draed, fel y rhai hyny yn ngolwg y blaidd, yn yr hen *fable*. Yna, ei "gymmeriad," medd efe; rhaid difenwi hwnw hefyd wedi iddo wrthod fy ngwasanaeth, fel na wnelo les i arall. Cymmeriadau, aïe? dylasai efe fod yn fud hyd oni buasai y ffos ddiweddaf yn Dowlais wedi amddiffyn ei chymmeriad. Druain o'r *Cornishmen*, pe ymddibynent ar fugail fel hwn i'w porthi; a phe gwir y cymmeriad a ddyry efe i Henshaw, druain a fuasai y Dowlaisiaid hefyd ped ufyddhasai Henshaw i'w arch ef, h. y. yn ol ei resymeg ei hun; ac etto, pe gwir y cyfan a ddywed, nid gwaeth fuasai eu newyn am fwyd iachus nag yn awr. Efallai y cyfiawnha ei hun trwy ddywedyd nad oedd yn gwybod y pryd hyny fod Henshaw mor *aflan, pechadurus, Satanaidd, cythreulig, &c.* Gwaeth etto ynte, am gynyg i ddyn gael y fath swydd uwchben eneidiau anfarwol, heb wybod pwy a pheth oedd. Esgusoded ei braidd ef am hyn, os gallant. Ond paham y mae yn parhau i erlid y cyfryw o hyd? Onid yr un a'n gwnaeth ni oll? Pe buasent wedi yfed *brandy* nes glasu eu trwynau, ac anurddo eu gwynebau fel pen twrci, a phed arosasent yn ysgol Bacchus hyd foreu Sul, ni fuasai ganddo ef achos i gyhoeddi hyny yn y *Bedyddiwr*. Pe buasent hwy wedi cymhwyso iddynt eu hunain dri neu bedwar o enwau a theitlau dihawl, heblaw rhestr o ffug-enwau, ni fuasent waeth wedy'n nâ rhai a broffesant eu hunain yn rhestr y duwinyddion. Ond wedi methu dyfeisio un brycheuyn ar eu personau, cloa ei *resum* cyntaf i fyny, gan ddywedyd mewn geiriau benthyg—"Na ddeued fy enaid i'w cyfrinach hwynt." Da iawn genym glywed hyn, a dywedir mwy o Amen gyda hyn nâ chyda dim a ddywed. Ni allwn aros gyda'r bibell yna yn hwy. Brysia, y mae'r *gas* yn tanio yn yr ail, ac yn rhedeg allan yn lâs.

Dywed—"Y mae yr enwau a roddwch arnoch eich hunain yn rhy isel i'w dirmygu." Pa beth! pa enw sydd yn rhy isel i'w ddirmygu? Enw gwrandawwr ar y gwr doeth hwn a eilw ei hun yn bregethwr yr efengyl, ac yn was i Dduw, yn ateb drosto ei hun. "Megys unig wir eglwys Iesu Grist." Ai dyn sy'n proffesu bod yn fugail ar braidd Iesu Grist a ddywed fod proffesu bod yn "unig wir eglwys Iesu Grist," yn beth rhy isel i'w ddirmygu?" Ie, ddarllenydd, ac heb gynyg cymmaint ag un prawf o'i haeriad ychwaith. Mae'r *gas* yn uchel yn y bibell hon—"apostol clodwiw, y Capt. D. Jones," medd efe. Nid yw efe ddim yn fy ngharu inau nemawr, mae'n amlwg; rhyfedd fel y casâ efe ddyn na fu yn cyfnewid gair ag ef erioed, nac yn ei gwmni wed'yn,

nac yn chwennychu bod! Peth ffol yw casâu ac erlid holl achau yr hwn â'i fflangello a'i wialen ei hun. Pe tawai â son, anghofiai pobl y gwarth a gafodd yn mhen amser; ond y mae ei hen ddoluriau yn crawni ac yn magu etto, ac nid oes dim i'w wneyd ond newid y plastr, er treiddio i'w gwaelod, neu adael iddynt fyned â'i fywyd. Am y teitl cyntaf, y mae yn anrhydeddusach nag un a hònasom erioed. Yr un yw tadws hwnw â'r "Sataniaid," "creadur bach," "creadur pechadurus," "Capt. apostolaidd," "tylwyth celwyddog, twyllodrus, a chythreulig," "byw yn segur ar draul twyll, celwyddau, a rhyfyg," &c. Ystyria pob dyn rhesymol fod genym achos ymffrostio yn y teitlau hyn, wrth ystyried o ba le y deuant; ac, yn wir, rhaid addef ein bod yn balchïo tipyn weithiau o fod yn deilwng o ganmoliaeth gan ddrygair erlidwyr proffesedig; etto nid nyni, ond oherwydd ein crefydd. Nid ydym yn dysgwyl cymmaint o deitlau â'n brodyr yn y cyn-oesoedd, na'n Hathraw santaidd ond yn ol fel y tehygwn iddynt. Am y teitl olaf, un yw a ennillwyd yn onest, drwy ffynyddau meithion o ymdrechiadau celyd, diwydrwydd, a moesoldeb, ac yn cael ei barchu yn mhedwar cwr y byd; ac efe yw y cyntaf a gafwyd o fewn i'r byd yn ddigon gwyneb-galed i gyhoeddi un sarhad na dirmyg arno; ond ni ddichon efe ei ddirmygu ychwaith, canys y mae allan o gyrhaedd ei sawyr afiachus, ac os na foddia ef, peidied a'i gymmeryd yn ofer mor ddiachos. Ond clywch mor danbaid y mae'r bibell hon erbyn hyn—"Enwau a arswydai y dyn mwyaf ei ryfyg eu mabwysiadu [yna yr y'm ni yn fwy felly nag y dichon y mwyaf fod], oddieithr ei fod yn berffaith atheist." Dyna y bibell wedi borstio yn awr, a gwelir yn ei chyflafan fel y cyflawna yr hen ddiareb, mai "lleidr sy'n gwaeddi lleidr gyntaf;" ac atheist sy'n gwaeddi atheist gyntaf. Clywch, holl Gristionogion y byd! Yn ol rhesymeg Mr. Davies y mae y rhai a broffesant fod yn "unig wir eglwys Iesu Grist," yn atheistiaid! Dyma farnwr ealed. Beth a ddaw o honom os yn ei law ef y bydd y wialen haiarn, ac os caiff droed ar y fainc? Rhaid eich bod "mor anwybodus â'r pagan [ebe efe] o barthed i'r pethau a gyfansoddant eglwys ac apostol," cyn yr hònech eich bod yn "unig wir eglwys Iesu Grist!" Ac onid yw efe yn hòni bod yn unig wir eglwys Iesu Grist ei hunan? Os felly, yn ol ei resymeg prawf ei hun yn atheist fel ninnau! Oni ddywedodd Paul ar ei wir ddarfod i *Dduw* osod rhai yn yr eglwys—"Yn gyntaf APOSTOLION [sef yn ben ar eglwys, neu gorff Crist ar y ddaear, wedi esgyniad Crist i'r nef. Pwy a welodd gorff byw heb ben arno? Y rhai a welant gorff Crist, â Mr. Davies yn ben benthyg arno yn Dowlais, wedi tòri ymaith y pen apostolaidd a osododd Crist arni am ben *atheist!* .Un o wyrthiau Mr. Davies yw hon, tebyg i'r "llyncu ei dy ewrdd"], yn ail prophwydi, doniau gwyrthiau, doniau iachâu," &c., 1 Cor. xii, 28. Ac onid yw Mr. Davies yn haeru mor ddiofn mai atheistiaeth yw hyny? ac mai yr un "peth fyddai hòni bod yn Iesu Grist â hòni bod yn apostol?" Pa un o'r ddau a goelir? Y maent yn hollol groes i'w gilydd. Onid yr un peth yw haeru mai atheistiaid yw yr apostolion a osododd Duw yn ei "unig wir eglwys" yn y naill oes neu wlad â'r llall? Dywed Paul wrth yr Ephesiaid (pen. iv,) eu bod yn anghenrheidiol "i berffeithio y saint i waith y weinidogaeth, i adeilad corff Crist," yn yr oes hòno. Onid ydynt anghenrheidiol er

"perffeithio y saint" yn yr oes hon hefyd? Os gellid cario yn mlaen waith y weinidogaeth yn yr oes hòno heb apostolion, onid afreidiol i Dduw eu gosod i hyny? Os nad allent hwy adeiladu corff Crist heb apostolion, &c,, pa fodd y dichon hyd y nod Mr. Davies, na neb arall yn awr, wneyd fwy nag a allent y pryd hyny? Os gall efe ateb hyn heb fod yn atheist, neu o leiaf yn ddeist, gall wneyd mwy nâ neb arall a welsom etto. Ond dychymmygaf ei weled yn dechreu chwilio am ei esbonwyr, ac yna bloeddia buddygoliaeth, ac O! nid oedd y rhai hyny i barhau ond drwy yr oes apostolaidd; nid oes eu heisieu wed'yn." Ie, ond Mr. Davies o Ddowlais a ddywed hyna, ac a ydyw ronyn yn nes i wir oherwydd hyny? Nac ydyw, pe dywedai holl bobl y byd hyny. Y mae Paul yn gwybod yn well nâ hwynt oll, a dywed efe fod y ćyfan i barhau yn yr eglwys "hyd oni ymgyfarfyddom oll yn undeb ffydd," &c., sef yn ei unig wir eglwys, "a gwybodaeth Mab Duw, yn wr perffaith." Os hòna Mr. Davies ei fod ef yn ddigon perffaith hebddynt, dylai adael i ereill a ddewisant lonydd i'w mwynhau, er eu perffeithio hwythau. Ai tybied fod Mab Duw wedi bod mor fanwl i osod cynllun ei "unig wir eglwys" i lawr yn y Testament Newydd, gan osod ynddi *apostolion, proffwydi*, a'r *doniau ysbrydol* mewn addewid i'r *rhai a gredant*, yn mhob oes a gwlad, ac wed'yn awdurdodi Mr. Davies i sefydlu eglwys iddo ef yn Dowlais ar ryw gynllun gwahanol? Haera mai atheistiaeth yw proffesu ei gynllun cyntefig a dwyfol Ef!

Ond er i'r ail bibell hollti, mae ychwaneg a phoethach metel yn y drydedd etto. Yma ymruthra allan fel marworyn ffwrnes, heb arswyd na Duw na dyn; a dywed—"Y mae yr athrawiaethau ynfyd a rhyfygus a gyhoeddwch islaw sylw pob dyn o synwyr cyffredin," h. y. addef fod ei epistol ef arnynt yn tystio nad yw ef ei hun yn meddu "synwyr cyffredin;" a chan iddo addef mor eofn, awn yn mlaen i weled un o'i ryfeddodau ef. Wele Mr. Davies yn cynyg *un* prawf neu enghraifft o'i haeriadau o'r diwedd, a rhyfeddach etto beth yw yr enghraifft a ddyfyna—"Megys dawn i iachâu y cleifion, a derbyn iechyd drwy arddodiad dwylaw yn enw'r Iesu." Dyma engraifft, medd Mr. Davies, o "athrawiaethau dynion a *chythreuliaid!*" Wel, beth a ddywed Crist? Dyma a ddywedodd, ac a ddywed wrth ei saint, yn mhob oes, "Ar y cleifion y rhoddant ddwylaw, a hwy a fyddant iach;" ie, dyna'r athrawiaeth a eilw y parchedig hwn yn "rhyfyg," "ynfydrwydd," a "chythreulig." Dyma lanw y ddiareb hyd ei hymylau. Dewised y darllenydd pa un o'r ddau awdwr a goelia; ni ddichon gredu y ddau. Ond ceir gweled pa fodd yr ymdery Mr. Davies yn ngwyneb Paul ar yr "athrawiaethau cythreuliaid" hyn yn 1 Cor. xii, 9,—"Ac i arall ffydd, ac i arall ddawn iachâu, trwy'r un Ysbryd." Wel Paul, dyna tithau mor gythreulig â ninnau, yn ol Mr. Davies. Adn. 28,—"Yna gwyrthiau; wedi hyny *doniau iachâu*." 30,—"A oes gan bawb ddoniau iachâu?" Nac oes; ond Duw "sy'n cyfranu i bob un [yn ei "unig wir eglwys"] o'r neilldu, fel y mae efe yn ewyllysio." 31,—"Eithr deisyfwch y doniau goreu," medd Paul. O na; peidiwch â deisyf dim o'r fath bethau, medd Mr. Davies, onide byddwch cyn waethed â'r "Sataniaid:" "athrawiaeth cythreuliaid" yw hyna. Dyna ddau dyst cadarn, sef Mab Duw a Phaul, i'w erbyn ben-ben eisoes. Ond cynygiwn un apostol arall i brofi y "rhyfyg a'r ynfydrwydd" a broffeswn,

fel yn ngenau tri o'r fath dystion, y galler gweled pa un ai nyni ai Mr. Davies sydd yn teilyngu y cyhuddiadau uchod. Tyred, Iago, beth meddi di? Ai "athrawiaeth cythreuliaid" yw derbyn iechyd yn enw'r Iesu? Ateba Iago mai yr un peth a ddywed ef yn awr ag a ddywedodd gynt (pen. v, 14),—"A oes neb yn eich plith [chwi saint] yn glaf? galwed ato henuriaid yr eglwys, a gweddiant hwy drosto, gan ei eneinio ef ag olew yn enw yr Arglwydd; a gweddi y ffydd a iachâ y claf, a'r Arglwydd a'i cyfyd ef i fyny." Gwelir, bellach, pa un ai Mr. Davies am wadu, ai nyni am gredu, yr hyn a ddywed Iesu Grist, Paul, Iago, ac creill, yw'r tebycaf i atheistiaid. Ymarllwysiad arall o'r drydedd bibell danllyd hon yw "enghraifft o athrawiaeth cythreuliaid," sef proffesu "bwrw allan gythreuliaid," medd efe. Nid yw hyn mor gythreulig ychwaith, yn ol yr hyn a ddywed ein Harglwydd, pan gyhuddid yntau yn gyffelyb—"Teyrnas wedi ymranu yn ei herbyn ei hun ni saif." Pa fodd y gwna Mr. Davies fod proffesu bwrw allan gythreuliaid yn enw'r Iesu yn athrawiaeth cythreuliaid, heb wneyd yr hyn a ddywed Crist—"Yn fy enw i y bwriant allan gythreuliaid," yn gyfryw hefyd. Rhydd dro yn y bibell hon yn awr, a dywed nad oedd neb ond yr apostolion i wneuthur hyny. Rhaid iddo ei throi nes gwneyd Mab Duw yn gelwyddog, pan ddywed yn Marc xvi, 17—"A'r arwyddion hyn a ganlynant y RHAI A GREDANT," yn mhob gwlad, a Chymru hefyd, bob amser, ïe, hyd yn nod yn awr. Pan brawf efe nad oedd neb ond yr apostolion i fwynhau yr arwyddion hyn, bydd wedi profi hefyd ar un pryd, drwy'r un resymeg, nad oedd neb ond hwy i bregethu, i gredu, nac i gael eu cadw, canys y mae y naill a'r llall yn orchymynedig, ac yn addawedig yn yr un commissiwn. Pan orpheno Mr. Davies y gorchwyl hwn, caiff goron atheistaidd ar ei ben; ond hyd hyny dylai adael llonydd i'r neb a ddewiso eu proffesu. Ond y mae y ffwrnes yn berwi yn boethach-boethach, nes chwythu y bibell hon yn ysgyrion etto—"Ac hyd y nod i weled gweledigaethau, a chael ymddyddan ag ysbrydion o'r byd anweledig." Clywer barn pregethwr efengyl yn yr oes oleu hon am yr athrawiaeth uchod? "Gallesid meddwl [ebe efe] na fuasai un dyn, hyd y nod yn Merthyr, a ddarostyngai ei glust i wrando y fath *wallgofrwydd, rhyfyg, a chelwyddau*" â doniau'r Ysbryd Glân, pa rai a addawodd Mab Duw i'r credinwyr, tra y parhäai un anmherffaith yn eu plith! Nid wyf yn meddwl ddarfod i Paine na Voltaire erioed haeru cabldraethau mor erchyll â hwn ar eglwys Dduw.

Ond, ddarllenydd, clyw ei bedwaredd bibell yn rhuo. Dywed "ei fod yn meddwl [oddiar ba sail ni welodd yn dda ein hysbysu, os nad cydwybod euog oedd yn corddi] mai y dyben oedd cadw ffair er mwyn crynhoi ffyliaid, ond yn benaf er ymdrechu casglu arian." Yn hyn etto gwiria yr hen ddiareb. Pwy ond efe sydd yn awr er's blynyddau yn segura ar gost y Cymry, druain, y rhai a weithiant yn galed, er cyfranu iddo ef bunnoedd lawer bob mis am sefyll uwch eu penau i brofi mai "athrawiaeth cythreuliaid, twyll, rhyfyg, gwallgofrwydd, atheistiaeth," &c., &c., yw efengyl Mab Duw, a galw ei blant yn "Sataniaid," &c. Pwy ond efe a waeddai ar lan yr afon, cyn gynted ag y cafodd ei draed ar *terra firma*, a'r dwfr yn dylifo oddiwrth ei wisg, "am yr arian—yn mlaen â'r arian yna, bobl!" a phe dilynid ef i'w bwlpud, gellid

meddwl fod mor hawdd i engyl ehedeg heb adenydd ag ydyw iddo ef fyned yn mlaen heb yr *arian*. Pan gafodd y lwc, ychydig yn ol, o fedyddio tri ar unwaith, rhyfedd fel y gwaeddai am yr arian; a dannodai i gynnulleidfa o bobl wynion eu bod wedi cyfranu hyn a hyn o'r blaen, pan nad oedd ond un bedyddiedig, ond "yn awr am dair gwaith cymmaint!" Ni wyddys beth a ddelai o Dowlais pe bedyddiai efe yn aml. Er hyn oll, nid oes llawer o amser er pan gyhuddai ni, er ar gam hollol, o godi hanner coron am fedyddio; ond heriwn bawb i brofi ein bod wedi codi dimai erioed; ac ni waeth genym pa faint a gaiff yntau. Ond dyma y rhyfeddod fod y fath ddyn â hwn yn gallu serio ei gydwybod mor galed fel ag i allu cyhuddo y dieuog mor ddiarbed. Dyn sy'n gwneyd marsiandiaeth o eneidiau cannoedd rhwng ei siop a'i dri chapel! Hwn sy'n ein cyhuddo o geisio gwneyd ffair o hono ef, er mwyn cael arian! Ai tybied ei fod ef yn meddwl cymmaint o hono ei hun, fel ag y daethem ni i roi cynyg arno ef?

Ond y neb a ddymuno glywed enghraifft o ragrith digywilydd, clywed Satan yn ymrithio fel angel y goleuni, ei wyneb can hired, a'i dôn mor nadlyd â phe bai "gobaith ei elw" oll ar ballu. Clyw ef mewn difrif! "O fy nghydgenedl, y Cymry anwyl." "Anwyl," yn wir! ai digon anwyl i orlenwi clustiau y naill ran â chelwyddau dyfeisiol am y rhan arall?

Ond clyw, ddarllenydd, fel y mae yn troi y bummed bibell yn ei erbyn ei hun. Y mae mor groes i'w rân nes croesi ei rân ei hun, ac yn ei awydd mawr i ddrygu ereill, dywed ormod i fod yn wir—"A dywenydd mawr genyf hysbysu nad oes ond *ychydig* o'm cydgenedl wedi cymmeryd eu rhwydo gan y creaduriaid drygionus hyn." Wel, druan! y mae wedi cael mwynhau y "dywenydd mawr," fel y gwelir yn ol rhifynau y *Bedyddiwr*. am hir amser. "Ychydig, ychydig bach, gwehilion Merthyr, pobl ffol, ddisynwyr," &c., yw ei rigwm o hyd. Ond clyw ef yn y linell nesaf—"Ac o'r cyfryw a dwyllwyd ganddynt, mae *llawer* wedi gweled y twyll." Diolcha pawb iddo am hyn. *Ychydig* wedi ymuno, a *llawer* wedi troi yn ol. Mae uwchlaw ysgolheigiaeth gyffredin i ddweyd, wedi y cymmerer *llawer* allan o *ychydig*, pa faint fydd y gweddill? Nid oes ond rhifyddiaeth Mr. Davies a all ateb hyna. Mae y parchedig hwn yn myned mor bell ag i groesddweyd ei frodyr ei hun. Dywed Mr. Golygydd yn ei "gethern" ragymadroddol i'r llythyrau uchod—"A'r ffaith eu bod [y saint] yn hudo *llawer*." Dyma ddau o hen gyfoedion wedi myned ben-bcn â'u gilydd. Y maent wedi bod yn mhen ereill ddigon hir. Ond clywch y prophwyd hwn yn prophwydo am dano ei hun; canys yn ol y *rule of contradiction* yr aiff efe yn mlaen. "Ond gwir nad aiff y rhyfygwyr yn mlaen nemawr yn mhellach; mae eu hynfydrwydd yn eglur i bawb," ebe efe. Proffwydodd y brophwydoliaeth ryfeddol hon yn mhob capel o'r bron, lle y bu yn cyhoeddi ei enwau ar y saint, a chyhoeddwyd hi yn gynffon i bob stori ysgymunol o'i eiddo o'r bron; ac er gweled ei bod yn cael ei chyflawni ar ei ben ei hun, nid yw am addef mai am dano ei hun y mae; ïe, er fod ei ynfydrwydd yn eglur i bawb.

RHYDYBONT: ARGRAFFWYD GAN JOHN JONES.

PROPHWYD Y JUBILI.

"MAE Y DEYRNAS WEDI DYFOD."

RHIF. 4.] HYDREF, 1846. [CYF. I.

MAE YR ESBONWYR GYDA NI!!!

PWY, mewn gwir, a fuasai yn dysgwyl? Eithr y mae yn ddigon gwir, er hyny. Mae yr holl Esbonwyr a welsom, Taenelliadol a Throchyddol, Esgobyddiaethol ac Ymneillduol, Protestanaidd a Phabaidd—oll, meddwn, gyda ni! "Nid yw Barnes gyda chwi," medd rhywun, "na Lewis, na Phillips, na Jenkins o Hengoed, na Henry, na Scott, yr enwogion hyn." Ydynt; O, ydynt! ydynt!

Barnes, beth meddi di, ynte, am ein pwnc ni, o FEDYDDIO ER MADDEUANT PECHODAU? Myna ein gwrthwynebwyr yn awr, nad er mwyn *derbyn* maddeuant a feddylir wrth ymadrodd Pedr yn Act. ii, 38; beth a ddywedi di? Yr wyt ti yn cael dy werthu o fesur y "ddwy fil a hanner" yn mysg Annibynwyr Deheubarth Cymru. Mae dy air *di* o bwys, i ni allu ei gyflwyno iddynt dros ein hathrawiaeth. Dere di, Barnes anwyl, â'r gwir allan i'th ddyscyblion.

BARNES: "*Er maddeuant pechodau.* Nid yn unig y pechod o groeshoelio y Messiah, ond o *bob* pechod. [Felly dywedwn ninnau hefyd.] Nid oes dim mewn *bedydd ei hun* a all olchi ymaith bechod. [Gwir bob gair. Nid oes dim mewn *bedydd ei hun.* Gwyddoch fod y geiriau Italaidd er mwyn pwysleisiad, yn eiddoch chwi.] Gwneid hyny [sef golchi ymaith bechod] gan drugaredd faddeuol Duw drwy iawn Crist. [Da iawn etto. Gan y drugaredd hòno, a thrwy yr Iawn hwnw, meddwn ninnau hefyd.] Ond y mae bedydd yn arddangosiadol o ewyllysgarwch i dderbyn maddeuant yn y ffordd hòno [Dyma wir etto! Canys nid oes neb yn ewyllysgar i dderbyn maddeuant "y ffordd hòno"—ffordd Duw, yn dod o'r dwfr yn fyr o hòno], ac yn gyhoeddiad difrifol o'n hargyhoeddiad nad oes un ffordd arall o faddeuant. Mae yr

hwn a ddel i'w fedyddio, yn dod gydag argyhoeddiad proffesedig ei fod yn bechadur, nad oes un ffordd o drugaredd ond yn yr efengyl, a chydag ewyllysgarwch proffesedig i gwympo mewn ag ammodau iachawdwriaeth, a'i derbyn hi fel ei chynygir drwy Iesu Grist. [Diolch yn fawr i chwi, barchedig syr! Cyhoeddwch yma fod y sawl a fedyddir yn proffesu hyn oll; felly y cyhoeddwn ninnau. Cyhoeddwch nad oes neb byth yn gwirioneddol gyflawni hyn oll, heb dderbyn maddeuant hefyd: felly ninnau. Dywed creill o Gymru ar y pwnc hwn mai i faddeuant pechodau fel goruchwyliaeth a feddylir yn y testun; chwithau ydych yn cydddweyd â ni, mai derbyn maddeuant pechodau personol, sef "yr holl bechodau" yw yr ystyr. Bedydd o drochiad (cofiwch eich esboniad ar Rhuf. vi, 4) sydd genych yn gydfynedol â maddeuant o'r holl bechodau, gan drugaredd Duw drwy iawn Crist. Dyna fedydd yr efengyl, sef yr efengyl hon a bregethir genym ni, a ni yn unig. Yr ydym ni *yn hyn*, yr un modd ag y mae, wrth gwrs, eich 2500 derbynwyr Cymreig, yn wir Farnesiaid; a chwychwi, ynghyd â hwythau, o'r ochr arall, yn wir Formoniaid, o ran egwyddor.] Fy esboniad ar Mat. iii, 6, yw fod bedydd Ioan "yn ddefod ddifrifol, arwyddocaol o'u glanhad oddiwrth eu pechodau blaenorol, a'u puredigaeth at wasanaeth neillduol Jehofa." [Ie, defod ddifrifol oedd hi. Os arwyddocäai ffaith, a'r ffaith hòno yn lanhad oddiwrth eu pechodau, arwyddocäai faddenant, oddieithr eich bod chwi, Albert Barnes, yn dal allan fod pechodau yn lân heb faddeuant. Yn awr, os arwyddocäai eu bedydd "eu glanhad" maddeuol, pa bryd, atolwg, y derbyniasant y maddeuant? Ai cyn neu ynte ar ol, bedydd? Ni ddywedwch, mi wn, mai cyn bedydd; a phe dywedech mai ar ol bedydd, gofynwn, Pa faint ar ei ol? Canys "eu glanhad" eu *hunain* a arwyddoceid, yr hyn fuasai yn dwyll pur, os na chawsant faddeuant. Gwelwch mai Mormon croyw ydych yma hefyd ar y pwnc eglur hwn.]

Dywedwch eilwaith yn yr un ddalen—"He administered this rite of baptism, or washing, to signify the cleansing from their sins." [Oll o'r un rhediad, yn profi mai eich barn bwyllog yw Mormoniaeth, neu faddeuant yn gydfynedol â, neu trwy, fedydd.]

Matthew Henry, dywed dithau air ar hyn.

HENRY: "Wrth broffesu fel hyn eu ffydd ynddo Ef, derbynient faddeuant o'u pechodau, a chyfranogent o ddoniau a grasau yr

Ysbryd Glân." [Ië, ïe; "bedyddier pob un o honoch er maddeuant:" yr hyn a ddeonglwch chwi a ninnau yn "*derbynient* faddeuant," yw y gair. Oll yn un etto! Pwy a gaiff wadu y pwnc hwn mwyach? Mae o honot ti dros bymtheg cant wedi eu cyhoeddi, eu derbyn, mae yn debyg, a'u parchu fel yr efengyl orcu. Hwy a ddérbyniant dy athrawiaeth *di*, mae yn siwr, genym *ninnau* mwyach. Nid yw o un pwys *gan bwy* y caffont hi; ei chael hi yn bur gyda'i hawdurdod nefol yw y cwbl.]

Yn awr, chwychwi eich deuoedd, Barnes o Philadelphia, a Henry o Gaerlleon, gwrandewch un peth yn awr. Mae un Evan Griffiths, gwr parchus o Abertawe, wedi cael cenad a chefnogaeth gref, gan y Cymry, i gyhoeddi yr athrawiaeth hon dan dy enw di, Matthew Henry; ac un Thomas Rees, gwr parchus arall o Lanelli, wedi cael cenad a chefnogacth gan y Cymry, i gyhoeddi yr athrawiaeth hon dan dy enw di, Albert Barnes; ond ni chawn ni na chenad na chefnogaeth gref gan yr un Cymry, i gyhoeddi yr un athrawiaeth dan enw un Simon Pedr, pregethwr mawr, mwy nâ chwi eich deuoedd, chwi wyddoch, o Jerusalem, yn Palestina. Pe buasai fodd eich cael chwi eich dau i gynnadledd nesaf cymmanfa yr enwad parchus hwn, taflasem y cwlwm dyrus hwn ger eich bronau; sef, paham y cyhoeddir "bedydd er derbyn maddeuant pechodau" yn *wirioneddau melys* dan eich enwau chwi drwy ddau o'u pregethwyr eu hunain, tra mae yr un gwir yn hollol yn *gyfeiliornad chwerw* dan enw Simon Pedr drwy ein pregethwyr ni.

Wele sefyllfa y partion yn awr ar y pwnc pwysig o *faddeuant pechodau drwy gyfrwng bedydd*:—Simon Pedr, Matthew Henry, Albert Barnes, Evan Griffiths, Thomas Rees, y Mormoniaid a'r Campbeliaid oll—*yn erbyn* Annibynwyr, Bedyddwyr, Trefnyddion, Esgobyddiaethwyr oll, oddieithr derbynwyr cefnogawl yr Henry a'r Barnes dan sylw.

Mae yr holl *Fedyddwyr* gyda ni!! Cawn y commissiwn mawr yn ol Marc, yn dechreu gydag—"Ewch i'r holl fyd. a phregethwch yr efengyl i bob creadur;" ac yn ol Matthew—"Ewch a dysgwch yr holl genedloedd, gan eu bedyddio hwynt yn enw y Tad, a'r Mab, a'r Ysbryd Glân," &c. Yn ol Marc—"Y neb a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig." Yr un commissiwn a geir, meddwn, gan y ddau, mewn gwahanol eiriau. "Yr un ydynt," medd y Trochwyr oll hefyd. "Yr un ydynt," meddai y Taenellwyr hefyd

hyd yn ddiweddar. "Yr un ydynt," medd Dr. Edward Williams, ac Evans o Trewen, a Dr. Wardlaw, a Mr. Ewing, a Mr. Munro, a'r holl rai ereill, fel y soniasom, ag a ysgrifenasant ar y commissiwn, hyd yn ddiweddar. Mac yr holl hen daenellwyr gyda ni ar hwnc

Y DONIAU YSBRYDOL.—"Yr un ydyw y ddau gommissiwn," medd Dr. Gale, y Trochwr, a'i frodyr, Mr. Dore, Dr. Gill, Mr. Gibbs, Mr. Stennett, Mr. Robinson, Mr. Ivimy, Mr. Booth, Mr. A. Fuller, Dr. Ryland, a Mr. Jenkins o'r Hengoed, a Mr. Evans o Ruddlan. Ie, "Yr un ydynt," medd yr enwog Dr. Carson.

Eithr pa beth am hyny? medd rhywun. Hyn am hyny, ddarllenydd hynaws, sef ddarfod i Grist osod yr holl bethau hyn yn y commissiwn :—

1. Ewch i'r holl fyd, a dysgwch yr holl genedloedd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur;

2. Gan eu bedyddio hwynt yn enw'r Tad, a'r Mab, a'r Ysbryd Glân; a'r hwn a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig;

3. Yr arwyddion hyn a ganlynant y rhai a gredant; Yn fy enw i y bwriant allan gythreuliaid, ac â thafodau newyddion y llefarant; seirff a godant ymaith; ac os yfant ddim marwol, ni wna iddynt ddim niwed; ar y cleifion y rhoddant eu dwylaw, a hwy a fyddant iach;

4. Gan ddysgu iddynt gadw pob peth a'r a orchymynais i chwi; ac wele yr ydwyf fi gyda chwi bob amser hyd ddiwedd y byd.

A ydyw commissiwn yr "Ewch a phregethweh" i sefyll hyd ddiwedd y byd? A ydyw commissiwn y "Bedyddiwch hwynt," i sefyll hyd ddiwedd y byd? A ydyw commissiwn "Yr hwn a gredo ac a fedyddier," i sefyll hyd ddiwedd y byd? A ydyw commissiwn "Yr wyf fi gyda chwi hyd ddiwedd y byd," i sefyll hyd ddiwedd y byd? Ac onid yw y gyfran arall ag sydd yn nghanol yr un commissiwn i sefyll hyd ddiwedd y byd? Os yw y fraich gyntaf, sef yr "Ewch a phregethwch," a'r fraich olaf, sef "Yr ydwyf fi gyda chwi," i sefyll hyd ddiwedd y byd, onid yw y rhanau sydd yn nghanol y commissiwn i sefyll hyd ddiwedd y byd? Ac onid y rhanau hyny yw "yr arwyddion hyn a ganlynant?" Onid yw hyna yn y commissiwn? Ac onid ydych chwi oll, y gwyr dysgedig a enwyd, wrth ddweyd yn gyntaf, mai yr un commissiwn yw com-

missiwn y ddau efengylwr, ac wrth ddweyd yn ail, mai hyd ddiwedd yr oruchwyliaeth hon, sef hyd y farn, yw yr "hyd ddiwedd y byd" sydd yn yr un commissiwn, onid ydych, mewn gwirionedd, yn *Formoniaid egwyddorol?* Gwir a ddywedweh, fod y commissiwn yn parhau yn ei rym; o ganlyniad, yr ydych yn rhwym mwyach i gyfaddef, yn ol eich deongliad eich hunain, fod yr arwyddion ag y sonir am danynt ynddo yn parhau yn yr un grym. Ond pa beth a wnaethoch â'r arwyddion hyny? Yn mha le y collasoch hwynt? Ie, paham nad ydych yn pregethu canol y commissiwn, yn gystal â'i fraich gyntaf, a'i fraich olaf? Ni thâl rhuso ateb; mae y wlad yn esbonio drostynt eu hunain.

A glywsoch am y newydd, na fu erioed ei well,
Am HENRY fawr Caerlleon, a BARNES Amerig bell—
Eu bod yn Bresbyteriaid, yw'r 'stori hir fu'n gwau;
Ond 'nawr fe gafwyd allan, mai Mormon mawr yw'r ddau.

Mae yntau Evan Griffiths yn hanner Mormon, mi wn,
Sef Griffiths, Abertawe, fu'n Annibynydd erwn:
Ac onide, pa'm cannol drwy'r wlad, dan gymmaint poen,
Greadur oedd fel yma yn Formon dan ei groen.

TYNGHEDFEN Y CORFF DYNOL.

YR ydym yn credu fod yr holl hil ddynol yn agored i ddyoddef cosp oherwydd trosedd ein rhieni cyntaf, h. y., marwolaeth, neu ysgariad corff ac ysbryd yn dragywyddol a diammodol. "O'r pridd y daethost, ac i'r pridd y dychweli." Ond, nid yw ei had, oddieithr y rhai a bechasant, o dan y ddedfryd arall a berthyna i'r trosedd, sef alltudiaeth ei ysbryd yn dragywyddol o bresennoldeb Duw, heb allu byth i'w adferu ei hun yn ol; canys Duw yw y pen cyfammodwr (cyfammod y llios-ogiad) ar y rhan ysbrydol, ac Adda felly ar y rhan ddaearol, yr hwn gyfammod yn unig a droseddwyd yn yr ardd. "Canys yr enaid a becho, hwnw a fydd marw" yn dragywyddol. Nid ydym yn credu fod Duw cyfiawn, yr hwn yw Tad yr ysbrydoedd, yn anfon ysbrydoedd pechadurus i gyssylltiad â'r temlau daearol, nac ychwaith yn alltudio yr ysbrydoedd hyny o'i bresenoldeb, pan ddyoddefant y ddedfryd am drosedd Adda, sef ysgariad corff ac ysbryd, yn eu babandod, neu cyn iddynt bechu yn weithredol. Ond credwn fod yr ysbrydoedd hyny "yn dychwelyd at Dduw, yr hwn a'u rhoes" i'r corff ar y dechreu.

Yr ydym yn credu mai drwy ddyoddefiadau, marwolaeth, adgyfodiad, ac eiriolaeth Iesu Grist yn unig, yr adferir yn hollol a dieithriad bob

un o'r hil ddynol, oddiwrth yr alltudiaeth neu ysgariad corff ac ysbryd oherwydd pechod Adda, ac y caiff pob un yr adferiad neu yr adgyfodiad hwnw, y gwaethaf a fu ar ein daear ni erioed, yn ogystal â'r goreu, a hyny yn hollol ddiammodol. Nid yw adgyfodiad neb yn ymddibynu mewn un modd ar ddim a ddichon efe weithredu yn ddrwg nac yn ddaionus.

Daeth y dyn goreu a fu erioed, yn ogystadl â'r gwaethaf, dan y ddeddfryd hon, yn yr un modd hollol ddiammodol, heb ewyllys na gallu yn y peth; ac, o ganlyniad, daw y naill mor ddiammodol â'r llall, yn hollol waredigol oddiwrthi, fel y dywed Paul yn Rhuf. v, 18—"Felly gan hyny, megys trwy gamwedd un y daeth barn ar bob dyn i gondemniad, felly hefyd trwy gyfiawnder un y daeth y dawn ar bob dyn i gyfiawnhad *bywyd*," yr hyn yw ail-gyssylltu y corff â'r ysbryd. "Megys yn Adda y mae pawb yn meirw [sef ysgariad corff ac ysbryd], felly hefyd yn Nghrist y bywheir [neu yr adferir corff ac ysbryd] pawb." Yn yr ystyr hyn, credwn mewn "iawn cyffredinol" a diammodol, heb un eithriad. Drwy yr iawn hwn yr adgyfodir pob corff a wnaed o briddellau y dyffryn daearol hwn erioed, ac y meddiennir ef gan ei ysbryd ei hun. Mewn prawf o hyn y dywedodd Iesu Grist, yn Ioan xii, 32—"A minnau, os dyrchefir fi oddiar y ddaear, a dynaf bawb ataf fy hun." "Y mae yr awr yn dyfod, yn yr hon y caiff *pawb* a'r sydd yn y beddau glywed ei leferydd ef; a hwy a ddeuant allan." Wedi y waredigaeth gyflawn ddiammodol a chyffredinol hon, oddiwrth bob un o effeithiau a chanlyniadau pechod Adda, drwy iawn Crist, mwynha yr hil ddynol ddedwyddwch perffaith, a thragywyddoldeb diderfyn i'w fwynhau, os nad ydynt yn euog o bechodau gweithredol; canys byddant hwy wedi dyoddef dedfryd am bechod Adda drwy farw, a chael gwaredigaeth neu adferiad yn ol, oherwydd i Iesu Grist ddystrywio yr hwn oedd â nerth marwolaeth ganddo, yspeilio angeu a'r bedd, gan "fyned yn angeu i angeu, ac yn dranc i'r bedd"—esgyn yn goncwerwr ar bob peth, ac agoriadau uffern a marwolaeth wrth ei wregys. Caiff pawb fwynhau presennoldeb ei Dad mewn gogoniant a dyrchafiad di-ben-draw, h. y., *os*—ie, sylwer, os na cheir hwy eu hunain yn droseddwyr personol o ryw gyfraith a roed iddynt.

Yr ydym yn credu fod babanod yn analluog i adnabod gwahaniaeth rhwng da a drwg, i ufyddhau nac i anufyddhau i un gyfraith; o ganlyniad, na roddodd Duw un ddeddf iddynt; a lle nad oes gyfraith, nid oes bechod, "canys anghyfraith yw pechod;" felly y maent hwy yn ddibechod, ac os bydd iddynt farw yn eu babandod, y cânt etifeddu bywyd tragywyddol.

TYSTIOLAETHAU YCHWANEGOL AM EIRWIREDD LLYFR MORMON.

Dywedasom yn ein rhifyn blaenorol fod ychwaneg o dystion er profi Llyfr Mormon nag sydd er profi y Testament Newydd. Ni feddylia neb rhesymol, oherwydd fod profion mwy dros y naill, fod hyny yn lleihau dim ar yr hyn ydyw y llall.

Tystion i'r Testament Newydd.

Chwech o lygad-dystion, wedi ysgrifenu yn eu hoes, er's deunaw can mlynedd yn ol, eu bod hwy a'u brodyr wedi gwneyd gwyrthiau.

Dim cymmaint ag un tyst byw ei fod ef wedi ei iachâu yn nyddiau yr apostolion;—mae y cyfan yn ymddibynu ar dystiolaeth y chwech.

Y mae chwech tyst y Testament Newydd wedi marw, fel na allwn groes-holi eu tystiolaeth.

Dim cymmaint ag un tyst anmhleidiol y tu allan i'r eglwys, o fod gwyrthiau wedi cael eu cyflawni yn nyddiau yr apostolion.

Tystion o eirwiredd Llyfr Mormon.

Tri chan mil o lygad-dystion fod gwyrthiau yn cael eu gwneuthur yn yr oes hon.

Mae miloedd a dystiant yn ein dyddiau ni, eu bod hwy eu hunain wedi derbyn iechyd, heb orphwys dim ar dystiolaeth ail llaw.

Degau o filoedd o dystion am Lyfr Mormon yn awr yn fyw, yn greaduriaid rhesymol, ïe, yn Gymru, rai cannoedd o honynt, fel y gellir eu croes-holi.

Cannoedd o filoedd o dystion geirwir fod Duw yn cyflawni gwyrthiau yn y dyddiau hyn drwy ei weision.

Yn awr, onid yw yn amlwg fod mwy o dystion o wirionedd Llyfr Mormon, nag sydd wedi aros hyd yma i'r Testament Newydd? Er fod digon i brofi y naill yn wir, mae mwy yn bresennol dros y llall. Ac onid yw rheswm yn ein dysgu i farnu yn ol y tystion am y peth? Yna, os credir un o honynt, rhaid credu y ddau. Mae amryw, hyd y nod o'r cyfryw a broffesant fod yn ddysgedigion diduedd yn ein hoes, yn haeru na welodd neb y llafnau aur, &c., heblaw Joseph Smith; ïe, yn Merthyr, yn ddiweddar, darlithiodd rhai o gapel i gapel yn erbyn y llyfr hwn, pryd nad oeddynt wedi ei weled erioed; a phan gynygiwyd eu hunioni ar y pwnc, addefasant nad oeddynt yn dweyd yr ystoriau am wir, ond fel chwedlau y wlad. Mae y tystiolaethau canlynol yn argraffedig yn Llyfr Mormon; ac er hyny, cyhoeddodd dyn yn ddiweddar draethodyn bach dienw, llawn o chwedlau disail, ac yn mhlith yr anwireddau ereill, cyhoeddodd na welodd neb y llafnau, ond Joseph Smith—ïe, haera hyn pan oedd Llyfr Mormon wedi bod yn ei ddwylaw, ac yn ateb yn hollol groes iddo. Rhoddwn dystiol-

aeth y personau canlynol yn ychwanegol, oherwydd eu bod mor anmhleidiol ac anwrthwynebadwy ag sydd bosibl fod; canys dynion geirwir, gonest, ac uchel eu cymmeriadau, yr ystyrid hwynt gan eu cydnabod, hyd y pryd y gwelsant y pethau hyn, ac y tystiant am danynt i'r byd—ïe, amryw o honynt ar y pryd yn ddigon da i lanw lle oedd uchel yn yr eglwysi sectyddol: eithr parodd eu gwaith yn edrych ar, a thystio ynghylch y llafnau aur dan sylw, iddynt gael eu bwrw allan am ddrwg weithredwyr, fel y dywed Crist—"Hwy a'ch bwriant chwi allan o'r synagog." Er hyn ni allodd neb, ac ni all neb ychwaith, wrthbrofi eu tystiolaeth: ni wadodd un o honynt mo honi byth, fel y gwnaeth Pedr ac ereill, hyd y nod dan brofedigaeth; ond seliodd rhai o honynt y gwirionedd o honi â'u gwaed, pan eu merthyrwyd o'i herwydd; cynygiwyd eu bywyd iddynt am ei gwadu, ond ni dderbyniasant hwy ymwared, "fel y gallent gael adgyfodiad gwell."

TYSTIOLAETHWYR I'R LLAFNAU AUR.

"Bydded hysbys i bawb yn mhob llwyth, iaith, pobl, a chenedl, y delo y peth hyn atynt, ddarfod i Joseph Smith, cyfieithydd y llyfr hwn [Mormon] ddangos i ni y llafnau cyfeiriedig, pa rai oeddynt debyg i aur: ni a deimlasom â'n dwylaw gynnifer o'r dalenau a gyfieithodd Mr. Smith, ac a welsom â'n llygaid y cerfiadau oedd arnynt, pa rai a ymddangosent o naddiad hen a chywrain. Mewn geiriau sobrwydd yr ydym yn tystio, fod y Smith cyfeiriedig wedi dangos y llafnau hyny i ni, ein bod wedi eu gweled, eu teimlo, a gwybod mewn gwirionedd eu bod hwy yn ei feddiant. Yr ydym yn rhoddi ein henwau gerbron y cyhoedd, yn dystiolaeth i'r byd o'r hyn a welsom; ac y mae'r Duw mawr yn dyst, mai gwirionedd didwyll yw ein geiriau.

"Christian Whitmer,	Joseph Smith, Hynaf,
"Hiram Page,	John Whitmer,
"Peter Whitmer, Ieu.,	Hyrum Smith,
"Jacob Whitmer,	Samuel H. Smith."

Pwy ddyn rhesymol a ammheua wirionedd Llyfr Mormon yn hwy? Pa lyfr yn y byd a ddaw ag ychwaneg o dystion o'i eirwiredd? Ac oni fyddai y cyfryw dystiolaeth yn oddefol o flaen pob llys, yn mhob gwlad? Ac etto nid dyma'r unig rai sydd o'i blaid; o lawer, rhoddwn ger eich bron am y tro hwn dystiolaeth tri ereill o ddynion cymmeradwy y wlad hono, pa rai nid posibl eu bod wedi eu twyllo, na thwyllo ereill ychwaith.

"Yr ydym ni yn hysbysu, mewn sobrwydd, i bawb cenedloedd, llwythau, tafodieithoedd, a phobloedd, a welant y gwaith hwn, ein bod ni, drwy râs Duw Dad a'n Harglwydd Iesu Grist, wedi gweled y llafnau a gynnwysant y cof-lyfr hwn [Llyfr Mormon], pa un sydd gof-lyfr o bobl Nephi, a'u brodyr y Lamaniaid, ynghyd ag o bobl

Jared, y rhai a ddaethant oddiwrth dwr Babel. Yr ydym ni yn gwybod ddarfod eu cyfieithu trwy ddawn a gallu Duw, canys ei leferydd ef a draethodd hyn i ni; ac felly yr ydym yn gwybod mewn sicrwydd diammheuol fod y pethau hyn yn wir. Yr ydym yn tystio hefyd ddarfod i ni weled y cerfiadau ar y llafnau; canys dangoswyd hwynt i ni trwy allu Duw, ac nid dyn. Yr ydym yn traethu hefyd mewn sobrwydd, ddyfod angel o'r nefoedd, a dangos y llafnau o flaen ein llygaid, nes y gwelsom hwynt ynghyd â'r cerfiadau arnynt; ac yr ydym yn gwybod mai trwy râs Duw Dad a'n Harglwydd Iesu Grist eu gwelsom. Felly y tystiwn y gwirioneddau hyn; ac y maent yn rhyfedd yn ein golwg ni. Etto llef yr Arglwydd a orchymynodd i ni ddwyn tystiolaeth o honynt; am hyny, mewn ufydd-dod i orchymynion Duw, yr ydym yn tystio y pethau hyn, gan wybod, os parhawn yn ffyddlon yn Nghrist, y byddwn lân oddiwrth waed pob dyn, ac y ceir ni yn ddifrycheulyd gerbron gorseddfainc Crist, i gael bod yn dragywyddol gydag ef. A'r gogoniant fo i'r Tad, Mab, a'r Ysbryd Glân, y rhai sydd un Duw. Amen.

"Oliver Cowdery, Martin Harris."
"David Whitmer,

AWDURDODIAD JOSEPH SMITH I FEDYDDIO, PREGETHU, &c., YNGHYD A DECHREUAD YR EGLWYS.

Yn y flwyddyn 1829, wedi i Mr. Smith a Mr. Cowderry ddeall, oddiwrth yr hyn a ddywedodd Crist wrth y Nephiaid, yn ol Llyfr Mormon, am y *dull* cywir o fedydd, teimlent awydd mawr i gael eu bedyddio; a chan na wyddent am neb a feddai yr awdurdod anghenrheidiol i weinyddu yr ordinhad santaidd a phwysig hòno, gweddiasant yn daer ar i'r Arglwydd amlygu iddynt pa fodd yr adferid yr awdurdod anghenrheidiol i weinyddu ordinhadau yr efengyl; ac wele angel yr Arglwydd a safodd ger eu bron! a chan osod ei ddwylaw ar eu penau, efe a'u hordeiniodd, ac a orchymynodd iddynt fedyddio y naill y llall, ac felly y gwnaethant. Dichon yr amgylchiad rhyfedd hwn ymddangos yn anhygoel yn ngolwg rhagfarn yr oes hon. Ond nid dyma'r tro cyntaf i'r Arglwydd wneuthur eithriadau o ddeddfau gosodedig yr efengyl. Os credir yr ysgrythyrau, nid annhebyg i'r dull hwn yr anfonwyd Ioan Fedyddiwr allan i fedyddio; nid aeth efe, nac un arall o weision Duw erioed, i fedyddio, na gwneyd un peth arall yn ei enw ef, heb eu hanfon ganddo, dryw ryw gyfrwng neu gilydd. Dywed Ioan, "Yr *hwn* a'm *hanfonodd* i fedyddio â dwfr, *efe* a ddywedodd wrthyf." Dyma ei dystiolaeth ef; nid yn unig fod *rhyw un* wedi ei anfon, ond prawf hefyd mai rhyw brophwyd gwirioneddol a'i hanfonodd, oherwydd ei fod wedi rhag-ddweyd wrtho,—"Ar yr hwn y gwelych yr Ysbryd yn disgyn, ac yn aros arno, hwnw yw yr

un sydd yn bedyddio â'r Ysbryd Glân." Mae Ioan, ynghyd â chyflawniad y brophwydoliaeth hon am Grist, yn tystio, mai rhyw brophwyd i Dduw a'i hanfonodd ef. A chan nad oedd neb prophwyd i Dduw ar y ddaear y pryd hyny, nac wedi bod, a'r a wyddom, er ys cant a hanner o flynyddau o leiaf, onid rhyw angel oddiwrth Dduw, "a fuasai o'i frodyr y prophwydi," a'i hordeiniodd yntau i fedyddio, tybied? Os felly, beth sydd yn afresymol mewn anfon angel yn yr un modd etto? Y mae yn amlwg, oddiwrth yr hyn a ganlyn, nad oedd gan y Lefiaid awdurdod i fedyddio, na'r offeiriaid ychwaith. Ioan i, 25—"A hwy [yr offeiriaid a'r Lefiaid, dros yr Iuddewon yn gyffredinol] a ofynasant iddo, Paham gan hyny yr wyt ti yn *bedyddio*, onid wyt ti na'r Crist, nac Elias, na'r prophwyd." Y mae yma addefiad fod Elias yn bedyddio yn awdurdodol, ac y gwnai y Crist hyny, ynghyd â'r prophwyd arall hwnw, pwy bynag oedd. Addefent hefyd nad oedd awdurdod ganddynt hwy eu hunain i fedyddio; ac felly ni allant hwy fod wedi anfon Ioan, er ei fod o'u hachau hwynt, yn fab i offeiriad. Wel, pwy a'i hanfonodd, ynte? Adn. 6 a etyb yn foddhaol—"Yr ydoedd gwr wedi ei anfon oddiwrth *Dduw*, a'i enw Ioan." A chan nad oedd gan Dduw was ar y ddaear a feddai hawl i ordeinio Ioan, efe a anfonodd angel yn ddiau i'w ordeinio ef, fel y gwnaeth yn y dyddiau diweddaf hyn i Joseph Smith, ac am ddim a wyddom ni, gall fod yr angel wedi bedyddio Ioan, ïe, a'i ddwylaw ei hun; canys nid tebyg y buasai yn ei anfon i fedyddio, cyn cael ei fedyddio ei hun. Gan Dduw yn unig y mae hawl i eithrio, ac i wneyd fel y myno; ac felly y gwnai o anghenrhaid ar sefydliad pob goruchwyliaeth flaenorol, yn gystal â'r un ddiweddaf hon; ac oni wrthwynebai crefyddwyr yr oesoedd hyny y cyfryw eithriadau, fel y gwrthwynebir y pethau hyn yn awr?

Ond, i fyned â'r hanes yn mlaen, wedi adferyd yr awdurdod ddwyfol drachefn i ddynion yn y dull hwn, yn y flwyddyn 1830, cyhoeddwyd argraffiad mawr o Lyfr Mormon, am y tro cyntaf i'r byd. Ac fel yr oedd rhai yn ei chwilio yn ddiwyd, yr oedd Ysbryd yr Arglwydd yn cyd-dystio â'u hysbryd hwy i'w eirwiredd, a chan ufyddhau iddo, hwy a edifarhasant gerbron Duw, gyda chalon ddrylliog ac ysbryd cystuddiedig; a chladdwyd hwynt mewn dwfr er maddeuant o'u pechodau; ac wedi hyny, arddodwyd dwylaw arnynt yn ol gorchymyn Duw, fel y derbynient ddawn yr Ysbryd Glân. Ar y chweched dydd o Ebrill, 1830, yn nhref Manchester, swydd Ontario, talaeth Caerefrog Newydd, Unol Daleithiau yr Amerig, sefydlwyd Eglwys Iesu Grist, "*Saint y Dyddiau Diweddaf.*" Calwyd rhai drwy ddad-

guddiad ac ysbryd y brophwydoliaeth; ac wedi eu hordeinio, aethant oddi amgylch gan bregethu a dwyn tystiolaeth o'r pethau hyn, megys y rhoddes yr Ysbryd iddynt ymadrodd. Ac er mai gwael bethau y ddaear oeddynt ynddynt eu hunain, nerthwyd hwynt gan yr Ysbryd Glân, nes bod yn offerynau i ddwyn lluoedd i edifarhau a gadael eu ffyrdd drygionus, a chael eu bedyddio mewn dwfr gan gyffesu eu pechodau, a'u llenwi â'r Ysbryd Glân drwy arddodiad dwylaw, a hwy a welsant weledigaethau, ac a brophwydasant; cythreuliaid a fwriwyd allan, a'r cleifion a iachawyd drwy weddi'r ffydd ac arddodiad dwylaw. Felly cynnyddodd pregethiad yr efengyl yn ddirfawr, a'r Arglwydd yn cydweithio megys cynt, drwy *gadarnhau* y *pregethiad* o'r *gair*, drwy yr arwyddion oedd yn *canlyn* y rhai a gredasent y *gair* eisoes. Nid *rhagflaenu* y gair y mai gwyrthiau, ond *canlyn* ar ol hyny. Ac fel hyn y cododd Duw dystion iddo ei hun, i sefydlu ei deyrnas ar gynllun ei Fab, yn y dyddiau diweddaf hyn; ac nid yw efe yn ei adael ei hun yn ddidyst yn awr, ond y mae yn tywallt ei Ysbryd yn helaeth ar y rhai a ufyddhant. Ac, er nad oedd ond chwech yn yr eglwys hon y pryd hyny, aethant oddi amgylch i bregethu fel y gorchymynwyd iddynt, gan dystio y pethau a welsent ac a glywsent, a'r bobloedd yn eu credu, yn ufyddhau i'r efengyl, ac yn derbyn yr Ysbryd Glân, yn mhob man lle yr elent. Aeth rhai o'r rhai a ordeiniwyd i daleithiau Michigan, Ohio, Pensylvania, &c.; ac aeth Joseph Smith i Canada Uchaf, ac a gafodd lwyddiant mawr, hyd nes yr oedd rhifedi y Saint yn dros fil cyn diwedd y flwyddyn hòno. Mewn rhai manau ufyddhaodd y penaethiaid, y doethion, a'r pregethwyr, a chynnulleidfaoedd a droisant yn gyfain, ac a fedyddiwyd. Erbyn hyn cododd erlidigaeth dost i'w herbyn, drwy fod bugeiliaid cenfigenus yn colli eu defaid: dechreuasant bregethu yn eu herbyn, cynllunio a chyhoeddi ystoriau anwireddus am eu cymmeriadau, megys dweyd fod Joseph Smith yn proffesu y gallai wneuthur gwyrthiau, &c. Yr achlysur o hyn oedd, oherwydd ddarfod iddo osod ei ddwylaw ar ben, a gweddio dros gleifion oedd yn mron marw, ac iddynt hwythau gael iechyd yn y man; er na hònai Joseph Smith o hono ei hun un gallu i gyflawni gwyrthiau, mwy nag y gwna neb ereill o'r Saint, ond yn unig ddarfod i'r Duw mawr o'i drugaredd a'i ddaioni, ein gweled yn deilwng i gael y fraint o fod yn *offerynau* yn ei law Ef.

PROFION YCHWANEGOL O LYFR MORMON.

Amlwg yw fod ein Bibl ni, a phob rhai o'r prophwydi, bron. yn ar-

ddangos y deuai llyfr cyffelyb i Lyfr Mormon i'r amlwg, a hyny mor ddiweddar â'n hoes ni; ac os nad hwn ydyw, chwilier am dano nes ei gael, neu gwader y llyfr sydd yn tystio am dano; ond gwell genyf fi gredu y ddau.

Etto, gwrandawer tystiolaeth y Salmydd ar y casgliad hwn, a'r modd y dechreuai, yn Salm lxxxv,—"Trugaredd a gwirionedd a ymgyfarfuant; cyfiawnder a heddwch a ymgusanasant." Yr hyn a achosa hyny yw—"Gwirionedd a dardda o'r ddaear, a chyfiawnder a edrych i lawr o'r nefoedd. Yr Arglwydd hefyd a rydd ddaioni [i Israel]; a'n daear a rydd ei chnwd. Cyfiawnder a â o'i flaen ef, ac a esyd ei draed ef ar y ffordd." Y mae Dafydd wedi rhagweled y troai digter Duw oddiwrth Jacob, y caent eu hadferyd yn ol, ac y byddai gogoniant Duw yn ymddyscleirio arnynt; a dyma'r ffordd y dechrena y gwaith—"*Gwirionedd* a dardda o'r ddaear," &c. Mewn lle arall, dywed Dafydd mai cyfraith Duw a feddylia wrth wirionedd—"Dy gyfraith sydd wirionedd." Y mae yn amlycach etto yn Salm cli—"Agos ydwyt ti, O Arglwydd, a'th holl orchymynion ydynt wirionedd." Cadarnha Crist hyn hefyd—"Santeiddia hwynt drwy dy wirionedd; dy air sydd wirionedd." Cyfraith, gair, a gorchymynion Duw yw *gwirionedd*. Yna dywed Dafydd —"Gwirionedd a dardda o'r ddaear, a chyfiawnder [gwybodaeth a gallu i weinyddu y gyfraith] a edrych i lawr o'r nefoedd," ac a â o flaen wyneb Israel, i osod ei draed ef ar ffordd cyfiawnder.

Meddyliaf yr addefa pob dyn y cyssondeb sydd rhwng y tystion hyn oll, yn profi fod pren Ephraim [Llyfr Mormon] i'w gymmeryd o'r ddaear. Clywwn dystiolaeth Esaia ar hyn hefyd, pen. xlv—"Defnynwch, nefoedd oddi uchod, a thywallted yr wybrenau gyfiawnder; ymagored y *ddaear*, ffrwythed iachawdwriaeth a chyfiawnder, cyd-darddant: myfi yr Arglwydd a'u creais." Gwelir yn pen. xxix, fod y llyfr i ddyfod o'r ddaear, adn. 1—"Gwae," ac ar ymyl y ddalen yn fwy rhesymol hefyd, "Ho, Ariel, Ariel!" Adn. 4—"A thi [Ariel, yr hyn a arwydda goleuni, neu lew Duw] a ostyngir; o'r *ddaear* y lleferi, ac o'r llwch y bydd isel dy leferydd; dy lais fydd hefyd o'r *ddaear* fel llais swynwr, a'th ymadrodd a hustyng o'r llwch." "Ariel, y ddinas y trigodd Dafydd ynddi," a arwydda, y bydd i'r bobl oddiyno feddiannu goleuni Ysbryd Duw, y rhai a ddygir yn isel i'r llwch. "Dy lais a fydd hefyd o'r ddaear," yr hyn beth nid yw bosibl, oddieithr bod eu geiriau wedi eu hysgrifenu a'u cuddio yn y ddaear, a'u dadguddio wedi hyny; yna gallai, trwy fod pobl yn gallu eu darllen a'u deall, fod fel y dywedir—"Dy lais a fydd hefyd o'r ddaear, a'th ymadrodd a hustyng o'r llwch." Erbyn hyn meddyliaf fod genym ddigonedd o brofion fod pren Joseph i

gael ei gymmeryd o'r ddaear, yn y wlad lle y mae Ephraim yn trigo; mai yr Indiaid Americanaidd yw had Ephraim; ac y rhoddai Duw bren Joseph a phren Judah ynghyd.

Yn nesaf, profwn mai dyma y faner a gyfyd efe i'r cenedloedd o bell [fel y dywed Esaia], pan yr anfona Duw weision allan, trwy fod y nefoedd yn defnynu cyfiawnder, sef yn rhoddi hawl a gallu i weinyddu cyfreithiau cyfiawnder. Gwel Esaia, pen. xi, 12—"Ac efe a gyfyd faner i'r cenedloedd o bell [mor bell â'r America], ac a gynnull grwydriaid Israel, ac a gasgl wasgaredigion Judah o bedair congl y ddaear." Dywed rhai esbonwyr i ni fod y brophwydoliaeth hon yn cyfeirio at amser dyfodiad cyntaf Crist, a'r prawf a gynygiant o hyny yw adn. 1—"Yna y daw allan wialen o gyff Jesse, a blaguryn a dyf o'i wraidd ef." Ni raid ond darllen y bennod yn ddiduedd, yna gwelir nad oedd y prophwyd yn cyfeirio at ddyfodiad *cyntaf*, ond at *ail* ddyfodiad Crist, onide beth a ddeallir wrth adn. 4—"Ac efe a dery y ddaear â gwialen ei enau, ac ag anadl ei wefusau y lladd efe yr anwir?" Dywedir mai yn ei ail ddyfodiad y gwna efe hyn, sef "Pan y del ar gymylau y nef, â'i holl angylion sanctaidd, â fflam dân, i roddi dial ar yr holl rai nad adwaenant Dduw, ac nad ufyddhant i efengyl Iesu Grist." Os ei ddyfodiad cyntaf a feddylir, pa fodd y cyssonir adn. 6—"A'r blaidd a drig gyda'r Oen, a'r llewpard a orwedd gyda'r mynn," &c., pan yr ymedy gelyniaeth holl anifeiliaid y goedwig, adar yr awyr, a physg y môr? Nid yw hyny wedi ei gwblhau etto, o lawer. Ond dywedant nad yw hyna i'w ddeall yn llythyrenol; rhaid ei ysbrydoli, i arddangos *dynion* o'r tueddiadau yna. Wel, nid yw hyny ond myned i waeth anhawsder etto; canys nid yw dynion wedi dyfod felly ychwaith. Adn. 9 a ddengys pryd y cyflawnir y brophwydoliaeth hon—"Ni ddrygant ac ni ddyfethant yn holl fynydd fy sanctaiddrwydd; canys y ddaear a fydd lawn o wybodaeth yr Arglwydd, fel y mae y dyfroedd yn toi y môr." Beth a wneir o hyn, tybied, os cyfeiriad at ei ddyfodiad cyntaf yw hon? Rhyfedd mor gyndyn yw rhai dynion am eu ffyrdd gwyrgam, a'u credoau eu hunain; canys gwell ganddynt wyrdroi geiriau Duw nâ chyfnewid eu barn am hen bwnc. Ond amlwg yw fod y prophwyd yn cyfeirio, ie, yn dweyd mewn geiriau eglur, mai yn y dyddian diweddaf y cyflawnid hyn—"Pan y bydd i'r Arglwydd fwrw eilwaith ei law i feddiannu gweddill ei bobl," y pryd hyny "y cyfyd efe faner i'r cenedloedd, ac a gynnull grwydriaid Israel [onid eu gwasgaru a gawsant ar ei ddyfodiad cyntaf?] ac a gasgl [y pryd hyn] wasgaredigion Judah o bedair congl y ddaear." Adn. 13—"Cenfigen Ephraim a ymedy, a gwrthwynebwyr Judah a dorir ymaith." Ond y pryd hyny Judah a dorwyd ymaith gan ei wrthwynebwyr, sef y Rhuf-

einiaid. "Ni chenfigena Ephraim wrth Juda, ac ni chyfynga Juda ar Ephraim," y pryd hyn, "ond hwy a ehedant ar ysgwyddau y Philistiaid tua'r gorllewin." Darllener hefyd pen. xlix, er profi yr adferiad trwyadl hwn, a'r modd ei dechreuir, yn amlycach. Yma dengys y prophwyd ogoniant gwaith y dyddiau diweddaf, a'i lwyddiant anarferol. Adn. 22—"Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Wele, cyfodaf fy llaw at y cenedloedd, a dyrchafaf fy maner at y bobloedd; a dygant dy feibion yn eu mynwes, a dygir dy ferched ar ysgwyddau." Pen. lxvi, 18,—"Canys y mae yr amser yn dyfod i gasglu yr holl genedloedd a'r ieithoedd, a hwy a ddeuant ac a welant fy ngogoniant. A gosodaf yn eu mysg ARWYDD, ac anfonaf y rhai diangol o honynt at y cenedloedd [i ddangos yr arwydd hwn], i Tarsis, Affrica, a Lybia, y rhai a dynant mewn bwa, i Italia, a Groeg, ac i'r ynysoedd pell, y rhai ni chlywsant son am danaf, ac ni welsant fy ngogoniant; a mynegant fy ngogoniant yn mysg y cenedloedd. A hwy a ddygant eich holl frodyr o blith yr holl genedloedd, yn offrwm i'r Arglwydd, i'm mynydd santaidd Jerusalem, medd yr Arglwydd. Canys megys y saif ger fy mron y nefoedd newydd, a'r ddaear newydd, y rhai a wnaf fi, medd yr Arglwydd, felly y saif eich had chwi, a'ch enw chwi."

Mae y gosodiad dan sylw, sef y cyfyd Duw faner i'r bobloedd pan y dechreua yr adferiad rhyfeddol hwn, tuhwnt i bob dadl bellach. Mae yn amlwg hefyd, mai yr arwydd a ddyry efe yw pan gysylltir pren Judah â phren Ephraim, sef y Bibl a Llyfr Mormon, ac y "deuent yn un yn ei law." A pha fodd y bydd hyn er arwydd i'r bobloedd, oddieithr iddynt eu gweled, a deall beth ydynt? neu fel y dywed Paul, "Pa fodd y credant yn yr hwn ni chlywsant am dano? pa fodd y clywant heb bregethwr? a pha fodd y pregethant onis danfonir hwynt?" Gofynaf finnau, pwy a'u denfyn ond Duw? A pha fodd y denfyn efe hwynt heb ddadguddio hyny iddynt, ni allaf fi ddychymmygu; ac y mae yn anmhosibl i un dyn ateb ychwaith, canys nid yw hyny bosibl. Yna gwelir pwy nad ydynt yn weision Duw, yn ol eu haddefiad eu hunain; canys "eu geneuau eu hunain sydd yn eu bwrw yn euog, a'u gwefusau sydd yn tystiolaethu i'w herbyn;" ac felly gadawn y gwadwyr dadguddiad i bledio eu hanfoniad yn ngwyneb anmhosiblrwydd. Ond dengys yr ysgrythyr y danfonai Duw weision i ddangos yr arwydd hwn, i'r Cenedloedd yn gyntaf, ac yna i'r Iuddewon, gan "fynegu ei ogoniant yn eu mysg," ac wedi dyfod cyflawnder y Cenedloedd i mewn, "yna y bydd holl Israel yn gadwedig," fel y dywed Paul.

Prawf Jeremia hyn yn eglurach etto yn mhen. xvi, 14—"Gan hyny, Wele y dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, pryd na ddywedir, Byw

yw'r Arglwydd, yr hwn a ddug feibion Israel i fyny o wlad yr Aifft; eithr, Byw yw'r Arglwydd, yr hwn a ddug i fyny feibion Israel o dir y gogledd, ac o'r holl diroedd lle y gyrasai efe hwynt; a mi a'u dygaf hwynt drachefn i'w gwlad a roddais i'w tadau. Wele fi yn anfon am bysgodwyr lawer, medd yr Arglwydd, a hwy a'u pysgotant hwynt; ac wedi hyny mi a anfonaf am helwyr lawer, a hwy a'u helant hwynt oddiar bob mynydd, ac oddiar bob bryn, ac o ogofeydd y creigiau." Un tyst etto er profi yr anfonai Duw weision i gario y faner i'r holl bobloedd, fel na adawer neb mewn ammheuaeth, a hwnw yw Esaia xviii, 3— "Holl drigolion y byd, a phreswylwyr y ddaear, gwelwch pan gyfodo efe faner ar y mynyddoedd, a chlywch pan udgano ag udgorn." Baner yw llumàn byddin, llong, neu genedl, wrth yr hon y gwybyddir o bell pwy ydyw. Y mae yn anghenrheidiol fod swyddogion yn mhob llywodraeth, wedi eu hawdurdodi i weinyddu yn eu gwahanol swyddi dan y gyfryw faner. Gelwir y swyddogion a gludant y faner dan amrywiol enwau; weithiau *cornets*, dro arall *ensigns*, a *standard bearers*. Pan y dywed Esaia y "cyfyd Duw faner i'r cenedloedd, ac y gesyd efe arwydd i'r bobloedd," amlwg yw y cyfeiria at ei waith yn myned i wneuthur rhyw *beth* yn amgen nag oedd mewn bod o'r blaen, ac y byddai yn argraffedig ar y *peth* hwnw ryw arwydd-eiriau, trwy weled a deall pa rai y gwybyddai pobloedd fod y rhai a fyddent yn dwyn ac yn amddiffyn y faner hon yn swyddogion yn nheyrnas Dduw. Byddai y faner hon yn arwydd i'r bobloedd fod y milwyr hyny a'i dygai wedi eu danfon gan Dduw, i fynegu ei ogoniant yn eu plith, i bysgota ac i hela meibion Israel o'r mynyddoedd, y bryniau, ac ogofeydd y creigiau, a'u casglu yn ol i'w gwlad. Trwy y pysgotwyr a'r helwyr hyn y casgla efe grwydriaid Israel [sef y deg llwyth], ac y cynnull wasgaredigion Juda o bedair congl y ddaear.

Gallem ddyfod ag ychwaneg o dystiolaethau cyffelyb i'r rhai blaenorol, ond yr ydym wedi dyfod a digon eisoes er profi y gosodiadau canlynol yn anwrthwynebadwy:—

1. Profasom y cynnwysai "pren Ephraim" bethau mawrion cyfraith Duw i Ephraim.

2. Mai yn yr America y mae had Ephraim. Profasom hefyd o'r ysgrythyr, nid yn unig fod y "llyfr cyssegredig" hwnw wedi ei guddio yn y ddaear, ond yr amlygid ef etto drwy allu Duw yn yr America, pan y gwnelai Duw "eu had hwy yn adnabyddus yn mysg y cenedloedd." A phwy o holl haneswyr y byd a allai ddweyd fod yr Indiaid Americanaidd yn had Ephraim, oddieithr i Dduw ei ddadguddio?

3. Mai gwaith a wnelid mor ddiweddar â'n hoes ni a fyddai hyn,

"canys yn y dyddiau diweddaf y deallwch hyn." Hefyd, mai dechreuad adferiad llwythau Israel i'w gwlad fyddai y peth.

4. Mai drwy uno y ddau bren neu lyfr hyn â'u gilydd, y cyfodai Duw faner i'r cenedloedd, ac mai dyma yr arwydd a ddyry efe i'r bobloedd o fod gwaith mawr ac ardderchog y dyddiau diweddaf ar ddechreu.

5. Mai dynion a ddefnyddia Duw i gario y faner hon, trwy bregethu cynnwysiad y llyfrau, a bod dynion yn eu credu ac yn ufyddhau iddynt.

Gofynaf, Pa ddyn diragfarn a ddichon gredu, yn ngwyneb y fath liaws o dystion geirwir, ac o brofion anwadadwy, nad Llyfr Mormon yw y "pren Ephraim," a'r "llyfr cysegredig hwn?"—nad dyma'r "faner," a'r "arwydd" y cyfeiriwyd atynt? A phwy ddyn ag sydd yn credu y prophwydi, ac a oddef reswm, ac a addefa ffeithiau yn brofion digonol, a all wadu nad *Saint y Dyddiau Diweddaf*, pa rai sydd wedi eu danfon trwy oruchwyliaeth oddiwrth Dduw, ac yn cludo y faner hon i'r holl bobloedd, trwy bob gofid, gwawd, ac erlidigaeth, ydyw y "pysgodwyr a'r helwyr" hyn, pa rai a "fynegant ei ogoniant ef yn mhlith y cenedloedd," a pha rai a fyddant yn offerynau yn llaw Duw i gasglu gwasgaredigion Judah, ac i gynnull crwydriaid Israel o bedair congl y ddaear?

Y neb a ammheuo y ffeithiau rhyfeddol hyn yn hwy, ammheuai pe codai un oddiwrth y meirw i'w traethu iddo! Ac y mae yn debyg mai at y gwaith hwn y cyfeiria y prophwyd pan y dywed—"Wele fi yn gwneuthur gweithred yn mhlith y bobl hyn, medd yr Arglwydd; ac er traethu o ddynion y peth iddynt, er hyny ni chredant." Yn cyfeirio at y peth hyn y dywed Esaia—"Wele fi yn myned rhagof i wneuthur yn rhyfedd yn mhlith y bobl hyn, sef gwyrthiau, a rhyfeddod; canys dyfethir doethineb eu doethion hwy, a deall eu rhai deallgar hwynt a ymguddia." Am hyny, ddarllenydd anwyl, gwylia rhag ymollwng gyda'r ffrwd i'w wrthwynebu cyn gwybod beth yr ydwyt yn ei wneuthur. Ond pa ddefnydd yw Llyfr Mormon pe bai yn wir? medd y gwrthwynebwr. Atebaf, mai tasg fawr yw traethu ei holl ddefnyddioldeb; ond nodaf rai o'i rinweddau:—

1. Cynnwysa wybodaeth hanesyddol am ran fawr o'r byd, pa un oedd yn guddiedig o'r blaen i'r rhan arall o hono.

2. Dadguddia darddiad yr Indiaid Americanaidd, yr hyn oedd yn anhysbys i'r byd er's oesoedd.

3. Cynnwysa brophwydoliaethau pwysfawr, pa rai a gyflawnir yn yr oes hon, ac o ganlyniad ydynt yn dwyn perthynas â phawb sy'n trigo ar y ddaear.

4. Cyflwyna lawer o oleuni ac eglurder ar yr athrawiaethau hyny ag

y mae cymmaint o ymrafaelio mewn barnau am danynt yn mhlith crefyddwyr.

5. Dyry ergyd marwol i anffyddiaeth, drwy ei fod mewn llawer ffordd yn dyst anwrthwynebadwy o ddwyfoldeb yr ysgrythyrau santaidd, fel y tystia yr ysgrythyrau am ei eirwiredd yntau. Ac am dystiolaethau tystion byw o'i eirwiredd, cyfeiriaf y darllenydd at dystiolaeth yr un-ar-ddeg a gyhoeddwyd eisoes, pa rai a dystiant iddo gael ei gyfieithu trwy allu Duw: cyfeiriwn hefyd at y miloedd a ufyddhasant i'r athrawiaeth a gynnwysa, pa rai a dderbyniasant wybodaeth oddiwrth y digelwyddog Dduw. Bydded mawrion weithredoedd Duw yn ein plith yn dystion o'i eirwiredd; ac os na foddlonir ar hyny, ceir digonedd o brofion ynddo ei hun; neu ynte, os na foddlonir di wedi hyny, ddarllenydd hynaws, "dyred a gwel" ai gwir yw, ufyddha i'r athrawiaeth a gynnwysa, ac felly cei di fel ereill derfynu y ddadl am byth, er dy les a'th orfoledd diderfyn, drwy dderbyn cyflawniad o'i addewidion gwerthfawr.

EPISTOL DEMETRIUS, Y GOF ARIAN,

At bawb a'i gyd-grefftwyr, yn dangos y ffordd oreu i amddiffyn eu crefft, ac i roddi taw ar "Saint y Dyddiau Diweddaf."

Foneddigion,—Mae yn hysbys i bawb o honoch bron, erbyn hyn, fod y dynionach hyny a droant y byd o'r tu arall i fyny, sef *Saint y Dyddiau Diweddaf*, wedi dyfod i'n plith ninnau, a'n bod yn dysgu pethau nad ydynt addas i ni'r *Sectariaid* eu derbyn. Y maent wedi dyfod nid yn unig i Ferthyr a'i chylchoedd. ond oddiyno hyd gyffiniau Cymru; ac, fel y mae yn ddrwg genyf ddweyd, nid oes un sir na nemawr blwyf trwy'r de a'r gogledd, heb fod rhai o honynt yn pregethu yno, a'r bobl yn rhedeg i'w gwrando wrth y cannoedd a'r miloedd, nes nad oes nemawr son am ddim drwy'r wlad, ond am y Seintiau a chlwy'r pytatws. Onid yw yn llawn bryd i ni oll ymuno, gyd-grefftwyr anwyl, i alw pwyllgor i drefnu rhyw fesurau er rhoi taw arnynt? Os gadawn iddynt fyned yn mlaen fel hyn, gwarthruddant ein duwies fawr, yr hon sydd yn eistedd ar ei march coch, a'i chwpan aur yn ei llaw; ffieiddir ei hardderchogrwydd. gedy ei haddolwyr ei themlau i'r wadd a'r ystlumod, ânt ar ol y bobl hyn, ac och! bydd gobaith ein helw yn pallu. Yn awr, frodyr anwyl, gan fod y fath gyfrwng andwyol wrth ein drysau, deffrowch, ac ymarfogwch i'r frwydr. Dywedaf i chwi rai o gastiau yr hen Seintiau hyn, fel y gweloch eu twyll, ac yr ymfyddinoch i'w herbyn. Cynllwynant yn eu cyfrwysdra, i ddenu, nid yn unig ein gwrandawwyr, ond ein haelodau ffyddlonaf, ac amryw o'n pregethwyr doniol, ar gyfeiliorn oddiwrth yr hen ffordd esmwyth, boblogaidd. a chysurus, ag y rhodiodd ein tadau duwiol arni er's oesoedd maith.

Yn y lle cyntaf y maent, yn eu hanwybodaeth fawr, mor ffol â dysgu y bobl i gredu yr ysgrythyrau fel y maent yn ysgrifenedig, i gredu deongliad y prophwydi ar eu prophwydoliaethau, ac esboniad y dammegwr ar ei ddammeg, &c. Felly y maent yn rhoddi sarhad mawr ar ysbrydolrwydd ein duwinyddion a'n rabbiniaid dysgedig ni; a gwaeth nâ hyny, y maent yn dirmygu y teitl gogoneddus hwnw ag sydd mor nodedig ar dalcen ein duwies fawr, sef "*Dirgelwch.*" Dysgant y werin, wedi rhwygo y llen o ddirgelwch oddiar eu llygaid, fod eisieu gwrando ar eu rheswm wrth ddarllen yr ysgrythyrau. Daliant at y gorchymyn hwnw sy'n dweyd—"Na alwer chwi yn Rabbi, canys un yw eich meistr, a chwithau oll brodyr ydych." Dywedant fod yr holl enwau gogoneddus, a'r teitlau lliosog, pa rai ydynt sylfaen ein hanrhydedd a'n helw, yn gableddau, a bod ein duwies "yn llawn o enwau cabledd." Dywedant fel Paul gynt, sef "Nad llawer o rai doethion yn ol y cnawd, nad llawer o rai galluog, nad llawer o rai boneddigaidd a alwyd; eithr fod Duw wedi ethol ffol bethau y byd, fel y gwaradwyddai y doethion; a phethau distadl y byd, a phethau dirmygus, fel y diddymai y pethau sydd; fel na orfoleddai un cnawd ger ei fron ef." Ni ŵyr y Saint yna ddim gwell nâ chredu yr ysgrythyrau hyn yn llythyrenol, gan wrthod ein bugeiliaid ni, a haeru nad praidd gwirioneddol yw ein defaid ni, a'u denu ar gyfeiliorn o'n corlanau ni. Pwy a glywodd son am dwyll mor amlwg â hyn er dyddiau yr apostolion? Pe gadawem lonydd iddynt, buan iawn y darfyddai ein hanrhydedd a'n parch, ein bywioliaethau cysurus, a'n holl elw hefyd; ïe, byddai ei fawrhydi yr archesgob yn gydradd â'i fawrhydi y labrwr! Onid hyna oedd ymgais yr hen apostolion er's llawer dydd, pan ymladdodd fy nhad a'i gyd-gretftwyr mor wrol i'w herbyn yn Ephesus? Dywed y dwliaid hyn fel y rhai hyny, nad oes ond "un Arglwydd, un ffydd, un bedydd." ac un Ysbryd yn eu tywys hwynt oll i undeb ffydd. Wrth ddeall y geiriau hyn yn llythyrenol, profant nad oes ond un wir gyfundrefn berffaith, neu eglwys i Dduw, oll yn cydsynied, yn dal at y ffurf hòno o athrawiaeth ag y daliai yr apostolion ati gynt, ac y rhaid eu bod oll yn uno dan yr enw o "SAINT." Yma hefyd ânt dan seiliau ein cyfundraethau lliosog, gan beryglu ein crefft. A pha ddyn o honoch a'r nas gŵyr fod yn mhlith y teitlau a'r enwau parchus a berthynant i'n duwies ni, Pabyddiaeth, Episcopaliaeth, Calfinistiaeth, Methodistiaeth, Wesleyaeth, Waldensiaeth, Bedyddiaeth, Puseyaeth, a chanoedd o bleidiau ereill, pa rai ni feiddiodd neb arall ddweyd un gair yn ddirmygus am danynt? Addefir fod gan yr holl rai hyn eu gwahanol arglwyddi, ffyddiau, bedyddiadau, a gwahanol ysbrydoedd, a'r oll yn cydweithio er gwella ein crefft ni, ac i addurno temlau gwychion ein duwies fawr, yr hon y mae y byd o'r bron yn ei haddoli. Ond nid dyna holl gyfeiliornadau y Seintiau hyn ychwaith. Ant yn mlaen waeth-waeth yn eu twyll, gan ddysgu y bobl i gredu bod eisieu yr un ordinhadau yn yr eglwys yn awr ag oedd gynt, a'u perswadio i weddio am yr Ysbryd Glân hwnw a gyfranai y doniau ysbrydol, a bendithion tymmorol, gan eu hannog i ymdrechu am y "ffydd hòno a roddwyd unwaith i'r saint," ac mai braint pob un a ufyddha i'r un drefn yw cael gwybodaeth o'r gwirionedd, a sicrwydd o'i gymmeradwyaeth gyda Duw, fel yr addawodd Crist iddynt. Addawant y dyry Duw iddynt

Ysbryd y brophwydoliaeth, dadguddiadau, gweledigaethau, a doniau iachâu, &c., fel yr ewyllysia ef ei hun, er lles ac adeiladaeth eu heglwys, ac i'w perffeithio hwynt i gyflawni eu dyledswyddau, &c. Gallasem fyned heibio i bob dwlni arall o'r eiddynt, oni bai y diweddaf hwn; ond y mae hwn yn fwy peryglus i'n crefft nâ'r cyfan, ïe, yn hollol annyoddefol; canys os unwaith y daw y bobloedd i ufyddhau i'w trefn hwy, a derbyn y bendithion, gwaith ofer yw ceisio eu denu yn ol atom ni, a thrwy y pethau yna dangosir yn amlwg y gwahaniaeth mawr sydd rhwng holl gangenau ein crefft ni â'r egwyddorion cyntefig a ddysgwyd i'r saint. Y mae y gorchudd yn cael ei rwygo gan y bobl hyn, nes dynoethi ein holl ddirgelion. Rhyfedd na welai y werin gymmaint yr ydym ni yn rhagori arnynt hwy mewn cariad brawdol! Mae ein duwies ni, a'i holl addolwyr, yn caniatâu rhyddid i bawb fyned ei ffordd ei hun, a gallwn ni gyfarch *hail, fellows well met*, wrth ein holl wahanol ffurfiau, ïe, awn law yn llaw â phawb a foddlonant ar rith duwioldeb, neu ryw ffurf o honi, os gwadant ei grym hi, sef y doniau ysbrydol, a gallu Duw. Gwyddoch chwi yn dda, frodyr, mai dyna oedd y gelynion penaf, a'r gwenwyn gwaethaf a roed i'n duwies ni erioed. Dylai esiamplau ein tadau dewrion yn y cynoesoedd ein cyffroi ninnau i'w hefelychu mewn gwroldeb yn erbyn y gelyn cyffredinol hwn. Cofus genym eu bod hwy wedi taflu y Daniel hwnw i ffau y llewod, am gredu mewn gweledigaethau a gweinidogaeth angylion. Lladdodd ein cadfridog Herod gannoedd o blant bychain, oherwydd i Dduw hysbysu y deuai brenin i'r ſuddewon yno. Oni labyddiasant hwy Stephan hefyd cyn gynted ag y traethodd y fath gabledd â dweyd ei fod yn gweled y nefoedd yn agored, a'r Iesu yn eistedd yno? Carcharwyd a merthyrwyd Paul (hen elyn fy Nhad), ynghyd â'i holl frodyr, am iddynt dystio ddarfod iddynt gael gweledigaethau, a'r doniau. Mewn gair, gyd-grefftwyr, gwelwch na oddefai ein tadau, yn un ocs o'r byd, i neb gael rhyw ddoniau ysbrydol a dadguddiadau oddiwrth Dduw. A phwy o honoch na wel y rhwygai hyn y gorchudd oddiar ein holl ddirgelion, ac y dangosai ein twyll a'n *schemes*, ïe, dadseiliai yn llwyr mewn amser ein holl babel-ffurfiau, a llenwai y byd, nid â sectiau ac opiniynau, ond â goleuni a *gwybodaeth* o'r GWIRIONEDD. Och ni, frodyr, ystyriwch! Gallwn hysbysu i chwi lawer ychwaneg o ynfydrwydd y Saint hyn, a'u cyfeiliornadau erchyll, ond hyderaf eich bod chwi oll yn gweled bellach mor beryglus ydynt i'r holl gyfundraethau, ac, o ganlyniad, i'n crefft ni. Gwyddoch hefyd y gost, y drafferth, a'r boen fawr a gafodd ein tadau duwiol a dysgedig ni, wedi iddynt ferthyru yr hen dwyllwyr hyny, sef Paul, Pedr, a'u canlynwyr, a'r fath ymroad fu drwy'r holl deulu Demetriusol, a'u holl gyfeillion, i wella a chyfnewid, i foldio ac addurno y grefydd Gristionogol, nes y gwnaethant hi o'r diwedd i daro chwaeth y byd, fel y mae y byd yn ei sefyllfa bresennol yn ei charu yn fawr. Mae y breninoedd a'r breninesau yn ymogoneddu ynddi; y boneddigion a'r offeiriaid yn brasâu ac yn ymgyfoethogi arni; meibion a merched ein heglwysi wedi eu haddurno ag aur ac arian, yn ymwisgo mewn llian main, porphor, ac ysgarlad; ac onid yw eu gwisgoedd sidanaidd, satinaidd, a drudfawr, yn glod i'n crefydd, yn addurn i'n temlau, heblaw eu bod yn dwyn elw mawr i'n crefft? Y mae ein haddolwyr hefyd

o fawrion y byd, yn dyfod yn eu cerbydau, ac yn rhodio ar *dapestry*, ac yn marsiandio mewn aur, arian, a pherlau, ïe, wedi ymgyfoethogi, nid mewn anifeiliaid yn unig, ond ar gost cyrff ac eneidiau y tylodion sy'n trengu o eisieu gerbron eu llygaid, nes y mae yr holl fyd wedi yfed o'r cwpan aur sydd yn llaw ein duwies fawr ni. Ac yn awr, gydgrefftwyr, a safwch chwi yn ddigyffro pan y mae yr hen Seintiau hyn yn ein hanmharchu, ac yn dweyd yn erbyn yr holl fawredd a'r gwychder hyn? A gânt hwy lonydd i ddiddymu yr holl ogoniant hwn, wedi yr holl drafferth a'r gost i ddod â chrefydd i'r perffeithrwydd presennol? A gaiff dynionach diddysg fel hyn fyned oddiamgylch y wlad i ddweyd nad y grefydd Gristionogol yw hyn oll, gan ddweyd, pe byddai ein crefydd yn wirioneddol y byddai yn gâs gan y byd hi, ac y byddem ninnau yn gâs gan bawb er ei mwyn hi, fel eu caseir hwy gan bawb oherwydd eu crefydd? Dywedant fod y geiriau a ddywedodd Crist—"Gwyn eich byd chwi pan ddywedo pawb yn ddrwg am danoch, ac y'ch erlidiant er mwyn fy efengyl i, canys felly y gwnaent hwy i'r prophwydi o'ch blaen chwi; ond gwae chwi pan ddywedo y byd yn dda am danoch"—dywedant fod hyn mewn grym yn awr. Pwy na wyr fod cyfnewidiad hollol wedi cymmeryd lle yn hyny? Wele, foneddigion, gwelwch pe buasai sefydlwyr y grefydd Gristionogol mor ddoeth â gwneyd fel y gwnaethom ni, sef esmwytho a chyfnewid ychydig yn raddol er mwyn addurno y grefydd, y fath les mawr a fuasai, y fath ddyoddefiadau truenus a arbedasent, a'r fath lwyddiant rhyfeddol a gawsent; canys, pe gwnaethent hwy felly, ni buasai y byd yn casâu y grefydd, ond buasai pawb yn cyduno i anfon yr efengyl drwy'r byd i gyd. Ond yn awr, wedi i'r holl fyd bron ddod i rodio law yn llaw â'r efengyl am oesoedd, mewn undeb a chariad brawdol, wele y dynion cyffrous hyn yn dyfod i'n haflonyddu, gan geisio adferyd yn ol etto yr hen grefydd apostolaidd, yr hon yr oedd y byd yn mhob oes yn ei chasâu mor fawr, a gobeithlaf mai ei chasâu a wnant etto! Ac nid ydwyf heb obaith, os bydd i ni, foneddigion, fod oll yn ffyddlon i'n gilydd a'n crefft, nad eu casâu hwynt a'u crefydd a wna y byd yn *awr* hefyd; ac er cefnogaeth i chwi, a chanmoliaeth i'r dewrion o honoch a ymladdasant i'w herbyn, y dywedaf ein bod wedi llwyddo eisoes, i gael llawer o'n hen ddeiliaid i'w casâu hwynt a'u crefydd; ond er hyny, y maent hwy yn llwyddo nes yr ydym ni oll mewn perygl mawr! Dyma yr achos i mi, Syrs, ysgrifenu yr Epistol hwn atoch, er cyffroi eich meddyliau puraidd, i ddyfeisio rhyw *scheme* i roddi taw arnynt, canys y mae yn rhaid i mi addef bellach na wn beth i'w wneyd iddynt; y mae pob dyfais o'm heiddo i wedi methu llwyddo; yn mlaen yr ânt trwy bob rhwystrau; ac, os addefaf y gwir i chwi, y mae ein crefft wedi teimlo yn arw iawn oddiwrthynt mewn manau. Nid yw yr holl fesurau a drefnasom hyd yn hyn, er i ni eu dwyn allan yn wrol hefyd, ddim mwy effeithiol nag oedd y rhaffau hyny i ddala Samson. Y mae yr eglwys fach ieuanc a disylw hon wedi cael ei herlid o'i mebyd, gyda phob math o gelwyddau, athrod, cam-gyhuddiadau, ac ystoriau o bob math a natur a allai ein cyd-grefftwyr Americanaidd ddyfeisio, ond nid oedd dim yn tycio; yn mlaen y dringai yn raddol drwy'r cwbl oll. Erlidiasant hwynt o'r naill dalaeth i'r llall, gan losgi eu tai uwch eu penau, eu ffiangellu, a'u hyspeilio o'u meddiannau, eu

tiroedd, a'u banifeiliaid, ïe, o bob peth a feddent. Rhwymasant rai o honynt wrth ystanciau, gan addaw pob gwobr a pharch iddynt os gwadent y grefydd gyfeiliornus hon; ond dyrchafent hwy eu dwylaw tua'r nef, wrth farw dan eu dwylaw, a thystient fod eu crefydd yn wirionedd; oes, y mae ugeiniau o honynt wedi selio y gwirionedd o honi â'u gwaed, yn wyr, gwragedd, a phlant! Y mae rhuad ein magnelau a'n drulliau mwyaf arswydlawn wedi methu â'u dychrynu. Nid yw awch ein cleddyfau yn gallu eu gwahanu oddiwrthi. Gwell ganddynt ddyoddef carcharau, a phob dirmyg, a phoenau, nâ'i gadael! Po mwyaf a wrthwyneboch arnynt, gwaeth-waeth y maent yn llwyddo o hyd! Oni losgwyd dros ddau cant o'u tai gan ein cyd-grefftwyr y llynedd yn yr America, er wedi eu halltudio hwynt bedair gwaith o'r blaen? Meddyliasom y rhoisem ddiwedd arnynt pan laddasom eu blaenoriaid twyllodrus yn y carchar, ond siomwyd ni yn hyny hefyd, drwy i'r llofruddiaeth o honynt achosi mwy o lwyddiant i'r twyll na dim a wnaethem o'r blaen. Y mae ein brodyr Americanaidd, ar ol methu eu chwalu hwynt mewn un modd, wedi eu halltudio hwynt wrth y miloedd, yr hen a'r ieuainc, gwrrywod a benywod, boneddig a gwreng yn ddiwahan, ar gost yr oll a feddent, i'r tuhwnt i'r mynyddoedd creiglyd; ond gwell ganddynt hyny nâ gadael eu twyll, a gwaith ofer i ni geisio ennill neb yn ol oddiwrth y twyll. Cynlluniwch, frodyr anwyl, ryw ddyfais a'u rhwystra i hudo ychwaneg o'n haddolwyr. Dywedasom o'r dechreu ei bod mor wael, ac mor fechan, fel nad oedd yn deilwng o'n sylw; ac etto nid allem ei mygu. Cyhoeddwyd hi yn dwyll mor fawr, mor ofnadwy a pheryglus, drachefn; er hyny rhedai y bobloedd ar ei hol yn lluoedd. Gwnaeth awduron Lloegr eu goreu, drwy gyhoeddi pob peth a glywid yn ei herbyn, heblaw dyfeisio aml stori gywrain eu hunain, ond er y cwbl llwydda y bobl yno wrth y miloedd bob blwyddyn; ac yr ydym yn ofni yn fawr mai felly y llwyddant yn Nghymru, os na allwch lunio rhyw ddyfais newydd, a gwell na dim sydd genym nyd yn hyn. Gwaith ofer i ni gyhoeddi y celwyddau a'r hen ystoriau hyny am y Joseph Smith hwnw, canys y maent wedi achosi i'r bobl chwilio mwy i'w hanes; ac y mae y Saint hyn wedi cyhoeddi yr ochr arall yn Gymraeg am dani. Onid ydyw y *Bedyddiwr*, y *Seren Gomer*, yr *Amserau*, y *Diwygiwr*, y *Dysgedydd*, a'r *Drysorfa* o Gaerfyrddin, ïe, pob cyhoeddiad trwy Gymru o'r bron, wedi bod â'u holl egni yn cyhoeddi pob ystoriau am danynt, etto ni foddlonir y bobl heb eu gwrando; ac y mae rhai o honynt hwythau druain, yn eu sel fawr dros ein crefft ni, wedi dweyd gormod o ddrwg am danynt, nes y mae y werin ddiduedd yn dod i ddeall ein twyll cyn gynted ag y clywant rai o honynt yn pregethu.

Ffolineb i ni ddysgwyl eu gorchfygu yohwaith drwy bregethu o'r pwlpudau i'w herbyn, canys y mae y rhai penboethaf o honom wedi rhoddi treial teg ar hyny yn mhob man lle y mae y twyllwyr wedi bod. Yr ydym yn dilyn eu sodlau i bob cymmydogaeth newydd, ac yn peryglu y bobl rhagddynt, a dweyd y twyllant hwynt o'u meddiannau, gan gofio dweyd y storiau hyny am y *cerdded ar y dwfr yn yr America, codi y meirw, symud mynyddoedd*, a'r cyffelyb; ond nid yw y cyfan yn tycio dim, canys eu credu y mae y bobl yn mhob man o'r bron y pregethant.

Onid yw afiwyddiant ein brawd clodwiw o Ddowlais, er ei lafur caled a'i ddiwydrwydd am flynyddau, yn areithio drwy y deheu yn eu herbyn, ynghyd â llawer o'i frodyr ffyddlon, yn rhoddi pob enwau drwg a allent ddyfeisio arnynt, megys "Sataniaid," "dynion cythreulig," "hudolion," "Deistiaid," "Atheistiaid," "Siartiaid," &c., yn profi i ni na allwn lwyddo y ffordd hono? Oni fu un o'n crefftwyr cywreiniaf gyda y Methodistiaid yn sasiwn Pwllheli, uwchben tua deg mil o bobl, yn eu cyhuddo yn ddiarbed o bob math o dwyll, yn eu habsennoldeb? Ond nid oedd waeth pa beth, yr oedd y bobloedd yn lluoedd yn ei ddirmygu am ei annhegwch a'i dwyll-resymau, yn gallu condemnio dynion yn eu habsennoldeb, oherwydd y camgyhuddiadau a ddygai efe i'w herbyn. Rhaid i ni gyfnewid ein harfau, bellach, gyfeillion; y mae y werin yn rhy gall i'r hen rai bylchog yna dycio dim mewn gwlad rydd, ac yn enwedig mewn gwlad lle y mae cymmaint o oleuni.

Y ddyfais oreu oedd genym, ydoedd rhybyddio y bobloedd i beidio eu gwrando, ond cymmeryd ein gair ni, a'u condemnio cyn eu clywed. Meddyliem yn siwr y llwyddasem y ffordd yna, ond yr ydym wedi ein siomi yn hyn hefyd; er eu rhybyddio i beidio, i'w gwrando yr elai y bobl wedy'n. Onid ydym wedi ysgymuno aml un o'n heglwysi, er esiampl i'r lleill, am iddynt eu gwrando? ond nid yw hyny yn dychrynu y bobl mwyach. Torodd y Calfinistiaid allan un llencyn diniwed yn Llerpwl am wrando arnynt, a gwnaeth hyny y tro ar y pryd. Ond, y mae'r *trick* bellach yn hen; ni chymmer ein gwrandawwyr eu caethiwo genym yn yr oes oleu hon, fel yn yr hen amser, canys y maent am gynghor yr hen Baul fyth, sef, "Profwch bob peth, a deliwch yr hyn sydd dda."

Yr ydym wedi treio hen gynllun fy nhad, i waeddi, "Mawr yw Diana yr Ephesiaid! Mawr yw dirgelwch y Dduwies fawr sydd yn eistedd ar y march coch, a'i chwpan aur yn ei llaw;" ond i ddim daioni. Gwaeddasom hefyd o'r pwlpudau mai ysgubion y byd, a sorod pob dim, sy'n troi yn Seintiau, ac er hyny atynt yr ânt. Cyhoeddasom eu bod yn darfod yma, ac yn darfod acw, ond llwyddo y maent. Pregethasom eu pregeth angladdol lawer gwaith, a phrophwydasom ar y beddau lle y tybiem eu bod yn gorwedd hyth, eithr codent i'r lan dan ein dwylaw, ac er ein syndod a'n gofid y maent yn fwy byw nag erioed! Ac yn awr, gydgrefftwyr dioglyd a digalon, yr ydym yn dechreu ofni mai byw a fyddant, wedi i ni farw, a myned i dir anghof, os na allwch chwi ddyfeisio rhyw ffordd newydd i rwystro eu llwyddiant. Pa beth a wnawn? Peidiwch â digaloni; ond ymfyddinwn etto i'w herbyn. Dymunaf ar bob un o honoch ag sydd yn selog dros y grefft, gymmeryd y mater pwysig hwn i'ch ystyriaeth, a'n cyfarfod ni oll yn *Caersalem Hall* ar y cyfleusdra cyntaf, er dyfeisio rhyw ffordd newydd etto i erlid y Saint; ac hyd hyny cadwer yr holl gyhoeddiadau crefyddol yn llawn o bob math o ystoriau enllibus arnynt, heb ganiatâu iddynt le i wir amddiffyn eu hunain; a pherswadier y bobl i beidio â darllen eu llyfrau er dim! Byddweh ffyddlon, ac ni a lwyddwn etto. O na chawn fy amcan, fel y gallwn gysgu yn dawel!

Ydwyf, eich cyd-grefftwr anfoddgar,

DEMETRIUS YR IEUANGAF.

Diana's Square, Silver-smith Street,
Ephesus.

ADOLYGIAD.

SYLWEDD PREGETH AR Y GWYRTHIAU, *er mwyn golevo y Cyffredin, a dangos Twyll y Creaduriaid a alwant eu hunain yn "Seintiau y Dyddiau Diweddaf."* Gan W. R. DAVIES, Dowlais.

[PARHAD O DUD. 78.]

YN nhud. 6, haera William na iachawyd neb drwy y rhai a eilw efe yn Sataniaid; a dywed Davies hefyd, yn nhud. 9, na welwyd un arwydd gyda hwynt. Ac onid ydynt hwy eu dau yn addef, Mr. Barnwr, yn nhud. 20 o'r un traethawd, y "tystia dynion eu bod wedi derbyn iachâd TRWYDDYNT?" Pa fodd y coeliwn yr un o honoch? . Mae yn rhaid eich bod yn croesi eich gilydd. "O," ebe'r barnwr, "ychydig sy'n tystio hyny." Ond pa mor ychydig? Onid oes dau neu dri? Os felly, onid yn ngenau dau neu dri o dystion y bydd pob gair yn safadwy? Ac felly, Syr, dyna chwi yn addef mai gweision Duw yw y rhai a alwch chwi yn *Sataniaid!* Addefwch eich hun yn gelwyddog yn yr un frawddeg, trwy gyhuddo y dynion hyn "o gymmeryd arnynt eu hunain wella y cleifion," ac yn y linell nesaf addefwch mai gan ryw un arall y derbyniwyd iechyd *drwyddynt* hwy; a chan bwy y derbynient ond gan Dduw? Paham y croeswch eich hun fel hyn ar yr un anadliad, Syr? Oni wyddoch y gwahaniaeth rhwng cyhuddo dynion o fod yn cymmeryd arnynt wneuthur gwyrthiau eu hunain, a'u bod yn offerynau yn llaw Duw i hyny? Yr ydych yn ymddangos waeth-waeth po fwyaf a groes-holer arnoch. "Arhoswch," ebe'r barnwr, yn frawychus erbyn hyn, "rhaid dystrywio y tystion yna, a pha fodd y gwnaf? goreu i mi addef hyna." "Gwaeddwch mai dynion drwg ydynt," ebe Davies yn ei glust. "Ie, dyna hi." "Putain sy'n gwaeddi putain gyntaf," medd y ddiareb; ond nid gwaeth pa beth mewn caledi. "Ychydig a drwg ydynt," medd y barnwr, nerth ei ben. "Ond beth sy'n eu profi yn ddrwg?" ebe ei gyfeillion; "tyst ar hyn etto." Ai eu tystiolaeth sy'n profi hyn? Gwaeth etto; yr ydym bron â chredu mai brodyr i chwi oedd y rhai a ddywedent mai "ychydig a drwg" oedd yr apostolion, am yr un dystiolaeth; a phe yr addefech chwithau y gwir, cynnyddai yr ychydig yn gannoedd o dystion o leiaf, ïe, yn Merthyr, yn Nghymru.

Ond a oes genych chwi, Syr, gynnifer o brofion o'ch bod yn was i Dduw, ag yr addefasoch fod gan y Sataniaid hyn, fel eu gelwch, a'r profion hyny yn rhai gwyrthiol, fel yr eiddynt hwy? Pa fodd y dichon fod genych un a dystia ddarfod iddo dderbyn iachâd gan Dduw drwyddoch chwi, a chwithau yn gwadu ac yn gwawdio y moddion gosodedig i hyny, gan ddweyd nad oes eu heisieu, a galw y rhai a'u proffesant yn "gethern aflan?" Yr ydym yn gorfod ffieiddio eich haeriadau *anti*-apostolaidd chwi eich trioedd, a chwilio drosom ein hunain, yn ol gorchymyn Paul. "Profwch pob peth," ebe efe; felly yr ydym ninnau wedi profi y *Bedyddiwr*, a'ch camgyhuddiadau chwithau ynddo, yn ngwyneb y gwirionedd, yn ngwyneb rheswm, ac yn eich gwyneb eich hun, a'u cael (a benthyca eich geiriau eich hun i'w desgrifio) "yn grug o gelwyddau mwyaf ofnadwy a dychrynllyd a haerodd dyn drwg, neu feibion a merched y fall, yn unrhyw oes o'r byd."

Gwelwch ychwaneg o dwyll eich pregethwr; canys wedi iddo haeru nad ydym yn gosod dwylaw ar y cleifion, a dywedyd wed'yn ein bod yn gwneyd, dywed—"I'r dyben i ymdrechu cuddio eu gwarth ar y pen hwn, rhoddant y bai ar ffydd yr hwn a fyddo dan eu dwylaw." Ac i'r dyben o guddio pa beth yr haera yntau mai twyll "a rhyfyg cythreulig" yw proffesu apostoliaeth, a bod cyflyrau y putteiniaid mwyaf anllad, a'r lladron mwyaf anfad yn *seleryād Pont-y-storehouse* yn ddiniwed, ie, hyd y nod gweithredoedd atgas *Dic Tamar* a'i gyffelyb, pan eu cymherir ag eiddo y Sataniaid yn myned o'r gŵlwg, ac nad ydynt i'r filfed ran mor borphoraidd ac ysgarlataidd ag eiddo yr "apostol clodwiw," a'i frawd, sef "prophwyd y fall." Dyma enghraifft etto o Ddafisyddiaeth, *versus* Apostoliaeth. Mae y naill yn cyfiawnhau ei *devotees*, sef putteiniaid a lladron: a'r llall drwy eu ffydd yn derbyn doniau gan Dduw; y naill yn *ransackio vocabulary* Dic Tamar, ac o selerydd Pont-y-storehouse hyd Billingsgate, ac am enwau ddigon drwg i roddi ar gymmeriad y dynion a amddiffynant y gwirionedd apostolaidd,—a hwythau yn gweddio ac yn annog ereill i weddio drosto, gan ymdrechu achub eneidiau o'i grafangau angeuol. Oni ddylai hyn fod yn ddigon o dystiolaeth i'r byd, fod yr "apostol hwnw a'i frawd" y cyfeiria atynt, yn ddynion da, cyn y condemnid hwy o flaen y *barmor* a gyfiawnha butteiniaid a lladron? Cofus genym i leidr a mwrddwr gael ei ddewis o flaen y diniwed cyn hyn. "Adar o'r un lliw a ehedant i'r un lle." Dysgwylir gweled Dafisyddiaeth yn blodeuo yn selerydd Pont-y-storehouse o hyn allan. Y mae eu llefarydd yn eu cyhuddo yn awr; a go debyg yr amddiffyna eu bwliaid eu neuadd, pan y dygir canwyll i mewn i chwilio eu *pack*. Ond gadawwn y cyfeillion cu yna gyda eu gilydd, a dangoswn beth a ddywed Apostoliaeth am ffydd yn ofynol er derbyn iechyd. "Onid oes ffydd yn Magws Fach? A gafodd hi glun nerthol yn lle yr un wywedig? Dysgwyliaf ei gweled y tro nesaf heb ei ffon fagl; ond os yn yr un modd y cyfarfyddaf â hi, na sonier am wyrth rhag cywilydd, &c.," ebe y parchedig hwn. Dyred gyda ni, ddarllenydd, i un o heolydd Philippi, er gweled anghristionogrwydd y dyn hwn mewn drych. Dacw Paul yn dyfod ar hyd un ochr; dacw Mr. Davies yn croesi yr heol atto, â gwên wawdus ar ei ruddiau. "Wel, yr hen dwyllwr mawr," ebe efe: "tydi yn hòni iachâu y cleifion! paham na iachait dy ddyscyblion anwyl dy hun? Pan ofynir i ti iachâu yr anghredinwyr, dechreui bregethu Mab y Saer hwnw iddynt, gan dy esgusodi dy hun, fel y gwnest â'r cloff hwnw, na ellid ei iachâu hyd nes i ti syllu yn graff, a gweled fod ganddo *ffydd* i dderbyn iechyd. Onid oes ffydd gan Timotheus? A gafodd efe gorff nerthol, yn lle y 'mynych wendid' oedd arno? Dysgwyliaf ei weled y tro nesaf heb ei wendid, ac yn llanc grymus a heinyf; ond os yn yr un modd y cyfarfyddaf ag ef, ar ryw un o heolydd Ephesus (canys af yno ar fyrder i werthu fy mhregeth wawdus yn dy erbyn), na sonier am wyrth, rhag cywilydd." Peidiwch a dianc ar hyna, Mr. Davies. Pwy ond apostol Dafisyddiaeth a welir (yn ol ei resymeg ei hun), yn erlid ac yn difenwi Paul ar y traeth yn Miletum, ac yn dannod iddo ei fod yn myned ymaith i'r llong, gan adael Trophimus, ei frawd anwyl a'i gydswyddwr, yn glaf yn ughanol y paganiaid, er cymmaint oedd ei eisieu

yn y weinidogaeth. "Dyna dy ddala di, Paul, yn dy dwyll," meddwch. "Onid ydwyt ti yn proffesu iachâu yr holl gleifion ffordd y cerddi? Ond yn awr, gwelwn nad yw dy haeriadau ond cryg o gelwydd." Ond ymaith â Phaul i'r llong, er eu gwawd; ac wedi cyrhaedd Rhufain ysgrifena at Timotheus, "Trophimus a adewais yn glaf yn Miletum." Dyna chwi, syr, wedi gosod eich dwrn ar enau Paul; ac ofer i chwi ragrithio eich bod yn pregethu ei efengyl ef nuwy! A chlywch y ddedfryd arnoch—"Pe baem ni [pe bai Mr. Davies, Dowlais], neu angel o'r nef, yn efengylu amgen nag a efengylasom i chwi, bydded anathema."

[*I'w barhau.*]

ALLTUDIAETH TRI CHAN MIL O AMERICANIAID O'U GWLAD, AM EU CREFYDD!!

Y MAE arwyddion yr amserau, a'r pethau hynod ac anhygoel a gymmerant le ar y cyfandir gorllewinol yn y dyddiau hyn, yn arddangos fod y pelydr diweddaf o seren danheidiawl rhyddid Americanaidd ar ddiffodd, dan orchudd dudew, yn y terfyngylch gorllewinol.

Hysbysa yr *official documents* o Illinois, fod Cadfridog Byddin y Llywydd, Ustus Douglas, aelodau y Senedd, a llawer o swyddogion ereill ag sy'n dal swyddau uchel yn y wladwriaeth, ynghyd â thrigolion Swydd Hancock, wedi rhoddi eu dewis i dros ddeng mil ar hugain o ddeiliaid y llywodraeth Americanaidd, sef preswylwyr Nauvoo, i gael naill ai eu merthyru yn ddidrugaredd yn eu cartrefleoedd, neu gymmeryd eu hyspeilio o'u tai, eu tiroedd, o'u meddiannau, a'u halltudio ar eu cost eu hunain, tuhwnt i'r mynyddoedd creiglyd; ïe, gorfodant hwynt i fyned eleni, parod neu beidio! Yn lle amddiffyn dinasyddion diniwed a heddychlon yn y mwynhad a'u meddiannau, eu rhyddid, a'u hiawnderau, wele genedl yn derfysglu, y barnwyr, y llywyddion, a'r penaethiaid yn ymgynghori ynghyd, yn erbyn yr Arglwydd, yn erbyn eglwys ei Grist ef, a'i bobl gynnulledig, gan gefnogi *banditti* annynol i'w hyspeilio, ac o'r diwedd i'w halltudio, trwy addefiad cyhoeddus nad oes gan y llywodraeth nac ewyllys na gallu i amddiffyn y *Mormoniaid*, fel eu galwant, rhag trais a gormes eu gorthrymwyr. O'r ddau ddrwg yma, dewisodd y Saint alltudiaeth yn hytrach nâ'u lladd. Er hyn oll ni lonyddwyd llid eu gelynion; ond pan y mae eu dwylaw etto yn dyferu o waed prophwydi a saint duwiol, pa rai a laddasant yn ddiachos, diamddiffyn, a dïoliad, sychedant drachefn am waed y blaenoriaid ereill; cynlluniant gamgyhuddiadau yn erbyn dynion diniwed, ïe, hyd y nod pan oeddynt yn darparu i'w halltudiaeth, i'r dyben i'w llusgo, fel eu brodyr o'u blaen, i gigyddfa Carthage. Eu penderfyniad oedd na chaffent fyw yn hwy yn eu plith, na myned ymaith o'u plith yn fyw. A mawr y cynhwrf a fu drwy'r wlad i geisio ymfyddino yn derfysglu digon lliosog, i ymosod ar y Saint, a'u lladd pan gychwynent eu taith i'r anialwch! Ond yn hyn fe'u siomwyd. Diolch i'r Hwn sydd â'i freichiau tragwyddol odditanynt! Y mae yn hoff genym hysbysu fod y blaenoriaid wedi cychwyn o Nauvoo yn gynt nâ dysgwyliad y terfysglu, ac felly y maent wedi dianc allan o safnau y llew-

od, ac o balfau yr eirth hyny, a channoedd o'u brodyr gyda hwynt, am y tro diweddaf, gobeithiwn, wedi blynyddau maith o erlid, o garchar, a digofaint eu gelynion. Bwriada y gweddill o'r Saint gychwyn o Nauvoo yn yr haf hwn, a'u Duw fo gyda hwynt, i'w cysuro a'u hamddiffyn.

Achosa yr alltudiaeth nodedig a chyffredinol hon y cyfnod hynotaf a rhyfeddaf, mwyaf gogoneddus ac ofnadwy, a fu, nid yn unig yn hanes yr eglwys, ond y byd tebygem, er pan y daeth pobl Dduw o'r Aifft yn nyddiau Moses. Ymddengys hyn yn gyflawniad llythyrenol ac union-gyrchiol o brophwydoliaethau hen a diweddar. Dywed Llyfr Mormon—"Pan wrthodo y cenedloedd gyflawnder fy efengyl, wele myfi a ddygaf gyflawnder fy efengyl o'u plith, medd y Tad." Yn awr, pa beth yn ychwaneg a allai y genedl hòno wneyd, er profi eu bod yn gwrthod "cyflawnder yr efengyl," sef Llyfr Mormon, nag a wnaethant? A ellir enwi un trosedd a'r nad ydynt yn euog o hono, fel cenedl? Onid ydynt wedi yspeilio y Saint o ddegau o filoedd o erwau o dir, a brynasent ganddynt, ac y talasent iddynt eu harian am dano, trwy adael i derfysglu eu herlid a'u poeni, nes lladd llaweroedd, ac alltudio ereill dair gwaith, ar gost yr oll a feddent o'r bron, a gadael i'w gelynion feddiannu eu tiroedd a'u meddiannau yn Missouri wedi hyny; ïe, hyd heddyw, heb geisio eu hadferu iddynt! Onid ydynt yn euog o dywallt gwaed gwirion, drwy eu bod yn gadael miloedd o lofruddion ac yspeilwyr y Saint yn hollol rydd a digerydd yn eu plith? Ac onid ydynt etto yn parhau i'w hela a'u gyru drwy erlidigaeth anorphen? Onid ydynt yn awr yn eu halltudio, yr hen ŵr penllwyd fel yr heinyf, y fam ddiamddiffyn cystal â'i phlant diniwed, ïe, oll yn ddiarbed, i'r tu hwnt i'r mynyddoedd creiglyd? Onid y genedl, y llywodraeth, ac nid rhyw bersonau, sydd yn gwneyd hyn oll, ïe, yn ngwlad y rhyddid, yn yr "oes oleu hon!" dan ymffrostio o fod yn *werin-lywodraeth*, yn deyrnas y rhyddid, yn nodded ac yn *asylum* i'r gorthrymedig, yn gwahodd alltudedigion Poland, caethion y gormeswyr Ewropaidd, a holl rai gorthrymedig y byd atynt, dan addaw nodded i bawb, a phroffesu, er gwawd a dirmyg i Gristionogaeth, yn ngolwg teyrnasoedd paganaidd y ddaear, eu bod hwy yn GRISTIONOGION!! Ac onid ydynt, fel cenedl, yn euog o hyn oll, ac ychwaneg o lawer, trwy fod ganddynt allu i amddiffyn, ac etto yn gommedd gwneyd? Os nad yw y cyflawniad o'r holl greulonderau hyn yn profi eu gwrthodiad o "gyflawnder yr efengyl," ni wyddom ni beth yn ychwaneg a ddichon iddynt wneyd i "gyflawni mesur eu hanwiredd," a'u haddfedu i farn! Onid yw eu cwpan yn rhedeg dros yr ymyl? Ac yna, onid yw yr amser gerllaw, i'r Arglwydd ddwyn "cyflawnder ei efengyl" o blith y genedl drofaus hòno? Onid yw alltudiaeth y Saint i'r anialwch gorllewinol, i blith gweddillion Joseph, er addfedu y drygionus i farn, ac er achub y cyfiawn? Onid fel hyn y gorchymynir iddynt "fyned i'w hystafelloedd, a llechu dros fynyd fechan, hyd nes elo y llid a'r aflwydd heibio," fel y cyflawno Duw ei fygythion ar eu herlidwyr? Pa fodd y gellid dwyn yr efengyl o blith y genedl, tra yr arosai yr offeiriadaeth a'r Saint yn eu mysg? Wedi alltudiaeth yr efengyl o blith y cenedloedd, "yna," medd Llyfr Mormon, "y cofiaf fy nghyfammod a wnaethum â'm pobl; O dy Israel, mi a ddygaf fy efengyl i'ch plith, a chwi a

gewch wybodaeth o gyflawnder fy efengyl." Ai tybied fod yr amser dysgwyliedig i fyned â'r efengyl i weddill Israel eisoes wedi dyfod? Y mae arwyddion yr amserau, a chyflawniad prophwydoliaethau amlwg, yn arddangos fod y dedwydd ddydd ar wawrio. Yna, dyrchafwch eich penau, O chwychwi y Saint, ac ymlawenhewch, canys amser eich ymwared chwi a nesaodd. Y mae yr hyn beth ag yr ydych wedi bod yn gweddio llawer, ac yn dysgwyl yn amyneddgar am dano, eisoes wrth y drws; byddwch barod i'w gyfarfod. Etto, cymmer gryn amser i'r cwbl o'r Saint i ymfudo o holl daleithiau y genedl greulon hòno. Y mae y Saint sydd yn y taleithiau dwyreiniol yn ymfudo ar hyd y môr, heibio Cape Horn, i California. Y mae S. Brannan eisoes wedi cychwyn mewn llong, o Gaerefrog Newydd, a thros ddau cant o'r Saint gydag ef, yn llwythog o bob nwyfau anghenrheidiol i wladychu yn y baradwys orllewinol hòno; ac y mae amryw longeidiau ereill o'r Saint yn darparu i gychwyn yn fuan oddiyno, ac o borthladdoedd y taleithiau ereill. Mae hyn oll yn tystio i bawb fod crefydd y Saint yn gyfryw, fel ag y mae yn well ganddynt golli eu meddiannau, eu gwlad, a'u bywydau, nâ'i cholli hi! Onid pobl ddrwg sy'n erlid mor Pharoaidd? Ai pobl gwaeth, ynte gwell, nâ hwy eu hunain a erlidiant? Onid ydynt yn cyflawni prophwydoliaethau nodedig yn hyn, y rhai a gyhoeddwyd yn eu plith er's blynyddau maith? Ac onid yw y cyfryw yn awr yn syllu yn eu gwynebau pan eu cyflawnant? Pwy a ddichon eu gwadu ynte, na'u hachub hwythau pan ddel arnynt yr hyn a draethwyd iddynt eisoes? Yn awr y mae yr udgorn yn bloeddio yn uchel ac yn hir—"Deuwch allan o honi hi, fy mhobl i; na fyddwch gydgyfranogion o'i phläau hi," canys gwaed *saint* a *phrophwydi* a dywalltasant *hwy*. "Mawr a rhyfedd yw dy weithredoedd, O Arglwydd Dduw Hollalluog; cyfiawn a chywir yw dy ffyrdd di, Brenin y *saint*."

LLYTHYR O "WERSYLL ISRAEL."

Bydd yn bleserus gan ein derbynwyr ddarllen y llythyr canlynol oddiwrth John Taylor, un o'r deuddeg apostol, yr hwn a dderbyniwyd oddiwrtho yn ddiweddar, ac a ddengys pa fodd y maent yn myned yn mlaen yn eu halltudiaeth o'u gwlad. A ganlyn sydd ddyfyniad o'r llythyr:—

"Cychwynasom o'r Sugar Creek Bottom, ac aethom yn y blaen yn arafaidd, oherwydd fod y ffyrdd yn ddrwg, a'r hin yn oer ac anghysurus hyd y 25ain o Ebrill, pryd y cyrhaeddasom gangen orllewinol y Grand River, tua 160 o filltiroedd o Nauvoo, ac oddeutu 15 milltir oddiwrth dalaeth Missouri. Yma gwersyllasom, gan ymroi i aredig y ddaear, ac adeiladu tai coed ar gyfer ein brodyr a ddeuent ar ein hol. Gadawsom rai dynion yno i edrych ar ol y tyddyn, ac aethom ninnau yn mlaen hyd i le a elwir Mynydd Pisgah, ac agorasom dyddyn arall ar yr un cynllun â'r cyntaf. Mae y fan hon tua 40 milltir i'r gogledd oddiwrth y tyddyn cyntaf; y mae yn sefyllfa ragorol o hardd, a digonedd o goed a dwfr yn gyfleus. Bwriadwn gychwyn oddiyma yn mhen ychydig ddyddiau, tua Council Bluffs, ac oddiyno i'r Mynyddoedd Creiglyd, h. y., y deuddeg, eu teuluoedd, a'r rhai ereill a

feddyliant hwy yn oreu. Bum yn Nauvoo ar *fusiness* yn ddiweddar mae y lle wedi cyfnewid yn fawr. *'Y mae gwareidd-dra a'i chanlyniadau wedi dod yno yn ehud, a'r bobl wedi cristionogi yn fawr.'* Y maent wedi gwneyd *ten pin alley* ar gyfer y deml; y mae tai gwirod yn lliosog iawn cisoes, a chlywir bloeddiadau a rhegfeydd y meddwon afreolus ar hyd yr heolydd yn y nos, yr hyn bethau nid oedd arwyddion o honynt pan oeddem ni yno. Mae ein brodyr yn ymdrechu gwerthu eu meddiannau, er am brisiau isel iawn. Mae y Saint yn ymfudaw tua'r gorllewin mor gynted ag y gallant, a phawb yn awyddus i fyned yn gynt. Ar fy nychweliad o Nauvoo, goddiweddais dros wyth cant o bedrolfeni, heblaw gyroedd mawrion o wartheg, a diadelloedd lliosog o ddefaid, yn ymsymud yn arafaidd a llawen o'u caethiwed, fel Israel o'r Aifft gynt; ac yn nghanol eu holl drallodion, y mae y Saint yn gorfoleddu, gan edrych yn mlaen, a derchafu eu penau, am fod amser eu hymwared yn agosâu. Y maent oll mewn undeb a chydweithrediad am gario y gwaith mawr hwn yn mlaen, drwy gymhorth Duw, deued y rhwystrau o ba le y deuant. Mae y ddau lawr isaf o'r deml wedi eu gorphen, ac yn edrych yn gywrain a hardd iawn. Pan yn sefyll yn y fedyddfan, ac yn syllu ar yr holl gywreinwaith a'm hamgylchai, ac ardderchogrwydd yr adeilad mawr hwn; pan gerddwn drwy yr ystafelloedd o un i un, i gymmeryd yr olygfa olaf cfallai ar yr adeilad y bu awydd yn fy enaid er ys aml flwyddyn ei weled wedi ei orphen, a chael addoli ein Duw ynddo; pan gofiwn yr ymdreehiadau mawrion a wnaeth y Saint, dan bob anfanteision, i'w adeiladu, ac yn awr yn cael eu gorfodi heb un achos i'w adael, yn gystal â'u tai, eu tiroedd, a'u meddiannau, yn nwylaw eu gelynion;—yr oedd rhyw deimladau rhy ryfedd i'w desgrifio, pe caniatêid i mi, yn llanw fy mynwes. Ond ymaith yr aethum, dan bwys fy ngofid, canys ni fedd ein gormeswyr le yn eu mynwes i gydymdeimlad.—Mae y brodyr Hyde a Woodruff ar eu ffordd yma o Nauvoo.—Cofiwch ni yn garedig at yr holl Saint a'n cyfeillion.

"Yr eiddoch yn y cyfammod tragywyddol,

"JOHN TAYLOR."

LLWYDDIANT GWIRIONEDD.

En hyfed plant pob crefydd——i'n herbyn,
Yn ddiarbed beunydd,
Gwaethaf nod pob athrodydd,
Gwir er dim a garia'r dydd.

Hir enw a gaiff Gwirionedd;——a gwel
Bob gelyn yr unwedd,
Yn dawel yn y diwedd,
I le'r baw ar lawr y bedd.

RHYDYBONT: ARGRAFFWYD GAN JOHN JONES.

PROPHWYD Y JUBILI.

"MAE Y DEYRNAS WEDI DYFOD."

RHIF. 5.] TACHWEDD, 1846. [CYF. I.

YSBRYD CYHUDDIADOL.

WRTH sylwi ar y natur ddynol, yr ydym yn cael llawer o bethau ynddi i'w mawrygu, a llawer o rinweddau yn cael eu gwneyd yn amlwg, y rhai sydd yn dyscleirio fel enfys mewn ystorm, ac yn dwyn seibiant hyfryd, o olwg tywyll ddarlun y bywyd dynol. Mae yn fendith fawr, pwy bynag sydd yn ei meddu, bod yn alluog i ganfod a nodi allan y rhinweddau amrywiol ag sydd yn perthyn i'n cyd-greaduriaid; ac i fod yn alluog trwy gariad, yr hwn sy'n ddeilliedig o'r nef yn unig, i guddio beiau ac anmherffeithrwydd ein brawdoliaeth cyffredin, a phigo rhinweddau o gymmeriad dyn, a'u desgrifio gydag hyfrydwch. Pa mor debyg i Dduw, a pha mor wynfydedig ydyw y fath ysbryd, a pha fath ddedwyddwch sydd yn deillio trwyddo, a pha mor wrthwynebol ydyw i'r ysbryd ag sydd yn ceisio cyhuddo yn unig, ac yn ymhyfrydu yn niffygiadau a beiau dynolryw. Yr ydym wedi gwneyd y sylwadau cyffredinol hyn mewn ffordd o rybydd i'r Saint, rhag iddynt hwy gyfranogi o'r un ysbryd. Yr ydym wedi dysgu un egwyddor fawr, sef, mai achubwyr dynion ydym ni i fod. Ond pa beth yw yr hwn sydd yn llafurio yn barhaus i gael allan ddiffygion a gwendidau yn ei frodyr, ond dystrywiwr? Gwaith Satan yn ddiau ydyw, a'i weision ef yw y rhai a'i gwasanaethant ef felly. Ewyllysiem ymresymu yn fwynaidd â'r rhai hyny sydd yn cyfranogi o'r fath ysbryd, a cheisio ganddynt holi eu hunain yn fanwl, a chwilio i mewn i'r hyn sydd yn eu cymhell hwy i weithredu yn y cyfryw fodd. A ydyw fod diffygion yn perthyn i ryw frawd yn dwyn hyfrydwch iddynt? Gall fod, os ydyw yn eu boddhau pan yn edrych ar rai eu hunain; ond gwareder ni oddiwrth y fath ymfoddhad. Alltudia ef yn mhell

oddiwrthym ni, O ein Duw, a dyro i ni y cariad hwnw ag sydd yn cuddio lliaws o bechodau.

Ond gwyddom yn eithaf da nad oes nemawr fai ag y mae dynion mor dueddol i lithro iddo â hwn; a phan y byddo unwaith wedi ei ddechreu, glyna yn eu natur, nes y bydd eu holl feddwl a'u bywyd yn cael eu defnyddio i ddangos ffaeleddau eu cyd-ddyn. O, y fath sefyllfa arswydus yw'r gyfryw! Yn wir, y mae i'r rhai hyny sydd yn ei chanfod yn iawn, yn arddangosiad o uffern ar y ddaear! Ond prif bwynt twyllodrus y temtiwr yw—ei fod yn rhoi meddwl yn y rhai sydd yn gweithredu felly, bod eu hymddygiad hwy yn hollol gyfiawn, ac yn cyfodi oddiar eu purdeb rhagorach hwy, a'u casineb o bob peth sydd yn bechadurus; ac fel hyn y mae y prif dwyllwr yn eu harwain i fod yn gyhuddwyr eu brodyr, pan wrth wneyd hyny, hwynt-hwy yw ei weision mwyaf ffyddlawn ac uniongyrchiol ef.

Ond etto, ymofynwn pa beth yw y dyben mewn golwg wrth gyfranogi o'r ymarferiad hwn, ac yn neillduol yn nheyrnas Dduw. A ydyw efe yn bwriadu mwyhau ffydd y Saint, trwy nodi allan ddiffygion brawd? A ydyw efe yn meddwl creu ymddiried yn awdurdodau yr eglwys, trwy ddangos mai bodau anmherffaith yw y cyfryw, ac yn agored i wendidau, fel dynion ereill? Nid hyn all fod yn ei gymhell, oherwydd ni allai y dybenion byth gael eu heffeithio, a gwallgof fyddai y dyn a gymmerai y fath ffordd. Ond gallwn gyfrif am ychydig o resymau dros y fath ymddygiad. Tymher ddrwg, siomedigaeth mewn dysgwyliad, a chenfigen neu falais, ydyw yr unig gymhelliadau oddiwrth ba rai y mae y fath egwyddor uffernol yn deilliaw. Ei dechreuad, o uffern yr oedd, a'i diwedd fydd yn yr un lle. Gan hyny, byddwch wyliadwrus, chwi Saint Duw, o'r egwyddor gythreulig hon.

Ynghylch gwirionedd y sylwadau uchod, gadewch i ni fwrw golwg am fynydyn ar ymddygiad cyffredinol gelynion Duw, a'r Saint. Pa beth ydoedd ymddygiadau yr holl wrthgilwyr, gan y rhai y cafodd yr eglwys ei gofidio a'i threio yn yr Amerig? Mae dynion, y rhai oeddynt wedi eu gordoi gan ddrygioni, ag oedd wedi cu cadw allan o'r eglwys, wedi dyfod i'r maes mewn gwisg o burdeb proffesedig, ac wedi cyfiawnhau eu hunain yn eu gwrthgiliad, oherwydd anmherffeithrwydd a diffygion y Saint. Mae hanes yr amser sydd wedi myned heibio yn cadarnhau y dywediad hwn; ac

nid yw yn cael ei gyfyngu yn unig i wrthgilwyr, ond i'r werinos erlidgar ag sydd yn gorfoleddu yn nystrywiad bywyd a meddiannau, ac yn ceisio eu cyfiawnhau eu hunain trwy ddwyn y cyhuddiadau o ddrygioni yn erbyn y rhai y maent yn eu herlid. Bydded i ni ymdrechu cyssoni egwyddorion ac ymddygiadau yn eu goleuni priodol, adferu brawd o'i ffaeleddau trwy gariad a thynerwch; ac os methwn a llwyddo gydag ef, deued ein tystiolaeth yn erbyn ei ffaeleddau, ac nid ei berson, a hyny o flaen y llys perthynol i'r cyfryw, er ei achub, ac nid er ei dduo na'i ddigio. Os na ddiwygia, bydded i "gyhuddwr y brodyr" gael ei osod yn yr un dosbarth â'i frodyr cyfrinachol, sef y gwrthgiliwr, y llofruddiwr, a'r diafol, fel y trigo tangnefedd yn ein heglwysi yn barhaus.

CYSUR DAN ERLIDIGAETH.

Nid oes nemawr egwyddor yn profi ei hun yn fwy gwirioneddol i Saint y Goruchaf, ac yn amlycach yn gyfesur â'u profiad, nag "mai trwy lawer o orthrymderau y mae yn rhaid myned i mewn i deyrnas Dduw." Dyma oedd y gynnysgaeth addawedig i'r Saint yn y cynoesoedd. Dyma ydyw yr addewidion goreu a roddir i ninnau yn awr. "Yn y byd gorthrymder a gewch; chwi a fyddwch gas gan bawb er mwyn fy enw i," meddai ein Brenin. Ymgalonogwn, ynte, gan iddynt hwy gyfarfod â'r un rhwystrau, a bod yn fwy nâ choncwerwyr, trwy Iesu Grist, yr hwn â'u gwaredodd, paham yr ofnwn ninnau yr un rhwystrau, wrth rodio ar hyd yr un ffordd? A chan i Dduw weled yn dda berffeithio Tywysog ein hiachawdwriaeth ni trwy ddyoddefiadau, a'i wneyd yn wr gofidus, a chynefin â dolur—a chan i'n holl frodyr fyned trwy'r peiriannau poethion, cyn y gellid eu perffeithio, fe'n siomir ninnau os dysgwyliwn fyd da a helaethwych beunydd, a dysgwyl byw ar ddanteithion y byd, clustogau esmwyth, poblogrwydd yr oes, yn hytrach nâ gofidiau, blinderau, erlidiau, a llawer o wrthwynebiadau, gan y byd, y cnawd, a'r diafol. "Os heb gerydd yr ydym, yna bastarddiaid ydym, ac nid plant." Mae ein tad ni yn ffiangellu pob mab a merch a dderbynia, a'r cyfan o'i gariad atom, fel y tyner ymaith yr alcam, ac y purer ni oddiwrth deganau gwael y llwch, fel y byddom yn deilwng ac yn addas i'n dangos yn ngwydd angylion Duw, ac i wisgo coronau anniflanedig. Pwy nad ymffrostiai o gael bod dan y fath athraw, i'r fath ddybenion gogoneddus! Dyma yr unig ffordd a drefnodd Duw i berffeithio a dwyn meibion lawer i ogoniant; felly

y mae efe yn goddef i Satan gynhyrfu ein herlidwyr i'n camgyhuddo, ein temtio, a dweyd a gwneyd yr hyn a allant yn ein herbyn, er ein puro, fel y caffer profiad o'n ffydd; canys heb ffydd ni allwn ddyoddef dim, heb ddyoddef ni ellir ein puro, ac heb ein puro ni fyddwn deilwng i etifeddu y deyrnas ogoneddus, nac i lanw y cylchoedd goruchel y bwriada ein tad ein cynnysgaethu â hwynt. Dysgwyliwn, ynte, am rwystrau a gofidiau mwy-fwy yn feunyddiol oddiwrth dywysog y byd hwn, a'i holl fyddinoedd, pan yn adeiladu teyrnas yr Immanuel yn nghanol eu tiriogaethau bradwrus hwynt; canys po fwyaf y llwyddwn i ennill eu deiliaid o'u gafaelion, po fwyaf y sigla seiliau eu llywodraeth, mwyaf, o ganlyniad, y cynnydda eu llid a'u cenfigen, ac nid rhyfedd hyn ychwaith. Ond y mae un egwyddor nefolaidd, yr hon a nodwn er cysur i'r Saint i barhau yn wrol, yn amyneddgar, ac yn ffyddlon hyd y diwedd, er gwaethaf y cwbl, a hòno yw—Y mae ein Duw yn gryfach nâ'r cryf ac arfog, ac ni âd ein temtio uwchlaw yr hyn a allom. Os gofynwn am nerth yn ol yr achlysur, y mae efe yn barotach i gyfranu nag yr ydym ni i ofyn ganddo, ac y mae efe yn defnyddio hyd y nod ein herlidwyr er ein lles, ïe, y mae pob peth yn cydweithio er daioni i ni, os daliwn hyder ein proffes yn sicr hyd y diwedd.

Y GYFRAITH A'R EFENGYL.

Credwn fod dynolryw, pan ddeuant i oedran a synwyr, yn alluog i wahaniaethu rhwng da a drwg, yn alluog i ufyddhau neu i anufyddhau deddf, fod deddf wedi ei rhoddi iddynt, ac mai y gosp sydd yn nglyn â'i throseddu ydyw alltudiaeth o bresennoldeb Duw, yn eu corff a'u hysbryd, ar ol eu hadferiad a'u gwaredigaeth odditan ddedfryd trosedd y dyn cyntaf.

Na chospir neb yn ol yr ail gyfraith hon, oddieithr eu bod wedi cael y fantais i'w deall yn y bywyd hwn; canys er fod y goleuni sydd ganddynt oll yn dysgu iddynt dda a drwg, etto nid yw y goleuni hwnw yn dysgu iddynt oll y gyfraith hon, na'r canlyniadau o'i throseddu. Ac er y dichon y gyfran baganaidd o honynt wneuthur achos am lawer o wialenodiau, etto, nad cyfiawn eu barnu yn ol, na'u cospi wrth, reol y gyfraith hon, oherwydd gallant esgusodi eu hunain dan y fantell o anwybodaeth hollol o honi; o ganlyniad, cospir hwynt, nid yn ol y gyfraith ddadguddiedig ag y maent yn hollol anwybodus o honi, ond yn ol eu cydwybod, cospedigaeth yr hon sydd gyfesur â'r goleuni a'r manteision a gawsent i gael un berffeithiach, canys nid yw esgeu-

lusdod gwirfoddol yn un esgusawd. "Y rhai nid oes ganddynt ddeddf a gyfrgollir hefyd yn ddiddeddf."

Fod troseddwyr gwybodus o'r gyfraith hon, neu y rhai a ddeuant i wybodaeth o honi yn y bywyd hwn, i gael eu barnu a'u cospi yn ol y gyfraith hon, dedfryd yr hon a gyflawnir, nid yn y bywyd hwn, ond yn y byd a ddaw; o ganlyniad, y mae y cyfryw yn garcharorion yn y byd hwn dan gondemniad, yn dysgwyl mewn ofn a dychryn am amser yr alltudiaeth dragwyddol!

Meddyliaf fod y pechadur, druan, yn barod i waeddi allan mewn braw—Beth! Onid oes ffordd o waredigaeth i mi mwyach? A ydyw fy nghyflwr i yn anobeithiol? Oni allaf ddyfeisio rhyw ffordd i ddianc rhag cosp yr ail gyfraith yma, a gwaredu fy hun rhag yr ail farwolaeth? Atebaf, os gelli ymguddio rhag golygon treiddiol yr hollalluog Dduw—os gelli lwyddo gydag ef i wrthod i'w gyflawnder ei iawnderau—os gelli ymarfogi i'w erbyn, a'i rwystro i gyflawni dedfryd ei gyfraith doredig, yna gelli ddianc. Os gelli beri fod dy ffydd, dy edifeirwch, a'r goreu o'th weithredoedd, yn ddigonol iawn dros dy bechodau, yna gelli dy waredu dy hun rhag y ddedfryd ofnadwy sydd yn hongian uwch dy ben. Ond bydded hyn yn hysbys i ti, O bechadur, fod anmhosiblrwydd yn argraffedig ar bob cais o'th eiddo i'th waredu dy hun, ac na elli wneuthur dim a ddichon roddi iawn dros dy bechodau, ïe, pe yr wylit gostrelau o ddagrau, a rhoddi dy gorff i'w losgi yn lludw. Mae dy gyflwr yn hollol anobeithiol, oddieithr fod y deddfroddwr y troseddaist ei ddeddf wedi trefnu gwaredigaeth ar dy gyfer. Yna gwybydd fod dy waredigaeth yn ymddibynu yn hollol ar gael gafael yn, ac ufyddhau i'r drefn hòno yn drwyadl, boed hi a fyddo; ac nid dim llai, na mwy, nac amgen, nâ'r hyn a ddywedodd efe, a ddichon dy achub. Ond na ddigalona, bechadur truan; canys er na elli dy waredu dy hun, etto y mae gobaith i'r gwaethaf. O newyddion da o lawenydd mawr! O drugaredd ddigyffelyb! Mae y Person gogoneddus a roddes y gyfraith hòno wedi trefnu ffordd o waredigaeth, er iddi gostio iddo yn ddrud, ïe, i ddyoddef dirmyg a phoen dirfawr—costiodd iddo farw o farwolaeth felldigedig y groes, a myned yn angeu i angeu, ac yn dranc i'r bedd. Mae yr Iesu anwyl hwnw a waredodd yr holl hil ddynol oddiwrth y gosp am bechod ein rhieni cyntaf, wedi trefnu ffordd o waredigaeth i bob dyn rhag ail farwolaeth am ei bechodau ei hun; ac y mae efe yn awr yn cynnyg y waredigaeth hòno, ac yn galw ar y pechadur gwaethaf i ddyfod i gymmod ag ef, fel y caffo ei achub i fywyd tragwyddol. Credwn fod hyny yn gyrhaeddadwy yn unig trwy ufydd-dod i'r ammodau a osododd efe ei hun; canys rhad

ras oedd iddo gynnyg unrhyw ammodau: ni allai neb arall wneyd hyny; o ganlyniad, ni ddylai neb gyfnewid un iot, nac un tipyn o'i ammodau ef, na dweyd paham na buasent fel hyn, na phaham y maent fel arall, ond ufyddhau iddynt fel y maent, a bod yn ddiolchgar am danynt.

Y *DIWYGIWR* YN FORMONIAD!

Yn rhifyn Hydref o'r misolyn hwn, cawn esboniad Mr. Rees ar 1 Cor. xiii, 10—"Pan ddelo yr hyn sydd berffaith, yna yr hyn sydd o ran a ddileir." Mewn atebiad i rywun, dywed y Golygydd mai at gyflwr y saint yn y nef y cyfeirir yn y testun. Yn awr, os felly y mae (ac yn gyffelyb i hyny y mae hefyd), ceir Mr. Rees yn pleidio Mormoniaeth. "O ran yr ydym yn prophwydo," ebe yr adnod flaenorol; "ond pan ddelo yr hyn sydd berffaith, yr hyn sydd o ran a ddileir," a dim cynt. A chan mai yr hyn sydd o ran yw y "prophwydo" hyn, a chan fod Mr. Rees yn deongli mor ddibetrus, fod yr hyn sydd o ran i barhau hyd ddydd y farn, y mae y prophwydo a'r tafodau, yn ol adnod 8 a 9, i barhau hyd hyny. Mae y Parch. David Rees, o Gapel Als, Llanelli, yn credu, yn argraffu, a'r Enwad parchus o Annibynwyr Cymreig, yn eu "hunig gyhoeddiad," a'r Gymmanfa fawr yn Solfach a Chastellnedd, yn neillduol, yn proffesu fod yr hyn sydd o ran, sef y tafodau a'r prophwydo, wedi eu gosod i aros yn yr eglwys hyd oni ddelo perffeithrwydd y nef. Mor anhawdd yw gan werin gwlad ddderbyn pwnc gan sect newydd, ac O mor hawdd y ceir gan yr un werin, ar yr un pryd, lyncu yr un pwnc, pan ei cynnygir iddynt gan ddeheulaw eu horacl eu hunain! Cymmerwn gysur, Saint Duw, daw yr enwad lliosog hwn atom cyn bo hir. Brysied Ior rwyddhau eu dyfodiad.

Ond nid yw Golygydd y Diwygiwr yn hynod yn mysg ei frodyr. Felly y maent oll, yn mron, yn esbonio yr ymadrodd hwn. Felly Matthew Henry, Barnes, Cill, Scott, a Burkitt. Ac yn enw pob uniondeb, paham na chawn ninnau esbonio yr un fath? Pan ddywed un o'r Mormoniaid—"Mae yr hyn sydd o ran, sef y tafodau a'r prophwydo, i barhau hyd onid elo yr holl eglwys i'r nefoedd," wele bob Annibynwr, a'r Gymmanfa fawr hefyd yn gwaeddi, "gau-brophwydi," "twyllwyr," &c.; ond dyweded Mr. Rees—"Mae yr hyn sydd o ran i barhau hyd onid elo yr holl eglwys i'r nefoedd," wele bob Annibynwr ar ei draed. a'r Gymmanfa fawr yn enwedig, yn gwaeddi, "Diwygiwr a'i pia hi," "Unig gyhoeddiad yr Enwad sy'n ei le."

ARWYDDION YR AMSERAU.

DDARLLENYDD, ATEBA!

Paham y dyfethwyd y cnwd pytatws drwy yr holl Iwerddon, Scotland, a thrwy ran fawr o Loegr, mewn un noswaith? Pa beth ydyw yr achos fod y fath haint ddinystriol ac anghymharol, yn lladd cymmaint o filoedd o'n hanifeiliaid mor ddisymwth? Paham y mae yr yd wedi mallu yn Scotland? Paham y mae y ceirch a'r erfin wedi mallu yn yr Iwerddon, a'r haidd hefyd mewn llawer o fanau? Pa beth ydyw yr holl dymhestloedd ofnadwy ag sydd ar hyd y moroedd, pa rai sydd yn ysgubo miloedd o'n cydgreaduriaid i'r byd tragwyddol yn hollol ddirybydd? Paham y trengodd holl bysg y môr ar hyd gororau America, am dros pum cant o filltiroedd? Paham yr ymsigla y ddaear fel meddwyn? Paham y mae ei hymysgaroedd yn berwi gan ofid? Paham y gwelir hi yn ei chynddaredd yn bwrw ei brwmstan a'i fflamau dros drefydd a dinasoedd cyfain o'r bron, gan lyncu eu trigolion wrth y miloedd ynghyd, a'u gyru mewn cyflwr hollol anmharod, yn ol pob tebygolrwydd, i fyd yr ysbrydoedd? Paham y cynhyrfa ac yr ymchwydda y moroedd a'r afonydd dros eu cyffiniau, ac yn ngerwin eu digofaint yn claddu miloedd mewn eiliad? Paham y clywir son am dânau yma, a llosgfeydd digyffelyb draw, ïe, am drefydd a dinasoedd cyfain o'r bron, yn wenfflam ar unwaith? Paham y mae calonau breninoedd a llywodraethwyr, ynghyd â'u deiliaid, crefyddwyr, ac anffyddwyr, yn llesgâu, yn ofni, ac yn dychrynu, gan ddysgwyl am y pethau ofnadwy sydd yn dyfod ar y ddaear? Paham y sylla newyn du mor erwin yn ein hwynebau? Paham hyn oll mor annysgwyliadwy, etto mor anocheladwy? Onid yw hyn yn gyflawniad o brophwydoliaethau nodedig? Onid yw y pethau hyn a'u cyffelyb, yn arwyddion, ac yn rhagredegwyr o'r amser rhyfedd, ac o'r dydd mawr sydd yn dod ar frys? Beth yw yr ateb? Dyma yw— O herwydd i angel ehedeg yn nghanol y nef, a chanddo yr efengyl dragwyddol, i efengylu i bob llwyth, iaith, pobl, a chenedl, ag sydd yn trigo ar y ddaear, gan ddywedyd â llef uchel, "Ofnwch Dduw, a rhoddwch iddo ogoniant, CANYS DAETH AWR EI FARN EF!!"

Y DIAL DA.

Blina'th elyn yn fawreddig,
Nid fel dial gwrach ddygasig;
Bwrw dda am ddrwg i'w wyneb,
Dial arno trwy diriondeb.

SEFYDLIAD Y SAINT YN KIRTLAND, A'R ERLIDIGAETH YN MISSOURI.

Tua'r flwyddyn 1831, dechreuodd y Saint, o bob talaeth, ymgasglu i Kirtland, tref fechan yn Nhalaeth Ohio, ychydig o filltiroedd i'r deau o lyn Erie. Prynodd amryw o honynt dir, ac a'i llafuriasant yn ddiwyd; ereill o honynt a adeiladasant dai; a'r crefftwyr ag oeddynt yn eu plith a fasgnachent, yn ol eu gwahanol grefftau; ac felly aent yn mlaen am dro yn llwyddiannus a chysurus. Yr oedd llwyddiant mawr yn canlyn llafur y rhai oedd yn pregethu trwy'r taleithiau ereill. Cyn gynted ag yr ufyddhäai dynion i'r efengyl yn mhlith y byd, dirmygent ac erlidient hwynt, gan lunio pob math o gamgyhuddiadau i'w herbyn, yr hyn a achosai i'r rhai a allent, symud at eu brodyr i Kirtland. Wedi lliosogi nes yr oedd eu rhifedi yn rhai miloedd, ymosodasant ar y gorchwyl o adeiladu ty addoliad, neu deml fawr, yn Kirtland, a pharhausant yn ddiwyd iawn, dan lawer o anfantesion, nes ei chwblhau yn adeilad cyfleus a godidog.

Yn fuan wedi hyny, cenfigenai eu cymmydogion wrth eu llwyddiant, ac ofnent y byddai y "Mormoniaid," fel eu galwent, mor lliosog, yn mhen amser, ag i ddylanwadu yn eu herbyn hwy yn yr etholiadau; fel pe buasai eu cyd-ddynion yn fforffetio eu rhyddid a'u hawl gwladol pan gredent yr efengyl; a'r unig ddyfais a allent lunio, er cadw ffrwynau y llywodraeth yn eu dwylaw eu hunain, oedd dwyn camgyhuddiadau yn erbyn pobl heddychlon a diniwed. Yma y dechreuwyd yr hen ddichell ddofn hòno ag yr arferwyd cymmaint o honi wedi hyny mewn manau ereill, sef gosod rhai o'u hen fythod eu hunain ar dân, ac wedi hyny cyhuddo rhai o'r Saint o hyny. Yna cyhoeddid yn y newyddiaduron yn mhell, fod y Mormoniaid yn lladd, ac yn llosgi tai, eu cymmydogion. Go debyg i hen dric Nero yn gosod Rhufain ar dân, a chyhuddo y Cristionogion, er mwyn cyffroi y werin i'w herbyn. Oddeutu y pryd hyn y dyfeisiwyd yr ystori ffol hòno ar Joseph Smith, sef ei fod yn "cerdded ar y dwfr." Ond dywedid cyn hyny mai gwraig o'r enw Anne Lee, yn y taleithiau dwyreiniol, a wnaeth hyny; a chofus genym glywed yr ystori hòno yn cael ei dwyn yn erbyn Johannah Southcott, pan oeddym yn blant yn yr ysgol; ond yn ddiweddaf oll tadogwyd hi ar Joseph Smith: ac er mor ffol a gwrthun yw yr ystori hòno, ïe, heb gymmaint ag un gair o wir, na defnydd iddi, erioed am Joseph Smith, etto y mae hi wedi cael ei chyhoeddi yn y newyddiaduron a'r pwlpudau Americanaidd. Y mae hefyd yn syndod dweyd fod hon, fel miloedd o rai ereill ag sydd mor ddisail â hithau, wedi cael *passage* dros y Môr Werydd, wedi cwmpasu Lloegr a Scotland, ac yn awr ar ei thaith gyflym trwy Gymru; yn cael ei helpu yn ei blaen o gapel i gapel—yn marchog gyda chyflymdra ar gyfrwy pregethwyr, o sir bwy gilydd—yn dringo pwlpudau y naill enwad mor groesawus â'r llall; a rhyfedd fel y boddia chwaeth y rhai hyny ydynt wedi eu rhoddi i fyny i amryfusedd cadarn, fel y credont gelwydd, y rhai ni dderbyniant gariad y gwirionedd. Y mae hon yn damaid mor felys, nes y cofleidiodd Golygydd parchedig y *Diwygiwr* hi â deheulaw cymdeithas, gan ysgrifenu *santeiddrwydd* ar ei thalcen, a rhoddi iddi

y *possport*, a'r rhwydd hynt a allai, yn ei gorchwyl annuwiol o dwylio ei gydgenedl, fel y darparai y ffordd i'w gerbyd ei hun. Nid ydym yn meddwl y buasai eisieu i neb ddweyd mai anwiredd yw pob gair o'r ystori hon, oni bai fod rhyw barchedigion fel hyn yn ceisio ei santeiddio â'u geneuau halogedig, a thrwy hyny rhoddi iddi ymddangosiad o wirionedd. Ond y mae y werin wedi cael digon o brofion bellach nad yw y parchedigion yn fwy hynod am draethu y gwir nâ'u cymmydogion.

Ond i ddychwelyd at yr hanes. Cynnyddodd yr eilidigaeth yn erbyn y Saint yn ogymmaint â'u llwyddiant. Dygwyd Joseph Smith lawer gwaith gerbron llysoedd, a chyhuddid ef bron o bob peth ag y gallai dynion drwg ddyfeisio, er mwyn cael ei ben i lawr. Yn eu hawydd mawr, tyngai y tystion ormod i fod yn wir; ac wrth eu bod yn tyngu yn groes i'w gilydd, ïe, er ei farnu gerbron ei elynion proffesedig, daeth o'u gafaelion bob tro yn fwy nâ chonewerwr. Gan na allent ei brofi yn euog o droseddu y gyfraith wladol, mynych yr ymosodai terfysglu ar ei dy yn y nos, gan ei fygwth â marwolaeth, os nad elai efe a'r Saint oddiyno. Ymosodasant unwaith yn nodedig ar ei dy, ar ganol noswaith oer, pan yr oedd yn rhew ac yn eira mawr; llusgasant ef o'i dy gerfydd ei draed, a churasant ef yn greulon, nes iddynt feddwl eu bod wedi ei ladd; er hyny yr oedd bywyd ynddo, a chlywai hwynt yn ymgynghori â'u gilydd beth i wneyd ag ef. Cynghorai rhai i dòri bedd yno, a'i gladdu. Aethant i gyrchu rhawiau i'r dyben hyny, ond gan fod y ddaear yn rhy galed iddynt wneuthur hyny, aeth rhai o honynt yn ol i dy Mr. Smith, a chymmerasant glustog oddiar ei wely ef. Ar ol rhwygo ei ddillad ymaith, dwbiasant ei gorff â phyg; yna rhwbiasant y plu yn y pyg, a gadawsant ef yno am farw. Yn fuan ar ol iddynt hwy fyned ymaith, cododd yntau, ac aeth i'w dy. Yr oedd ei wraig wedi myned i hysbysu y peth, ac i erfyn cymhorth gan ei chymmydogion. Ymgelcddodd Mr. Smith ei hun, a chafwyd fod ei esgyrn yn gyfain, ond fod ei ddannedd blaen wedi en tòri. Boreu dranoeth (y Sabboth), pregethodd i dyrfa liosog, yn ol ei gyhoeddiad. Byddai hanes yr erlidigaethau a'r gormes a ddyoddefodd y Saint yno wedi hyn, yn rhy faith i'w ddesgrifio yma; ond gan nad oedd cyfiawnder na heddwch iddynt fwynhau yn Kirtland, nac un gobaith am dano, yn y flwyddyn 1834, aeth rhai o honynt tua'r gorllewin i chwilio am le ag y gallent drigo ynddo gyda'u gilydd mewn heddwch. Sefydlasant yn Swydd Jackson. Talaeth Missouri; prynasant diroedd yno gan y llywodraeth, pa rai a barhaent i arloesi a llafurio, a'r Saint o Kirtland yn ymfudo atynt, o bryd i bryd, yn ol fel y caniatäai eu hamgylchiadau. Dechreuasant bregethu yno yn fuan; ac nid oedd gan y brodorion ddim neillduol yn eu herbyn hwy na'r athrawiaeth am yspaid, oddieithr rhai o'r sectariaid a waeddent ar eu hol, "twyllwyr, a gau-brophwydi."

Yn y mis Gorphenaf canlynol, daeth amryw filoedd o'r Saint i Swydd Jackson i wladychu, a buan iawn y troisant yr anialwch yn ddoldir. Adeiladasant dref o'r enw Far West, mewn sefyllfa iachus a hardd. Perchenogid y wlad oddiamgylch gan y Saint. Gwnaethant dyddynau, melinau, a phentrefi; a rhoisant hadau yn y ddaear, gan ddysgwyl cael yr heddwch a'r rhyddid hwnw i addoli Duw yn ol eu

cydwy bodau, a addawai cyfreithiau gwerin-lywodraeth i bawb o'i deiliaid yr unrhyw. Gwyliai y Saint, hyd y gallent, rhag rhoi achlysur i'w cymmydogion eu herlid, hyd nes yr oedd y rhan fwyaf o lawer wedi hunan-ymwadu gymmaint, fel yr addawsant nad ymyrent â dim a berthynai i'r wladwriaeth; ond ereill a honent eu hawl i hyny. Oherwydd fod y Saint wedi pleidleisio yn etholiad y swyddwyr gwladol, cynhyrfodd rhai o'r hen sefydlwyr yn eu herbyn yn y fan, a bu cynhwrf ac ymladdfa rhwng rhyw rai o honynt. O hyny allan, y rhai hyny a gamddarlunient yr ymrafael, a gyhuddent y Saint o fod yn gomedd i ereill roi eu pleidlais. Cyhuddent y Saint ar gam o lawer o ystoriau, o fod yn fradwyr i'r llywodraeth, &c. Ffugiodd rai o honynt enw rhai o'r blaenoriaid, gan gyhoeddi yn un o'r newyddiaduron fod y Saint yn gwahodd y Negroaid caethion i ddianc oddiwrth eu perchenogion, a dyfod atynt hwy, ac y caent eu rhyddid. Ni allent ddyfeisio dim a gynhyrfai y dalaeth yn fwy nâ hyn, oherwydd fod Missouri yn dalaeth lle y mae caeth-fasgnachaeth yn gyffredinol iawn. Er nad ymyrodd y Saint â'u caethion, gwir na chefnogent ddala eu cydgreaduriaid yn gaeth fel anifeiliaid; ond gwyddent y buasent yn peryglu eu bywydau, ac yn troseddu cyfraith y dalaeth, pe dywedent ddim i'w herbyn. Y trigolion a sefydlasant yn y cwr hwn o'r dalaeth oeddynt gan mwyaf wedi ymfudaw o Kentucky, Tennessee, a'r talaethau caeth ac hanner barbaraidd ereill. Yr oedd wedi bod am flynyddau yn noddfa, i ba un y ffoai y dyledus a'r rhai a ffoent rhag y gosp o'u troseddiadau o gyfraith eu gwlad eu hun. Yr oeddynt yn lled debyg i'w cymmydogion Indiaidd, ond llawer creulonach. Er mwyn enyn y fflam yn fwy, cyhuddid y Saint gan y cenadon ag oedd yn mhlith yr Indiaid, o fod yn cynllwyno gyda'r Indiaid i ddyfod a lladd y trigolion, a meddiannu y wlad. Yr unig achlysur a gawsent oedd, fod y Saint yn pregethu i'r Indiaid a ddeuai i'w plith, ac i ddau neu dri o bregethwyr ddychwelyd i'r goedwig gyda'r Indiaid i'w dysgu, a hyny ar eu dymuniad. Cynhyrfai hyn y cenadon nes eu dyfod i blith y caeth-fasgnachwyr, y rhai oeddynt yn falch iawn i gael rhyw achlysur yn erbyn y Saint. Yr oedd y cyhuddiad hwn yn sylfaen rhagorol i weithio eu dyfais yn mlaen, yn enwedig gan fod eu terfysglu yn cael eu llywyddu gan y fath bregethwyr duwiol; ac, er mor rhyfedd yw dweyd, etto y mae yn ddigon gwir, na orphwysodd y cenadon heddwch hyn nes cael deunaw o honynt i bregethu drwy y wlad yn erbyn y Saint, nes eu cynhyrfu wrth y cannoedd i ymosod arnynt i'w lladd, os na adawent y wlad rhag eu blaen. Llosgent eu meddiannau eu hunain yn bwrpasol, er mwyn anfon at Lywydd y Dalaeth mai y Saint a wnaethant hyny; dystrywiasant lawer o dai y Saint, llosgasant eu hyd, lladratasant eu hanifeiliaid, a mynych yr ymgasglent yn fyddinoedd i'w herbyn wedi duo eu hwynebau, eu gwisgo mewn crwyn, a phluf yn eu penau, gan waeddi yn erchyll fel Indiaid; a lle bynag y disgynai casineb y pregethwyr anwaraidd hyn, y disgynai dialedd eu canlynwyr annynol a didrugaredd. Yn ofer yr apeliai y Saint at y llywodraeth am amddiffyniad, canys yr oedd y swyddogion gwladol wedi coelio y camgyhuddiadau a ddygid yn erbyn y Saint. Mwy nag unwaith gorchymynodd Llywydd y Dalaeth, ynghyd â'r ynadon, iddynt amddiffyn eu hunain, yr hyn nid oeddent

etto wedi anturio arno; a chan gynted ag yr amddiffynasant eu tai a'u teuluoedd yn ngwyneb ymosodiad y dynion drwg hyny arnynt, ehedai yr ystoriau drwy y wlad fod y Mormoniaid wedi lladd rhyw nifer fawr o bobl, gan ychwanegu a cham-ddarlunio nes cynddeiriogi ereill yn fwy-fwy i'w herbyn, heb chwilio ai gwir a glywsent. O'r diwedd, galwodd y Llywydd y milisia allan i helpu y terfyglu i alltudio y Saint o'r wlad, ar gost yr oll a feddent, heb ganiatâu iddynt arholiad na dim cyfiawnder arall, fel y gwelir yn amlwg oddiwrth y dystiolaeth ganlynol o eiddo llygad-dyst a chyd-ddyoddefydd, yr hon a dystiwyd ar lw o flaen un o frawdlysoedd Talaeth Illinois yn y fl. 1838, a ardystiwyd hefyd gan laweroedd ereill, a gyhoeddwyd i'r byd yn eu hwynebau, ac sydd yn sefyll hyd heddyw yn dystiolaeth anwrthwynebadwy i'w herbyn, ac a barha i waeddi yn nghlustiau Arglwydd Sabaoth hyd oni farna efe ei bobl mewn cyfiawnder.

Darllen, ddarllenydd, a rhyfedda, ac yna cofia na fynegwyd i ti hanner y creulonderau a'r erlidigaeth a ddyoddefodd y Saint diniwed a diamddiffyn, oherwydd eu crefydd, yn Missouri!

TYSTIOLAETH HYRUM SMITH, PATRIARCH, O FLAEN Y LLYS YN NAUVOO, TALAETH ILLINOIS.

Mae y dystiolaeth hon wedi ei rhoddi gan Hyrum Smith ar ran ei frawd Joseph Smith, yr hwn oedd wedi ei ddwyn o flaen brawdlys Nauvoo, trwy orchymyn oddiwrth Lywodraethwr Talaeth Missouri, ac a gyhuddid o fradwriaeth yn y dalaeth hòno. Y mae yn iawn sylwi yma mai brawd ydoedd y tyst hwn i Joseph Smith, y prophwyd, yr hwn ydoedd sylfaenwr Mormoniaeth. Nid yw maintioli ein cyhoeddiad yn caniatâu i ni roddi ond talfyriad hyr yn unig o'r dystiolaeth bwysig hon, ag sydd yn cynnwys yr holl hanes am yr erlidigaeth yn Missouri.

Ar ol clirio cymmeriad ei frawd, y mae Hyrum Smith yn myned yn mlaen i ddweyd pan oedd ei frawd yn Nhalaeth Missouri, fod y bobl a elwid yn gyffredin yn Formoniaid, yn cael eu bwgwth yn enbyd iawn; ac oddeutu y dydd Llun cyntaf yn Awst, 1838, yn yr etholiad yn Gallatin, swydd Davies, gwaherddid i'r Mormoniaid eu hawl i bleidleisio; ac oherwydd yr amgylchiad hwnw, dechreuodd cynhwrf ac ymladd yn mysg trigolion y lle, yr hyn a achosodd i derfysglu godi yn y swydd hòno o hyny allan, y rhai a fygythient lwyr-ddyfetha y Mormoniaid. Wedi i'n tyst a'i frawd glywed fod terfysgwyr yn ymgodi, a'u bod wedi lladd dau o drigolion y lle, ac na oddefent i'w cyrff gael eu claddu, aethant drosodd i wybod sefyllfa pethau, ond deallasant nad oedd neb wedi eu lladd, ond fod amryw wedi eu clwyfo. Wrth ddychwelyd, galwasant gyda'r awdurdodau, ac erfyniasant arnynt i ymdrechu llonyddu y terfysgwyr, yr hyn, mewn ysgrifen, a addawsent wneyd; ac yn fuan wedi hyn, cafwyd heddwch.

Ni pharhaodd pethau fel hyn yn hir; canys yn mhen enyd ymgynnullodd y terfysgwyr eilwaith, fel ag yr ymosododd amryw gannoedd o honynt ar y Mormoniaid yn Millport, o fewn ychydig filltiroedd i Diahman, gan gymmeryd ymaith eu hanifeiliaid, a bwgwth llwyr ddinystr. Cymmerent yn fynych yn garcharion, wyr, gwragedd, a

phlant, a fflangellid a thrinid hwy yn y modd creulonaf, gan eu cylymu wrth goedydd, lle yr oeddynt yn cael eu gadael mor hir heb fwyd, nes y gorfyddid hwy i fwyta y rhisgl er cynnal bywyd. Yn fyr, gwnaent bob peth iddynt ag a feddylient oreu er creu eiddigedd yn y Mormoniaid ereill, a'u cael i wneyd amddiffyniad, fel y gallent eu cyhuddo o dòri y gyfraith, a thrwy hyny gynhyrfu y werin i'w cynnorthwyo i ddyfetha y bobl ddiniwed hyny. Danfonwyd yn union at yr awdurdodau, a llwyddwyd i gael gwasanaeth milwyr i amddiffyn y dref; ond wedi i bethau dawelu, ac i'r milwyr adael, ail-gynneuodd eiddigedd yr erlidwyr, a chodasant mewn amryw leoedd ereill lle y preswyliai Mormoniaid, gan eu difeddiannu o'u heiddo, ac ymddwyn tuag atynt yn giaidd. Yr oedd y milwyr yn y rhan fwyaf o leoedd yn nacâu gwneyd eu dyledswydd. Meddyliwyd yn oreu yn awr i anfon deiseb at y Llywodraethwr, ac un arall at y Barnwr King. Yr oedd y Mormoniaid o hyd mewn cyflwr enbyd; yr oeddynt yn canfod eu hunain wedi eu hamgylchu ar bob llaw gan elynion arfog, rhai o'r cyfryw a fyddent dan lywyddiaeth pregethwyr yr efengyl. Gwnaent i'r Mormoniaid roi i fyny bob peth yn eu meddiant, dan berygl marwolaeth, a'u gorfodi i addaw ymadael â'u gwlad, a myned i'r Far West, onide y buasent hwy yn eu gyru yno, ac wedi hyny i uffern.

Pan oedd amgylchiadau yn parhau fel hyn, dychwelodd ateb oddiwrth y Llywodraethwr ac ereill, yn hysbysu na allai y Mormoniaid gael dim cynnorthwy, ac am iddynt ymladd drostynt eu hunain, nad oeddynt hwy yn meddwl gofalu dim yn eu cylch.

Gorfodwyd holl deuluoedd gwasgaredig y bobl hyn yn yr holl swyddi, oddieithr swydd Davies, i fyned i'r Far West, ond nid cyn i lawer o honynt newynu ar y ffordd. Nid oedd hyn ond ychwanegu at eu caledi, oherwydd yr oedd miloedd lawer wedi eu gyru i fan lle nad oedd unrhyw drigfanau i'w cysgodi, ond yn gorfod cruglwytho at eu gilydd, rhai mewn math o bebyll, ereill o dan wrthbanau, a llawer heb ddim i'w cysgodi rhag llymder yr hin. Fel hyn y buont am ddau fis, llawer o honynt yn cael eu lladd, tra yr oedd ereill yn cael eu fflangellu mor enbyd nes gorfod rhwymo eu hymysgaroedd rhag syrthio allan. Oddeutu yr amser hyn, daeth un Cadfridog Parks o Richmond, Talaeth Ray, yr hwn ydoedd un o'r swyddogion a awdurdodwyd i fyned i Diahman, ac aeth Hyrum Smith a'i frawd oddiyno yr un pryd. Wedi iddynt oll gyrhaedd Diahman, a myned i dy un Milwriad Wight, oddeutu un-ar-ddeg o'r gloch y nos, daeth gwraig Formonaidd i mewn, gan ddwyn ganddi ei dau blentyn, un yn ddwy flwydd a hanner, a'r llall yn faban yn ei breichiau. Daeth ar ei thraed oddeutu tair milltir, trwy ganol yr eira, a chroesodd y Grand River pan oedd y dwfr hyd at ei gwasg. Dywedai fod rhai o'r terfysgwyr wedi ei bwrw allan o'i thy, cymmeryd ei holl feddiannau, a llosgi y ty, ac iddi hi gael gwaith achub ei hun a'i phlant. Yr oedd ei gwr yr amser hyny yn Virginia, a hithau yn byw yn unig.—Effeithiodd yr ymddygiad creulon hwn yn fawr ar y Milwriad Wight, a gofynodd i'r Cadfridog Parks, yn nghlyw y lleill, pa mor hir yr oeddynt i ddyoddef felly? Parodd hyn i'r terfysgwyr gael eu chwalu, ac i'w harfau gael eu cymmeryd. Ond buan y dyfeisiasant ddichell newydd; yn lle llosgi tai y Mormoniaid bellach, gosodasant dân yn

eu tai eu hunain (ond wedi eu gwaghau yn gyntaf), a gyru ar hyd y wlad i ddweyd mai gwaith y Mormoniaid ydoedd. Yn ganlynol, ni ellid perswadio neb nad y Mormoniaid oedd yn euog, a chynhyrfwyd rhagfarn y wlad tuag atynt yn fwy. Wrth sylwi ar ddyoddefaint y bobl yn Diahman, dychwelodd ein tyst a'i frawd yn ol i ddinas y Far West, a danfonasant at y Llywodraethwr Atchinson, i hysbysu pa fodd yr oedd yn bod, ac erfyn am gynnorthwy os oedd yn bosibl. Yn y cyfamser, rhoddodd Barnwr y Llys Sirol orchymyn i filisia y sir fod mewn parodrwydd dydd a nos, er cadw y trigolion rhag cael eu lladd, i'r hyn berygl yr oeddynt yn agored bob mynyd. Yr oedd pob peth yn parhau i ddychrynu. Er hyny oll, yr oedd y bobl yn gobeithio o hyd y buasai y Llywodraethwr yn eu cynnorthwyo; a phan yr oeddynt yn dysgwyl am ymwared, gan weddio ac wylofain, canfyddasant fyddin fawr yn agosâu at y dref, y rhai a ysgydwent eu harfau gloywion yn nyscleirdeb yr haul; ac ni allai y trigolion lai nâ llawenhau dros euyd, gan feddwl fod y Llywodraethwr wedi danfon i'w helpu. Ond er eu syndod, wedi i'r fyddin gyrhaedd yno, ffurfiasant eu hunain yn restr ddyblyg, a danfonasant dri chenad, yn dwyn baneri gwynion, i'r dref, i ymofyn tri o bersonau allan o honi, cyn y buasai iddynt ladd y lleill, a gosod y dref yn wenfflam. Dywedodd y tri wrthynt, "Os oes rhaid dystrywio y bobl, a llosgi y dref, yr ydym ni yn barod i ddechreu yr un dynghed." Wedi hyn, enciliodd y fyddin yn ol oddeutu milltir a hanner oddiwrth y dref; ac yn fuan, danfonwyd cenad i ymddyddan â'r ddau gadfridog, ond cyn iddo gyrhaedd eu gwersyll, saethwyd ef gan un o bregethwyr y Methodistiaid, o'r enw Bogard; ond, er hyny, llwyddodd i gael gweled un o honynt, yr hwn a ddywedodd wrtho nad oedd y llall yno, a'i fod wedi ei ddanfon yn ol, oherwydd ei fod yn rhy dosturiol wrth y Mormoniaid. Erfyniodd y cenad arno i arbed y dref dan boreu dranoeth, yr hyn yn oeraidd a addawodd, gan nad oedd etto wedi derbyn gorchymyn oddiwrth y Llywodraethwr, yr hwn oedd yn ddysgwyl bob awr. Danfonwyd cenad eilwaith at yr un cadfridog, yn erfyn arno wneyd ei oreu i gadw bywydau y bobl, yr hwn a ddychwelodd â'r newydd o fod llawer wedi cael eu lladd yn druenus gan rai o filwyr cadfridog arall a elwid Lucas. Cafodd y troseddiadau hyn eu cyflawni cyn derbyn gorchymyn oddiwrth y Llywodraethwr. Ychydig bach cyn gostwng haul, daeth byddin arall i mewn, dan lywyddiaeth un Cornelius Gillum, yr hwn fu yn difrodi yn erchyll mewn man arall yn flaenorol. Yr oedd y fyddin hon wedi lliwio eu gwynebau fel yr Indiaid. Byddent yn wban a rhuo fel Indiaid drwy y nos. Yn gynnar yn y boreu, danfonwyd cenad i gael ymweliad arall â'r Cadfridog Doniphan; ac ar ei ddychweliad, hysbysodd fod gorchymyn y Llywodraethwr wedi dyfod; ac i'r Cadfridog Doniphan ddweyd mai gorchymyn y Llywodraethwr oedd, llwyr ddyfetha y Mormoniaid, ond y cymmerai efe ei ddamnio cyn y gwnai ufyddhau iddo, ac y gallai y Cadfridog Lucas wneyd fel y mynai. Eithr deallwyd nad oedd y gorchymyn hwn ond copi o'r un gwreiddiol, yr hwn oedd yn nwylaw y Prif-gadfridog Clark, ag oedd ar ei ffordd tua'r Far West, a chanddo fyddin ychwanegol o chwe mil. Yn fuan ar ol hyn, daeth cenad i'r dref, yn hysbysu fod lladdiad dychrynllyd ar y bobl yn Maun's Hill wedi dygwydd, yr hyn

a gymmerodd le mewn canlyniad i'r gorchymyn a roddodd y Llywodraethwr i lwyr ddyfetha y Mormoniaid.

Parhaodd y fyddin a aeth i'r Far West, tra buont yno, i ddystrywio y caeau llafur, lladrata yr anifeiliaid, a'u lladd er mwyn difyrwch. Yr oedd y ddinas wedi ei gwarchae ganddynt, ac ni oddefid i neb fyned i mewn nac allan dan boen marwolaeth. Cafodd llawer o'r trigolion eu saethu pan yn anturio allan i ymofyn lluniaeth. Yr oedd un cae o ddeuddeg can erw, yr hwn oedd y rhan fwyaf wedi ei orchuddio â chnydau o lafur; a chafodd y cyfan ei anrheithio gan y meirch yn y fyddin. Dranoeth ar ol i'r fyddin ddyfod yno, yn yr hwyr, aeth y Milwriad Hinkle i'r ddinas, gan ddymuno gweled Joseph Smith (hen.), Parley P. Pratt, Sidney Rigdon, Lyman Wight, a George W. Robinson, a dweyd wrthynt fod y swyddogion yn y fyddin am ymgynghori â hwynt, a'u bod yn sicrhau na chaent eu niweidio. Cydsyniasant, ac aethant gyda'r milwriad tua'r gwersyll, pan yn fuan yr amgylchynwyd hwynt gan filwyr. Tybient mai i'w gwylio i'r gwersyll mewn diogelwch oedd eu dyben; ond er eu syndod, pan ddygwyd hwy at y Cadfridog Lucas, aeth Hinkle yn mlaen ato, gan ddweyd, "Dyma y carcharorion a gyfammodais i eu dwyn i chwi." Tynodd Lucas ei gleddyf, a dywedodd, "Yr ydych yn garcharorion i mi yn awr;" ac yn yr amser hyny, daeth y brif fyddin i'w cyfarfod. Agorasant ar y de a'r aswy, ac arweiniwyd Smith a'i gyfeillion rhyngddynt, yn nghanol bloeddiadau ac wban y milwyr. Ar ol cael eu bradychu fel hyn, rhoddwyd hwynt dan wyliadwriaeth, a gorfodid hwynt i orwedd ar y ddaear oer trwy y nos, a dywedid wrthynt nad oedd wiw iddynt ddysgwyl eu rhyddid mwyach. Boreu dranoeth, cafodd y milwyr ganiatâd i fyned i'r dref, i aflonyddu y bobl wrth eu pleser, myned i'w tai a'u hyspeilio, treisio y benywod, a chymmeryd ymaith bob arf a allent gael. Oddeutu deuddeg o'r gloch, daeth y Milwriad Hinkle i dy ein tyst (Hyrum Smith), a gwnaed ef yn garcharor gyda'r lleill, yn ngwyneb ei afiechyd ef a'i deulu ar y pryd. Yn mhen hanner awr, daliwyd un Amasa Lyman, a gosodwyd yntau dan yr un wyliadwriaeth. Buont allan y noson hòno eilwaith; a daeth Hinkle at H. Smith, a dywedodd y gwnai ef eu pleidio yn y llys milwraidd, ond ei fod yn ofni na lwyddai. Dywedodd hefyd fod llys arall yn eistedd y pryd hyny, yn yr hwn yr oedd oddeutu ugain o wahanol bregethwyr. Yn y boreu, daeth y Cadfridog Doniphan atynt, a dywedodd mai dedfryd y llys oedd, eu bod i gael eu saethu y boreu hwnw, ond na fynai efe un llaw yn y gorchwyl, a'i fod ef a'i fintai yn ymadael o'r lle, gan ystyried y byddent yn tywallt gwaed gwirion. Gwnaeth y mudiad hwn o eiddo Doniphan gryn gynhwrf yn y fyddin, a llawer o siarad yn mhlith y swyddogion; a darfu i'r carcharorion glywed "na chawsai y Mormoniaid dieflig eu saethu y boreu hwnw, oherwydd i'r Cadfridog Doniphan daflu rhwystr, ac fod llys arall wedi gorchymyn eu dwyn i Swydd Jackson, i gael eu dienyddio yno." Mewn ychydig fynydau, daeth dwy bedrolfen i'w hol, ac wrth fyned i mewn iddynt, taniwyd at y carcharorion gan bedwar neu bump o wyr, ond yn aneffeithiol. Cafodd y dynion eu sicrhau, a gyrwyd ymaith. Ar ol llawer o ymbil, cawsant fyned i'r ddinas dan warcheidwaid, i gael ffarwelio â'u perthynasau, a chael dillad, ond ni oddefid

iddynt siarad gair. Yna aethant yn y blaen tua Swydd Jackson, ac wedi myned 12 milltir, aroswyd dros y nos, a chaniateid i'r carcharorion gysgu allan yn yr eira, oddiwrth yr hyn y dyoddefasant yn erwin. Yn y boreu ar dòriad y dydd, cychwynwyd hwynt yn y blaen, gan wneyd dangosiad o honynt i bawb ar hyd y ffordd, fel pe buasent yn elephantod neu gamelod. Craffid a sylwid arnynt o'r traed i'r coryn gan wyr, gwragedd, a phlant, ond yn unig na edrychent eu dannedd. Parheid i ymddwyn felly tuag atynt, hyd nes y cyrhaeddasant Independence, yn swydd Jackson, pryd y cawsant eu dangos drachefn dros yr holl dref. Wedi hyny, gosodwyd hwynt mewn hen goetty dan warchad, lle y gorfuwyd hwy i aros dros y nos a'r dydd canlynol. Ar ol bod yn y dref oddeutu pedwar diwrnod, daeth cenad oddiwrth y Cadfridog Clark i'w gorchymyn yn ol i Richmond, swydd Ray, lle yr oedd efe a'i fyddin wedi gyrhaedd i'w dysgwyl hwy yno; ond ar y boreu yr oeddynt i gychwyn, dywedodd y Cadfridog Wilson wrth y carcharorion bod y milwyr yn dysgwyl y caent eu crogi ar y ffordd, oni bai fod y cadfridog arall am gael y pleser. Cyrhaeddasant Richmond ar y 9fed o Tachwedd, lle y sicrhawyd hwy eilwaith mewn hen goetty. Yn mhen hanner awr, daeth dyn i mewn a chadwyni a chloion ganddo, a dywedodd ei fod ef wedi ei awdurdodi i'w gosod mewn rhwymau. Yr oedd y milwyr yn annelu eu drylliau tuag atynt, tra yr oedd y dyn yn sicrhau y cadwynau am danynt. Mewn ychydig fynydau, daeth y Cadfridog Clark i mewn, a gofynodd y carcharorion iddo pa beth oedd y mater eu bod yn cael eu trin felly; eithr ni roddodd un ateb, ond dywedodd y caent wybod mewn ychydig ddyddiau. Pan oeddent yn parhau yn y sefyllfa hon, daeth dyn ieuanc o'r enw Grant i ymweled â hwynt, yr hwn a'u hysbysodd iddo ef weled y Cadfridog Clark yn dewis ei ddynion i'w saethu ar foreu dydd Llun; gwelodd hwynt hefyd yn llwytho eu drylliau â dwy belen i bob un, ac wedi darfod anerchodd y cadfridog hwynt fel hyn:—"Foneddigion, cewch yr anrhydedd o saethu blaenoriaid y Mormoniaid am wyth o'r gloch boreu dydd Llun!" Ond trwy rywbeth neu gilydd, ni feiddiodd y cadfridog ddwyn ei amcan i ben; ac o ganlyniad anfonodd i Fort Leavenworth am y cyfraith-lyfr milwraidd, i gael gwybod a oedd pregethwyr, y rhai ni fuont erioed yn gwasanaethu fel milwyr, yn dyfod o dan ei gosp ef; a threuliodd wythnos i'w chwilio: efelly, pasiodd y dydd Llun heb eu saethu. Yr oedd yn rhyfedd fod dyn fel y cadfridog heb wybod yn well. Beth bynag, wedi iddo gael allan nad oeddynt hwy o fewn ei gylch i gospi, daeth i'r coetty at y carcharorion, a dywedodd ei fod ef yn penderfynu eu cyflwyno drosodd i'r awdurdodau gwladol, fel personau yn euog o fradwriaeth, llofruddiaeth, a rhyw gryn lawer o bethau. Yn ganlynol, cyflwynwyd hwynt i'r awdurdodau honedig hyny; a boreu dranoeth, tynwyd hwy o'u rhwymau, ac arweiniwyd hwynt i'r llys. Austin A. King oedd y barnwr, ac un Mr. Birch yn gyfreithiwr yr adran, sef y ddau foneddig ag oedd yn eistedd yn y llys milwraidd yn flaenorol, pan y dedfrydwyd y carcharorion i gael eu saethu. Parhawyd i eistedd yn y llys hwn dros bedwar diwrnod ar ddeg, mewn rhyw ddull, ac y mae'r darluniad a rodda ein tyst o'i ddygiad yn mlaen yn warth i wlad ag sydd yn ymffrostio cymmaint yn ei rhyddid a'i Christionogrwydd.—*(Yw barhau.)*

ADOLYGIAD.

SYLWEDD PREGETH AR Y GWYRTHIAU, *er mwyn goleuo y Cyffredin, a dangos Twyll y Creaduriaid a alwant eu hunain yn "Seintiau y Dyddiau Diweddaf."* Gan W. R. DAVIES, Dowlais.

[PARHAD O DUD. 109.]

Os ydyw ein bod ni heb iachâu y neb a fynwch chwi, i foddio eich haeriadau gwawdus, yn profi nad oes arwyddion yn canlyn y rhai a gredant yr efengyl a bregethwn ni, rhaid fod gadawiad Paul o Trophimus yn glaf, a Timotheus dan ei fynych wendid, yn profi nad oedd arwyddion yn ei ganlyn yntau. Rhyfedd, Syr, na fuasech yn deall y drefn apostolaidd yn well na hyna, cyn meiddio dringo i bwlpud crioed i'w chynyg i ereill! Nage; Duw sy'n cyfranu y bendithion fel y myno ef ei hun; ac y mae eich testun chwithau yn dweyd hyny yn eich gwyneb, pe mynech ei glywed. Darllenwch yr unfed adnod ar ddeg etto, Syr, o'r bennod a ddirdynwch, sef 1 Cor. xii—"A'r holl bethau hyn [sef y doniau] y mae yr un a'r unrhyw Ysbryd yn eu gweithredu, gan ranu i bob un o'r neilldu [o'r saint] megys y mae efe [Ysbryd Duw] yn ewyllysio." Nid fel yr ewyllysiwch chwi. Yna darllenwch adn. 30, a thewch â'ch gofyn arwyddion, rhag cywilydd. "A oes gan bawb ddoniau iachâu? A yw pawb yn lleferu â thafodau? A yw pawb yn cyfieithu?" Ai tybied eich bod chwi mor ffol, mewn difrif, Mr. Davies, â chredu fod neb yn honi gallu i wneyd un o'r pethau hyn, ond yn y modd, yr amser, ac fel y gwnai Duw trwyddynt? Os nad ydych, paham y dangoswch eich hun yn ffolach etto drwy ein herio ni i'w gwneyd pan fynoch chwi? Nage, Syr; canlyn credinwyr y mae yr arwyddion, ac nid rhagflaenu eu gwadwyr, fel y dywed eu rhoddwr yn Marc xvi, 17, 18. Nid ydynt gyda chwi, canys addefwch hyny, a gwadwch eu bodoliaeth, ac etto haerwch eich bod yn gredadyn! Pa fodd y dichon hyny fod, heb i chwi wneyd Mab Duw yn gelwyddog? Cofiwch mai i'r "rhai a gredant" yr oeddynt yn addawedig, ac nid i'r apostolion yn unig. Nid yw eich holl wawd a difenwi ar gost cloffni y druan dlawd dan sylw, namyn gwawd cymhwysiadol at Paul, ie, at Fab Duw ei hun. Ac wedi y gwnelo Duw gyfranu bendithion iachaol i'r saint yma, pwy ond chwychwi yw y cyntaf a'r uchaf eich cloch yn gwaeddi "twyll, twyll," gan gamddarlunio y cyfan yn hollol yn y *Bedyddiwr*, ac ar yr un anadliad yn gwaeddi "gwyrth, gwnewch wyrth." Cofiwch y defnydd a wnaed o'r wyrth amlwg hono, sef iachâu esgyrn toredig coes William Hughes, nes iddo rodio yn y fan y rhoddwyd dwylaw arno; ie, cofiwch lawer o bethau a wnaed yn ein plith ni, Syr, a chofiwch roi y gogoniant i Dduw, canys efe yn unig sy'n deilwng o hyny. Ni allodd neb o weision Duw arferyd un o'r doniau ond fel y cynhyrfid hwy gan yr Ysbryd Glân. Eu dyledswydd hwy yw gweinyddu yr ordinhad osodedig, sef eneinio ag olew, ac arddodi dwylaw, a hyny ar ddymuniad y claf. "Galwed [y claf] ato henuriaid yr eglwys." Ai tybied y galwent hwynt heb fod ganddynt ffydd yr iacheid hwynt? Paham y gwawdia y pregethwr ni am ofyn ffydd, ynte? Ni ddichon efe ddangos un addewid yn ngair Duw, fod neb i dderbyn iachâd drwy y moddion hyn ond y saint. Nid yw yr esiamplau o fod rhai wedi eithrio oddiwrth y rheol, trwy fod Ysbryd

Duw yn eu cymhell er ei ogoniant ef, yn cynnwys un gorchymyn i neb arall wneuthur felly, nes y caffont hwythau yr un cymhelliad, canys gan Dduw yn unig y mae hawl i eithrio; ond am ei weision, rhaid iddynt hwy droedio yn ol y rheolau gosodedig. Addefa Mr. Davies fod iachâu cyrff dynion yn wyrth, ac onid yw iachân eneidiau dynion yn fwy gwyrth, Syr? Gwyrth, meddwch chwi, yw pob peth sydd "goruwch trefn natur." A fyddwch chwi byth yn gweddio am ddim, Mr. Davies? Wel ynte, os cewch ateb mewn dim, dyna wyrth, yn ol eich rhesymeg eich hun. A ydych yn gweddio am Ysbryd Duw? Rhaid eich bod yn gweddio am wyrth, neu addef mai yn unol â threfn natur eich atebir. Onid chwychwi sy'n gwaeddi, nerth eich pen, ar i Dduw achub eich gwrandawwyr, ac yn addef y byddai hyny yn wyrth; ond, ar yr un llef, o'r un pwlpud, ac unchben yr un bobl, yn gwaeddi fod "gwyrthiau wedi darfod, ac nad oes eu heisieu," gan ddifenwi y rhai a'u proffesant yn "Sataniaid," &c.

Onid oes eisieu bwrw allan gythreuliaid yn awr? Atebed griddfanau y miloedd sydd yn adleisio yn muriau yr holl *Lunatic Asylums* drwy y wlad. Onid oes eisieu iachâu y cleifion yn awr? Bydded holl ddoctoriaid y wlad yn dystion i'ch erbyn. Onid oes ar y saint, trwy'r byd, eisieu eu perffeithio yn awr? Pa fodd y gallwch chwi ddweyd nad oes eisieu y moddion gosodedig i hyny yn awr, na ffydd yn yr ymarferiad o honynt? Beth yw eich sail i'r fath haeriadau?

Wedi gwastraffu amryw dudalenau i geisio profi beth yw gwyrth, trwy groesi ei hun, a dyfynu gwaith ereill ag sydd yn croesi eu gilydd, gwna Mr. Davies ei ddychymmygion ei hun yn rheol i brofi gwyrth. Pa fodd y dichon y naill beth, sydd yn effaith o achos, fod yn wyrth, a'r effaith o ryw achos arall ddim yn wyrth? A ydyw yn wyrth gweled dyn yn derbyn iechyd drwy ymarferiad â'r moddion apwyntiedig i hyny? Ac nid ydyw gweled ffrwythau yn tyfu ar brenau yn wyrth. Onid yw y naill drwy eu ffydd yn dysgwyl y fendith, oherwydd cyssylltiad yr addewid â'u hufydd-dod, fel y dysgwylia y llall gael ei wenith yn ol yn y cynauaf, a hauodd efe drwy ei ffydd? Ac onid Duw sy'n rhoddi y cynnydd ar y naill a'r llall, yn ol ei addewid? O na, nid ydyw yr Aniandyddwr ei hun yn croesi ei ddeddfau gosodedig, Mr. Davies. Onid oedd efe wedi addaw y caffent iechyd y ffordd hono? Yna, y mae yn debyg i wyrth eich gweled chwi yn gwawdio y moddion hyny, ac etto yn ceisio y fendith drwy eich cyfundrefn Ddafisyddol, heb y moddion na ffydd. Oni addefasoch fod gwyrth yn weithred? Os felly, nid yw goruwch dealltwriaeth y gweithredwr, onide damwain a fyddai; canys diflana y wyrth ar ol y cynnydda dealltwriaeth y cyfryw. *Wel done*, Mr. Davies. Ond wedi gweled fod hyny yn croesi ei Ddafisyddiaeth, neidia i'r bwlch i'w hamddiffyn hithau hefyd, trwy ein cyfeirio at Joshua yn gorchymyn i'r haul sefyll. Ai tybied mai ar antur y dywedai Joshua hyny, heb ddeall dim am y cyssylltiad, na'r effaith a ddygid? Onid am hyny y gweddiai Josua? Wel, dyma hi o chwith yn hollol etto; canys, yn ol rhesymeg Mr. Davies, y mae yn rhaid fod pob un a wnelo wyrth yn hollol ddiffydd yn y weithred, fel ei geilw, oherwydd ni ddichon fod ffydd yn yr hyn y byddent yn hollol anwybodus am dano! Dywed Paul yn Heb. xi, 1—"Ffydd yn wir yw sail y pethau yr ydys yn eu gobeithio, a sicrwydd y pethau nid ydys yn eu gweled." Pe darllenasech adn. 30, gwelsech mai "trwy ffydd y syrthiodd caerau Jerico." Ac onid drwy

ffydd y gorchymynodd efe i'r haul sefyll, Mr. Davies? A oedd ganddo ffydd yn yr hyn ni ddeallai o'i herwydd? Rhyfedd fel yr ydych yn eich taro eich hun i lawr bob ergyd! Darllenwch y bennod hon, Mr. Davies, ynghyd â llawer o fanau ereill yn eich Bibl, a gwelwch mai trwy ffydd y gwneid gwyrthiau. "Trwy ffydd y goresgynasant deyrnasoedd, a gauasant safnau llewod, a ddiffoddasant angerdd y tân, a thrwy ffydd y derbyniai y gwragedd eu meirw," &c. Ac etto, mynwch chwi gael y meirw yn fyw, y cloffion i rodio, a'r deillion i weled, erbyn eu gwaethaf, ffydd neu beidio!! Onid "gweddi y ffydd a iacha y claf?" Onid "heb ffydd anmhosibl yw rhyngu bodd Duw?" Ac a wna efe wyrth iddynt o'i anfodd? "Yr Arglwydd a'i cyfyd ef i fyny," medd y Bibl. Nage, medd Mr. Davies, rhaid i ni wneyd hyny erbyn eu gwaethaf, onide profir ni yn dwyllwyr. Wel, gofynwn gwestiwn i'r ynfyd yn ol ei ynfydrwydd, rhag iddo ymffrostio yn ei olwg ei hun. Paham na orfodech chwi holl anghredinwyr Dowlais i gredu Dafisyddiaeth, Syr? "O, pregethu yw'r moddion a drefnodd Duw i ddwyn dynion i gredu," ebe efe. Paham hyny? "Oherwydd fod ffydd yn dyfod trwy glywed," ebe efe. Felly yn siwr; y mae ffydd yn ofynol er dyfod yn blant i Dduw, ynte, a hyny trwy glywed. O'r goreu, dyna a ddywedwn ninnau; ond gofynwn etto, Onid yw ffydd yn ofynol er derbyn hendithion, neu "fara y plant," ynte? Os felly, paham y dywedwch nad yw dweyd hyny "ond cuddio twyll?" Ac onid yw eich twyll chwi yn amlwg iawn, trwy eich bod yn honi bod yn weinidog yr efengyl, ac yn ei gwadu fel hyn? Dywedwch "fod honi parhad gwyrthiau yn profi anghrediniaeth, calon galedwch, ac anffyddiaeth dynion drwg." Ac etto, profwch ni yn gyfiryw, ie, yn "Satanaiid," o eisieu na byddai hyd y nod ein cysgod, ein dillad, &c., yn gwneuthur gwyrthiau yn marchnadoedd Merthyr, a phob amser y mynwch chwi, a hyny i gyd er profi i chwi ein bod yr hyn y dywedwch chwi ein bod eisoes! Onid ydych yn sicrhau i'r byd, er's blynyddau, mai dynion cythreulig, &c., ydym? Rhaid eich bod yn eich ammau eich hun, Syr! A gredech chwi ein bod yn weision i Dduw wedi cael gweled gwyrth? Os gwnaech, byddai hyny yn profi nad ydych chwi yn was i Dduw yn awr. Pwy a welodd was i Dduw yn gofyn arwydd gan y rhai a eilw efe yn weision y diafol? Dan addef y byddai y rhai hyny yn gwneuthur gwyrthiau hefyd, ac ar yr un addefiad yn dweyd mai dyma "eithafion rhyfyg, na all y diafol wneyd dyn yn fwy cythreulig ac uffernol" na hyny? Onid ydych yn tebygu i'r hen Saul yn hyn? Ac ofni yr ydym y byddai eich atebiad a'ch diwedd chwi yn gyffelyb i'r eiddo yntau.

Yn nhud. 18, haera Mr. Davies mai er cadarnhau cristionogaeth y gwnaed gwyrthiau gynt, a bod honi eu parhad yn taflu dirmyg ar y rhai hyny. Ni wyddis pa un ai William, ai Richards, ai Davies, sydd yn haeru hyn; canys haerai nn o honynt, er's ychydig yn ol, mai "er adeiladaeth yr eglwys" yr oeddynt; ac o ganlyniad, yr oedd y rhai hyny wedi credu ac ufyddhau i'r efengyl cyn y gallent fod yn yr eglwys. Wedi hyny, clywn rhyw un yn haeru mai dyben gwyrth oedd profi anfoniad personau. O'r goreu, Mr. Davies, dyna chwi yn eich magl eich hun etto, canys ni choelia neb rhesymol eich bod chwi yn anfonedig, oddicithr i chwi brofi hyny trwy eich gwyrthiau! Onid yw hyna yn ddigon teg i chwi, Syr? Ac onid ydych yn foddlon i gael eich pwyso yn eich clorian eich hun? Wel, peidiwch â phroffesu bod yn anfonedig

oddiwrth Dduw, ynte, nes y gwneloch ryw wyrth fechan ar hyd heolydd Dowlais, neu farchnadoedd Merthyr; ie, pe bai ddim ond yfed gwydraid o wenwyn, fel y ceisiech gan W. Henshaw wneyd. Pe buasech chwi yn was i Dduw, yn ol eich rhesymeg, dylasech fod wedi iachâu "Magws fach," fel ei galwch: cawsoch gryn amser, a bu hi yn dilyn eich enwad chwi am oddeutu deugain mlynedd, a chwi yn was i Dduw, ac heb weinyddu y moddion iechyd iddi erioed, nac hyd y nod weddio am iddi gael iachâd; canys gweddio am wyrth a fuasai hyny, bid siwr. Chwychwi yn ceisio gan bobl gredu eich bod yn anfonedig i bregethu, dan wawdio a diddymu yr ordinhadau a weinyddai anfonedigion Duw yn y cyn-oesoedd, aie, a dim cymmaint ag un wyrth er profi hyny ychwaith! Dylech chwi alw eich haeriadau yn ol, neu alw yr araeth genadol a draddodasoch yn ddiweddar, yn ol; canys pa fodd y gall eich cenadon chwi gadarnhau eich efengyl chwi yn mhlith y paganiaid, heb ddangos profion gwyrthiol o'u danfoniad, mwy nag y gallai yr apostolion? Ai dysgwyl i'r paganiaid adael crefyddau eu hynafiaid, y rhai a roisant eu bywydau drostynt, a wnewch, trwy ddim ond haeriadau rhyw ddyeithr-ddyn o wlad bell? Pa fodd y cynnygiwch y Testament Newydd yn rheol iddynt, a hwnw yn tystio yn eich erbyn, gan addaw doniau yr Ysbryd Glân i'r rhai a'i credant, a chwithau yn eu gwadu? Onid gwaith ofer yw rhyw bethau fel hyn? Ond am y Saint, nid oes eisieu iddynt hwy brofi eu hanfoniad, canys y maent yn pregethu yr efengyl a bregethodd Crist a'i apostolion, yn ol yr ysgrythyrau; ac felly, prawf ein Duw ein danfoniad ni yn anwadadwy, trwy gyfranu y doniau ysbrydol, &c., yn ol ei addewid, er adeiladaeth y saint. Ond etto, dymunwn wybod pwy a'ch danfonodd chwi i bregethu rhyw efengyl arall, heb fod yn seiliedig yn y Bibl.

Yn nesaf, dywed—"Mae honi parhad y gwyrthiau yn dyfetha ac yn dystrywio y prawf gwyrthiol am byth, trwy eu gwneyd yn bethau cyffredin." Dyma hi ar ben yn awr! Os felly, yr oedd gwyrthiau Elias yn dystrywio rhai blaenorol Moses; yr oedd y gwyrthiau diweddarach yn bychanu y lleill a wnelid. O ddilyn y resymeg hon, casglwn mai y wyrth fwyaf oedd y gyntaf a wnaed erioed! Ac mai gwyrth gyntaf Crist oedd y fwyaf a wnaeth, a'r lleill yn lleihau o hyd, yn ol eu lliosogrwydd! Pwy a addefodd mai y wyrth olaf a wnaeth, sef adgyfodiad Iesu Grist, oedd y fwyaf? Yn ol Mr. Davies, buasai Crist yn profi ei ddanfoniad trwy beidio gwneyd un wyrth, rhag ofn iddo fychanu gwyrthiau y cyn-oesoedd, pa rai oeddynt wedi bod yn gyffredin am bedair mil o flynyddau, mwy neu lai. Gresyn fod yr apostolion wedi gwneyd cynnifer o wyrthiau nerthol yn enw Iesu, pan, yn ol Mr. Davies, y mae tueddiad yn mhob un o honynt i fychanu y rhai a wnaeth ef ei hun, trwy eu gwneuthur yn bethau cyffredin. Dyma ffordd ryfedd oedd gan Dduw—yn *bychanu* yn lle *gogoneddu* enw ei fab Iesu! Barned y byd, a'ch cyfeillion, a ydych yn eich pwyll! Onid yr un peth a fuasai i chwi haeru mai afal oedd y ffrwyth a dyfai ar y cyfryw bren er's oesoedd yn ol, ond gan ei fod yn gyffredin erbyn hyn, nad afal ydyw? Wele enghraifft o *logic* gystrawenol Mr. Davies, a gadawn i'r darllenydd fyfyrio arni. "Gofyn paham na ddygwyddai gwyrthiau yn feunyddiol, yw gofyn, Paham na pheidiai gwyrthiau â bod yn wyrthiau!!"

[I'w barhau,]

Y GYMDEITHAS FARSIANDIOL.

Y MAE yn ddywenydd mawr genym hysbysu ewyllyswyr da y Gymdeithas arddêrchog hon am ei llwyddiant rhyfeddol eisoes. Mae yr holl ranau a ganiateir eu gwerthu (scf deng mil) wedi eu cymmeryd i fyny, ac ymofyniad am amryw filoedd yn ychwaneg. Bwriada y pwyllgor o gyfarwyddwyr, pan ddel y Senedd nesaf ynghyd, i gynnyddu rhifedi y rhanau i ugain mil, am bunt yr un, fel o'r blaen. Caniata y rheolau amser rhesymol i'r aelodau dalu am eu rhanau, ond dymunir ar bawb ymdrechu talu y cyfan mor fuan ag y gallant, a goreu po gyntaf er eu lles eu hunain.

Efallai na byddai ychydig sylwadau ar natur a dybenion y Gymdeithas hon yn anfuddiol i'n darllenwyr, yn gymmaint â bod rhai wedi camgymmeryd ei dybenion. Y mae yn wir fod ein beirniaid yn barod i bigo gwallau pan soniwn air am ddim ag y mae arian mewn perthynas ag ef. Nid oes achos rhyfeddu am hyny ychwaith, pan y maent mor awyddus i brophwydo drwg am bob peth a wnelom. Y maent wedi bod yn son llawer yn yr America ein bod yn cydfwynhau ein meddiannau yn gyffredinol, ac y dysgwylir i'r rhai a ymunant â'n heglwys ni, roddi eu meddiannau i'r Gymdeithas, &c. Ond yr ydym yn tystio yn ddifrifol mai anwiredd hollol yw hyny. Nid yw ein heglwys ni yn gofyn nac yn cymmeradwyo dim o'r fath beth, ac ni ellir dwyn un enghraifft fod neb o honom wedi gwneyd felly yn un parth o'r byd; ond, o'r ochr arall, y mae pob un yn dal pob hawl ar ei eiddo ei hun, dan bob amgylchiad, fel o'r blaen, yn y wlad hon, a'r America hefyd; ac y mae gan bawb ryddach ewyllys i gyfranu i'r tylodion, a phob achosion daionus ereill, gyda ni, nag a ganiateir gydag un enwad a adwaenom. Yr oedd ein blaenoriaid ni yn yr America mor bell o fod yn cymmeryd eiddo ereill, fel nad oeddynt yn cael dim at eu cynnaliaeth oddiwrth yr eglwys, ond pob un yn gweithio â'i ddwylaw, neu yn masgnachu, fel dynion ereill, er eu cynnaliaeth; felly yr oedd hyd y nod Joseph Smith hefyd. Y fusness hòno o ddala pob peth yn gyffredin, a berthyna i'r *Oweniaid*, a'r *Shaking Quakers*, ond nid i ni erioed.

Meddylia rhai fod y Gymdeithas Farsiandiol hon mewn cyssylltiad â'n heglwys ni. Ond camgymmeriad yw hyny hefyd; canys nid yw mewn un math o gyssylltiad â'r eglwys, fel y gwelir pan ystyrir fod y Gymdeithas wedi ei rheoleiddio yn ol cyfreithiau Prydain, wedi ei chofrestru yn rheolaidd yn y *Chancery* yn ol *Act of Parliament*, fel cymdeithasau masgnachol ereill, ac wedi sefydlu iddi swyddwyr, a phwyllgor o gyfarwyddwyr, pa rai ydynt o dan feichiniaid i wneuthur cyfiawnder â phob aelod, yn ol cyfraith y wlad; a gall pob un gael ei amddiffyn gan y gyfraith hono, fel na allant wneyd anghyfiawnder ag un o'r aelodau. Ac heblaw hyny, y mae rhai miloedd o ranau wedi eu prynu gan foneddigion nad ydynt yn ein heglwys ni.

Nid Cymdeithas ymfudawl yw hon ychwaith, fel y tybia ereill, er eu cynnorthwyo i fyned dros y môr pan ewyllysiant. Ond un o ddybenion y Gymdeithas hon ydyw masgnachu gyda'r *capital*, fel y caffo yr aelodau yr ennill yn llog am eu harian. Trwy undeb galluogir ni i wneuthur hyn yn fwy ennillgar o lawer nag un ffordd arall; etto, y

mae llywyddion y Gymdeithas yn ddynion profedig yn yr eglwys er's blynyddau. Dyben a all sydd mewn golwg gan y Gymdeithas ydyw, tra yn dwyn elw i'r aelodau, cynnorthwyo er darparu moddion i drosglwyddo y Saint a ewyllysiant fyned drosodd. Dyben arall ydyw masgnachu gyda'r rhai sydd eisoes wedi myned drosodd tua California. Bwriedir anfon y llong newydd a rhagorol, scf "*Zion's Hope*," ar draul y Gymdeithas, gyda llwyth o bob math o nwyddau masgnachol a chelfyddydol, o Liverpool tua California, yn mis Tachwedd, i gyfarfod ein brodyr alltudiedig, fel y gallont lafurio y ddaear yn y wlad odidog hono, a chodi ymborth iddynt eu hunain, ac i'r rhai a ddeuant yno atynt. Bwriedir cario yn mlaen yno weithfäau o bob natur, ag a feddylir yn fanteisiol i'r Gymdeithas; a daw y llongau â'u cynnyrch yn ol i Loegr, a manau ereill.

Efallai fod y tylawd yn barod i ofyn, Pa lesâd a ddichon y fath Gymdeithas ei ddwyn iddo ef? Atebwn, mai llawer, mewn llawer ffordd. Yn gyntaf, trwy ei alluogi i gasglu gyda phlant Duw i'r man lle yr addawodd Duw waredigäeth iddynt, pan dywalltai efe ei bläau a'i farnedigaethau dinystriol ar yr annuwiolion ag sydd yn trigo yn Babilon fawr. Pa fodd felly, medd yr aelod wed'yn, ai ar gost ein Cymdeithas ni? Nage, gyfaill; nid ar draul neb arall ond ei hunan, a hyny trwy dalu cost ei gludiad i'r Gymdeithas, efallai wedi cyrhaedd drosodd yno, yr hyn ni all dyn o deulu mawr ei wneyd yn hawdd yn y wlad hon, lle y mae cyflogau yn isel, a lluniaeth yn uchel. Nid wyf yn meddwl fod neb o'r Saint a ewyllysiai adael brawd a chwaer ar ol dan ddialedd Duw yn mhlith eu gelynion, oherwydd eu tylodi; etto, beth a wnant, os na threfna Duw ryw ffordd o waredigaeth? Wel, y mae Duw eisoes wedi agor y ffordd o'u blaen trwy y Gymdeithas ddaionus hon, ond iddynt wneyd a allant, a bydd hyny yn elw i'r Gymdeithas hefyd.

Pe bai rhai o'r Saint tylodion yn myned at rai o'r marsiandwyr hyny sydd wedi eu cyfoethogi ar arian y Saint, ac yn gofyn iddynt eu cynnorthwyo i fyned drosodd yn eu llongau, beth a ddywedid wrthynt, tybied? Meddyliem eu elywed naill ai yn chwerthin am eu penau, neu yn dweyd eu bod yn ynfydu. Wrth hyn, ynte, y gwelir defnyddioldeb y Gymdeithas hon yn y peth hyn; ac ymdreched hyd y nod y tylodion o'i phlaid, canys y mae eu gwaredigaeth dymhorol yn ymddibynu ar ei llwyddiant.

Ymddengys y Gymdeithas hon hefyd yn ddefnyddiol iawn i'r Saint hefyd, wrth ystyried y galluoga hwynt, trwy eu cydweithrediad, i gael siopau, *manufactories*, a phob peth a fydd arnynt eisieu yn eu plith eu hunain yno, yn lle parhau i fod, fel y maent wedi bod drwy'r blynyddoedd, yn cyfoethogi estroniaid, y rhai a ddeuênt â'u nwyfau drudfawr i'w plith, ac wedi cael eu harian a droent yn fradwyr creulon ac erlidgar iddynt. Y mae y Saint yn Missouri, ac yn Illinois, wedi bod dan anfanteision mawr o herwydd pethau felly, ac y mae yn bryd iddynt, bellach, fwynhau ffrwyth eu llafur caled yn eu plith eu hunain, a chynnorthwyo y naill y llall yn y wlad hono, gan fod yn eu plith ddynion medrus at bob busness, ac yn awyddus i lesoli pawb, yn enwedig teulu y ffydd.

Gwel y Saint eu dyledswydd a'u braint i dalu am eu rhanau mor

fuan ag y byddo modd, wrth ystyried y gost fawr sydd i brynu llong newydd, ei darparu hi a'i llwyth o'r farsiandiaeth fwyaf addas ac ennillgar yn y parthau hyny o Ddeheudir America y troant iddynt ar y ffordd, fel na raid ond yn unig eu hysbysu y bwriedir talu am y llong hon o hyn i'r gwyliau nesaf.

Gofaled y llywyddion dros y gwahanol adranau yn Nghymru, gadw eu cyrddau i'r perwyl hyny mor gysson ag y gallant, a danfon yr hyn a delir i'r Trysorydd, W. Phillips, Merthyr, mor fuan ag y gellir ar ol pob cwrdd, fel y gallo yntau eu hanfon gyda eu gilydd i'r prif drysorwyr yn Liverpool yn ddioed.

Gofaled pob aelod am gael *ticket* gan yr ysgrifenydd, yn dangos yr hyn a dalo i'r trysorydd, a chadwer hwynt yn ofalus nes y byddant wedi gorphen talu eu rhan, ac yna cânt *deed* o'u rhan neu eu rhanau, yn unol â chyfraith y wlad, fel pan yn prynu tir, neu ryw eiddo arall, yr hyn a aliant werthu i arall os cwyllysiant. Dymunol iawn fyddai i bawb ymdrechu talu ei ranau yn llawn cyn yr ymfudant i'r America, a chael ei gweithredoedd hefyd, ac wedi hyny nid yw eu cartrefle yn effeithio ar eu cyssylltiad â'r Gymdeithas mewn un modd, ond cael gwybod pa le y byddant.

Dysgwylir i'r ysgrifenyddion a phob trysorydd, yn gystal â'r aelodau, gadw eu cyfrifon yn fanwl ac eglur: canys rhaid i'r llywyddion a'r pwyllgor fyned â chopi o'u holl gyfrifon, pa faint o arian a dderbyniasant, a dalasant, a pha fodd, ynghyd â desgrifiad cywir o sefyllfa y Gymdeithas, bob cwrdd blynyddol i'r *Chancery*, yn mha le ni chaniateir dim cyfrifon ond a gydunant â'r *tickets*, wedi eu llaw-arwyddo gan y gwahanol swyddwyr: ac er nad ydym ni yn derbyn, yn talu, nac yn *handlo* un geiniog o arian y Gymdeithas mewn un dull na modd, etto dymunem weled y swyddwyr yn gwneyd pob peth yn rheolaidd, fel na byddo cam-ddeall mewn perthynas i'r Gymdeithas, ond y byddo yn llwyddo i ennill yr ymddiried a'r gefnogaeth a deilynga gau bawb.

D.S. Y mae ychwaneg o'r *printed receipts* i'w cael gan William Phillips, Merthyr. Gellir cael copïau o'r *Deed of Settlement* hefyd, yn Saesneg, am 4c. yr un.

CENADIAETH AMERICANAIDD I FRYDAIN.

Bydd yn llawen gan y Saint i glywed am ddyfodiad tri o'r deuddeg Apostol, sef Orson Hyde, Parley P. Pratt, a John Taylor, drosodd i Loegr unwaith yn rhagor. Y maent mewn cyflawn iechyd, ac wedi eu hamdoi ag ysbryd tanbaid eu swyddi uchel. Bydd yn fwy llawenydd etto, debygwn, yn enwedig i'r Cymry, glywed fod y ddau olaf wedi addaw talu ymweliad â'u brodyr a'u chwiorydd yn Nghymru cyn hir; efallai y deuant i Ferthyr cyn y Nadolig nesaf, ond rhoddir gwybodaeth etto. Gadawodd y brodyr ffyddlon hyn eu gwragedd a'u plant, a'r oll a feddent, yn ngwersyll blaenaf y Saint yn yr anialwch, a dychwelasant drwy lawer o beryglon ac anhawsderau ar fôr a thir, i wasanaethu yr eglwys yn Mhrydain; ac i hysbysu a threfnu materion pwysig, ar ba rai y mae llwyddiant, undeb, perffeithiad, a gwared-

igaeth yr holl Saint, i raddau helaeth, yn dibynu. Mae eu hunanymwadiad, eu ffyddlondeb, a'u diwydrwydd digyffelyb, yn dystion amlwg o'u cariad at y Saint, ac o'u hawydd mawr i'w llesoli. Ni raid hysbysu fod cost y brodyr hyn wedi, ac yn parhau i fod, yn fawr iawn, canys gwelir hyny yn amlwg. Dymunem i'r Saint ddeall hefyd, mai dynion yw y rhai hyn sydd yn byw, ac yn dyfod o eithafion y gorllewin pell ar eu cost eu hunain. Nid oes na tholl, na threth, nac un ffordd arall er talu y costau, ond yr hyn a gyfrana y Saint o ewyllys rydd. Yr ydym yn dystion fod y bobl hyn ar hyd y blynyddoedd, yn gweithio â'u dwylaw er cynnal eu hunain a'u teuluoedd, gan aberthu yr hyn a allent o'u hamser i waith y weinidogaeth, a'u bod yn ddiweddaf oll wedi cael eu hamddifadu o'r oll a feddent oherwydd eu crefydd; ond, er y cyfan, gwelir eu bod yn benderfynol, fel bugeiliaid da, i borthi y praidd â didwyll laeth y gair—ïe, i roddi eu bywydau i lawr dros braidd eu Bugail Mawr, yn hytrach nâ'u gadael yn ysglyfaeth i'r bleiddiaid. Gobeithiwn, ynte, y dengys y Saint yn Nghymru eu bod yn deilwng o wasanaeth y fath ddynion, drwy ymbarotoi i gyfranu o'u heiddo, hyd eithaf eu gallu, yn ol fel y mae Duw wedi eu llwyddo, i dalu costau a diwallu anghenrheidiau y brodyr hyn, pan y deuant i'n plith. Meddyliwn na raid ond coffâu y Saint am hyn, y bydd eu llygaid yn agored yn y fan, i weled yr anghenrheidrwydd o hono—ein dyledswydd i wneyd yr hyn a allwn iddynt, a'r fraint fawr o gael cyfranu i'r rhai y gwyddom yn dda ddigon eu bod yn weision i'r Duw byw, yn genadon heddwch, yn anfonedigion y Brenin i gasglu ei blant i "swper neithior yr Oen," i gael etifeddu gwynfyd, derchafiad, a gogoniant tragywyddol, pan ddel teyrnas Dduw yn ei nerth a'i godidogrwydd hanfodol. Na feddylied neb yn ormod, ynte, i gyfranu o'u pethau tymmorol i'r rhai sydd yn dwyn iddynt gyflawnder bendithion efengyl y tangnefedd. Gadawodd y brodyr hyn wersyll y Saint yn mhlith yr Indiaid, yn agos i'r Council Bluffs, tuhwnt i ororau y bobl wynion, rai cannoedd o filltiroedd. Gwersyllant yno i auafu. Maent yn trigo mewn pebyll, yn cyneuafu gwair i'w hanifeiliaid, ac yn hela bwyd iddynt eu hunain dros y gauaf, megys cig ych gwyllt, carw *(elk)*, &c. Y mae ganddynt yn y gwersyll dros hanner cant o filoedd o anifeiliaid corniog, heblaw ceffylau, mulod, defaid, &c. Y mae yn dda genym glywed fod yr holl Indiaid yn roesawus iawn o honynt—penaethiaid pob llwyth a'r a welsant wedi caniatâu iddynt gyflawn ryddid i feddiannu a thrigo yn heddychlawn yn y lle a ddewisant o'u tiriogaethau hwy, heb arian ac heb bris yn y byd. Dyma wers! Dyma esiampl o ddyngarwch a thiriondeb ymysgaroedd paganiaid y goedwig, i'r Cristionogion annynol hyny a yspeiliasant y Saint o'u tiroedd, o dalaeth bwy gilydd, am yn agos i ugain mlynedd, ïe, wedi iddynt ei brynu a thalu eu harian i'r llywodraeth am dano!! Nid rhyfedd fod yr Indiaid yn gwrthod y crefyddau hyny sydd yn achosi y fath effeithiau anghyfiawn â hyn. O, Sectariaeth, pa bryd y'th ddigonir ag ysglyfaeth waedlyd? Ond dychwel fy enaid oddiar yr olygfa; melysach yw hanes meibion y goedwig anial, na chlywsant lais turtur Nef, ond llais yr eryr a'r dylluan, pa rai ni throediasant ffordd cenadydd, namyn camrau'r arth a'r cadno. Mae yr Indiaid yn diwallu y Saint â choed

yn rhad, ac yn dymuno arnynt aros yn eu plith i'w dysgu mewn celfyddyd, amaethyddiaeth, &c. Mae y Saint yn rhoddi cnydau yn y tir erbyn dyfodiad yr ail wersyll yno i'w fwynhau. Bwriadent godi eu pebyll ac ymlwybro yn mlaen ddechreu yr haf, pan dyfai glaswellt i'r anifeiliaid; a bwriada y tri brawd hyn ddychwelyd yno i gychwyn gyda hwynt y pryd hyny. Gobeithiwn yr ymdrecha pawb eu goreu i gyfranu i'r brodyr uchod, er cynnorthwyo y rhai hyny, druain, sydd yn hela eu bwyd beunyddiol yn y goedwig, gan ymddibynu ar Raglunaeth am ddogn dydd yn ei ddydd, fel yr ânt yn mlaen. Y mae eu dysgwyliad atom ni sydd mewn llawnder yn awr, ac y mae eu sefyllfa dosturus yn teilyngu ein cynnorthwy; y mae cyfleusdra yn bresennol, ac efallai mai am y tro diweddaf y ceir cyfleusdra, i anfon atynt, gan y byddant tu hwnt i'r mynyddoedd creiglyd yr haf dyfodol. Cyfranu iddynt hwy yw rhoi benthyg i'r Hwn a bia y ddaear a'i chyflawnder, ac efe a dâl yn ol ar ei ganfed: efe a ddywed hefyd, "Yn gymmaint ag i chwi gyfranu i'r rhai hyn fy mrodyr i, yn wir i mi y gwnaethoch." Yr ydym yn bwriadu cynnal cymmanfa yn Merthyr, pan y del y brodyr cyfeiriedig drosodd, a bydd cyfleusdra y pryd hyny i gyfranu iddynt. Ond y mae P. P. Pratt a J. Taylor wedi deisyf arnom dderbyn drostynt yr hyn a gyfrenir yn flaenorol, a chan na fydd eu harosiad ond byr, a llawer o faterion pwysig yn cymmeryd yr amser pryd hyny, gwell ydyw i bawb anfon yr hyn a allant i ni yn flaenorol, a chânt ddangoseg am danynt. Frodyr a chwiorydd anwyl, ni fu galwad cyffelyb i hwn arnoch o'r blaen, ac nid yw yn debyg y bydd etto; yna ymegnïwch am unwaith i'w helpu hwy yn awr, a hwythau a'u talant yn ol, drwy ddarparu lleoedd i'n derbyn ninnau i'w trigfanau tragywyddol yno, pan na fydd un ddinas noddfa arall i'w chael rhag llid y gelyn, pläau, heintiau, rhyfeloedd, terfysgoedd cenedloedd, a'r holl farnedigaethau ofnadwy a fwriada Arglwydd yr holl ddaear dywallt yn ei lidiawgrwydd ar holl drigolion anedifeiriol ac erlidgar Babilon fawr, sef "Mam putteiniaid y byd," ynghyd â'i holl dylwyth. Mawr a disymmwth fydd ei chyflafan. "Dinystrydd y cenedloedd" a ddalio ei gleddyf ysgwydedig, mawr a chadarn, yn ei law ei hun, hyd oni byddo yr holl rai gonest eu hegwyddor wedi cael diangfa o'i chanol hi, fel na dderbynion o'u phläau. Yn wir, meddaf i chwi, nid â yr oes a'r genedlaeth hon heibio, hyd oni chwblha efe ei waith, ei ddyeithr-waith; efe a'i cwtoga ac a'i gwna yn fyr mewn cyfiawnder. Cofied y Saint hyn, ynte, nad oes i ni yma ddinas barhaus; canys yn mynydd Sion, ac yn Jerusalem yn unig, y bydd gwaredigaeth dymmorol a thragywyddol.

CYMMANFA MANCHESTER.

Ar ddydd Sadwrn, dydd Sul, a dydd Llun, y 17eg, y 18fed, a'r 19fed o Hydref, cynnaliwyd Cymmanfa gyffredinol yn y dref hon, ar ba achlysur cawsom y pleser mawr o gyfarfod â llawer o'n brodyr anwyl o America, wedi cael eisoes flynyddoedd rai o'u cwmni, a chael y fraint o gydweithio ag amryw o honynt yn ngwinllan ein Harglwydd yn y gorllewin pell, dan lawer o wrthwynebiadau. Mawr y llawen-

ydd a lanwai ein mynwes wrth gyfarfod etto, i ryfela yn y wlad hon dan faner yr un Brenin. Mae y brodyr hyn wedi derbyn eu cynnysgaethiad yn nheml Dduw yn Nauvoo cyn cychwyn, ac yn awr ar genadiaeth i Frydain. Yn eu plith y mae tri o'r apostolion, sef Orson Hyde, P. P. Pratt, a John Taylor.

Dydd Sadwrn, am ddeg, cymmeradwywyd O. Hyde i fod yn llywydd drwy y gymmanfa, yr hwn yn ei wresogrwydd a'i hyawdledd arferol a ddechreuodd gan osod materion pwysig y gymmanfa i lawr, a dangos pwysfawrogrwydd y gwaith rhyfeddol mewn llaw, a gorfoleddu yn fawr ar ei ddychweliad i'r winllan y buasai efe yn offeryn i ddechreu ei phlanu. Pan y daethai efe, a dau neu dri o'i frodyr o'r America yma, er's tua chwe mlynedd yn ol, nid oedd neb yma wedi clywed gair am yr efengyl hon; ond yn awr, er ei syndod, gwelai ei hun wedi ei amgylchu gan Saint cariadus wrth y miloedd, pa rai ydynt yn gwybod yn awr mai gwir oedd eu tystiolaeth hwy ar y dechreu—sef, fod Duw wedi eu danfon yno i bregethu ei efengyl dragywyddol. Diolchai y brawd ffyddlon hwn i Dduw, am iddo gael dyfod unwaith etto i'n plith, a dymunai ar i Dduw fendithio pob un o honom yn ol ei anghen, a'n cadw yn ffyddlon hyd y diwedd.

Dilynwyd ef gan P. P. Pratt, yr hwn a ddywedai fod yr olygfa hardd o'i flaen yn dwyn ei feddwl yn ol at sefydliad yr eglwys yma—y gwrthwynebiadau a gawsai efe yma: y gwynebau siriol a'i hadgoffai am olygfeydd rhyfeddol a welsai yn y wlad hon, yn yr America, ac ar ei daith i'r anialwch gorllewinol; a phan ganfyddai ei hun yn eu plith, drwy y cyfan, yr oedd ei lawenydd yn fwy nag y caniatäai ei deimladau iddo ei ddesgrifio, ond tystiodd yn sobr a dwys am wirionedd y gwaith mawr hwn, ac annogodd bawb i ymadnewyddu fwy-fwy i'w gario yn mlaen. Teimlai fwy o awydd i eistedd i lawr, i syllu yn ngwynebau hoff ei hen frodyr, nag i'w hanerch yn awr, a therfynai drwy fendithio pawb o bob gradd a sefyllfa, o'i Mawrhydi dirion ar ei gorsedd hyd y gwaelaf o'r hil ddynol. Yr oedd ei galon yn gyflawn o fendithion, a dim ond bendithion. Yna galwodd ar D. Jones i anerch y cyfarfod, y byddai yn dra hoff ganddo ef unwaith etto glywed y llais hoff a swniodd yn ei glustiau er's blynyddoedd yn ol. Ymhelaethodd ar ei ffyddlondeb, a'r anwyldeb a feddai ato er ys talm, pan gyd-filwriai ag ef yn yr America.

Yna cododd D. Jones i fyny, a desgrifiodd yr olygfa a'r cwmpeini presennol fel yn annysgwyliadwy iddo ar y pryd, ac fel o'r bron yn rhy dda i fod yn wir. Dywedai am yr amser cyntaf y cyfarfu â Mr. Pratt, pan y cafodd yr anrhydedd o'i gludo ef a'i deulu ynghyd, ac yn agos i drichant o Saint a ddaethant gydag ef o Loegr, i fyny yr afon Missisippi, o St. Louis i Nauvoo, yn ei agerdd-fad. Cofiai yn dda ddigon y ddysgeidiaeth a glywsai ar y pryd; mai dyna yr amser yr agorwyd ei lygaid i weled sefyllfa anfanteisiol ei frodyr a'i chwiorydd yn Nghymru, ac y cynneuwyd y wreichionen gyntaf o sêl ac awydd yn ei fynwes ef i ymweled â'i wlad, i gynnyg iddynt y goleuni dwyfol a ddyscleiriasai mor danbaid ar ei lygaid ei hun, ac na foddlonwyd byth mo hono tra yr arosodd yno, ond cynnyddodd ei sêl yn fwy-fwy, a'i awydd a'i gariad at ei genedl, nes cyrhaedd yn ffiam angherddol ac anniffoddadwy. Diolchai yn fawr am y fraint oruchel o gael y fath

genadiaeth, a chynnyg yr efengyl hon sy'n dwyn bendithion i bawb, a dim ond bendithion i bawb a'i creda. Nid oedd yn ddrwg ganddo am ddim yn fwy nag am na fuasai wedi dyfod yn gynt. Yr oedd yn gwybod mai gwaith Duw sydd ganddo mewn llaw, a phenderfynai yn nerth Duw i fyned yn mlaen i lesoli ei gyd-genedl, drwy roddi iddynt oleuni yr efengyl nes dryllio cadwyni rhagfarn, a'u dwyn yn rhyddion, ïe, yn feibion ac yn ferched i Dduw. Yr oedd yn llawen ganddo hysbysu fod llwyddiant graddol a chysson ar yr efengyl yn mhob man lle ei phregethid yn Nghymru; eu bod wedi bedyddio dros gant a hanner yn y tri mis diweddaf; fod eu nifer bresennol yn Nghymru tua naw cant, a bod lluoedd yn credu heblaw hyny. Hysbysai fod cenadon yn pregethu yn mhob sir o'r bron drwy Gymru, ei fod ef ei hun wedi bod yn teithio oddiamgylch pob sir o Gymru, ond un, gan bregethu bob nos, yn y trefydd mwyaf, yn yr haf diweddaf; fod lluoedd yn dyfod i wrando, a chan mwyaf yn siriol hefyd, oddieithr ambell hen Pharisead sectyddol, neu fugail a ofnai golli y cnu. Dywedai iddo ef ei hun gyhoeddi deuddeg o draethodau. yn egluro yr egwyddorion, eu hamddiffyn, &c., yn y flwyddyn a hanner diweddaf, yn cynnwys dros filiwn o dudalenau 12 plyg, a'u bod oll o'r bron wedi eu dosparthu drwy y wlad. Dywedai fod ganddo obaith da am ddychweliad llawer o'i frodyr a'i chwiorydd unwaed—fod lluoedd etto ar ddyfod i mewn i winllan Arglwydd y lluoedd, ac mai ei benderfyniad ef yw myned yn mlaen, deued a ddelo, serch i hyny gostio ei fywyd iddo.—Yna terfynwyd y cwrdd boreuol drwy weddi.

Am ddau, yn y prydnawn, anerchodd y brodyr John Taylor a P. P. Pratt y gynnulleidfa liosog yn wresog iawn am yr adgyfodiad, ei ddull, a'i drefn, a'r modd i sicrhau rhan ynddo.

Yn yr hwyr, treuliwyd y cwrdd gan mwyaf mewn materion a berthynai i'r Gymdeithas Fasgnachol. Cefnogai y llywydd ac ereill yn fawr, ar amryw ystyriaethau, y buddioldeb o ohirio ei gweithrediadau dros yr amser presennol; fod yn anmhosibl iddi, dan yr amgylchiadau presennol, lwyddo i ateb dybenion daionus ei sefydliad. Dywedwyd llawer o blaid ac yn erbyn y cynnygiad; ond ar ddiwedd y cwrdd, penderfynwyd yn unfrydol i beidio myned â hi yn y blaen yn bresennol.

Dydd Sul, cynnaliwyd y cyrddau yn yr *Hall of Science*, oherwydd fod y llall yn rhy fychan i gynnal y gynnulleidfa.

Treuliwyd cwrdd y boreu, a'r prydnawn gan mwyaf, i drefnu materion y gwahanol gynnadleddau trwy Prydain, gosod y llywyddion arnynt, ac mewn hyfforddiadau pa fodd i gario y gwaith yn mlaen yn fwy llwyddiannus; ac annogai y llywydd yn fawr ar i bawb o'r llywyddion hyn dori allan ar y dde a'r aswy, i eangu eu cyffiniau, trwy bregethu yr ymadroddion sydd yn dechreu rhai yn Nghrist yn unig, a gobeithiai y caffent ychwaneg o ysbryd eu swyddi nag erioed, nes y byddai argraffiadau eu cynghorion yn y Gymmanfa hon, fel cawodydd o wlaw prydlawn ar wely o flodau, yn arogli trwy Frydain fel pêr lysiau paradwys, er gogoniant i Dduw.

Yn yr hwyr, annerchodd y brawd J. Taylor y dorf yn ei ddull gwresog a hyawdl. Profodd mai trwy lawer o rwystrau y mae yn rhaid myned i mewn i deyrnas Dduw. Rhoddodd hanes cynnwysfawr o'r prif erlidigaethau a gafodd yr eglwys yn yr America er pan ym-

unodd efe â hi, ac yn enwedig yn Nauvoo, merthyrdod Joseph a Hyrum Smith yn y carchar, ynghyd ag alltudiaeth y Saint wedi hyny i'r anialwch. Desgrifiai eu taith i'r anialwch yn gyflawn o anhawsderau, ond fod yr holl Saint yn galonog a phenderfynol, oll mewn undeb, ac yn gofalu am, ac yn cynnorthwyo y naill y llall, nes nad oeddynt yn teimlo nac yn cael amser i feddwl nemawr ăm eu trallodion eu hunain. Mwynhaent iechyd rhagorol, wrth ystyried gynnifer o wragedd a phlant oedd yn eu plith, heb erioed o'r blaen arferyd byw a bod yn y goedwig, cysgu allan y nos dan eu pebyll, na methu cael eu bwyd yn ei bryd; ond fod ganddynt gysur na ŵyr y byd ddim am dano, i ddal eu meddwl goruwch tònau cynddeiriog erlidigaeth ac adfyd. Sylwai, mai po fwyaf eu cyfyngder, mwyaf eu ffydd, eu hymroad, a'u cysur. Yn nghanol y cyfan dyrchafant eu penau, gan wybod fod amser eu hymwared hwy yn agosâu. Gadawsai ei wraig a'i blant yn llon yn y gwersyll, yn Council Bluffs, yn ngwlad yr Indiaid, i ddyfod ar y genadaeth hon. Ystyriai yn fwy anrhydedd cael y swydd a'r gwaith a fedd, na dim a allai y byd ei anrhegu ag ef; ac annogai y Saint i fod yn llawen ac yn amyneddgar dan bob trallodion; mai "wedi hir oedi y daw y fendith," ac mai "mewn iawn bryd y medwn, oni ddiffygiwn." A meddyliem iddo gael y fath ddylanwad ar y gynnulleidfa nes yr oedd yno bawb yn foddlon i ddyoddef pob peth er mwyn Crist a'r efengyl, ïe, pe costiai yr oll a feddent, a'u bywydau hefyd, gan ymorphwys ar addewid Crist—"Yn wir, meddaf i chwi, y neb a adawo dai, neu diroedd, tad, neu fam, na dim arall, er fy mwyn i a'r efengyl, efe a dderbyn y can cymmaint yn y bywyd hwn, ac yn y byd a ddaw fywyd tragwyddol." Gallai Mr. Taylor, fel llawer o'r Saint, nid yn unig bregethu yr athrawiaeth hon, ond llawenhau am ei fod wedi rhoddi esiamplau lawer drosti, trwy ymwadu â'r oll a feddai, yn hytrach nâ'r efengyl. Mewn pedwar parth o'r America, y mae tai a meddiannau a berthynent iddo ef, pa rai a yspeiliwyd oddiarno heb un math o iawnder byth am danynt. Dywedai ei fod yn ystyried ei aberthau yn fychain iawn etto, wrth ystyried i bwy y gwnaeth hwynt. Cofus gan y Saint fod Mr. Taylor gyda Mr. Smith yn y carchar, pan laddwyd ef a'i frawd. Trywanwyd yntau â phedair o fwledi ar y pryd, ac etto nid yw y cyfan yn digaloni gronyn arno, ond yn hytrach ei wroli i fyned yn y blaen. Y tro diweddaf y cawsom y fraint i sefyll o flaen torf yn ochr Mr. Taylor oedd yn ngharchar Carthage, a da iawn y cofiwn destunau ein pregethau, trwy y barau heiyrn, i'r terfysglu a geisient fywyd J. ac H. Smith. Do, parhausom i bregethu ddydyn yno ammodau hedd, hyd o fewn ychydig oriau i'r amser y lladdwyd hwynt, ac yn nerth Duw parhawn i bregethu yr un genadwri hyd ein hawr olaf ein hunain, gan adael y canlyniad yn llaw ein Meistr. Dilynwyd Mr. Taylor gan y llywydd, mewn cynghor pwysig i'r pregethwyr pa fodd i gyflawni eu gwaith, ac i'r aelodau pa fodd i fyw er gogoniant i Dduw, a therfynodd y cwrdd trwy weddio a chanu. Yna ymadawodd y dorf serchus gyda phob arwyddion o foddlonrwydd mawr.

Dydd Llun a dreuliwyd gan mwyaf yn ychwanegol ar *fusiness* y Gymdeithas Fasgnachol, a gwahanol faterion llywyddion y cangenau cynnadleddawl. Ac felly terfynodd y gymmanfa lwyddiannus a llesol

hon, drwy i'r llywydd roddi ei *farewell address* yn deimladwy ac effeithiol iawn, a gweddio ar Dduw am ei fendith a'i sel ddwyfol ar ein hymdrechiadau, er adeiladu teyrnas yr Immanuel, a dwyn bywyd ac anllygredigaeth i oleuni, nes llanw y byd â goleuni a gwybodaeth o Dduw, fel y toa y dyfroedd y môr—pan na fydd ond un Brenin yn teyrnasu, a'i enw yn un, a phawb yn un yn ei addoli mewn gwynfyd a gogoniant tragywyddol.

DINAS NAUVOO.

Mae yr *American Sun* yn hysbysu fod Dinas Nauvoo yn parhau i gael ei haflonyddu. Ymddengys fod y trigolion diweddaraf, sef y rhai a ymfudasant yma o'r taleithlau ereill, ac a brynasant feddiannau y Saint alltudiedig, wedi penderfynu amddiffyn eu hunain a'u meddiannau rhag ymosodiadau annynol y llu o fileiniaid ag sydd yn parhau i ddyfetha a bwgwth lladd yn y cylchoedd hyny. Mae y cyffredin yn tosturio wrth drigolion presennol Nauvoo, ond ni ymddygid felly tuag at y Saint. Eithr yr ydys yn gweled yn awr ar bwy yr oedd y bai o'r blaen, drwy fod y terfysgwyr hyn yn parhau yr un yn eu hymddygiadau drygionus. Gobeithiwn yr amddiffyna y trigolion y ddinas, nes caffo y gweddill sydd yno o'r Saint amser i ddianc i'r anialwch. Hysbysa y newyddiaduron a ddygodd y llong St. George drosodd, fod y gwrth-Formoniaid yn fil o wyr dan gyflawn arfau, ar eu ffordd i Nauvoo, ar y 20ain o'r mis diweddaf, a bod ymladdfa yn debyg o fod. Hawdd gan awduron gyhoeddi "Rhyfel Mormonaidd," "Terfysg yn mhlith y Mormoniaid," a thadogi pob bai a chythrwfl a wneid yn y wlad hono ar y Mormoniaid, fel eu galwant, drwy y blynyddoedd, fel pe buasent hwy yr achos o'r cyfan. Ond yn awr, pan y mae cymmeriadau y naill blaid a'r llall yn ymddangos yn eu lliw priodol, ni wyddis dan ba enw gogoneddus y cyhoeddant y rhyfeloedd, y cynhwrf, y lladd, a'r llosgi, sydd yn parhau yno, wedi i'r Mormoniaid i gyd o'r bron fyned gannoedd o filltiroedd oddiyno.

GALWAD AR BECHADURIAID.

O, BECHADURIAID, trowch mewn pryd—
Ar bechu mwy na rowch eich bryd;
Ond ffowch am rad faddeuant Duw,
Ag ysbryd prudd a chalon friw.

Y taliad cyflawn ar y pren,
A roddwyd gan Enneiniog Nen,
All glirio'ch beiau mawr a mân,
A'ch arbed rhag haeddiannol dân.

Os ufyddhewch, cewch ffafr Duw,
A thrwy ei Fab ef fythol fyw:
Mae'r fraint yn rhad, a thaer yw Ef
I annog dyn i wrando 'i lef.

RHYDYBONT: ARGRAFFWYD GAN JOHN JONES.

PROPHWYD Y JUBILI.

"MAE Y DEYRNAS WEDI DYFOD."

RHIF. 6.] RHAGFYR, 1846. [CYF. I.

CORFF NEU EGLWYS CRIST.

"UN corff sydd, ac un Ysbryd," medd yr ysgrythyr; ac y mae yn perthyn i'r corff hwn, megys i'r corff dynol, amrywiol o aelodau, yr oll wedi eu gosod ynddo a'u cydgyssylltu fel ag y mae yr Ysbryd yn ewyllysio. Megys ag y mae anghen yn y corff dynol am yr holl aelodau, efelly y mae anghen yn nghorff neu eglwys Crist am yr holl wahanol aelodau sydd yn perthyn iddynt. Nid all y corff dynol hebgor y llygaid; y mae eisieu y rhai hyn i'w arwain a'i dywys. Mae y clustiau yr un mor wasanaethgar yn eu swydd: y traed, y breichiau, a'r aelodau oll, ydynt yn anghenrheidiol ac yn ddefnyddiol yn eu lle. Ni ddywed y glust wrth y llygad, Nid rhaid i mi wrthyt. Y droed nis dywed nad yw y fraich yn ofynol; na'r fraich nad yw y droed. Y mae yr oll yn cyfansoddi ac yn gweini i'r un corff. Y mae eisieu iddynt oll i barhau yn eu priodol waith; y llygaid i wylio, y clustiau i glywed, y breichiau i amddiffyn, a'r traed i ymlwybro. Nid gwiw i'r llygaid ymadael â'r corff pan yn ieuanc, a dweyd eu bod wedi cyflawni digon yn ei ieuenctyd ef i'w ddiwallu yn ei hen oed. Efelly y gellir dywedyd am yr aelodau ereill. Y maent oll i fod mewn undeb, ac i barhau mewn undeb.

Tebyg i hyn y mae corff Crist wedi ei gyfansoddi. "Rhai yn wir a osododd Duw yn yr eglwys; yn gyntaf apostolion, yn ail prophwydi, yn drydydd athrawon, yna gwyrthiau; wedi hyny doniau i iachâu, cynnorthwyau, llywodraethau, rhywiogaethau tafodau." Mae y pethau hyn oll "i berffeithio y saint, i waith y weinidogaeth, i adeilad corff Crist;" ac y mae y pethau hyn oll i wasanaethu yn eu gwahanol swyddi tra y parhao anghen y corff —ïe, "hyd oni ymgyfarfyddom oll yn undeb ffydd, a gwybodaeth Mab Duw, yn wr perffaith, at fesur oedran cyflawnder Crist."

Ddarllenydd anwyl, a ydwyt ti wedi dy fedyddio trwy yr Ysbryd i'r corff gogoneddus hwn, ac wedi dy ddiodu ganddo? Mae yn anghenrheidiol i ti wybod. Yr wyt yn gweled fod nodau corff Crist yn eglur iawn. Mae yr holl aelodau yn rheolaidd ynddo, canys Duw sydd wedi eu cydgyssylltu. Na ddyweded dyn y gellir hebgor rhai o'r aelodau; yr Arglwydd a'u trefnodd, ac am hyny dystawed dyn. Ewyllys Duw, ddarllenydd, yw i ti ddyfod i undeb â'r corff hwn, os nad ydwyt, a chael gwybodaeth dy fod ynddo. Ond, os ydwyt yn perthyn iddo, mawr yw dy fraint!

ELIAS.

Nid oes nemawr berson ag y sonir am dano yn yr ysgrythyrau, mor anadnabyddus â hwn. Wedi yr holl esbonio a dweyd am dano, mynyeh y gofynir i ninnau, Pwy yw yr Elias hwnw! Gan na chawsom foddlonrwydd yn yr un atebiad a welsom etto, anturiwn gynnyg yr hyn a ganlyn am atebiad i'r cwestiwn; ac os gallwn ond dangos y gwahaniaeth yn ddealladwy ag sydd rhwng y cyfryw berson â'r swydd neu y cymmeriad a berthyna iddo, dyry hyny allwedd dirgelwch i ddeall y swydd ryfedd hono ag yr oedd Elias i'w chyflawni, yn ol prophwydoliaeth Malachi, yn mhen. iv, 5, 6:—"Wele, mi a anfonaf i chwi Elias y prophwyd eyn dyfod dydd mawr ac ofnadwy yr Arglwydd. Ac efe a dry galon y tadau at y plant, a chalon y plant at eu tadau; rhag i mi ddyfod a tharo y ddaear â melldith."

Y pwnc mawr mewn dadl yw, Ai Ioan Fedyddiwr a feddylir wrth yr Elias hwn? Addefwn fod rhyw anhawsder i ddeall yr ysgrythyrau a gyfeiriant at y personau hyn, eu bod yn ymddangos yn groes-haeriadol, a'u bod, fel rhai manau ereill, yn cael eu defnyddio gan anffyddwyr yn dameidiau melys i wrthbrofi dwyfoldeb y prophwydoliaethau, pan, mewn gwirionedd, mae y ffaith yn hollol groes i hyny, fel yr ymdrechwn egluro. Dywedodd yr angel Gabriel wrth Zacharias, Luc i, 13—17:—"Nac ofna Zacharias, canys gwrandawwyd dy weddi; a'th wraig Elizabeth a ddwg i ti fab, a thi a elwi ei enw ef Ioan. A bydd i ti lawenydd a gorfoledd, a llawer a lawenychant am ei enedigaeth ef. Canys mawr a fydd efe yn ngolwg yr Arglwydd, ac nid yf na gwin na diod gadarn; ac efe a gyflawnir â'r Ysbryd Glân o groth ei fam; a llawer o blant Israel a dry efe at yr Arglwydd eu Duw. Ac efe a â o flaen ei wyneb ef yn *ysbryd* a *nerth* Elias, i droi calonau y tadau at y plant, a'r anufydd i ddoethineb y cyfiawn; i ddarparu i'r Arglwydd

bobl briodol." Meddylid fod yr angel yma yn dangos, tuhwnt i bob dadl, mai at yr Ioan hwn y cyfeiria Malachi uchod. Ond medd y dadleuydd, Os felly, paham y gwada Ioan hyny mor eofn wrth yr offeiriaid a'r Lefiaid, yn Ioan i, 21?—"A hwy a ofynasant iddo, Beth ynte? Ai Elias wyt ti? Yntau [Ioan] a ddywedodd, *Naye.*" Pa un o'r ddau a goeliaf? Atebaf, y coeliaf fi y ddau yn hollol, a choeliaf Iesu Grist hefyd, pan y dywed yn Mat. xi, 13, 14,—"Canys yr holl gyfraith a'r prophwydi a brophwydasant hyd Ioan. *Ac os ewyllysiwch ei dderbyn*, efe [Ioan] yw yr Elias yr hwn oedd ar ddyfod." Wel, medd y darllenydd, yr ydych yn gwneyd y pwnc yn fwy dyrys yn awr nag o'r blaen, trwy ryw gymmysgedd rhyfeddol o brophwydoliaethau a haeriadau hollol groes i'w gilydd; ac, ond barnu yn ol lliosogrwydd y tystion, rhaid fod Ioan yn gelwyddog ar eirwiredd Gabriel a Mab Duw, canys dywedant hwy mai ïe, a gwada yntau, a dywed "*Naye.*" Beth a wnewch? Ai esbonio ei feddwl yn amgen nag a ddywed? Na wnawn byth. Ai addef Ioan yn gelwyddog, ynte beio ar y cyfeithiad, a wnewch? O na, ni raid gwneyd hyny ychwaith; ac os na allwn gyssoni yr ysgrythyrau heb hyny, addefwn ein hanwybodaeth yn rhwydd, a dywedwn fel Paul gynt—"Bydded Duw yn eirwir, a phob dyn yn gelwyddog." Nid ydym yma yn addef anffaeledigrwydd cyfieithwyr ychwaith. A chyn ysgoi y cwlwm hwn, anturiwn haeriad arno, er mor anghylymedig y dichon ymddangos, a rhown ryddid ac annogaeth i'r neb a fyno ei wella; h. y., *Mai Ioan oedd yr Elias.* Dywedwn hefyd, *Nad Ioan oedd yr Elias!* Bydd amyneddgar gyda ni, ddarllenydd, canys nid ydym wrth groes-haeru fel hyn ond ail adrodd yr ysgrythyrau blaenorol. Ac yn awr at y gorchwyl o brofi hyn yn rhesymol, yn ysgrythyrol, ac wrth gwrs yn wirioneddau dwyfol.

Sonia yr ysgrythyrau am *yr Elias*, sef *ysbryd*, *nerth*, neu *swydd* Elias, yn aml, yn hytrach nag am berson o'r enw hwn. Cyfeiriant at lwyddiant y gwaith mawr hwnw ag y cafodd y person cyntaf dan yr enw hwn yr allweddau o hono, sef *adferiad*, yr hyn a brofa Crist yn Marc ix, 12, pan ddywed—"Elias yn ddiau gan ddyfod yn gyntaf a *edfryd* bob peth," &c. Felly rhaid mai Ioan Fedyddiwr oedd yr Elias y cyfeiria Crist ato yn yr hyn a ganlyn, adn. 13,—"Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi, *ddyfod o Elias yn ddiau*, a gwneuthur o honynt iddo yr hyn a fynasent, fel yr ysgrifenwyd am dano."

Ond er gweled yn amlycach y gwahaniaeth a wneir rhwng y gwahanol bersonau, a'r cyssylltiad a welir rhwng yr un swyddau yn yr *adferiad* hollol a rhyfedd a arfaethodd y Duw doeth yn y cynghor boreu, i'w gyflawni o radd i radd, o oes i oes, hyd nes ei cwblheir,

dyred yn ol i dafla golwg ar y darlun ardderchog a chywrain a gyn-huniwyd cyn bod ei eisieu, i ddwyn yn mlaen adferiad pob peth, ïe, cyn dirywiad un peth. Pan yr oedd y ddaear hon yn *chaos*, yn afluniaidd a gwag, wedi ei gorchuddio â dwfr, a'r elfenau heb eu rheoleiddio yn eu cyfartalwch cymmedrol, i gydweithredu er gogoniant ei Phen-saer, ac er lles a mwyniant ei hiliogaeth; a chyn i Dduw ddywedyd "Bydded goleuni;" ïe, cyn canu o ser y boreu, nac i feibion Duw lamu o lawenydd, rhagwelwyd tynghedfen druenus, a llygredigaeth trwyadl yr holl elfenau a gyfansoddant y bel droed fach hon, a'i phreswylyddion oll. Ac nid yn unig rhagwelwyd hyn oll, ond trefnwyd cynllun perffaith i ddwyn nid yn unig dynion, ond pob peth a lygrid, yn ol i berffeithrwydd. Do, trefnwyd y cynllun, neu y peiriant os mynwch, sef y dull y gwneid hyn oll, yn y cynghor rhyfeddol hwnw a gynnaliodd y Duwiau ar foreu y dydd yr aethant at y gwaith o osod eu gardd mewn trefn, ac i wneyd gweision i'w chadw felly. *Main spring* y peiriant hwn, neu y pegwn hunan-gynhyrfiol ar ba un y troai pob olwyn o hono yw *yr Oen hwnw a laddwyd er seiliad y byd.* Yr oedd cynllun y Jehofa mor berffaith, cyffiniau a phegynau y darlun yn ymddangos mor eglur iddynt hwy y pryd hyny ag yn awr; ac y mae y cyfryngau yn cael eu llenwi, o oes i oes, gyda chywreinrwydd pen celfydd; ac yn mlaen yr aiff nes y bydd y byd hwn a'i gyflawnder yn *fac simile* o'r darlun a dynwyd o hono y boreu rhyfedd hwnw. Ni ddichon fod dim ynddo yn wahanol i'r patrwn, heb fod y patrynydd wedi ei siomi. Ni ddichon yr adferiad fod yn welliant ar y patrwn, heb brofi anmherffeithrwydd y patrwn, ac o ganlyniad, heb brofi anmherffeithrwydd yr hwn a'i gwnaeth. Ond gwelir cyn hir fod pob peth yn myned yn mlaen wrth reol, ac nad damweiniau yw dim i'r Duw hollwybodol. Y mae efe yn gosod ffrwyn yn ugenau y trawsfeddiannydd, ac yn gosod terfyn ar gadwyn tywysog y byd hwn. Yr un bys sydd yn arwain y glôb hon yn ei chylchoedd, ac yn goruwchlywodraethu teyrnwiail ei hamherawdwyr, ag a'i cychwynodd ar ei phegynau rhewog ar y dechreu; ïe, rhyw ddydd sy'n dod gwelir yr unig deyrnwialen amherodraethol yn y llaw a'i pia; a thry yn wialen haiarn i'r naill ran, ac yn deyrnwialen aur i'r rhan arall, pan yr estyna hi allan uwchben ein byd ni, ac y delo i feddiannu y ddaear, i rwymo y bradwr dieflig, i adferu y ddaear a'i chyflawnder, ac i ddwyn teyrnasoedd y byd yn eiddo i'n Harglwydd ni a'i Grist ef.

Dygir yr *adferiad* trwyadl hwn o'r ddaear a'i chyflawnder oddiamgylch trwy allu Duw, trwy offerynoliaeth y drosol ddwyfol hòno a roddir gan Dduw i'w holl weision, sef yr offeiriadaeth sydd yn ol nerth byw-

yd annherfynol, yr hon sydd yn rhwymo yn y nefoedd yr hyn a wneir gan ei pherchenogion ar y ddaear. Ac er dyddiau y troseddwr cyntaf, trwy yr oesoedd, y mae y dynion hyny a orwisgwyd ag awdurdod yr offeiriadaeth, ac ag ysbryd y brophwydoliaeth, i'r graddau ag y rhwygwyd y guddlen, ac yr agorodd dorau y tragwyddolfyd ar eu hamrantau, wedi bod yn gorfoleddu yn y gobaith am, ac yn dangos yn eu tro ogoniant yr adferiad rhyfeddol a gogoneddus hwn. Taniai yr awen dduwiolfrydig ber ganiadau o glod i'r dydd hwn. Hoff bwnc y prophwydi oedd hwn. Yr oedd pensil y portreiedydd yn cyflymu i'w ddarlunio, tafod y dysgedig yn ymhoffi yn ei ganmol, a phin yr ysgrifenydd a lynai yn y tyn-faen dwyfol hwn bron yn ddiysgog. Nid wrth ymdrin â nemawr bwnc y llanwai Ysbryd Duw eneidiau y prophwydi a'r saint duwiol â mwy o orfoledd nâ phan y dangosai iddynt yr adferiad gogoneddus,—pan y defnynai y mynyddoedd win melys, ac y blodeuai yr anialwch fel y rhosyn; pan orweddai y cenaw llew a'r oen ynghyd; pan na fyddai dim i ddrygu na niweidio yn holl fynydd ei santeiddrwydd, sef y ddaear; pan y byddai gwybodaeth o'r Arglwydd yn llanw y ddaear, fel y toa y dyfroedd y môr; pan y sefydlid Sion yn ei gogoniant, a'r holl genedloedd yn dylifo dan ei banerau; pan y byddai teml Dduw wedi ei hadeiladu, ac afonydd o ddyfroedd bywiol yn dylifo o honi; pan y cai preswylwyr Sion drigo yn heddychlon; pan na ddywedai un, Claf ydwyf, ond pob un yn eistedd dan ei ffigysbren ei hun, a Jerusalem yn orseddfa i'r Arglwydd yn dragwyddol.

Mewn gobaith o gyflawni yr adferiad hwn, cydunodd ac ymdrechodd prophwydi a saint Duw, trwy eu ffydd a'u gweithredoedd, i gyflawni swydd a gwaith Elias, sef *adferu*. Gwnaeth Enoch yr hyn a allodd yn ei ddydd er adferyd y ddaear. Rhodiodd gyda Duw am dri chan mlynedd. Yr oedd ganddo ffydd gref. Sefydlodd eglwys arderchog, a dysgodd iddynt egwyddorion cyfiawnder: ond er hyny, yr oedd y byd yn rhy lygredig, anghrediniol, ac anufydd, iddo allu ei adferyd; am hyny, cymmerodd Duw ef a'i eglwys ato ei hun, fel y dywedir, "Ac ni chafwyd Sion." Wedi i'r halen fyned ymaith, nid oedd yn ngweddill ddigon o rinwedd i achub y ddaear; ond dymchwelodd Duw ei gwyneb drwy'r diluw.

Moses hefyd a ymdrechodd yn fawr i gyflawni rhyw gyfran o'r chwyldroad hwn. Nesaodd at Dduw trwy ffydd, a derbyniodd addewidion mawrion gan Dduw ar ran ei genedl, megys—"Chwi a fyddwch yn drysor priodol i mi o flaen yr holl genedloedd; canys eiddof fi yr holl ddaear. A chwi a fyddwch i mi yn freniniaeth o offeiriaid, ac yn genedlaeth santaidd," &c. Trwy hyn dengys y caffent fod yn

drysor priodol, neu offerynau, fel cenedl, i sefydlu llywodraeth yr hedd yn gyffredinol, ac y byddai gwybodaeth o Dduw, ac egwyddorion heddwch, yn dylifo trwy y ffrydiau hyn o'r ffynnonell, nes dwyn yr adferiad oddiamgylch; ond hyn oll, fel pob addewid arall, ar eu hufydd-dod i'r ammodau, sef, "Os cadwant fy neddfau." Yn lle hyny, hwy a droseddasant ei ddeddfau, a barhausant yn genedl drofaus a gwargaled; yna cymmerodd y fraint benaf, y drosol gryfaf, i ddwyn hyn oddiamgylch, sef *offeiriadaeth Melchisedec*, oddiarnynt; ac yn lle bod yn freniniaeth o offeiriaid gyda'u gilydd fel cenedl, ni feddent ond un archoffeiriad a allai fyned i'r santeiddiolaf i wyddfod Duw, a hyny ond unwaith yn y flwyddyn, yn lle bod yr holl genedl yn gallu dal presennoldeb yr hwn sy'n dân ysol, ac yn llosgfeydd tragwyddol i rai anmherffaith. Yna, oherwydd eu hanmherffeithrwydd, ni allent oddef y fath ogoniant tanbeidiawl, a hyny oherwydd anufyddhau i'r gyfraith a roddwyd er eu perffeithio. Ac felly amddifadwyd hwy yn gyflawn o'r fendith addawedig, sef bod yn freniniaeth o offeiriaid. Fel hyn methodd Moses gyflawni ei amcan yn yr adferiad, a chymmerodd Duw yntau ymaith, i aros nes y cyflawnai rhywun arall yr hyn ni allodd efe, ac yna y caffai yntau ei ran yn ol yr hyn a wnaeth. Rhoddwyd y genedl wrthnysig hono dan ysgolfeistr i'w dwyn hwy at Grist.

Prophwyd mawr a rhyfeddol oedd yr Elias hwnw ag yr oedd Ioan yn gysgod o hono. Gorphwysai Ysbryd y Goruchaf arno mewn modd rhyfeddol iawn. Ond pa beth a ddygodd oddiamgylch, druan? Pa beth a allai wneuthur o'r fath genedl drofaus a gwrthryfelgar? Ni anfonodd Duw ei weision i orfodi dynion i gadw ei ddeddfau, ond i'w perswadio; ac os na ufyddhäai y cyfryw oddiar egwyddor wirfoddol, gadawent hwynt yn llaw Duw cyflawn, gan eu rhybyddio eu bod hwy yn lân oddiwrth waed pawb oll. Felly Elias dduwiol, wedi methu ei ddwyn i ben, oherwydd anufydd-dod yr oes i'w genadwri, clywn ef yn llefain o eigion ei ymguddfa yn y graig—"Lladdasant dy brophwydi, a chloddiasant dy allorau i'r llawr; myfi a adawyd fy hunan, ac y maent yn ceisio fy einioes innau." Ni wyddai efe yn amgen, ond hollol annhebyg oedd efe i gwblhau yr adferiad trwyadl hwnw y pryd hyny, onide? Felly y gwyddai Duw yn dda ddigon. Ond byddai y cynnyg hyny yn dystiolaeth i'w herbyn; ac efe a anfonodd gerbyd Israel a'i farchogion i ymofyn yr hen brophwyd duwiol o'u plith, oherwydd na wyddent ei werth, ac a'i cadwodd hyd yr amser yr anfonid ef â benthyg rhai o'i allweddau i arall i lenwi ei gylch fel yntau, ac i ddwyn tystiolaeth i euogi rhyw genedlaeth ddyfodol.

Ioan Fedyddiwr hefyd a ddaeth yn *Elias*, neu yn *adferwr*, yn ei

ddydd. Dywedodd yr angel Gabriel y deuai yn "ysbryd a nerth Elias;" a phe ufyddhasai y bobloedd i'w ddysgeidiaeth ef, ac i'r hyn a orchymynai yr Iesu iddynt, buasai y prophwydoliaethau am dano yn cael eu cyflawni y pryd hyny, buasai eu plant yn cael eu casglu ynghyd fel y casgl yr iâr ei chywion dan ei hadenydd; ond medd yr Iachawdwr, nis mynech; felly y gwelai eu gwrthodiad o'r Elias, neu yr adferwr hwn, sef Ioan befyd. "Os ewyllysiwch ei dderbyn, efe yw yr Elias oedd ar ddyfod," ebe Crist. Ie, *os* derbynient ef; ond ar yr un pryd dywed wrthynt yn eglur, na dderbynient ef, ac yna na fyddai yn llanw y cymmeriad hwn, nac yn llwyddo i gyflawni swydd Elias, trwy eu hadferyd hwynt. Cyffelyba y genedl hono i blant yn eistedd yn y farchnadfa—nad oedd priod-ddull nac athrawiaeth Ioan nac yntau yn unol â'u chwaeth hwynt, ac na fynent hwy yn ddysgawdwyr. "Daeth Ioan heb na bwyta nac yfed, ac meddant y mae cythraul ganddo. Daeth Mab y dyn yn bwyta ac yn yfed, ac meddant, Wele ddyn glwth, ac yfwr gwin, cyfaill publicanod a phechaduriaid." Felly gwrthodasant Ioan Fedyddiwr yn hollol, "a gwnaethant ag ef yr hyn a fynasant," sef tori ei ben ef. Ac er ei fod ef mewn ffaith yn Elias, etto, o herwydd eu gwrthodiad o hono, ni allai fod felly iddynt hwy; a dyma yr achos, pan ofynasant iddo, "Ai Elias wyt ti?" iddo ateb, "Nage." Ond pe buasai eu hymddygiad hwy ato fel y dylasai fod, cawsent atebiad hollol wahanol i'w cwestiwn. Dyma y dirgelwch a ymddengys yn groes-haeriadol, sef ei fod ef yn cyfeirio at y ffaith o'r swydd, a hwythau at y dyn. Gwyddai Ioan eu bod hwy yn fforffetio eu hawl i'r adferiad, ac yn gwrthod dyfod yn "genedl o offeiriaid, ac yn bobl neu drysor priodol i'r Arglwydd," y waith hon etto fel cynt, trwy ddirmygu ei genadwri ef, ynghyd â'r hwn a'i anfonodd, a chymmerwyd teyrnas Dduw oddiarnynt hwy, fel y rhagddywedodd Iesu Grist.

Nid ydym wrth hyn yn beio ar yr hen brophwydi, ond gwnaethant hwy y goreu a allent; er hyny methasant ddwyn yr adferiad trwyadl hwn yn mlaen, oherwydd anghrediniaeth a gwrthryfelgarwch eu cydoeswyr, er fod pob un wedi cyflawni rhyw gyfran tuag at ei ddwyn i ben yn ei bryd. A chan nad oedd amser rhagderfynedig y Jehofa wedi ei gyflawni, ni ellid eu perffeithio hwynt hebom ninnau hefyd, na nyni hebddynt hwythau hefyd. Ac fel y nodwyd eisoes, rhaid fod yr offeiriadaeth dragwyddol, yn y nefoedd ac ar y ddaear, yn cydweithredu er cyflawni yr adferiad hwn. Ac yn gymmaint ag i Saint y Dyddiau Diweddaf gael y fraint fawr o dderbyn cyflawnder yr efengyl ar "oruchwyliaeth cyflawnder yr amseroedd" hyny ag y sonia Paul am danynt, "pryd y crynhoa Duw ynghyd yn Nghrist Iesu bob peth, ag sydd yn y nefoedd

ac ar y ddaear, ynddo ef." Yn gymmaint a'u bod wedi eu hanrhegu â'r cyfan o ddarpariadau blaenorol *adferwyr* y cyn-oesoedd, â ffydd a gweithredoedd y rhai hyny a'r gweision diweddaf hyn, ynghyd ag allweddau yr oruchwyliaeth adferiadol hon, gallwn ninnau ddywedyd wrth y genedl hon fel y dywedasant hwythau wrth eu cydoeswyr—"Os ewyllysiant eu derbyn, ac ufyddhau i'w cenadwri, mai Saint y Dyddiau Diweddaf yw yr Elias oedd ar ddyfod o flaen dyfodiad dydd mawr ac ofnadwy yr Arglwydd." Ie, hwy, os ufyddheir i'r athrawiaeth a bregethant, yw Elias yr oes hon, ac a "droant galon y tadau at y plant, a chalon y plant at y tadau." Os na dderbyniant hwynt, yna ni ddichon eu bod yn Elias neu adferwyr iddynt hwy; ond daw yr Arglwydd, a thery yr holl ddaear â barn, am wrthod o honynt gymmeryd eu hadferyd. Ond er yn wahanol i'r goruchwyliaethau blaenorol yn hyn, etto, ond i'r Saint fod yn ffyddlon, ac iawn ddefnyddio eu talentau gwerthfawr, trwy rybyddio eu cydoeswyr hwythau, fe'u ceir yn ddieuog o waed pawb oll; cânt fwynhau eu rhan a'u hetifeddiaeth a ennillasant yn mhlith yr holl adferwyr a fu, pan eu gwobrwyir yn ol y gweithredoedd a wnaethant yn y corff; cânt etifeddu yr orphwysfa sydd etto yn ol i bobl Dduw, sef i gael ei hadferu iddynt; canys ceisio yr ydym ninnau, fel Paul gynt, ddinas dragwyddol, saer ac adeiladydd yr hon yw Duw. Gwyn fyd y rhai sydd yn ceisio gwlad well nâ hon, lle y cânt oll gyduno i ganu cân Moses, a chân yr Oen, pan y bydd pawb o'i mewn yn Elias, yn gyflawn o ysbryd a nerth Duw Elias. Amser braf yw amseroedd adferiad pob peth, onide? Pwy ni ddywed, Henffych iddo, prysured i ben!

AMDDIFFYNIAD Y SAINT *VERSUS* CYHUDDIADAU THOMAS JONES, MERTHYR, AC EREILL.

Anwyl Ddarllenydd,—Ysgrifenwyd yr amddiffyniad canlynol ar y dysgwyliad iddo gael ymddangos yn y *Bedyddiwr*. Aethom ag ef i'w swyddfa ef yn Nghaerdyf yn bwrpasol, cynnygiasom ef i'r Golygydd hwnw a fu ddigon rhydd i gyhoeddi y cam-gyhuddiadau erchyll hyny, a phob peth dirmygus arall arnom fel enwad, sef yr hwn a ymffrostia fod ei *Fedyddiwr* ef yn gyhoeddiad rhydd i bawb amddiffyn eu cymmeriadau. Erfyniasom yn daer a gostyngedig am gael clirio ein hunain o'r baw ysgeler a ddwbiodd arnom yn ddiachos; ond, fel arferol, yr atebiad a gawsom ganddo oedd *gomeddiad digywilydd!* Do, druan, brawychodd, glasodd, cochodd, duodd, gwelwodd, brochodd, ac ymgynddeiriogodd, heb un achos ond cynhyrfiadau maleisus cydwybod euog, nes y siglai ei liniau a'i holl gorff yn waeth nâ'r eiddo Belsassar gynt. Ac yn ngwyneb pob taerineb, rheswm, a chyfiawnder—nid oedd fater beth, gwaeth-waeth yr ysgyrnygai ei ddannedd, y malai ewin, ac yr haerai ychwaneg o gyhuddiadau disail ac enwau

drwg arnom, ïe, yn ein gwynebau! Cyhuddai y Saint o fod wedi dweyd na chafodd yr William Hughes hwnw a dorodd ei glun gynnorthwy gan blwyf Merthyr, a thrwy hyny ddarfod iddynt forffetio eu geirwiredd; ac o ganlyniad, na chaent amddiffyn eu hunain yn y *Bedyddiwr*. Dywedasom y gellid profi y dynion duwiolaf a fu yn y byd erioed yn gelwyddog yn ol y resymeg yna, sef credu camgyhuddiad gelyn proffesedig, a gwrthod gwrando ar yr ochr arall. Heriasom ef i brofi y cyhuddiad gwarthus hwnw arnom fel enwad, neu hyd y nod i brofi fod cymmaint ag un o'r Saint erioed wedi dweyd y fath beth â hyny. O, yr oedd fod rhyw Edward Lewis, o'r Coed-duon, wedi ysgrifenu hyny i'r *Bedyddiwr* yn ddigon o brawf iddo ef, ebe efe. Dywedasom nad oedd y gwr hwnw wedi profi ei eirwiredd yn ddigonol i ni ei gredu. Ac os gail y gwr hwnw brofi fod rhai o'r Saint wedi dweyd na chafodd W. Hughes gynnorthwy gan blwyf Merthyr, cyhoedded eu henwau i'r byd, a thystion o hyny; yna galwn y cyfryw i gyfrif, canys yr ydym ni wedi holi llawer, a methu cael un a ddywedodd hyny. A phe dywedasai rhyw un, dau, neu dri hyny yn eu hanwybodaeth, a fuasai hyny yn profi yn agos i fil o bobl yn gelwyddog? A ydym ni, wrth brofi eich gohebwyr erlidgar chwi yn gelwyddog mor eglur, yn profi drwy hyny fod holl Fedyddwyr Cymru yn gelwyddog? Ydym, yn ol eich rhesymeg chwi eich hunan!

Dywedasom fod tystiolaeth Wm. Hughes am y peth hwnw wedi ei hysgrifenu, a'i geirwiredd wedi ei ardystio gan lawer o lygad-dystion, ei bod wedi ei hanfon iddo ef, ei fod wedi cyfaddef iddo ei derbyn, ac wedi gwrthod ei chyhoeddi yn y *Bedyddiwr* hyd heddyw!—fod y dystiolaeth hòno wedi ei chyhoeddi i'r byd ar y pryd hyny, yn yr hon yr addefa Wm. Hughes ei hun ddarfod iddo gael cynnorthwy gan blwyf Merthyr, yr hyn a brofa yn amlwg nad y Saint a ddywedodd erioed na chafodd gymhorth gan y plwyf.

Mae brad a dichell y ddyfais wyrgam hòno i'w weled yn amlwg. Dyben gelynion y gwirionedd yn llunio y cyhuddiad hwnw ydyw, ceisio profi y Saint yn gelwyddog mewn un peth, fel na choelier fod Wm. Hughes wedi tòri ei glun na chael iechyd! A rhyfedd fel y llwyddant yn eu dyfais eullibus. Sylwer ar eu prawf a'u *sophistry* gystrawiog! Rhyw Edward Lewis yn dweyd fod [rhyw un, dau, ynte tri, tybied, ni welodd yn dda i ddweyd, ond] y Seintiau yn y Coedduon yn dweyd na chafodd Wm. Hughes gymhorth gan blwyf Merthyr, a'r "Quick yn Dwr" celwyddog hwnw yn gwneyd i'r *relieving officer* ddweyd ei fod wedi cael. A dyma brawf, medd golygydd y *Bedyddiwr*, na thorodd y dyn ei glun, ac na chafodd iechyd!! Pa brawf yw hyn? Beth a wyddai y *relieving officer* hwnw a dorodd y dyn ei goes? Pa un ai efe, ynte y "Quick yn Dwr," a ysgrifenodd hyny? Mae'r ddau yr un lleferydd, chwaeth, a dyben. Cywilyddied y dichellwyr ynfyd wrth y fath dwyll-resymeg faleisus! Ond dyma yr oreu a allant ddyfeisio yn erbyn y Saint; a gwell ganddynt hyn, nag addef y gwir a chydnabod gallu Duw yn y peth hwnw. Pe dywedasai un o'r Saint na chafodd ddim gan y plwyf, pa fodd yn enw rheswm y dichon hyny brofi enwad cyfan o bobl yn gelwyddog? A phaham y gwrthodai y golygydd rhagfarnllyd hwn iddynt le i amddiffyn eu cam? Atebwn, mai oherwydd y rhagwelai ei hun yn ei liw

priodol drwy hyny, sef yn erlidiwr creulon, ac yn athrodwr parhaus. Meddyliai gadw ei ddarllenwyr dan ei bawenau, a chadw y Saint yn y baw a ddwbiodd efe arnynt! Beth ychwaneg a allai wneyd? Beth ychwaneg a allasem ninnau wneyd? Cynnygiasom iddo ddigonedd o brofion o'u dieuogrwydd, ac yn ngwyneb y cyfan pranciai oddiamgylch fel dyn gwyllt, gan waeddi, "Pw! pw! pw!—twyll, twyll i gyd." Ni fynai glywed dim genym, nac edrych ar ein hysgrif. "*Ni wnaf fi ddim â chwi,*" ebe efe; ac ymaith ag ef i'w dwll mewn tymherau drwg, gan *slamo* y drws ar ei ol! Ië, Gymry, dyma ymddygiad golygydd y *Bedyddiwr* crefyddol hwn, er ei holl ymffrost o "ryddid." Rhyddid un-ochrog iawn yw hyn—ïe, rhyddid iddo ef gamgyhuddo a fyno, a rhyddid i ninnau oddef y cyfan yn ddiamddiffyn o'i ran ef. Diolchwn am ryddid y wasg a'r gwirionedd i'n hamddiffyn, a gwnawn yr iawn ddefnydd o honynt hefyd, cr ei waethaf ef a'i blaid enllibus. Drwg genym fod i ni ddim a wnelom ag yntau; ei fai ef ydyw hyny. Ond cymmaint â hyn wrtho—fod yn rhy ddiweddar iddo waeddi, "Ni wnaf fi ddim â chwi," yn awr, wedi bod yn ein difenwi a chyhoeddi pob math o gableddau arnom am flynyddau. Mor gynted ag y dechreuwn ni ymolchi, tafl y cawg i lawr, a chan genfigenu gwaedda, "Ni wnaf fi ddim â chwi:" ac mor gynted ag y cynllunia rhai o'i gynffonwyr ryw ystori ddigon drwg a chelwyddog i foddio ei chwaeth ef, allan â hi yn y *Bedyddiwr* fel seren wibiog, ac efallai enw rhyw barchedig yn gynffon iddi, fel ei chreder yn hawddach gan y werin; ac yn y fan y dechreuwn amddiffyn, dianc fel y cadno i'w dwll, ben ol yn mlaenaf, a than ysgyrnygu ei ddannedd oddiyno, gwaedda, "Ni wnaf fi ddim â chwi!" Beth yw hyn ond dweyd y deil efe ein pen dan ei gesail tra gallo, ac y gwahodda bob Parch. Mr. Davies o Ddowlais, Parch. Mr. Tobit ger y Bont, Parch. T. ab Ieuan, Parch. D. Williams o Abercanaid, Thomas Jones o Merthyr, Quick yn Dwr anwireddus, Meiria*dog* afresymol, pob *mad-dog* a *chowards* cyfarthlyd ereill drwy'r dywysogaeth, i'n taro yn ein talcen, ac yr helpa yntau gyda ei saethau brwyn bob cyflcu a gaffo. Mae yn ffiaidd genym fod rhaid i ni ddifwyno ein dwylaw i drin y fath gadno drewedig, ac ni buasem ychwaith oni bai fod yn ddyledus i'w ddarllenwyr gael ei weled gerfydd ei gynffon o flaen eu gwynebau, fel y gwelont fath un ydyw, a deall pa fodd i'w goelio ef a'i *Fedyddiwr* enllibus o hyn allan. Darllener a ganlyn i ddechreu, a cheir ychwaneg o sawyr ei ymgnofa etto, fel y gallo pawb ffurfio ei farn ei hun am liw a llun ei galon ef.

WILLIAM PHILLIPS,
WILLIAM HENSHAW,
THOMAS FUGH.

[*Copi o'r ysgrif at Olygydd y* BEDYDDIWR.]

MR. GOLYGYDD,—Dyledus i chwi, i'r cyhoedd, i'n cymmeriadau ein hunain, ac yn enwedig i'r grefydd yr ymddibynwn arni am fywyd tragwyddol, yw amddiffyn ein hunain yn ngwyneb y cam-gyhuddiadau gwarthus a ddygir yn ein herbyn gan ddyn o'r enw Thomas Jones, Merthyr, ac a welir yn rhifyn Hydref o'r *Bedyddiwr*.

1. Cyhudda ni o arferyd enwau rhyw "Ahiram a Joseph Smith wrth fendithio," yr hyn sydd hollol ddisail, mewn gwirionedd.

2. "Y cânt feddiannu eu lleoedd yn Nauvoo," &c. Nid yw hyn felly ychwaith; ond yr hyn a gredwn mewn perthynas i'r "ymfudiad i'r America," yw yr hyn a geir yn yr ysgrythyrau santaidd; a gwyr y gwr uchod na addawyd dim meddiant i ni, nac iddo yntau, yn Nauvoo, nac yn un *man nodedig* arall ar y cyfandir.

3. "Hysbysem (ebe efe) ein bod yn gweled Iesu Grist mewn *whiskers cochion*," &c. Mae y cyhuddiad hwn heb liw na llun iddo, mewn gwirionedd, cyn belled ag y mae a wnelo y Saint ag ef. Pa beth a allai efe fod wedi ei haeru yn debyg i hyny, nis gwyddom ni, ac nid ydym yn atebol drosto.

4. Mewn perthynas i'r ddyfais echryslon ein cyhudda o honi, sef, ein bod wedi ffugio cael dadguddiad, yn cyhuddo y llywydd cyntaf o fod yn ddrwg gyda gwraig gwr arall, fel y caffai dyn arall ei swydd ef, &c. Ei wefusau ei hun sydd yn ei fwrw yn euog, fel y canlyn—"Barnasom y gwnai yr olaf yn well," ebe efe. Ac ar yr anadliad nesaf, dywed—"Fod yr olaf yn cael ei ystyried yn brif-lywydd" eisoes! Afreidiol manylu, oherwydd y mae'r celwydd hwn yn ddigon amlwg. Ond, mewn sobrwydd y dywedwn, fod y cyhuddiad hwn, ie, bob gair o hono, wedi cael ei brofi yn hollol anwireddus mewn arholiad manwl a fu yma ar y peth o flaen cannoedd, pa rai a dystiant hyny hefyd. Profwyd na chafodd y fath ddyfais ryfygus ac annuwiol fodoliaeth. ond yn unig yn ei galon genfigenus ef ei hun. Haera fod *ereill* wedi cyduno ag ef yn hyny. Erioed o'r blaen ni ddywedodd fod ond *un*; ac er cael pob annogaeth genym i brofi hyny yn yr arholiad manwl a fu arno ef, methodd brofi fod cymmaint ag un o honom yn gwybod dim am y fath gabledd ysgeler. A rhyfedd, os gwir y cyhuddiad, na ddarfu i'r Thomas Jones hwn ynganu gair am y fath beth am lawer o fisoedd wedi yr amser y dywed iddo gymmeryd lle!

Nid oedd eisieu y fath ddyfais, nac un ddyfais arall, i ateb y dyben y sonia am dano, oherwydd nad oedd dyfodiad y llywydd olaf i'r wlad hon yn effeithio dim mewn un dull ar yr hwn oedd yn blaenori yma o'r blaen. Ac—"*No object in view, no design.*" Pe dywedai y gwr uchod y gwir, gwyr yn dda na welodd gyhuddiad yn cael ei dderbyn yn erbyn neb o honom, ond gan lygad-dystion. Am ei waith yn haeru ei fod wedi clywed un o honom yn haeru ddarfod iddo gael dadguddiadau na chaniatâ gweddeidd-dra iddo eu gosod o flaen y cyhoedd, na fydded i chwi, Syr, na neb arall, ei goelio. A thybiwn, pe yr adwaenech chwi y gwr hwn, fel ei hadwaenir yma yn ei gartref, na chawsai un o'i haeriadau ymddangos yn eich colofnau, h. y., os oes genych ryw barch i'ch cyhoeddiad. Nid ydym yn chwennych duo cymmeriad y gwr hwn mewn un modd, oud carasem yn fawr ei adael yn llaw Duw cyfiawn. Dyoddef fel llofrudd neu leidr a fyddai bod yn ddystaw yn hwy, yn ngwyneb y fath gyhuddiadau. Onid yw efe wedi ein gorfodi i ddod allan fel hyn, i'w ddangos ef yn ei liw priodol, fel y dealloch chwi a'ch darllenwyr gymmeriad yr unig dyst a saif i fyny yn erbyn tystiolaeth cannoedd o Gymry, i'w darostwng hwy, a'r oll sy'n werth byw erddo (pe gwir ei haeriadau), islaw dynoliaeth. Ond mewn gwirionedd, Syr, nid yw ei gyhuddiadau ef i'n herbyn yn ddim amgen nag effeithiau gwenwynig ei galon ddialgar ei hun, a hyny *wedi iddo gael ei esgymuno o'n heglwys ni*, ac wedi ei brofi yn euog o bechodau llawer mwy ysgeler nag y dymunem enwi. Ceisiodd ddod yn oi amryw weithiau; ie, hyd y nod wedi i'w

ysgrif gyntaf ymddangos yn y *Bedyddiwr*, dywedodd, y byddai yn dda ganddo ddod yn ol i'n heglwys ni. Y mae cannoedd a dystiant iddynt ei glywed yn dweyd, ar ol iddo gael ei dori allan, "nad oes gan neb arall y wir grefydd ond ein heglwys ni." Er hyny, yr oedd ei ymddygiad anfoesol ac anedifeiriol yn parhau yn gyfryw, fel, pan safai i fyny o flaen ein heglwys i geisio ei le yn ein plith, na chodai cymmaint ag un, o yn agos i dri chant o aelodau, ei law o'i blaid! Haerai y pryd hyny nad oedd efe wedi traethu y cyhuddiadau uchod wrth y Bedyddwyr, pan y gwyddem ei fod wedi gwneyd hyny eisoes. Pan welodd na chaffai dderbyniad, ymollyngodd i'r fath nwydau drwg, nes bygwth ar gyhoedd y mynai ddial arnom rywfodd, ac y cyhoeddai bob peth a allai yn ein herbyn yn y *Bedyddiwr*, &c., yr hyn a brofodd i bawb nad oedd efe yn wir edifeiriol am ei bechodau blaenorol; ac o ganlyniad, ni chaniatäai ein rheolau eglwysig iddo ef, na neb arall o'r cyfryw, aelodaeth yn ein plith. Aeth y dyn hwn mor afreolus, nes gorfod i'r swyddwyr ei droi allan o un cwrdd cyn y diwedd. Wedi ei wrthod genym ni, cynnygiodd ei hun i'r Bedyddwyr drachefn; ond clywsom ddarfod iddynt hwythau ei wrthod mewn mwy nag un eglwys, ac y bygythiai eu haelodau ymadael yn hytrach na chyfranogi gyda'r fath ddyn. Ac yn ddiweddaf oll, cyssegrwyd ef â dwfr santaidd y Pabyddion. Bedyddiodd ei blentyn gyda hwy, a haera yn awr mai ganddynt hwy yn unig y mae y wir grefydd! Paham yr ystyria eich gohebydd groes-haeriadau gelyn proffesedig ac esgymunedig fel hwn yn deilwng o le mewn cyhoeddiad crefyddol, yn hytrach na thystiolaeth wirach cannoedd o gymmydogion, yn hollol groes iddo? Gwyddai efe o'r goreu fod y tyst dialgar hwn yn cael ei ystyried gan ei frodyr ef yn rhy ddrwg i gael dyfod i'w plith hwynt; ac etto yn ddigon cywir i gondemnio enwad o ddynion ereill? A fyddai y fath dyst yn ddigonol yn erbyn ei enwad ef, neu yn erbyn rhyw eglwys arall, heblaw y Saint, tybied? Na fyddai yn ddiau, ddim mwy nag oedd tystiolaeth Judas Iscariot yn erbyn yr enwad y perthynai yntau iddo. Pa ddyn rhesymol a ddysgwylia glywed llawer o wir gan ddyn esgymunedig, digon drwg i addef ei fod wedi rhyfela yn wirfoddol am dros dair blynedd yn erbyn Duw a chydwybod?

Pe gwir fyddai haeriadau y dyn hwn, na dim o'r cyffelyb, am ein crefydd, ai tybied y glynai dros hanner miliwn o bobl resymol yr oes oleu hon wrthi dan bob gwawd ac erlidigaethau, a'r rhan fwyaf o honynt wedi bod gydag enwadau ereill cyn hyny? Pe twyll a fyddai genym, ai tybied, mewn difrif, yr erlidiai y twyllwyr hyn ni mor arw? Unwaith etto tystiwn, mewn gwirionedd, nad yw y broffes fawr a wna y gwr uchod am ei *gydwybodolrwydd* i "ddadguddio twyll," &c., namyn rhagrith digywilydd, er cael gan ereill ei gredu, a'i unig ddyben ydyw dial ar y rhai na allant gyd-ddwyn yn hwy â'i ddrygioni. Cawsom lawer o drafferth er pan y daeth atom, i geisio ganddo rodio yn ffyrdd cyflawnder; ond o'r diwedd gorfu arnom ei dori maes, a dyma efe wedi dangos pwy ydyw, mai "cyhuddwr y brodyr," wedi troi yn "angel y goleuni." Gwir yw y gair a ddywed—"Dyn drwg o drysor drwg y galon a ddwg allan bethau drwg."

Gan fod eich cyhoeddiad yn ddigon rhydd i'r cyhuddiadau gwarthus hyny, hyderwn yn fawr y bydd yn ddigon rhydd i dderbyn hyn o amddiffyniad hefyd. Gallasem roddi i chwi lawer ychwaneg o enwau dynion cymmeradwy, ond gobeithiwn y boddlona yr hyn a ganlyn yn bres-

ennol, yn ngwyneb UN tyst :—Samuel Morris, John Phillips, David John, William Morgan, Daniel Williams, David Rees, Thomas Rees, Thomas Smith, Morgan Morgans, Howell Williams, David Jones, Jenkin Hughes, Joseph Davies, Edward Edwards, William Hughes, Hugh Jones, Jenkyn Thomas, John Griffiths, Timothy Wosley.

Yn ychwanegol at yr hyn a ddywedwyd, wele dystiolaeth William Henshaw ei hunan :—"Gan mai myfi yw y llywydd cyntaf hwnw y cyfeiria Thomas Jones ato, dyledus yw hysbysu mai anwireddau hollol yw yr hyn a ddywed. Ni ddarfu Capt. D. Jones erioed geisio fy swydd i. Nid yw ei swydd ef yn effeithio dim ar fy nyledswyddau i; ac yna ni bu neb o'r Saint yn euog o ddyfeisio y cabledd ofnadwy y sonia Thomas Jones am dano, ond efe ei hun. Buasai meddwl am y fath ryfyg yn ein llanw ag arswyd a braw."

Yr eiddoch, &c.,

WILLIAM PHILLIPS,
WILLIAM HENSHAW,
THOMAS PUGH.

Gwel y darllenydd bellach nad yw tystiolaeth y Thomas Jones esgymunedig hwn yn deilwng o'i ymddiried ef, oherwydd ei fod yn dweyd gormod i fod yn wir, ac yn ei groes-ddweyd ei hun. Mewn rhifyn blaenorol o'r *Bedyddiwr*, galwai y dyn hwn y Saint yn dwyllwyr, &c. Haerai mai ffug oedd y doniau ysbrydol a broffesant, a dyry enghraifft o lefaru mewn tafodau dyeithr, a'r cyfeithiad, &c., "er profi twyll y Seintiau." Ac wedi y cwbl, onid profi ein gwirionedd y mae efe yn anwrthwynebadwy i bob dyn rhesymol? Sicr iawn; canys addefa ein gelyn proffesedig hwn ein bod yn llefaru â thafodau, cyfeithu, &c., ac o ganlyniad, ein bod yn efelychu yr eglwys apostolaidd, yn ein proffes o leiaf. Yr oeddynt hwy yn dweyd, "Deisyfwch ddoniau ysbrydol;" dyma addefiad ein bod ni yn gwneyd felly etto. "Byddwch awyddus i brophwydo, ac na waherddwch i lefaru â thafodau dyeithr," ebe Paul; addefa Thomas Jones ein bod ni yn gwneyd hyny. Etto—"Yr hwn sydd yn llefaru â thafod dyeithr, gweddied ar iddo allu cyfeithu," oedd y gorchymyn apostolaidd; ac wele ein gelyn penaf yn tystiolaethu fod y Saint yn gwneyd felly. Ai tybied nad yw hwn yn dyst digon diduedd gan hyd y nod Olygydd y Bedyddiwr ei goelio? Yr ydym ni yn pregethu i'r byd, ac yn proffesu ein hunain ein bod yn mwynhau y doniau ysbrydol hyny yn ein heglwysi. Mae y byd yn ammau, ein gelynion yn gwadu; ond o'r diwedd, dyma iddynt dystiolaeth ddigon cryf, debygem ni, ein bod yn credu ein bod yn mwynhau y doniau; a phwy a wyr yn well na'r rhai a brofasant y rhoddion nefol wrth y cannoedd? Pe bai Thomas Jones mor gyfrwys â gwadu nad oeddym yn honi mwynhau y doniau yn yr eglwys, yna, cyn belled ag y credasid ei air, llwyddasai yn ei amcan annuwiol. Ond y mae yn rhy ddiweddar i hyny yn awr, canys y mae wedi addef ein bod yn eu harferyd. Mae'n wir fod Thomas Jones yn haeru mai ffug yw y doniau, ond y mae mor wir â hyny hefyd na chynnyg efe un math o brawf o hyny; na wna, mewn un dull, ond ei air ef yn unig: a pheth yw ei haeriad ef yn ngwyneb cannoedd a wyddant yn well? A ddichon rhywun rhesymol gredu y gwnai cannoedd o rai a fuant yn bregethwyr doniol, yn ddiaconiaid ffyddlon, ac yn aelodau parchus gyda'r gwahanol enwadau ereill, barhau i ffugio doniau ysbrydol

am flynyddau, mewn undeb a chariad, heb gael un budd, na thâl, na lles trwy hyny? O na, y mae y fath beth yn anmhosibl; a'r neb a haera hyn, a haera ar yr un anadliad, mai ffug oedd yr arferiad o'r un doniau yn yr un fath achosion gan saint y dyddiau gynt. Deistiaeth proffesedig yw y naill wadiad yn ogystal â'r llall.

CIP-OLWG AR Y DAVID WILLIAMS O ABERCANAID HWNW, SYDD A'I FYS MOR DDWFN YN Y FRYWES HALLT HON.

Dyma y dyn hwnw a gyhoeddodd ffrwyth ei ymenydd cymmysglyd, a'i enllib câs, yn erbyn y Saint, mewn traethodyn bychan yn ddiweddar; a dyma y dyn a bwyswyd mor deg yn ei glorian ei hun, ac a gafwyd yn brin o reswm, ysgrythyr, a gwirionedd; ac y profwyd ef yn ddeist athrodus trwy ei lyfryn. Ac yn nesaf peth, yn lle canlyn yn y blaen mewn brwydr deg drwy yr argraffwasg ar ol dechreu, dialai yn mhob modd a allai o'r tu ol i'r berth. Nid ydym yn sicrhau mai efe a berswadiodd un o'i aelodau i droi yr holl Saint o'u gwaith a'u tai, ar yr addefiad mai o herwydd eu crefydd yn unig y gwneid hyny. Ond hyn a ddywedwn, Os nad efe oedd yr achos cynhyrfiol o'r erlidigaeth gyfwyddus, a'r creulondeb digyffelyb hwnw, nad y David Williams hwn a rwystrodd un o'i braidd i wneyd hyny. Onid yw efe yn proffesu bod yn fugail ar braidd yr Iesu addfwyn? Ond cynddaredd blaidd yw hyn yn hytrach. Dywed y Bibl i ni mai "wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt." Hefyd, yr hwn a ddywedo Duw yn rhwydd wrth y neb a wnelo y fath beth. sydd yn gyfranog o'i weithredoedd drwg ef. Dywedir hefyd, "Na ddialwch;" ond y mae dial yn felys gan hwn. Yn nesaf peth, clywir ef yn y tafarndai ar nos Sadyrnau yn cymhenu y Saint, yn mhlith meddwon, tyngwyr, a rhegwyr. Cofus genym y ddiareb, mai "adar o'r un lliw a ehedant i'r un lle." Clywsom fod rhyw bregethwr erlidgar wedi methu cadw ei draed dano, ac yn mha le y cafodd ei hun, neu y cafwyd ef gan ereill, debygech chwi, wrth ddychwelyd o bregethu ar nos Sul, ond mewn pwll hwyad! Nid ydym ni yn dweyd pwy oedd y truan anffodus hwnw. Ond gwyddom mai David Williams, o Abercanaid, yw y gohebydd á ffurfiodd, a ofynodd, a ysgrifenodd, ac a anfonodd atebion y Thomas Jones hwnw i'r *Bedyddiwr*, ac a ddyunnai i'w ddarllenwyr goelio ei dystiolaeth unigol ef, yn erbyn yr holl Saint a'u crefydd. Ond clywch beth yw barn David Williams ei hun am eirwiredd a chymmeriad y Thomas Jones hwnw. Y mae tystion ddarfod iddynt ei glywed yn dweyd mai dyn drwg a chelwyddog oedd y tyst hwnw, nad oedd ei air yn werth dim yn ei olwg ef, a bod ei holl aelodau ef wedi gwrthod derbyn Thomas Jones yn aelod o'u heglwys hwynt; ac etto, dysgwylia i'r wlad gredu ei dystiolaeth yn erbyn y Saint. Ddarllenwyr y *Bedyddiwr*, beth meddwch chwi am hwn? Bydded rhyngoch chwi ag ef. Yn nesaf, dangoswn y benbleth gelwyddog a wnaodd y ddau *bartner* hyn, a'r modd y crogant eu gilydd yn yr un rhaff. Yn ei ragymadrodd i'w holwyddoreg. yn rhifyn Hydref o'r *Bedyddiwr*, dywed David Williams wrth y golygydd—"Ni therfynwyd yr ymddyddan [efo T. Jones] ar hyny [sef yr hyn a ddaeth allan yn y rhifyn blaenorol], eithr aethom rhag eiu blaen." Ai "rhag eu blaen" gyda'r hanes a geir yn rhifyn Hydref? Beth arall a ddichon gyfeirio ato? Ac os felly, paham y

gofyna yr un D. Williams i T. Jones, yn yr ymddyddan hwnw—"A ydych yn aros yn yr un penderfyniad yn bresennol [sylwer, â pha bryd?] ag yr oeddych pan y buom yn ymddyddan ar y mater hwn o'r blaen?" Beth! Oni ddywedodd y fynyd o'r blaen, na therfynwyd yr ymddyddan y pryd hyny? Oni ddywed fod ganddo bedwar o dystion crefyddol, fod yr holl ymddyddan, sef yr hyn oedd yn y rhifyn blaenorol, a'r un dan sylw, wedi cymmeryd lle ar yr un "prydnawn gwaith," yn yr un Capel y Bedyddwyr? Ie, dyna ddywed David Williams. Ond sylwer fel yr haera y Thomas Jones hwn yn hollol groes iddo! Dywed mai rhyw amser arall y bu yr ymddyddan olaf hwn, a'i fod yntau yn parhau yn yr un penderfyniad gwrol, sef i gablu plant Duw, ag yr oedd y tro blaenorol. Pa un o'r ddau a goelir? Anmhosibl coelio y ddau. Ond ni choelia neb rhesymol yr un o honynt, debygwn i. Goreu iddo ef po leiaf a fo ganddo o dystion fel hyn, onide? canys tystion i'w erbyn ei hun yw y rhai hyn. Pwy fyddai mor ffol â dysgwyl clywed gwirionedd gan y fath gyfeillion hynaws â'r rhai hyn? Gwr cloff yw'r celwydd. Unwaith etto, am y David Williams hwn, dywed nad oedd yn meddwl y Saint yn werth sylw pellach, oddieithr i'r "Meiriadog" hwnw ofyn i Thomas Jones, trwy gyfrwng y *Bedyddiwr*, a oedd efe wedi addef wrth Robert Evans mai celwyddau a ysgrifenodd efe ar y Saint, a bod yn edifar ganddo. Ac yna, pwy a welwn yn neidio i'r bwlch, gan na allai gael gan Thomas Jones wadu hyny yn awr, ond y David Williams hwn, fel teigr yn yspio ei fantais i grafangu ei ysglyfaeth; a'r modd y gwna i atebion blaenorol Thomas Jones i wneyd y tro yn awr, ac i brofi Robert Evans yn gelwyddog, ac i gadw yr argraffiadau cyntaf ar feddwl y wlad, ydyw, cyfnewid ei gwestiwn cyntaf, fel pe buasai yn ei ofyn wedi i gwestiwn Meiriadog ddod i maes, ac fel y buasai yr ateb hwnw yn ateb i Meiriadog hefyd. Dyma ei gweithio hi yn drwsgl, onide? Profasom eisoes fel yr ymgrogodd yn ei rwyd ei hun, trwy addef yn ei ragymadrodd fod yr atebion diweddaf wedi eu rhoddi cyn i T. Jones wadu. Ond y mae yn amlwg mai *private* at ei *bartner* anwyl, sef y golygydd, oedd y rhagymadrodd, ac iddo yntau, naill ai yn ei frys, neu ryw ffwdan anffortunus arall, ei ollwng allan.

Gresyn, er lles eu hachos hwynt, na fuasai y ddau fradwr yn deall eu gilydd yn well. Gofaled Goliath y cledrwyr o Abercanaid anfon ei *secrets* gwenwynig i'w gyfaill ar eu pen eu hun y tro nesaf. rhag ei gwylydd. Ond pa fodd y gallai ei ohebiaeth ef fod yn atebiad Thomas Jones i Meiriadog, oddieithr ei fod yn brophwyd, ac ateb cwestiynau cyn eu gofyn? Ond, er gweled ychwaneg o'r *fusiness* gwylyddus a garia y pregethwr hwn a'i Judas cyflogedig yn mlaen, mor *sly* debygasent hwy â'r cwn lladd-defaid, darllener a ganlyn, a chaiff y *new member* o'r sanhedrim hon, sef Meiriadog, ei dynu drwy'r felin etto ar ei ben ei hun, a gweled ei fod wedi dechreu gwaeth *job* na'r frad hono ynghylch lladrata corff Crist o'r bedd, a'i fod mewn gwaeth cwmni na'r celwyddwyr hyny.

ROBERT EVANS YN ERBYN MEIRIADOG.

"Yr ydym ni yn tystio ddarfod i ni glywed Thomas Jones yn dweyd wrth Robert Evans y dywediadau hyny a anfonodd Meiriadog i'r

Bedyddiwr, a chlywsom Thomas Jones yn dweyd llawer ychwaneg ar y pryd, ac i'r un pwrpas. Gofynodd Robert Evans i Thomas Jones dair gwaith drosodd, yn ngwydd dros ugain o ddynion, gan mwyaf o'r byd, y cwestiynau hyny ac ereill, a chafodd yr atebion hyny. Cyfaddefodd Thomas Jones mai anwireddau yw y cyhuddiadau hyny a gyhoeddwyd yn y *Bedyddiwr* yn erbyn y Saint. Cwestiwn gan Robert Evans—'A ydych chwi, Thomas Jones, yn cyfaddef yn ngwydd y dorf hon fod yn edifar genych achosi i hyny fyned i'r *Bedyddiwr?*' Ateb gan Thomas Jones—'Y mae yn edifar genyf, ac ni feddyliais y caent ymddangos yno.' Cwestiwn gan Robert Evans—'A ydych chwi yn caniatâu i mi ddefnyddio eich enw er eu galw yn ol?' Ateb gan Thomas Jones—'Ydwyf, a dywedwch fy mod i yn dweyd mai anwireddau ydynt.' Gwelsom Robert Evans yn ysgrifenu rhai o atebion Thomas Jones yn ei ddydd-lyfr yn y fan, yn ein gwydd ni oll; ac felly y gwyddom mai gwir yw yr hyn a ddywedodd Robert Evans wrth Meiriadog am y mater hwn."

HOWEL PHILIPS,	JOHN ROBERTS,
EDWARD OWENS,	HOPKIN MATHEWS,
BENJAMIN JONES,	DANIEL WILLIAMS,
THOMAS JOHN,	JENKYN THOMAS.

ADOLYGIAD.

SYLWEDD PREGETH AR Y GWYRTHIAU, *er mwyn goleuo y Cyffredin, a dangos Twyll y Creaduriaid a alwant eu hunain yn "Seintiau y Dyddiau Diweddaf."* Gan W. R. DAVIES, Dowlais.

[PARHAD O DUD. 131.]

DYWED Mr. Davies etto—"Mae hòni parhad gwyrthiau yn diswyddo ffydd, oherwydd ewyllys Duw yw i ni fyw ar ffydd." Pa bryd y derfydd dwlni y dyn hwn? nid cyn diwedd ei draethawd, o leiaf. Mae y gert o flaen y ceffyl yma etto, canys y mae yn rhoddi yr achos i ladd yr effaith. "Os oes eisieu gwyrthiau, nid oes eisieu ffydd," ebe efe. Ond, dysg y Bibl ni, ïe, dysga Mab Duw bawb, os oedd arnynt eisieu gwyrthiau, fod yn rhaid cael ffydd: "Pe bai genych ffydd gymmaint â gronyn o had mwstard, dywedech wrth y mynydd hwn, Symuder di ymaith." "Os ydwyt ti yn credu fe ellir," ebe ef; "pob peth sydd bosibl i'r neb a gredo." Dangoswyd digon er profi nad oedd yn bosibl iddynt dderbyn un fendith ond yn ol eu ffydd. Ac onid yw Paul, ïe, yn y bennod a gymmer Mr. Davies yn destun, yn annog y saint—"Eithr deisyfwch y doniau goreu." O na, medd Dafisyddiaeth, peidiwch a gwneyd dim o'r fath beth, rhag ofn i chwi ddiswyddo ffydd! Ond clywn Paul, er hyny, yn dal at ei bwnc, gan wrthwynebu Davies i'w wyneb—"Deisyfwch ddoniau ysbrydol, ond yn hytrach fel y prophwydoch." O na, medd Mr. Davies, yr ydwyf fi yn peri i chwi beidio deisyf un o'r doniau ysbrydol, canys nid oes nemawr neb a'u proffesa ond Sataniaid; ac ewyllys Duw yw i chwi fyw ar ffydd, sef yr achos, ond gwadwch yr effeithiau o hòni rhag i

chwi efelychu apostoliaeth. Etto, ebe tyst arall, oni wyddoch chwi, Mr. D., mai "ffydd heb weithredoedd, marw yw." Nid yw waeth beth a ddywedwch, ebe yntau; ni fynaf glywed son am allu Duw; gwell genyf rith duwioldeb, a gwadaf ei *grym* hi. Ac yna, ebe Paul wrtho, dos dithau, a chofia y ddedfryd sydd arnat. Gal. i, 7, 8. A chan droi at ereill, efe a rydd derfyn ar y ddadl, 1 Cor. xiv, 39—"Am hyny, frodyr, byddwch awyddus i brophwydo [er gwaethaf Mr. Davies], ac na waherddwch lefaru â thafodau dyeithr," fel efe. Os yw gwyrthiau yn diswyddo ffydd yn yr oes hon, paham nad oeddynt felly yn yr oes hono, tybied? Ond ofer gofyn dim iddo bellach ar hyn.

"Mae honi parhad gwyrthiau yn brif nôd anghrist, a dynion drwg," medd efe etto. Ond *vice versa* medd y Bibl. Y mae *gwadu* gwyrthiau yn brif nôd anghristionogion. Gwyrthiau oedd prif nôd pobl Dduw yn mhob oes o'r byd. Dyma yr *arwydd* neu y nôd wrth ba un eu hadwaenir, medd Crist ei hun, fel y profwyd eisoes, ac yr addefodd Mr. Davies unwaith. Onid eich dyben chwi, wrth haeru fod honi gwyrthiau yn brif nôd anghrist, ydyw cadw dyn yn y tywyllwch, trwy guddio eich twyll; ac, ond arferyd eich iaith eich hun, "er twyllo arian dynion annysgedig a phen-weiniaid?" Nid eu hannog i fyw yn dduwiol, ond eu dysgu i ddifenwi ac erlid pobl well na chwi; a chan addaw i'ch hudolion ryw nefoedd ddychymmygol a Dafisyddol, am yr hon y dywedwch na ddichon iddynt gael dim sicrwydd yma, ond byw ar eich dychymmygion chwi hyd angau, ac yna gwnant a fynant o'ch rhan chwi; ac aroswch chwithau ar ol, i arwain ereill i'r fan yna, gan eu porthi, am eu harian, â "rhyw sothach islaw synwyr cyffredin." Ond ni chedwir dynion, druain, yn y tywyllwch lawer yn hwy, trwy lefain yn groch eich hen ystoriau anwireddus yn erbyn y rhai a bregethant yr efengyl yn rhad, ïe, heb geisio ceiniog gan neb, ond o gariad at eneidiau dynion; a dyna yr achos paham y mae clwyf Demetrius arnoch chwithau, oherwydd fod gobaith elw duwies fawr Dafisyddiaeth Dowlais mewn perygl.

Yn nesaf, wedi bod yn ein herio ni am wyrthiau o hyd, a'n condemnio yn "gethern aflan, cythreulig, uffernol," &c., &c., o eisieu na wnaem wyrthiau iddo, dywed—"Nid yw Duw byth yn cyflawni gwyrthiau lle y hyddo rhesymau digonol am gredu hebddynt." Dyna fel y dywedwn ninnau; ac onid ydym ni yn cynnyg i chwi ddigon o resymau dros ein crefydd? Yr ydym yn ei phrofi yn ysgrythyrol bob gosodiad. Oni addefwch y cynllun apostolaidd yn rhesymol? Wel, dyna a bregethwn ni. Ond am Ddafisyddiaeth, dylech chwi wneuthur llawer o wyrthiau, yn ol eich addefiad eich hun, er ei phrofi, a dangos ei dechreuad; canys ni ddichon ffynnon ddrwg roi ffrydiau da. Ond er gweled ffrydiau cymmysglyd eich ymenydd eich hun, darllenwch y frawddeg nesaf i'r hon a ddyfynwyd. Ai tybied eich bod yn meddwl mor wael am Fab Duw, ag y buasai yn ei wneuthur ei hun yn was i weision y diafol, trwy ddisgyn oddiar y groes ar eu cais? Onid dyfod i wneuthur ewyllys ei Dad a wnaeth? Nid oes un esiampl ddarfod i Grist roi arwydd i un dyn drwg a ofynodd iddo; a gwyr Mr. Davies hyn, canys gwelwch ef yn neidio i'r bwlch i geisio cau ei hun i fyny, rhag i neb ddyfod â geiriau Crist yn ei erbyn ef. O na, ni wiw i neb ddweyd mai cenedlaeth ddrwg, &c., sy'n ceisio ar-

wydd; ond nid yw hyny yn wir, ebe efe, mewn ffaith yn awr. Onid yw yn gofus ganddo ddarfod i Iesu Grist wrthod ufyddhau i'r diafol bob tro ag y gofynai hyny ganddo? A pha le y mae y gwahaniaeth rhwng bwrw ei hun oddiar binacl y deml ar gais Satan, a bwrw ei hun oddiar y groes ar gais gweision Satan?

Ddarllenydd anwyl, na feddwl mor wael â hyna am Fab Duw, hyd nes y ceir rhyw esiampl iddo ef. neu ei apostolion, roddi arwyddion ar gais dynion drwg. Nid ar gais ei elynion y cododd efe y meirw, nac y duodd yr haul, na dim arall a wnaeth. Ond yn y tudalen nesaf, daw Mr. Davies i'w hwyll am fynyd etto, gan ddystrywio yr holl dusw a wauodd trwy ei draethawd. Dywed—"Pe codai y meirw duwiol, a chael eu danfon i'ch anerch o'r nef, a chael caniatâd i hysbysu am olygfeydd gogoneddus y wlad fry—a phe daethai ysbrydion rhyw ddynion drwg o'r fflamau, a thraethu am ddychrynfeydd y pryf nad yw yn marw, &c., byddai y cyfan yn rhy fach a gwanaidd i argyhoeddi un pechadur." Diolchwn iddo am addef hyna. Os felly, paham yr haera mai dyben y gwyrthiau oedd argyhoeddi pechaduriaid o ddanfoniad personau, ac y gofyna wyrthiau i argyhoeddi trigolion Dowlais o wirionedd ein crefydd ni? Nid yn unig dyna eu dyben, ond "atebasant eu dyben yn mhob man," ebe efe. Os felly, pa fodd y gwaeddai Crist ei hun yn nghanol cawod o geryg—"Am ba un o'r gweithredoedd mawrion a wnaethum i yr ydych yn fy llabyddio i?" A atebasant hwy y dyben hyny yn rhyw fan, Mr. Davies? Os felly, paham na chredasant fod Iesu Grist o ddanfoniad Duw, yn lle ei erlid a'i groeshoelio, a fflangellu ei weision ef pan wnelent wyrthiau yn ei enw ef? Onid eu fflangellu a'u carcharu a gaent, po fwyaf o wyrthiau a wnaent? Onid caledu a chynhyrfu dynion drwg y mae gwyrthiau yn mhob oes o'r byd, gan mwyaf? Felly y mae yn hon hefyd, fel y gwyddoch chwi yn dda trwy brofiad. Yr ydych yn addef hyny yn ngeiriau Crist—"Oni chredant Moses a'r prophwydi [am Grist], ni chredent pe codai un oddiwrth y meirw ychwaith." Dyna ein ered ni hefyd. A dilynwch eich rhesymeg yn mlaen, yna rhaid i chwi addef na chredwch chwithau yn awr fod y rhai a alwch yn "Sataniaid," yn weision Duw, na'r hyn a alwch yn "grug o gelwyddau," &c., yn efengyl Crist, pe codai un, ïe fil, oddiwrth y meirw, pe yfent wenwyn, pe "iacheid clun Magws fach," ïe, addefwch eich hun tuhwnt i argyhoeddiad, os na argyhoeddir chwi trwy yr ysgrythyrau, a'r rhesymau anwrthwynebol a bregethwn. Ac yna, gwelwch ac addefwch eich ffolineb a'ch cabledd yn y llinellau blaenorol, ïe, pa rai a ysgrifenasoch â'r un pin, wedi ei drochi yn yr un inc, ac ar yr un anadliad; canys cyn sychu o'r naill, condemniwch ni o eisieu na byddem yn rhoddi llygaid i'r dall, cluniau i'r gwywedigion, clustiau i'r byddariaid, a chyfodi y meirw, &c., yn eich gwydd chwi. A gredech er hyny? Na wnaech, medd Crist; na wnaech, meddwn ninnau; na wnaech, meddwch chwi eich hun! Pa fodd y dichon gwyrthiau fod er argyhoeddi dynion, ynte? A chan i chwi addef eisoes, na wna Duw wyrthiau heb ddybenion teilwng o hyny, beth yw eich dyben chwi yn begian am danynt o hyd? Beth yw eich dyben yn y croes-haeriadau hyn oll? Pa fodd y cyssonir chwi â chwi eich hunan, heb son am eich cyssoni â'r ysgrythyrau? Gormod gerchwyl yw hyn i chwi na ninnau, na neb arall ychwaith. O

ba fath ffynnonell y tardda y ffrydiau hyn? Bernwch chwi—barned eich cyfeillion, a'r byd, chwi. Nid oes a wnelom ni â'ch barnu; ond y mae a wnelom ni ag amddiffyn ein crefydd, a'n cymmeriadau, rhag eich camgyhuddiadau erchyll chwi; a dysgwylia y byd hyn genym. Dangoswch rhyw ddigywilydd-dra anghymharol, yn traethu celwyddau mor amlwg ac anhygoel arnom; megys haeru fod "Anerchiad y deuddeg Apostol" yn honi ein gallu ni i wneuthur gwyrthiau. Mae miloedd o'r traethodau hyny yn nwylaw y cyhoedd yn awr, ar hyd Gymru; a heriwn chwi i ddangos fod y fath beth â honi ein gallu ni i gyflawni un wyrth, ynddo; os oes, nodwch ef ar gyhoedd, y tudalen a'r frawddeg, os gallwch, a galwn ef yn ol am gyfeiliornad yn y fan; onide, bydd eich pechodau yn argraffedig, fel y *mene, tekel, upharsim*, ar eich talcen eich hun o hyn allan. Cyhuddwch ni hefyd o fod yn dweyd fod Iesu Grist yn ymddangos i ni yn bersonol, yn yr ystafelloedd, a'n cyrddau neillduol, &c. Yr ydym yn gwadu hyny hefyd, ac ni choeliwn i chwi glywed un o honom yn dweyd y fath beth. Profwch hwn etto, os gallwch, ac yna byddwn yn atebol am y canlyniad. Am y drydedd waith, cyfeiriwch at y stori a gyhoeddasoch am rhyw "wraig yn Pendarran." Pa fodd na wyddech ar y pryd mai anwiredd oedd y stori hono? Onid oeddych wedi dyfod i'r drws nesaf ati pan luniasoch y tusw aflan? Ond cewch chwi a'r wlad weled enghraifft o honoch chwi eich hun yn y stori hono hefyd, gan lygad-dystion, er eich cywilydd. Ond fel pe baech wedi ymwerthu i ddrygioni, cyhuddwch rhyw "Magws fach," ac ereill, o ddweyd y gallwn ni wneuthur gwyrthiau. Gwyddoch well na hyn Lefyd, trwy ddarllen ein llyfrau, &c.; a gwyr pobl Dowlais well na choelio eich camgyhuddiadau digywilydd, o hyn allan. Oes, Mr. Davies, y mae genym lawer o hen gyfrifon i'w settlo â chwi. Yr ydym yn barod i ddechreu hyny yn awr; gwyddech nad allem y pryd hyny; ac yr ydym yn dymuno arnoch chwithau ymbarotoi i amddiffyn eich cyhuddiadau arnom. Yr ydych wedi cael gormod o raff o lawer, a gwelir chwi o hyn allan yn nghlorianau y gwirionedd. Digon, ïe gormod o lawer, yw y blynyddoedd a aethant heibio, i chwi ein herlid mor greulon a diachos. Na fyddwch yn rhy annuwiol, rhag ofn i'r Duw mawr yr ymleddwch yn ei erbyn eich tori i lawr, cyn y caffoch amser i edifarhau, fel Herod gynt, yr hwn, "gan bryfed yn ei ysu, a drengodd."

Ond wedi chwilio yn fanwl trwy yr hyn a welwch chwi yn dda alw yn "Sylwedd Pregeth," yr ydym wedi methu cael dim sylwedd ynddi; ac os dyma enghraifft o'ch pregethau chwi, ni raid gofyn pwy a'ch danfonodd i'w pregethu, canys wrth eich pregethau yr adnabyddir chwi. Oni addawsoch "oleuo y cyffredin, a dangos twyll y creaduriaid a alwant eu hunain yn Seintiau y Dyddiau Diweddaf?" Ond a wnaethoch chwi hyny? Naddo; ni roisoch un llewyrch o oleuni. Ymbalfalu yn nghanol y tywyllwch, a thywyllu cynghor â geiriau, heb reswm nac ysgrythyr, yr ydych. Gyda chwi eich hunan yr ydych yn ymladd o hyd, gan ffurfio bwganod, a'u llarpio, y fath na cheir yn un lle ond yr ymenydd a fo yn cael ei gorddi gan yr *horrors*. Yr ydych wedi anghofio eich addewid yn siwr, a gwell i chwi dreio etto, neu meddylia pawb nad oes genych un rheswm nac ysgrythyr i'w goleuo hwy am ein twyll. Ow, Mr. Davies, ddim yn cynyg cynmaint ag un

prawf i'n herbyn, mewn traethawd pwrpasol i hyny, yn cynnwys ugain o dudalenau. Dim ond ein condemnio ni o hyd am ryfyg, oherwydd ein bod yn meiddio proffesu y grefydd apostolaidd, yr hon, meddwch chwi eich hun ambell waith, oedd yr unig reol. Cynllunio ystoriau anwireddus am danom, heb liw na llun yn bod iddynt mewn gwirionedd, ac yna arllwys eich anathemau arnom yn ol hyny. Dyma ffordd ryfedd i ddangos ein twyll ni, onide? Dangos eich twyll eich hun yr ydych, Syr! Nid ydym ni yn honi perffeithrwydd; ond honwn fod, a phrofwn ein hunain hefyd, yn ddieuog o'r rhyfyg a'r beiau ysgeler y cyhuddwch ni o honynt, er boddlonrwydd i bob dyn a foddlonir â ffeithiau. Ond, a fyddai yn degwch tuag at eich brodyr chwi, pe condemnid eu hathrawiaeth oherwydd, ac yn ol lliosogrwydd ac ysgelerder eich pechodau, a thruenusrwydd eich cymmeriad chwi? Os na fyddai, paham y trafferthwch gymmaint i geisio lladd ein hathrawiaeth ni, trwy geisio duo ein cymmeriadau? Os oes genych gymmaint ag un rheswm neu ysgrythyr yn erbyn ein hegwyddorion, deuwch â hi bellach, oherwydd yr ydym wedi hir ddysgwyl eich clywed chwi yn cyhoeddi rhai o'ch profion, a diolchwn ni â'r cyhoedd i chwi am y gymwynas, canys gwnaech les i ni felly; ond, na ddysgwyliwch ddallu pobl rhesymol â rhyw gruglwyth o groes-haeriadau, a rhoi enwau drwg arnom, &c. Pentyrru marwor tanllyd ar eich pen eich hun yr ydych felly, a chanmol ni a'n hathrawiaeth. Y mae y wlad wedi diflasu ar eich haeriadau er's talm, ac y maent yn gofyn genych brofion o honynt bellach; ac y mae yn llawn bryd i chwi, yn gystal â rhyw ddyn ffaeledig arall, roi profion iddynt, neu eu galw yn ol, onide byddant yn duo eich gwyneb yn yr amser a ddaw. Sylwn ar ei "lefaru â thafodau," ei "brophwydo," a'i ymddyddan â "Wm. Henshaw," &c., etto, a thystion arnynt.

CYMMANFA SIR FYNWY.

Ar ddydd Sul, y 15fed o Dachwedd, cynnaliwyd y Gymmanfa gyntaf gan y Saint yn Nantyglo. Cynnrychiolwyd deg o gangenau, yn cynnwys 157 o aelodau; 7 o henuriaid; 12 o offeiriaid; 8 o ddysgawdwyr; a 3 o ddiaconiaid. Yr oedd 21 wedi eu bedyddio yn y tri mis diweddaf. Ordeiniwyd dau henuriad, tri offeiriad, pedwar dysgawdwr, a dau ddiacon. Penderfynwyd fod Nantyglo yn gangen o'r gynnadledd hon, a bod Thomas Giles i lywyddu ynddi; hefyd, Blaenafon, a'r brawd Henish i lywyddu; a Chasnewydd, a'r brawd White i lywyddu.

Yr oedd tyrfa fawr o wrandawwyr serchus trwy'r dydd, a lluoedd o'r Saint wedi casglu o gynnadledd Merthyr. Cafwyd gwrandawiad astud trwy'r cyfan, er cymmaint y bygythion blaenorol i aflonyddu a rhwystro ein haddoliad, oddieithr rhyw Pharisead a waeddai am weled gwyrth. Yr oedd o bedwar i bump cant o Saint yn cymuno yn y cwrdd prydnawnol, oll mewn undeb a chariad brawdol. Tystiolaethodd amryw yn gadarn am y gobaith sydd ynddynt, a'u penderfyniad i fyned yn mlaen gyda'r gwaith ardderchog hwn. Desgrifiai y brawd Morris y gynnadledd drwyddi oll, o'r bron, mewn cyfiwr prydferth a llwyddian-

nus, a gobaith yr ufyddhäai lluoedd i'r efengyl ar fyrder. Cynnygiodd y llywydd D. Jones, fod i'r brawd William Henshaw gymmeryd gofal cynnadledd Garaway, yr hon sydd dan ei arolygiad ef, ac yn gyssylltiedig â Chymru, a bod Abergavenny a Chasnewydd i gael eu cyssylltu â'r gynnadledd hono. Cymmeradwywyd yn unfrydol; arwyddodd y brawd Henshaw ei foddlonrwydd, a'i benderfyniad i wneyd a allo er adeiladu teyrnas yr Emmanuel. Bendithiwyd plentyn y brawd Henish; a diau fod Ysbryd Arglwydd Dduw Elias yn ein plith, yn ysbryd cariad a llawenydd. Yn y cwrdd hwyrol am chwech o'r gloch, yr oedd y neuadd wedi ei gorlenwi, er ei bod mor llawn yn y boreu nes y gorfuwyd gosod *props* o dan y llawr, rhag iddo dori i lawr odditanynt. Anerchwyd y dyrfa yn wresog a doniol gan yr henuriaid William Pugh, Merthyr, Thomas Pugh, Cwmbach, a Capt. D. Jones, Merthyr; a gallesid meddwl fod yr efengyl dragwyddol a bregethent dan arweiniad yr Ysbryd dwyfol, yn cael ei hargraffu, megys â phin haiarn, ar galonau y gwrandawwyr; ei bod, nid mewn gair yn unig, ond mewn nerth a sicrwydd mawr yn yr Ysbryd Glân; a'n taer weddi yw, i bob un a'i clywodd gael ei phrofi yn allu Duw er iachawdwriaeth. Bedyddiwyd pymtheg o'r rhai gonest eu calon, o blith y gwahanol enwadau, er cymmaint eu gwrthwynebiad; a diolch i'r Arglwydd am eu bod yn mwynhau llawenydd mawr yn yr Ysbryd Glân. Bedyddiwyd naw yno yr wythnos ganlynol, ac y mae llawer ychwaneg wrth y drws. Talwyd diolchgarwch y gymmanfa i Mr. Evans y Cokers Arms am y neuadd, a'i garedigrwydd t.wy'r dydd at y Saint, ar gost ffafr aml Nero. Y Duw mawr a ad-dalo iddo ar ei ganfed.

Y GENADIAETH YN SIROEDD CYMRU.

Sir Benfro.—Mae y brodyr G. Davies a J. Price wedi bedyddio tri yn ddiweddar, ac yn cael gwrandawiad lliosog ac astud gan mwyaf, ac amryw yn addaw ufyddhau i'r efengyl yn fuan.

Sir Gaerfyrddin.—Ysgrifena y brawd T. Jeremy lythyr cysurlawn am gangen Llanybyddar, fod yr holl Saint yn benderfynol ac unfrydol yn y ffydd, a'u bod yn mwynhau doniau yr Ysbryd Glân yn eu plith. Bedyddiodd ddwy yn Pencareg, ac y mae ef a'r brodyr Harris ac Evans yn pregethu mewn naw neu ddeg o fanau yn eu cylch. Y mae rhai Saint yn Brechfa, ac amryw wrth y drws. Bedyddiodd yr henuriad Thos. Harris dri yn ychwanegol yn nhref Caerfyrddin, ar y 15fed o Dachwedd, y rhai a dderbyniasant dystiolaeth drwy Ysbryd Duw o'u cymmeradwyaeth ger ei fron. Y mae y ganghen hon yn selog a blodeuog, er eu hanfanteision a'u hamddifadrwydd o freintiau ty Dduw. Anfonwyd yr henuriad J. Morris i ymweled â hwy ar ei ffordd tua sir Benfro, ac hyderwn y cânt fugail da yn fuan. Bedyddiodd y brawd Abel Evans dri arall yno yn fuan ar ol hyn.

Sir Aberteifi.—Mae yr henuriad Alfred Clark wedi dychwelyd o'i daith drwy y sir hon, ac y mae ganddo ohaith da am gynauaf toreithiog o'r rhai gonest eu calon. Y mae galwad mawr am bregethu, a'r bobl yn rhyfeddu mor wahanol yw ein hegwyddorion i'r hyn a glyw-

sent hwy am y Saint, ac y maent yn chwilio yr ysgrythyrau en hunain.

Sir Drefaldwyn.—Bedyddiwyd amryw yn Machynlleth yn ddiweddar. Y mae nifer y Saint yma yn awr tua deugain, oll er ys ond ychydig fisoedd! Mwynheir doniau yr Ysbryd Glân yn eu plith hwythau, yn ol addewid Crist i'r rhai a gredant ei efengyl ef, ac a fyddant byw yn dduwiol. Mae undeb Ysbryd a chariad yn teyrnasu yma hefyd yn nghwlwm tangnefedd, fel yn holl eglwysi y Saint.

Sir Feirionydd.—Ysgrifena y brawd Wm. Jones fod y Saint yn Harlech, Ffestiniog, &c., yn parhau yn wresog yn y ffydd hòno unwaith a roddwyd i'r Saint, a bod eu Tad nefol yn eu bendithio â bendithion nefolaidd drwy ei Ysbryd Glân, a'r cleifion yn derbyn iechyd drwy yr ymarferiad â'r moddion gosodedig drwy ffydd. Bedyddiwyd rhai yno yn ddiweddar gan Abel Evans, a rhai yn Maentwrog. Dysgwylir yn feunyddiol am ychwaneg.

Sir Gaernarfon.—Mae yr henuriad Eleazer Edwards wedi pregethu yr efengyl bron bob nos, hyd Leyn o Nevin; o Pwllheli, Cricieth, hyd Porthmadog, a lluoedd yn credu yr efengyl. Mae wedi bedyddio rhai yn Cricieth, a chafodd wrandawiad astud yn gyffredinol, a phobl yn hoff o hono a'r efengyl a bregetha. Yn Pwllheli, yn Sassiwn y Calfinistiaid, ymdrechodd un o'u pregethwyr, o'r enw Evan Harris, eymmaint a allai i godi erlidigaeth yn erbyn y Saint. a merwino clustiau ei wrandawwyr, trwy gamddarlunio eu hegwyddorion, &c. Gommeddodd maer y dref hon (dan ddylanwad yr anian Galfinaidd a losgodd Servetus ac ereill) i'r brawd Edwards bregethu ar yr heol, er fod y tai cyrddau wedi eu cau i'w erbyn. Erlidiai y *police* ef o gongl bwy gilydd, ïe, ni chai fenthyg glan y môr hwnw a fenthyciwyd mor rhwydd i'r Calfinistiaid i gynnal eu Sassiwn. Diolch i Dduw am gadw ffrwyn y "march coch" yn ei law ei hun, onide ofnadwy a fyddai ei ruthr. Ond trwy garedigrwydd boneddwr o'r enw Mr. Evans, cafodd y brawd a'r dyrfa fawr ganiatàd i fyned i'w *yard* goed ef, i glywed yr efengyl ddwyfol hono a gauodd y *zealots* ereill allan o'u cyffiniau. Mae yr henuriad Jonah Richards wedi bedyddio rhai (nid ydym yn sicr pa nifer) yn Nghaernarfon, ac y mae yr efengyl yn llwyddo mewn parthau ereill o'r Sir, er gwaethaf ei gelynion.

Sir Fon.—Mae yr henuriaid Jonah Richards, Abel Evans, ac ereill, wedi bod yn pregethu trwy brif drefydd y sir hon ar ein hol ni, i dorfeydd mawrion, ac wedi cael pob caredigrwydd, a gwahoddiad i barhau i bregethu yn eu plith. Y mae yma ymofyniad cyffredinol am y gwirionedd fel y mae yn yr Iesu. Clywsom fod rhai wedi eu bedyddio yno yn ddiweddar gan J. Richards.

Sir Ddinbych.—Bedyddiodd Abel Evans ddau at y rhai oedd eisoes yn Llandudno, ac un yn Rhywgyfylchi. Mae yr henuriaid William Evans, Richard Griffiths, ac ereill, wedi bod yn llafurio yn llwyddiannus yn Rhosllanerchrugog, ac wedi bedyddio amryw yno. Pregethent yn y Cefnmawr a Llangollen hyd nes i'r Parch. Mr. Prichard, gweinidog y Bedyddwyr, beryglu y bobl a agorent eu tai iddynt. a'u cau allan. Ai tybied y gofyna y gwr mwyn hwn i Dduw fendithio ei ym-

ddygiad at ei anfonedig weision, ei efengyl, ac at eneidiau ei gyd-fforddolion tua'r farn?

Sir Fflint.—Mae yr henuriad R. Evans yn llafurio yn mhrif drefydd y sir hon, ac wedi bedyddio rhai mewn amryw fanau, megys Newmarket, Rhuddlan, &c. Bedyddiodd yr henuriad A. Evans hefyd ddau yn Newmarket tua chanol y mis hwn, ac addawodd tri ereill ufyddhau i'r efengyl y tro nesaf y deuai ef yno, neu rywun arall a feddai yr awdurdod ofynol oddiwrth Dduw i fedyddio "er maddeuant pechodau."

Dywenydd mawr genym hysbysu hefyd fod llwyddiant mawr ar yr efengyl dragywyddol yn mhlith ein cydgenedl yn sir Gaerlleon a Llynlleifiad. Dian yr achosa lawenydd mawr i'r Saint glywed fod Mr. John Parry (Newmarket gynt), ei dri mab, a'i wraig, fel teulu y Lydia hòno gynt, wedi dyfod yn ddeiliaid o deyrnas y Duw byw. Mae enw Mr. Parry yn barchus, ac yn bur adnabyddus drwy'r dywysogaeth, yn enwedig Gwynedd, fel diwygiwr selog, fel carwr y gwir pa le bynag y caffai, er gwaethaf rhagfarn a phlaid. Y mae Duw yn caru gonestrwydd a gwroldeb yn mhob dyn, ac efe a drefna ryw ffordd i'r cyfryw gael cynnyg ar y gwir; a hoff yw gweled y cyfryw yn barod i'w chwilio pan ei cynnygir iddynt, fel y gwnaeth Mr. Parry, a hyny yn ddiragfarn. Nid oes lle i ammau a'r nad oes cannoedd etto, fel yr oedd efe, yn credu eu bod yn debycach i'r gwir nag ereill. Ond erbyn hyn gwel Mr. Parry (fel y gwel pawb arall a ddel i mewn drwy yr un drws i'r un deyrnas ddwyfol) y gwahaniaeth rhwng gwneyd oreu a allant a *chredu* eu bod yn iawn, â'r *sicrwydd* a dderbynia gan Dduw drwy Ysbryd y mabwysad o'i gymmeradwyaeth ger ei fron. Un o brif sefydlwyr a cholofn Cambeliaeth yn Nghymru oedd Mr. Parry, a llawer o'r eglwysi a blanodd efe a dderbynient ei gynghorion fel tad, ac a'i canlynasant o dywyllwch i raddau o oleuni drwy wg a gwawd; gobeithiwn y dilynant ef etto i ganol goleuni tanbeidiawl yr efengyl dragywyddol. Mae Mr. Parry a'i fab henaf wedi eu hordeinio yn henuriaid. a gobeithiwn y caiff eu hen frodyr y fraint o'u clywed, ac ufyddhau i'w galwedigaeth nefol, cyn yr haf nesaf. Mae amryw wedi eu bedyddio yn Llynlleifiad yn ddiweddar.

YR EFENGYL YN LLOEGR, SCOTLAND, &c.

Y MAE pob newyddion a dderbyniwn o'r lleoedd hyn yn barhaus, yn profi fod Duw wedi deffro megys o gysgadrwydd oesoedd i wneuthur ei waith mawr a rhyfedd yn y dyddiau diweddaf hyn. Y mae teyrnas yr Emmanuel yn llwyddo ac yn lledaenu yn rhyfedd, a phobl o bob gradd ac enwad yn dylifo i mewn iddi, ac yn cael gwledda ar ei danteithion nefolaidd fel yn nyddiau Iôr. Mae y cenadon a ddaethant drosodd o'r America yn ddiweddar, yn troi siroedd Lloegr y tu arall i fyny, debygem, o'r bron, ac yn bedyddio mwy nag erioed. Mewn rhai ardaloedd ufyddha boneddigion a feddiannant ystadau mawrion, ustusiaid, a rhai yn dal swyddi uchel dan y llywodraeth. yn gystal â'r werin. Yn Scotland a'r Isle of Man maent yn bedyddio yn feunyddiol mewn rhai parthau. Yn fuan yr elo y deyrnas hon fel y rhagwelodd y prophwyd Daniel hi, fel "careg wedi ei thòri o'r mynydd,

nid â llaw, yn treiglo nes llanw yr holl fyd" â goleuni a gwybodaeth o Dduw, fel y toa y dyfrodd y môr.

AUSTRALIA.

Nid oes nemawr dros ddwy flynedd er pan aeth henuriad â'r hedyn mwstard i'r parthau pellenig hyn o'r byd; ac mor ragorol y cyduna yr hinsawdd hyny ag ef, nes y mae eisoes yn gryn bren ac iddo gangenau lliosog a chedyrn, ac awelon hyfryd Paradwys yn anadlu yn beraidd ar ei flodau harddwych. Mewn llythyr a anfonodd y brawd oddiyno yn ddiweddar, dywedai ei fod yn aml yn cael ei alw o'i wely y nos i fedyddio, a'u bod yn dyfod rai ugeiniau o filltiroedd o ffordd yn bwrpasol i'w ymofyn ef i fedyddio y rhai oedd yn credu yr efengyl yno!

YNYSOEDD MOR Y DE.

Mae yr henuriaid Pratt, Richards, ac ereill, yn parhau yn llwyddiannus iawn o hyd yn yr ynysoedd hyn, ac wedi bedyddio cannoedd yn ddiweddar, yn enwedig wedi i Dduw yn ei ragluniaeth, drwy i'r Ffrancod achosi i'r cenadon sectyddol (y rhai a'u herlidient mor ddidrugaredd, a draethent yr hen ystoriau disail am Joseph Smith, &c., ac a ymegniant genfigenu y brodorion i'w herbyn) orfod cilio gan mwyaf oddiyno. Mae y paganiaid hyny, druain, ar ol eu mabwysiadu yn blant i Dduw drwy yr efengyl hon yn derbyn "bara y plant," etifeddiaeth addawedig ei bobl ef, yn helaeth, ac yn cael profion digonol nad yw efe dderbyniwr wyneb, ond ei fod ef a'i air yn anghyfnewidiol, ac mai yr hwn a ddywedodd, "A'r arwyddion hyn a ganlynant y rhai a gredant," &c., a ddywedodd hefyd, "Nef a daear a ânt heibio, ond fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim." Diolchwn iddo am ei addewidion gwerthfawr.

YR ADGYFODIAD CYNTAF.

Gwyn fyd y rhai yn Iesu a hunant yn y bedd,
Can's etto hwy gyfodir mewn gogoneddus wedd:
Pan gano yr archangel ei udgorn yn y nen,
Cydgesglir yr anwyliaid i gwrddid fry â'u Pen.

Rhyw liaws mawr o'r blaenffrwyth a brynodd Duw o'r byd—
Y cyfryw nas halogwyd—esgynant oll yn nghyd;
A'r byw fydd ar y ddaear yn adwaen Iesu cu,
Mewn moment a newidir—a gipir gyda'r llu.

Ond gwae y rhai adewir i aros ar y llawr,
Rhyw dristwch leinw'u calon—eu galar fydd yn fawr;
Yr Arglwydd fry a'i fyrddiwn a welant yn nesâu,
A fflamau tanllyd ganddo i boeni'r anwir rai. J. D.

RHYDYBONT: ARGRAFFWYD GAN JOHN JONES.

Ganwyd .:/
Joseph Giles . Mawrth 7.5
am anerawr wedi 5
yn y flwyddyn . 1845 . or y bore
ar ben y Garn fach . yn Nant
y Glo . yn Swydd Mynwy .